

زلمی ہیواد مل

فرهنگ ادبیات پشتو

۱۲۶۵

40,000

280

AFGHANISTAN CENTRE AT KABUL UNIVERSITY

3 ACKU 00033030 7

فرهنگ ادبیات پښتو

جلد دوم

نگار ش

زلمی هیوادسل

خواننده گان گرامی !

قبل از خوانش واستفاده متن فرهنگ را از روی درست نامه
تصحیح فرمائید .

نام کتاب : فرهنگ ادبیات پښتو

مؤلف : زلمی هیوادل

سال چاپ : ۱۳۶۵

شماره : ۱۱۸

تیراژ : ۳۰۰۰

دچاپ خای : مطبعه دولتی

اهداء

دارواضاد لوی استاد علامہ عبدالحی حبیبی نامہ تہ!

چی :

ددی فرهنگ تالیف می دده په غوښتنه او لار ښوونه

پیل کړی و .

ز. ۵

يادونه

د چاپ او خپرولو دولتي کمیټه د هیواد فرهنگ ته د خدمت په لړۍ کې تل هڅه کوي چې څه داسې آثار خپلو هیوادوالو ته وړاندې کړي چې علمي او ادبي ارزښت ولري اوزموږ له شرایطو سره سم یې د چاپ ضرورت محسوس وي .

«فرهنگ ادبیات پښتو» یوله هغو آثارو څخه دی چې محققین اودادبیاتو شاگردان دخپلو عاجلو ضرورتونو د رفع دپاره تل اړتیا ورته لري ، ددی کتاب لومړی ټوک نه کاله دمخه چاپ شوی و ، او دی ته اړه لیدل کیده چې دوهم ټوک یې هم ترتیب او چاپ شی . دادی د چاپ او خپرولو دکمیټې دنشراتو ریاست ددغه کتاب دوهم ټوک هم چاپ او خپلو خلکو ته وړاندې کړ ، موږ هیله من یو چې دا ټوک هم پخپله برخه کی زموږ له محققینو او د ادب له شاگردانو سره ددوی د تحقیقي ضرورتونو په بشپړاينه کی مرسته وکړي .

ددی اثر دنورو ټوکو د تکمیل او چاپ په هیله

محمد اکبر کرگر

د چاپ او خپرولو ددولتي کمیټې رئیس

يك

مقدمه مرحوم علامه حبيبي
بر جلد اول این فرهنگ

فرهنگ ادبیات پښتو

اته سو کاله دمخه دغزنی نوميالی مفکر داسی ویلی و :
لشکر از بهر ملک و دین باید خودچنین اندو این چنین باید
«سنایی»

کله چی ددی کتاب ښاغلی لیکوال زلمی هیوادل لاپه پوهنځی کی
زده کوونکی و ، ما به دده ذوق او پوهه لیدله ، نو به می له خانه
سره ویل ، چی یو افغان دذوق خاوند او زیارکښ محصل باید دغسی وی ،
چی دخپل فرهنگ او ژبی سره دغسی مینه ولری .
دخدای چی پرچا ښه پیرزو وی ، هغه نو په داسی کار بوخت کړی
چی ورته وړوی ، او ذوق یی لری او دخپل زیار او کړاو کټه وویښی .
هیوادل خو دزده کړی رسمی دوره په پوهنځی کی تمامه کړه ،
مگر دی پوهیدئ چی دپوهنځی زده کړی بابیزی دی . سپری پخپله باید
خان پوه کاندی ، مطالعه وکړی او دا ومنی چی یو انسان ترمرگه پوری
زده کوونکی دی ، او هر وخت ، هرڅه ، هرڅو ئی په هره توگه زده
کیدای سی .

خدای دی زلمی ته ډیر عمر ورکی ، چی دغسی زده کوونکی پاته

سى، او لادير څه زده كړى او خپلې ژبې ته داسې كنټور كارونه وكړي، چې د يوه افغان زلمى سره ښايي .
 هيوادمل دغه كتابگوټى زما په غوښتنه په لږ وخت كې پشپړ كړى، ده د پښتو ژبې اود افغان لږ تر لږه (۲۰۰۰) تنه شاعران، ليكوالان، نوميالى خلك په دې جيبى واړه كتاب كې په لنډپول مردف وښوول. د اكتاب مفصل نه دى، د زده كوونكو او هغه خلكو لپاره كېنل سوي دئ، چې يو سړى په لنډه توگه ژروپيژنى او بيابى په مفصلاتو كې د احوال او آثارو پلټنه وكړي او دلته تش دونى ورته ښكاره سي، چې هغه مطلوب سړى د كوم وخت و، او كوم اثر څخې پاته دئ كه يه ؟ زه د ښاغلي هيوادمل دغه زيارستايي او دا غواړم چې دې د ذوق او پوهې خاوند زلمى ته عمر او توفيق وركي، چې پښتو ته لا نور غټ غټ خدمتونه وكړي، او هغه څه چې موږ زمو ته نا تمام سپارلى دى، دى او دوى يې لاپسې بشپړ كړي، ځكه دوى د فرهنگ او ژبې لپاره زموږ تكړه او زلمى غښتلى لښكر دى، چې د حضرت سنابى په قول :

«خودچنين اندو اين چنين بايد»

پوهاند عبدالحي حبيبي

جمال مينه كابل، د زمري ۱۳۵۶، ۷

درباره این فرهنگ

در محافل علمی و فرهنگی جهان از زبان دانشمندان خارجی که بزبان پښتو اشنایی کامل ندارند مکرر شنیده شده است ، که مطالب مربوط بزبان و ادبیات پښتو بعضاً باید به دری نوشته شود تا استفاده ایشان ازان به سهولت میسر آید. این گفته اگر در باره دانشمندان خارجی صدق کند مصداق آن درمورد ارباب فضل کشور خود ما بخصوص دانش آموزان و محصلانیکه هنوز پښتو را بخوبی یاد نگرفته و به این زبان و ادبیات آن علاقه دارند بیشتر است .

از این جاست که نویسندگان فاضل فرهنگ ادبیات پښتو کتابش را به زبان دری نوشت .

نکته دیگری نیز در باره این فرهنگ مغتنم (ادبیات پښتو) وجود دارد و آن رفع معضلات علاقمندان به کتاب شناسی این زبان و بدست آوردن معلومات ارزنده راجع به کتبی می باشد که در این زبان تألیف شده است .

در مطالعه کتب ادبی و تاریخی هر زبانی از آن جمله زبان پښتو غالباً به اعلامی از رجال و کتب ، برمیخوریم که یافتن و توضیح آن در کتاب دیگر به اسانی میسر نیست بخصوص برای دانش آموزان و محصلان و علاقمندانی که در باره تاریخ و ادبیات آن زبان مطالعه وسیع

نداشته و از تالیفات دانشمندان بزرگ دران باره بیخبر باشند .
و اگر چنین اطلاعی هم موجود باشد موضوع سهولت مراجعه در میان
می آید . گاهی ممکن است دانشمندی هم مجبور شود برای یافتن توضیح
در باره کتاب نادری به کتابهای زیادی رجوع کند و آن در لحظای که
بان احتیاج دارد درد سترس نباشد در این جاست که کتاب حاضر میتواند
مورد استفاده قرار گیرد .

این کتاب در واقع دنباله کاری است که (۹) سال قبل انجام شد و جلد
اول آن انتشار یافت . اتفاقاً در آن وقت نیز سطوری چند در مقدمه
نوشتم و به ضرورت تألیف جلد دوم اشاره کردم . اکنون جای خرسندی
است که به همت جوان دانشور و دانش دوست زلمی هیواد مل جلد
دوم آن تألیف و مورد استفاده قرار میگیرد .

زلمی هیواد مل طالب علمی است با استعداد از متون کتب ادبی و تاریخی
در زبان پشتو آگاه و در کار تحقیق با حوصله و دقیق و با احتیاط به
مطالعه علمی می پردازد و درست و موثق می نویسد .

کتاب حاضر نیز چون کار های علمی دیگر و نتیجه جستجوی مثمر
در مآخذ معتبر بوده است . از حسن اتفاق که دیداری از کتابخانه های
معتبر هند اخیراً برای او میسر شد و مطالعه وی را در کتاب شناسی
غنی تر ساخت . نتیجه این مطالعه را درین کتاب می یابیم .

جلد اول این کتاب را من همیشه برای مراجعات فوری بسیار مفید
یافتم و پس از مطالعه دیدم که جلد دوم آن نیز این مزیت را دارد .
بر علاوه که در این مجلد بعضی از نوادر کتب پشتو معرفی شده است
که شاید جای دیگری به آسانی نتواند پیدا شود .

در این مجلد نویسندگان گرامی اعلامی را که در جلد اول فوت شده نیز
آورده است . اصلاً درین نوع کتب کار تحقیق و تجدید طبع ادامه دارد .
همچنانکه جلد اول به تجدید احتیاج پیدا کرد ، این جلد نیز ممکن است
به همت نویسندگان دانشمند آن تجدید گردد .

سعی همکار گرامی وارجمند من زلمی هیوادل در مطالعه و تحقیق
زبان و ادبیات پستو همیشه مشکور بوده است . من برای او عمر دراز
و توانایی و توفیق مزید در مطالعه و تحقیق میخوام .

پوهاند میر حسین شاه

۳۱ حمل ۱۳۶۵

د فرهنگ ادبیات پښتو په باره کی خویادونی

د(فرهنگ زبان و ادبیات پښتو) لومړی ټوک په ۱۳۵۶ کال کی چاپ شو . په نوموړی فرهنگ کی لږ تر لږه دوه زره تنه شاعران اولیکوال چی د (۱۳۰ - ۱۳۹۷ هـ ق) کلونو ترمنځ یی آثار لیکلی دی ، معرفی شوی دی ، لکه څنگه چی تجربی وشوده د(فرهنگ زبان و ادبیات پښتو) څخه یوزیات شمیر خپرونکو پراخه استفاده کړی ده او کوی یی .

دادی دځوان او سترپانه پیژندونکی ادبی مورخ، دسر محقق مرستیال زلمی هیوادل په زیار او همیش د (فرهنگ ادبیات پښتو) دوهم ټوک لیکل شوی او چاپ ته تیار دی. په دغه ټوک کی ، لکه څنگه چی دڅیړنی اصول یی غوښتنه کوی، ترهر څه دمخه دلومړی ټوک ځینی برخه تکمیل شوی دی . له دی څخه دا واقعیت هم څرگند یری چی د کتاب مؤلف ، دیوه رښتونی محقق په توگه دخپلو څیړنو په ساحه کی توقف نه کوی بلکی خپلو معلوماتو ته پراختیا ورکوی . نوی مواد پیدا کوی ، او پخوانی نیمگړتیاوی کوی . په دوهم ټوک کی دلیکونکی په قول ، نژدی(۱۰۰۰) ټوکه کتابونه او رسالی معرفی شوی دی اودغی لړۍ ته به دوام ورکړی .

د دغه فرهنگ دلومړی اودوهم ټوک له کتلو څخه څرگند یری چی مؤلف لومړی دشاعرانو اولیکوالو په معرفی کولو لاس پوری کړی دی او په

راتلونکو توکونو کی به ادبی اصطلاحات اوموضو عکاني شرح کړی . په دی اساس - محترم محقق دیوه مهم ادبی انسایکلو پیډ یك قاهوس بنسټ ایښودونکی دی . دپاتې توکو نوله بشپړ ولو نه وروسته کیدای شی چی دپښتو ادبیا توانسا یکلوپید یك قاموس په نوی بڼه ولیکل شی یعنی شا- عران ، لیکوال ، ادبی مورخان او کره کتونکی - ادبی آثار - او ادبی اصطلاحات ټول دالقبا په ترتیب سره یوځای تلفیق اومنسجم شی . داهم باید و وایو چی دکتاب لیکونکی (ادبیات) په پراخه معنا په نظر کی نیولی دی ځکه په اوسنی وخت کی دایو مبرم ضرورت دی چی دپښتو ژبی او ادبیاتو یوه نسبتاً بشپړه پاڼه د دی ژبی مینه والوته وښودله شی . په راتلو- نکی کی کیدای شی چی هنری ادبیات په خاصه توگه ترخپرنی لاندی ونیول شی .

په دغسی فرهنگونو کی دشاعر یا لیکوال دټولنیز چاپیریال اوتولنیز- و-اقتصادی شرایطو او روانی حالاتو شرحی دپاره مجال نه پاتی کیږی دا دخیږ ونکو کار دی چی دفرهنگ له اساسی او ضروری معلوماتو څخه په استفادی سره خپلی تیوریکي څیړنی پرمخ بوزی . په بله ژبه دااږدیوه ټاکلی هدف دپاره لیکل شوی دی اومؤلف دهماغه هدف په تحقق کی په ښه توگه بریالی شوی دی .

دپښتواد بیاتو څیړ ونکی د دغسی فرهنگ په انتظار کی و و . څومره ښه شوه چی دفرهنگ دوهم ټوک دچاپ په گانه ښکولل کیږی او داد بیاتوپه برخه کی ریفرنسونوته د دوی دآرټیاو ویوی برخی ته ځواب وایی . د زیارایستونکی محقق دزیاتو بریالیتوبونو په هیله .

سرمحقق محمد صدیق روهی

د ا . د . ج . دعلومو اکادمی دژبواو ادبیاتو مرکز

د فرهنگ پوهانگ او د فرهنگ

خو کاله مخکې چې زموږ دښه محقق او لیکوال زلمی هیواد ملد (فرهنگ زبان وادبیات پښتو) لومړی ټوک په فارسي ژبه خپور شو ، نو زموږ د وطن په ټولو علمي ، فرهنگي او ادبي کړيو کې یې ټوده رکلي وشو . د یو داسې کار همداسې هرکلي په کارو، او دلحکه چې زموږ په ادبیاتو کې د یو داسې فرهنگ کښلو او خپرولو ته زیات ضرورت و په رښتیا چې د داسې اثر لځای لا ددغه اثر د لومړي ټوک تر خپریدلو بیخي تش و . ددغه فرهنگ په لومړي ټوک کې د دوه زرو په شاو خوا کې لیکوال ، شاعران او فرهنگیان په لنډ یز سره معرفي شوي دي .

د (فرهنگ زبان وادبیات پښتو) اثر په فارسي ژبه د پښتو ادبیاتو په بنسټیز و آثارو کې شمیرل کېږي . دغسې آثار باید د ادبیاتو هر شاگرد او هر علاقمند یوه شیبې هم له ځانه جلانه کړي . په هره برخه کې لومړنی او لنډه مراجعه همداسې اثر ته کیدای شي .

هو ! ددی اثر لیکوال نن زموږ د ادبیاتو اوزموږ د فرهنگ پخوا خوږی څیړونکی او لیکوال دی . هغه له فرهنگ سره او د وطن له ادبیاتو سره سخت عشق لري ، همدغه مینه ده چې دهغه په رگونو کې وینه چلېږي او همدغه مینه ده چې هغه یې لیکي . تل یې لیکي او د زړه په

وینویی لیکي او تر هغه چی دهغه په رگو کی وینه چلیږی هغه به یی لیکي . ځکه دادهغه عشق دی اودادهیواد له فرهنگ سره دهغه دمینی یوه بیلگه ده .

یوه ورځ په خبرو خبرو کی زموږ یوه معاصر نامتو شاعر (۱) دهیوادمل په باب وویل :

(دی دفرهنگ یو صادق ملنگ دی) و هغه رښتیا همداسی دی . هغه کچکول په لاس کی نیولی دی ، دفرهنگ کچکول ! او هغه څه کوی . لومړی هر هغه څه چی خپله یی لری (هر هغه څه) همدغه کچکول ته یی وراچوی . خو یوازی په دی هم بسنه نه کوی . هغه دفرهنگ له پاره دکار او زیار په دغه کچکول کی له نورو فرهنگیانو څخه هم څه غواړی . په پرله پسۍ توگه یی غواړی په ټینگار سره یی غواړی او دفرهنگ دسمسور تیا له پاره یی غواړی . هغه یوازی همدا غواړی ، همدا !

دادی اوس چی ښاغلی لیکوال ددهغه فرهنگ ددویم ټوک په لیکلو او چاپ ته په چمتو کولو بریالی شوی دی ، نوزموږ دفرهنگ مینانو ته یوبل زیری یوبل سوغات وړاندی کیری .

د(فرهنگ زبان وادبیات پښتو) دویم ټوک دری برخي لری . په لومړی برخه کی دزرو په شااو خوا کی آثار معرفی شوی دی . په دویمه برخه کی ددری سوه په حدود وکی لیکوال او شاعران په لنډ یز سره راپیژندل شوی دی ، دادهغه کسان دی چی په لومړی ټوک کی نه دی راغلی دریمه برخه دلومړی ټوک دبشپړتیا په برخه ده چی په دغه تکمله کی دلومړی ټوک ځینی برخي سمی شوی او تکمیلی شوی دی .

په څو وروستیو کلونو کی محترم زلمی هیوادمل په دی لړکی زیات اواساسی کار کړی دی . نه یوازی داچی خپله یی دخپل ژوند هره شیبه علمی او ادبی کارته وقف کړی ده ، بلکه دهغه په تشویق او ټینگار اوهمت

۱- منظور دهیواد نامتو شاعر واصف باختري دی .

ژمور د ادبیاتو نوراساسی آثار ، هم د چاپ پورته راوتلی دی ،
 د فرهنگ ادبیات پښتو وړیم ټوک چی لکه د لومړی ټوک په
 خیر په فارسی ژبه دهغه په قلم کښل شوی دی. دهغه داساسی کارو
 نویوه برخه ده. ددی اثر په خپریدلو سره به د بنسټیزو کارو په لړ کی
 یوه بله کړی هم بشپړه شی اودغه له اخلاص ډک کار به تل هم داسی
 له تودی ولولی او منی ډک وی.

زرین انخوار

1570-1-5.

آغازین گفتار

جلد اول فرهنگ ادبیات پښتوبه مناسبت سیمینار بین المللی بر دو قرن آثار چاپ شده پښتو به چاپ رسید، و لازم بود که نسخه یی چند آن در مجالس علمی سیمینار توزیع شود، از همین جهت چاپ آن به عجله تمام صورت پذیرفت و من نتوانستم مقدمه مبسوطی در آن فرصت کوتاه بر آن بنگارم، اما نبشته یادداشت گونه یی را بزودی نبشتم و در همان چند جلدی که در سیمینار توزیع میشد چاپ گردید. در آن یادداشت وعده داده بودم که نسخ دیگر فرهنگ همراه با مقدمه مفصل من توزیع خواهد شد. اما چنین نشد، پیش از آنکه من مقدمه را به مطبعه جهت ترتیب و چاپ بفرستم، موسسه یی که فرهنگ را نشر کرده بود، نسخ متباقی آن را صحافی و از مطبعه خارج نموده بود، و نسخ دیگر فرهنگ بدون کدام یادداشت توضیحی مؤلف چاپ و نشر شد و گپهای ضروری که بایست گفته میشد، گفته نشد و حتی دانشور انیکه در امر تکمیل مواد فرهنگ با من کمک فرموده بودند، از آنها نیز یادی صورت نگرفت. اکنون جای نهایت مسرت است که به یاری ایزد متعال جلد دوم فرهنگ را تکمیل نمودم و با این کوتاه گفته من یکجا نشر میشود و فرصت آن مهیاست که نکات ضروری و لازمی را در زمینه بر شمارم.

دوازده

پس منظر موضوع :

یازده سال واندی پیش با برادر بزرگوار خود به دیدن استاد بزرگ علامه حبیبی به منزل شان رفته بودم ، استاد ضمن صحبت های شان پیرامون کار بر زبان و ادبیات پښتو گفتند : لازم می نماید غرض شناسایی کنجینه های فرهنگی پښتو و معرفی فرهنگیان آن فرهنگ ادبیات پښتو تهیه گردد و فرهنگ بایست بزبان دری باشد تا فایده آن عام شود . من و برادر بزرگم دانشمند برینس بایک صدا گفتیم کار خو بیست تا حال چنین کاری صورت نپذیرفته لازم است چنین فرهنگی تالیف شود . استاد به من روی آوردند و گفتند این کار را شما انجام بدهید . من گفتم به رهنمایی شما به انجام کار دست خواهیم یازید . از همان لحظه در صدد تکمیل و تالیف فرهنگ شدم ، در آغاز چنین قبول شده بود ، که فرهنگیان ، آثار و اصطلاحات و واژه های ادبی و ادبیات شناسی همه در یک جلد مردف معرفی شوند ، البته اینهم گفته شده بود که درین فرهنگ به معرفی آنعه فرهنگیان پرداخته شود که چشم از جهان بسته اند و در بین ما نیستند و آثاری که در آن معرفی می گردد نیز از چنین سخنوران و دانشوران خواهد بود . زما نیکه من سال بعد یاداشتهای خود را مربوط به این کار غرض ترتیب باز خوانی کردم تنها بخش فرهنگیان آن از یک جلد پافراقر میگذاشت ازینرو مجبور شدم که جلد اول این فرهنگ را به معرفی دانشی مردان ، سخنوران و نگارنده - کان زبان پښتو اختصاص دهم ، دانشوران و فرهنگیانیکه در جلد اول معرفی شده اند دانشی مردانی اند . که بین سالهای حدود ۱۳۰ ه ق تا ۱۳۹۷ ه ق گذشته اند .

یادداشت های پیرامون شناسایی مآثر پښتو را به جلد دوم ، و واژه های ادبیات شناسی را به جلد سوم ، و خاورشناسان و کارکرد های شان را به جلد چهارم موکول گذاشتم .

هدف :

هدف عمده از تالیف چنین فرهنگ در مرحله نخست معرفی و شناختاندن

مختصر تمام آثار واشخاص و پدیده‌های فرهنگی زبان و ادبیات پبستوست، گرچه بخشی ازین پدیده ها ، آثار واشخاص در شماری از آثار گوناگون فرهنگی شناختانده شده‌اند، اما بخش دیگر آنها تا هنوز ناشناخته مانده است ، من به یاری خداوند ، به رهنمایی استادان و همکاری دوستانم تا جایی که امکان پذیر است تمام این پدیده ها و آثار را در کوتاه گفته هایی معرفی خواهم کرد تا نوجه پژوهشگران و ادبیات شناسان مابه آنها معطوف شود و در پی پژوهش پیرامون چنین آثار ، پدیده ها و فرهنگیان برآیند .

افزون ازین هدف دیگر از تالیف این فرهنگ یاری رساندن به پژوهشگران و دست اندر کاران فرهنگ ماست . زیرا در جریان پژوهش ها شماری از پژوهشگران با نامهای شخصیت‌های علمی و ادبی، کتابها و واژه های ادبیات شناختی و فرهنگی و همینگونه نامهای خاور شناسان بر میخورند ، که باز یابی و دسترسی به شرح چنین نامها بدون موجودیت چنین فرهنگی بزودی میسر نمی‌شود و باعث ضیاع وقت پژوهشگر میگردد و سکتگی بی درجریان پژوهش وی رونمائی گردد .

از این رو لازم بود چنین فرهنگی جهت حل مشکلات دست اندر کاران فرهنگ تالیف گردد. علاوه بر آن شاگردان ادب پبستونیز در بسی موارد احتیاجی به چنین کتابها احساس میکنند .

روش کار :

روشهای پژوهش نگارنده در جلد اول و جلد دوم این فرهنگ چنین خلاصه میشود :

یک : در جلد اول در شناسایی و بازشناسی سرایشگران ، نویسنده گان و دست اندر کاران فرهنگی از شیوه اختصار کار گرفته شده است و تا اندازه یی که ممکن بود شرح حال و زیست نامه شاعر و نویسنده بایاد کرد نام آثار ، سرایشها و پرداخته‌هایش در چند جمله کوتاه و یایکی دو پاراگراف اکتفا شده است .

دو : شماری از فرهنگیان معرفی شده در جلد اول پیش ازین کتاب

در تذکره های کهن وامروزی و پژوهشهای ادبی معرفی شده بودند و یا یادی از آنها به عمل آمده بود، من با استفاده از این تذکره ها و آثار یاد کرد ها و شناختن ~~م~~های مختصر شماری از فرهنگیان معرفی شده در جلد اول فرهنگ را تهیه کردم اما تا جایی که امکان میسر بود کوشش شده است که فرو گذاشت ها و کاستی های تذکره ها و پژوهشهای پیشین در معرفی و باز شناسایی فرهنگ دوباره تکرار نگردد .

سه : در جلد اول تنها به معرفی شخصیتهای فرهنگی در تذکره ها و پژوهشهای ادبی پیشین یاد شده، بسنده نگردیده ام ، بل در همین جلد اول افزون از فرهنگیان قبلاً معرفی شده حدود هزار شاعر و نویسنده ، و شخصیت فرهنگی از روی آثار دستنویس شان و همچنین شاعران بیسواد و اولسی با ساس سروده های آنها بنابر معلومات را ویان معرفی گردیده اند .

چار : جلد دوم که در برگزیده شناخت آثار نویسندگان و سران یشکران پیشین و یا آن عده دانشوران معاصرست که زنده گی را پیرو د گفته اند ، در حد و هزار کتاب و رساله چاپی و خطی را کوتاه کوتاه معرفی میکند، باید تذکر داد که عناوین کتابها و رساله هاییکه در جلد دوم معرفی شده اند ، شاید به هزار فرسند آماج در ذیل بعضی از عناوین بیش از دویسه و چهار حتی پنج و شش کتاب تالیف شده و یا برگردان در یک موضوع را معرفی کرده ام ، که اگر چنین آثاری را نیز بر آنها بیفزاییم شمار آنان در حدود هزار شود .

پنج : شماری از آثار معرفی شده در جلد دوم گرفته شده از کتابها و فهرست های چاپی کتب خطی و چاپی پشتوست ، که من مآخذ هر یک آنها در فرهنگ نشان داده و معرفی آنها درج فر هنگ داشتم ، همینگونه کتابهای را نیز شامل فرهنگ کرده ام که من خود دیده ام و با ساس پژوهشهای من معرفی شده اند ، آن عده کتب در زیر مآخذ ندارند ، اما اگر کتب خطی است کتابخانه ~~ن~~ در آن نگاهداری میشود نیز نشان داده شده است ، و البته در معرفی کتب چاپی چون نشان دادن کتابخانه رسم بسیار معمول نیست ، لذا من نیز آنها نام نگرفته ام .

شش : آثار چاپی و خطی معرفی شده در فرهنگ نهایت مختصراست، کوتاه گفته می پیرامون موضوع دارد ، تعداد اوراق و صفحات آن در بیشتر آثار معرفی شده است ، اگر چاپ شده است جای چاپ و سال چاپ آن نیز در صورت امکان نشان داده شده است و اگر اثری چاپهای متعدد دارد، چاپهای قدیم و آخرین چاپ آنرا یاد نموده ام و در متون ، چاپهای پژوهشی آنها را لابد تذکر داده ام .

هفت : آثار نویسنده گانیکه حیات دارند درین کتاب معرفی نشده است اما جز دران مواردیکه یک شخصیت فرهنگی معاصر یک اثر و یا متن پیشین را پژوهشی تهیه کرده باشد ، چنین آثار پژوهشی پیشینیان که امروزیان آنها را تهیه دیده اند نیز درین فرهنگ یاد شده اند . افزون بران در سلسله های یک دسته کتبی که تحت یک نام توسط شماری از نویسندگان نبشته شده اند ، اگر چنین سلسله ها در فرهنگ معرفی شده باشند لابد اثر یکی دو نویسنده امروزی نیز درین سلسله یاد شده است .

شنیده گی های من پیرامون این فرهنگ :

زمانیکه جلد اول فرهنگ نشر شده ، بیشتر دانشمندان کشور و دانشی مردان خارج از کشور و همینگونه شماری از خاور شناسان این کار را به دیده قدرنگریستند و مرابه تکمیل جلد های دیگر تشویق فرمودند و کارم را بها وارج فراوان گذاشتند ، که درین شمار از استادان گرانمایه : روان شاد علامه عبدالحی حبیبی ، اکادیمیس عبدالشکور رشاد ، اکادیمیس دکتراوید ، کاندید اکادیمیس میرحسین شاه ، استاد گرامی دکتر (رف) استاد عزیز و مهربان و دانشی مرد گرانمایه و اصف باختری ، برادر دانشمند بریش ، برادرم زرین انگوره استاد مسایل هروی محقق حسین نایل ، پروفیسور سیال کاکر ، پروفیسور محمد نواز خان طایر ، دانشمند همیشه خلیل ، پروفیسور تقویم الحق کاکا خیل ، اجمل ختک و دیگران میتوان یاد کرد .

همینگونه دانشمندان گرامی خیرندوی عبدالله خدمتکار و اسدالله شعور به دانشمند بریش گفته بودند که مؤلف فرهنگ مأخذ خود را نشان نداده است این سخن نهایت بجاست زیرا در مسایل پژوهشی

شائده

کپ بدون مآخذ بی اساسی خواهد بود، اما من در یادداشتی که بر جلد اول نبشته بودم و در همان چند نسخه اولی فرهنگ به چاپ رسیده است، گفته بودم فهرست مراجع را ترتیب داده ام که در نسخ دیگر جلد اول چاپ خواهد شد، اما طوری که درین نبشته نیز تذکر دادم موقع چاپ فهرست مآخذ و مقدمه امیسر نکردید، و گفتنی ها نا گفته ماند، و هم اگر منظور این دو دانشمند گرانمایه این باشد که چرا زیر شرح حال هرسخنور و نویسنده مآخذ نشان داده نه شده است، اینهم کپ بی مورد نیست، اما من باید مختصر عرض کنم شاعرانیکه از تذکره ها گرفته شده اند، ضمن شرح اکثر نامها مآخذ آن نیز نشان داده شده است.

به هر صورت چنین مشوره ها سودمند و قابل قبول میباشد و هر که مطرح کند سزاوارستایش است.

اما در پهلوی تمجیدها و یادداشت های تعمیری کپ ها و گفته های دیگری را نیز درباره این فرهنگ شنیدم که از یاد کرد آن چاره نیست و باید در اینجا گفته شود:

۱- یکی از دانشمندان کشور ما درجایی کار بنده را صرف نقل و ترجمه توصیف کرده بود، که من درباره گفته های وی در اینجا چیزی نمیگویم، زیرا در شماره ۳۸ سال ۱۳۵۶ ه ش جریده زیری به جواب آن پرداخته ام.

۲- در سال ۱۳۵۷ ه ش شخصیکه نوبه مدیریت نشرات پښتو ټولنه رسیده بود، روزی بدون مقدمه به من گفت: اگر در آن وقت (سال ۱۳۵۶ ه ش) من اختیاری میداشتم پښتو پانگه، فرهنگ ادبیات پښتو و پښتانه شعراء جلد چهارم هر سه کتاب را چاپ نمیکردم، و اگر چاپ مینمودم درین سه یکی را انتخاب و چاپ میکردم، زیرا هر سه تکرار یک دیگر اند، در اینجا قضاوت را خواننده گان گرامی میگذارم و اینقدر میگویم که:

- پښتو پانگه: بیلو گرافی کتب چاپی پښتو ست.

- جلد چهارم پښتانه شعراء تذکره شاعران کهن است، و فرهنگ ادبیات پښتو

کتابیست که هدف بخصوصی از خود دارد .

۳- همینگونه دو شخص دیگریکه در مؤسسات تحصیلات عالی کشور کار میکنند کار بنده را برگرفته شده از دایرة المعارف ها و یکی دو کتاب دیگر ارزیابی کردند. من به جواب آنها اینقدر به عرض میرسانم، که اگر در جلد های مختلف دایرة المعارف شرحی پیرامون بعضی از مشاهیر ادبی و فرهنگی یافت شود، مأخوذ از تذکره های پیشین و امروزی زبان پنبه‌توست، در حالیکه نسبت به نگارنده‌گان دایرة المعارف ها نگارنده فرهنگ با تذکره های گوناگون بیشتر دسترسی دارد، و تا زمانیکه فرهنگ من چاپ میشد شاعران و فرهنگیانیکه در تمام تذکره‌ها و پژوهش‌های ادبی به شمول دایرة المعارفها معرفی گردیده بودند و یا از آنها یاد شده بود از ششصد و یاهفتصد فرهنگی و دانشی مرد تجاوز نمیکرد، در حالیکه اشخاص معرفی شده در فرهنگ دومین چند و حتی بیشتر ازین شمارست، باید به عرض برسانم که من جلد اول فرهنگ را باستناد بیش از سه صد مأخذ چاپی و خطی برشته تحریر در آورده ام .

سختی چند پیرامون جلد دوم :

جلد دوم فرهنگ ادبیات پشتو که کتاب حاضر باشد، بخش اساسی آن شامل معرفی کتب و رسایل پنبه‌توست، پس از معرفی کتب و رسایل در فرهنگ تکمله جلد اول آمده است که من این تکمله را به دو بخش تقسیم کرده ام. در بخش نخست آن عده شاعران و نویسندگان مختصر معرفی شده اند که شامل جلد اول نیستند و بخش دوم آن در رفق کاستی‌ها و اشتباهات جلد اول نگاشته شده است .

باید یاد آور شوم که آثار معرفی شده درین جلد دربرگیرنده تمام آثار پشتو نیست، بل بخشی از اندرین فرهنگ بیامده، که البته من با دسترسی به چنین آثار آنها را در جلد های بعدی تکمیل می نمایم. طوریکه من در جلد سوم افزون از تکمله جلد اول تکمله جلد دوم را نیز جا داده ام و شماری از کتب و رسایلی که شامل این جلد (جلد

دوم) نیستند در آن جلد (جلد سوم) نیز درج داشتیم که اینکار در جلد های بعدی به مدد ایزد مستعان تعقیب خواهد گردید .

پیرامون بخش اول تکمله این جلد به خواننده گان فرهنگ یاد دهانی میکنم که درین بخش من شاعران و نویسندگان را بیاورده ام که به زعم من در جلد اول نیامده اند شاید مشابهت نامها شماری از قارئین گرامی را بدین امر باورمند سازد که این شاعر تکمله با آن شاعر جلد اول یکی خواهد بود ، ولی مماثلت نامها باید ما را مشوش نسازد ، بل درینمورد به دقت زیاد ضرورت محسوس است ، زیرا ممکن است به یک نام چند شاعری در یک منطقه و یک دوره باهم به سر برند ، اما با آنهم من در مورد شماری از سخنوران و سرایشگران تکمله صد در صد متیقن نیستم ، اما با احتیاط درج تکمله نموده ام ، چون عبدالمستان نورالدین و چند تن دیگر . در صورتیکه سند درست و باور مندی را پیرامون یکی بودن شماری و یا یکی دو شاعر تکمله این جلد را با جلد اول پیدا نمایم ، در جلد های بعدی به اصلاح آن می پردازم و اینهم از امکان دور نیست که در تکمله شاعری را با اساس پژوهشهای نو تقریباً مکمل معرفی داشته باشم ولی آن نویسندگانی که شاعر در جلد اول نیز با آنکه تفاوتی درج شده باشد .

به هر صورت احتمال چنین اشتباهات بعید نیست ، اما به خواننده گان گرامی اطمینان میدهم ، که من درصدد رفع کاستی ها و اشتباهات خود هستم و به یاری خداوند خواهم توانست تا در جلد های دیگر چنین کاستی ها و اشتباهات رفع شوند ، همچنان در خوانش بعد از چاپ فرهنگ متوجه شدم که در ردیف بندی نیز اشتباهاتی رخ داده است امید خواننده گان این نقیصه را نیز در نظر داشته باشند ، اما این کاستی ناشی از عدم دقت نگارنده نخواهد بود ، بل چنین اشتباهات در تایپ رخ داده است .

در باره نام این فرهنگ :

جلد اول این فرهنگ بنام «فرهنگ زبان و ادبیات پبشتو» از چاپ برآمد ، ولی زمانیکه جلد دوم راتهیہ میکردم شماری از دوستان به من گفتند :

{ نژده

کلمه زبان اگر در عنوان کتاب نه باشد خوب خواهد بود، زیرا فرهنگ زبان مفهوم دیگری را افاده میکند «فرهنگ ادبیات پښتو» اسم بامسمایی برای این فرهنگ است، من این مشور را بجا دانستم و جلد دوم را بنام: «فرهنگ ادبیات پښتو» ترتیب دادم، با اظهار سپاس از این مشوره استاد الهام و محقق نصیر هنر پښتون، حال که من سخنان خود را به پایان میرسانم لازم است، در فرجام این کوتاه نبشته از کسانی نیز یاد کنم که یاداشتهای شانرا در تکمیل جلد اول در دسترسم گذاشته اند و آنها عبارت اند از:

روان شاد استاد و پژوهنده بی همتای چند دهه پسین علامه پوهاند عبدالحی حبیبی، روان شاد استاد گل پاچا الفت، اکادمیسین عبدالشکور رشاد، مرحوم استاد عبدالهادی داوی، اکادمیسین سلیمان لایق، مرحوم سید الشاه پولاد، اجمل خټک، پروفیسور سیال کاکړ، دانشمند بریش، دانشمند (س.ش) پوهاند دوکتور مجاور احمد زیار، مرحوم خیر محمد ساد، پوهنمل محمد صابر خیشگی، مرحوم سید احمد بیزار، دانشمند (ع.ج.و) علی محمد منگل، محترم (ع.ک.پ) سر محقق معتمد شینواری. دانشمند (م.ع.غ) مرحوم ملاخیل و شمار دیگر... که اسمای شانرا فراموش کرده ام همه ذوات یاد شده نهایت سخاوت مندانه در مورد شماری از نویسنده گان و سرایشگران جلد اول در تکمیل معلوماتم با من یاری رسانده اند و من از همه شان اظهار قدر دانی و سپاس میدارم.

بدینگونه در تکمیل جلد دوم انگیزاننده اصلی من دانشمندان جوان ما: محمد اکبر کرگر وزیرین انځور شدند، اگر یاد کرد های این دو دانشمند نمیبود این جلد بزودی تکمیل و چاپ نمیشد، همچنان از استادان گرامی کاندید اکادمیسین میرحسین شاه و کاندید اکادمیسین محمد صدیق روهمی نیز اظهار تشکر میکنم که نظریات ارزنده شان با این جلد فرهنگ یکجا تقدیم خواننده گان میشود.

از زحمات محترم محمد هاشم بهرامی معاون نشرات و خان حضرت ابریتر
نیز نمیتوان چشم پوشید ایشان در امر ترتیب و چاپ این فرهنگ در مطبعه
به من یاری رساندند و هم عبدالقهار عبادی که مسوده این فرهنگ را
تایپ نمود ، زحمت شان قابل قدروسپاس است .

احقر العباد
ز ، ه

جلد دوم فرهنگ

در معرفی و شناسایی

کتاب و رسائل پنهانی

آثار قیامت :

رساله ایست منظوم و منشور پیرامون اصول مذهب (قی) . مؤلف و ناظم آن قاضی محمد یوسف احمدی قاضی خیل نام دارد، رساله ۳۲ صفحه به سال ۱۳۲۹ هـ ق در لاهور چاپ شده است .

آداب المریدین :

اثر منظوم است پیرامون آداب پیری و مریدی . ناظم آداب المریدین رضوگل مروت باشد ، این رساله منظوم در قید ۲۰ صفحه به سال ۱۳۳۰ هـ ق در لاهور چاپ شده است . (پشتو پانگه ج ۲ ص ۳۱۰)

آدم خان در خانی :

از جالبترین داستانهای ملی پشتونهاست . درین داستان قصه عشق دو دل داده بنامهای آدم خان و درخانی گزارش یافته است قصه آدم خان درخانی در منطقه سوات به میان آمد ، اما این داستان دل انگیز و زیبا تنها در منطقه سوات نماند ، بل در تمام مناطق پشتون نشین کسب شهرت کرد و مقبولیت یافت ، البته روایات آن از منطقه یی به منطقه یی اندکی تغییر پذیرفته است ولی به شکل شفاهی در اکثر مناطق پشتون نشین

شهرت دارد. این داستان از دیرینه زمان تا امروز از سوی نویسندگان ، شعراء و قلم بدستان زبان پشتو پرشته تحریر در آمده و به سلك نظم کشیده شده است ، شاعران و نویسندگان پشتو که این داستان را به نظم و نثر نبشته اند ، عبارت اند از :

مسعود بن عبداللہ شاعر و نویسنده معاصر اورنگریپ عالمگیر (۱۰۶۸-۱۱۱۸ ه ق) مسعود داستان آدم در خانی را به نثر نبشته اما ، منظومات نویسنده نیز در آن دیده میشود . آدم خان در خانی مسعود تقریباً صد سال پیش در لاهور چاپ شده (۹۶ صفحه) نسخ خطی قصه آدم در خانی مسعود زیاد است . يك نسخه مصور آن در ویکتوریا میمور- یال کلکته ضبط بوده ، نسخ دیگر آن در کابل و کوئته و کندهار در کتابخانه های دولتی و شخصی یافت میشود .

صدر خان خټک فرزند خوشحال قصه آدم خان در خانی را به سال (۱۱۱۸) ه ق پرشته نظم کشید. قصه آدم و در خانی صدر خان (۱۸۲ صفحه) با مقدمه پروفیسور محمد نواز طایر دوبار در پشاور از سوی اکادمی پشتوی پشاور به چاپ رسید. نسخ خطی آن نیز در کتابخانه های دنیا یافت میشود .

سید ابو علی شاه از ناظران دیگر این قصه است . قصه آدم خان در- خانی سید ابو علی شاه تا حال چهار بار در دهلی ، لاهور و پشاور به چاپ رسیده است ، تعداد صفحات آنرا (۵۲) صفحه قلمداد کرده اند .

برهان خان یکی دیگری از ناظران پشتو نیست که قصه آدم خان را سروده است دار مستتر مستشرق در کتاب دپشتو نوا د شعرا و بهار قصه آدم خان در خانی برهان را ضبط نموده ، و اما در تحقیقات ادبی پشتو بیامده که مولوی احمد و اکبر شاه نیز این قصه را پرشته نظم و نثر کشیده اند ، قصه اکبر شاه به سال ۱۸۸۳ ع در دهلی و از مولوی احمد در سال ۱۸۷۲ ع در پشاور طبع گردیده ، روایتی از این داستان را فدماطهر بصورت مختصر در قالب نظم در آورده است و در کتابش بنام داورلمبی چاپ شده است . (پشتو منظومی قصی ص ۷-۱۵)

آریایی - پارسی - پښتو ویرثی:

رساله ایست در باره مرثیه نگاری در زبانهای آریایی کهن و همچنین زبانهای پارسی و پښتو، این رساله بار اول در شماره سال ۱۳۲۵ هـ ش سالنامه کابل به چاپ رسید.

اما بار دوم به شکل رساله مستقل با مقدماتی از زلمی هیوادل و حضرت محمدویار بکوشش همان ویار (۷۲) صفحه به سال (۱۳۶۲) هـ ش از سوی پښتو ټولنه (آکادمی علوم افغانستان) در کابل چاپ شد.

آرایش محفل:

قصه ایست از حاتم طایی که ترجمه منظوم پښتوی آن به آرایش محفل مسماست. این قصه در ادبیات خاور زمین بنامهای سیاحت حاتم، سرگذشت حاتم، قصه حاتم ضبط است، مترجم و ناظم پښتوی آن ملا نعمت الله نوشهری باشد. قصه حاتم طایی ملا نعمت الله در قید (۱۰۴) صفحه بیش از سه بار بدین شرح چاپ شده:

طبع اول ۱۳۲۳ هـ ق طبع دوم ۱۳۳۱ هـ ق و طبع سوم آن ۱۳۶۸ هـ ق این سه طبع در لاهور صورت پذیرفته است.

(پښتو منظومی قصی ص ۱۵ - ۱۶)

و امادر شماره ماه اکتوبر سال ۱۹۷۹ مجله پښتو (آکادمی پښتوی پشاور) گزارش شده است که قصه حاتم را شخصی بنام حیدرجان نیز بزبان پښتو نبشت و در سال ۱۸۷۳ ع به چاپ رسید.

آزاد نامه:

مثنوی ایست در شرح حال و کارنامه های آزادخان حکمران تیمورشاه درانی (۱۱۸۶ - ۱۲۰۷ هـ ق) در کشمیر. ناظم آن عبدالرسول ماشوری کندهاری باشد، آزاد نامه ضمیمه دیوان وی پیامده، تا حال طبع نشده است، نسخه خطی آزاد نامه را دانشمند بریبن در اثر چاپ نشده اش (پښتو نسخی) گزارش داده است.

آسمانی نغمی او لاهوتی سرودونه :

مجموعه ایست از چند مقاله بر زبانهای پښتو و دری پیرامون ادبیات پښتو . مطالب آن به شیوه های تحلیلی و پژوهشی تهیه گردیده مؤلف آن استاد مرحوم شادروان علامه حبیبی باشد. این کتاب (۱۵۰) صفحه به سال ۱۳۶۱ هـ ش از سوی اکادمی علوم افغانستان چاپ و نشر شده است (سنتبرل ایشیا شماره (۱۶) ۱۹۸۵ ص ۴۷)

آله دین چراغ :

قصه ایست از یک جادوگر مصری و پسر خیاطی از دیار چین . این قصه از زبان های دیگر بر زبان پښتو راه یافته است ، قصه آله دین چراغ را به پښتو دوتن از شاعران این زبان برشته نظم کشیده اند : یکی چراغ الدین و دیگری طالب ولی محمد . آله دین چراغ چراغ الدین در قید ۸۰ صفحه در حدود پنجاه سال پیش در لاهور از طالب ولی محمد در پشاور به طبع رسیده است . (پښتو منظومی قصی ص، ۱۷ - ۱۶)

آواز حق :

رساله ایست منشور بامحتوای دینی از شاکرالله نوشهری آواز حق در قید ۱۶ صفحه در نوشهر چاپ شده است .

آئینه الفاظ افغانی :

از مولوی محمد اسمعیل . رهنمایست که غرض تدریس زبان پښتو به اردو زبانان نیسته شده سال تألیف آن ۱۳۰۰ هـ ق گزارش گردیده کتاب شامل: بخش آوازها - محاورات، مصادر، و اسماست . آئینه الفاظ افغانی بعد از سال ۱۳۰۰ هـ ق در هندوستان چاپ شد. نسخه خطی آن ۱۴۴ صفحه در آرشیف ملی افغانستان محفوظ است . (پښتو نسخی)

الف

اتالیق پښتو :

کتابیست درسی برای آموختن زبان پښتو مؤلف آن مولوی محمد اسماعیل خان بوده و دران ، موارد استعمال اسماء و افعال و همچنان محاورات زبان پښتو را با ترجمه های انگلیسی ، هندوستانی ، پارسی وارد و آورده سال تألیف کتاب ۱۸۹۴ ع باشد .
اتالیق پښتو ۱۲۶ صفحه به سال ۱۸۹۶ ع در ایبٹ آباد طبع گردیده است .

اجتماعی روزنه :

ترجمه پښتوی کتاب تربیت اجتماعی علی فکری ۲۳۹ صفحه به سال ۱۳۳۴ هـ از سوی پښتو تولنه به چاپ رسید . مترجم آن مولانا سیفی مرحوم است .
(کابل مجله شماره ۱۰ سال ۱۳۶۳)

احادیث سیدالمر سلین :

کتابیست منظوم در شرح چند حدیث نبوی از ملا نعمت الله . نام مکمل آن : احادیث سیدالمر سلین معروف به رفیق الواعظین باشد .
احادیث سیدالمر سلین ۴۰ صفحه در دهلی طبع شده است .
(پښتو پانگه ج ۲ ص ۳۱۵)

احوال النساء :

کتابیست منظوم در قالب مثنوی از حمیدالله (۱۲۲۵ - ۱۳۱۷ هـ ق) مباحثی در باره زنان دارد .

مؤلف تیر هیر شاعران ازین کتاب نام برده واقبتا ساتی ازین مثنوی رادرج تذکره اش نموده است.

(تیر هیر شاعران ص ۲۸۲-۲۸۳)

اخبار الاخرت :

مثنویست دینی که از اخرت و قیامت وحشرو نکبرو منکرو علایم قیامت بحث میکند، اصل کتاب بزبان هندکو بود ، شخصی بنام منور شاه آنرا به سال ۱۲۸۰ هـ ق به مثنوی پنبتو برگرداند ، مخطوطه اخبارالاخرت منور شاه ۱۱۷ ورق بخط سفیدشاه (کتابت سال ۱۲۹۱) در گنجینه دستنویسهای اکادیمی پنبتوی پشاور ثبت است .

اختیارات بدیعی :

اثر مشهور طبی است ، مؤلف آن بزبان پارسی حاجی زین عطار باشد وی در سال ۷۷۰ هـ ق روایت دومی این کتابرا تهیه دید .
اختیارات شامل دوبخش است، بخش نخست آن از داروها و داروبته های که مفرد مورد استعمال قرار میگیرد و بخش دوم آن از دارو های مرکب بحث میکند .

ترجمه پنبتوی این متن طبسی را عبدالحلیم از ادبای قرن دوازدهم ترجمه نموده و به سال ۱۱۳۰ هـ ق از ترجمه آن فارغ شده است. اختیارات بدیعی عبدالحلیم تا هنوز به زیورچاپ اراسته نگردیده يك نسخه خطی مکمل آن ۴۰۲ ورق بخط فیض علی (کتابت سال ۱۱۹۱ هـ ق) در رضالا یبریری را میسر نگاهداری میشود ، و يك نسخه دیگر آن در کتابخانه اکادیمی پنبتوی پشاور نیز محفوظ است .

(دهند دکتابخانو پنبتو خطی نسخی ۱۵۳)

اخوند صاحب سوات :

اثريست در باره زندگي ، احوال مبارزات و شرح حال بعضي از مريدان اخوند سوات مولانا عبدالغفور صافي ، مؤلف اين رساله مرحوم نصر است ، كه در تاليف اثرش علاوه از ماخذ تحريري از روايات و ادبيات شفاهي پښتو نيز سود برده است .

اخوند صاحب سوات ۷۲ صفحه به سال ۱۹۵۰ ع در پشاور به چاپ رسيده است (پښتو پانگه ج ۲ ص ۳۱۷)

ادبيات :

اثريست در مباحث عمومي ادبي و ادبيات شناسي از مرحوم عبدالباري اشنا . اين اثر ۱۱۴ صفحه به سال ۱۳۳۳ هـ ش از طرف اداره طلوع افغان در قندهار به چاپ رسيد . (پښتو كتابونه ۷۳)

ادبي بحثونه :

كتابيست تحليلي در باره شعروادب بصورت عام و در باره اشعار پښتو بصورت خاص . ادبي بحثونه بحث ها و تحليل هاي جالبي در زمينه دارد . مؤلف ادبي بحثونه استادالفت مرحوم باشد ، اين كتاب در قيد ۱۳۴۲ صفحه به سال ۱۳۳۲ هـ ش از سوي پښتو ټولنه چاپ و نشر شده است . (دالفت ياد)

ادبي ټولي :

رساله ايست پيرامون مرام و اهداف و عمل كردهاي مؤسسه اي بنام ادبي ټولي پشاور . اين دستورالعمل را مرحوم نصرالله خان نصر تاليف نموده ۱۶ صفحه به سال ۱۹۵۶ ع در پشاور به چاپ رسيده است .

ادبي فنون :

درين كتاب بحث هاي پيرامون معاني ، بديع ، عروض ، قافيه خطاب به اصول نگارش صورت گرفته است ، مؤلف آن استاد بينوا باشد . ادبي فنون ۱۰۶ صفحه به سال ۱۳۲۶ هـ ش از سوي پښتو ټولنه به چاپ رسيده است .
مقدمه گيتا نجلي ص ۴

ارشاد العباد الى سبيل الرشاد:

مؤلف عربی آن محمد بن اسماعیل و بر گرداننده پښتوی آن سید نام داشت . کتابیست که در باره توحید، سایللی را بیان میکند مترجم پښتو به مثنوی بحر خفیف به ترجمه آن پرداخته است . ارشاد العباد الى سبیل الرشاد ۱۰۸ صفحه در مطبع مصطفایی لاهور طبع شده است .
(پښتو پانگه ج ۲ ، ص ۳۳۰)

ارغوان :

مجموعه اشعار چاپ نشده بهایی جان شاعر معاصر زبان پښتو ست . نام این اثرش را شاعر ارغوان برگزیده سال تکمیل آن معلوم نیست مخطوطه آن در قید ۶۰ صفحه بخط شاعر دیده شده است .
(دبھایی ژوند لیک ۵۰)

از بکی ، پښتو فرهنگ :

در بخش های اخیر جلد دوم دیوان ملاخیر الله به بعضی از جملات و کلمات از بکی معنی پښتو نبشته شده است ، دانشمند گرامی پوهاند رشاد گفته است که همین جملات و کلمات معنی شده جزوی از فرهنگ از بکی ، پښتوی ملاخیر الله هوتک است که گفته میشود ملاخیر الله چنین فرهنگی را تألیف داشته بود .
(پښتانه شعراً ج ۳ ص ۶۹۲)

اسرار الافغانه :

کتابیست تاریخی مؤلف آن بزبان پښتو صابر بن خُسرست ، به قول دین ستارت (ایشیا تیک ریسرچ ج ۲ ص ۷۰) این کتاب را شخصی بنام خیرالدین از پښتو بزبان پارسی برگرداند .
سال تألیف کتاب را استاد حبیبی حدود ۱۰۰۰ ه ق تخمین میدارد .
(نو مورکی مؤرخین ۶۱)

اسرار العارفين :

نام این کتاب در دیوان خطی ملاخیر الله هوتک اسرار السالکین ضبط شده ولی در تمام نسخ چاپی آن اسرار العارفين آمده است . اسرار

العارفين مثنویست از ملاشیر محمد هوتک شامل مسائل فقهی ، اخلاقی عقاید و سلوك . مطالب این کتاب از آثار امام غزالی و سایر مؤلفین ترجمه شده ولی مؤلف جهت تقویت اقوال آورده شده آیات قرآنی و احادیث را نیز شامل هر بحث نهوده است . این کتاب در حدود نه هزار بیت دارد ، نسخ خطی آن فراوان یافت میشود و بیش از سه بار به چاپ رسیده است ، قدیمترین چاپ آن از سال ۱۲۸۰ ه ق است که در بمبی صورت پذیرفته است .

(کتابشناسی هوتکیان ص ۱۰ و یادداشت مؤلف)

اسرار عشاق :

یکی از مجموعه های شعری حکیم محمد عیسی ترین اسرار عشاق نام دارد در مجموعه انواع مختلف شعری با مضامین متنوع و زیاده تر اشعار اخلاقی و اراسته با رموز سلوك گنجانیده شده است . اسرار عشاق در کراچی لاهور و پشاور به چاپ رسیده است ، چاپ کراچی آن از سال ۱۳۷۳ ه ق است ۱۱۲ صفحه دارد .

اسرار العلوم :

ترجمه منظوم مثنوی معنوی مولانای روم است بزبان پښتو ناممکمل آن :

(اسرار العلوم شرح مثنوی مولانا روم) باشد . از عنوان آن برمی آید که این اثر شرح مثنوی خواهد بود ، مگر چنین نیست بل درین کتاب هر بیت مثنوی مولانا به يك بیت پښتو ترجمه شده است . ناظم و مترجم پښتوی آن مرحوم مولوی عبدالعبار بنکین است ، این ترجمه آن تا هنوز به چاپ نرسیده نسخ خطی آن به خط مؤلف در گنجینه دستنویسهای اکادمی پښتوی پشاور موجود است ، اسرار العلوم در دو جلد گنجانیده شده جلد اول ۴۲۵ صفحه به سال ۱۳۴۶ ه ق و جلد دوم آن ۱۴۶ صفحه به سال ۱۹۶۰ ع نبشته شده است . (زیری شماره ۴۷) سال ۱۳۵۶

اسرار مدینه :

اثریست منظوم مذهبی که تحت جذبه و جوش مذهبی سروده شده است

ناظم آن بهایی جان باشد مخطوطه این اثر در قید ۴۰ صفحه بخط مؤلف گزارش شده سال ختم و تکمیل آن را ۱۳۷۷ هـ ق نبشته اند .
(دبهایي ژوند ليك ۵۱)

اسرار مدینه :

مجموعه اشعار نعتیه حاجی محمد امین مداحست . اکثر اشعار مجموعه شور و جذب خاصی دارد . اسرار مدینه ۱۵۲ صفحه به سال ۱۹۵۳ در پشاور طبع شده است . (پښتو يانگه ج ۲ ص ۳۲۳)

الاسلام :

کتابیست در باره شرح عقاید احمدیه رساله به نظم و نثر نگاشته شده . مؤلف و ناظم آن قاضی محمد یوسف احمدی است ، این کتاب در قید ۸۰ صفحه به سال ۱۳۲۹ هـ قدر لاهور به چاپ رسیده است .

اسماء الحسنی :

شرح نود و نه نام مبارك خداوند بزرگ است ، موسوم به اسماء الحسنی . اسماء الحسنی رامیا فقیر الله جلال آبادی به سال ۱۱۵۱ هـ ق به مشنوی بحر خفیف شرح نمود ، و به همین نام بارها در دهلی ، لاهور و پشاور به چاپ رسیده است .

قدیمترین چاپ آن از سال ۱۲۹۳ هـ ق است . متن انتقادی این اثر را از روی چهارده نسخه خطی و چاپی زلمی هیو ادمل تهیه کرده با مقدمه ، تعلیقات و لغتنامه پوهاند رشاد به سال ۱۳۵۹ هـ ش از سوی پوهنتون کابل چاپ شده است (متن یکصد و ده صفحه است) .

اسماء الحسنی را شاعری بنام اسدالله نیز منظوم شرح داشته است . شرح اسماء الحسنی اسدالله تاهنوز به چاپ نرسیده است . مخطوطه شرح اسدالله ۷ ورق در کتابخانه راحی هیو ادمل محفوظ است .

اشعار درویش :

مجموعه هفت غزل پښتوی درویش شاعر حدود ۱۲۳۱ هـ ق است . غزلیات در مجموعه اشعار پارسی وی محفوظ بوده . حاوی موضوعات دینی و اخلاقی

وعشقی است . مخطوطه آن در کتابخانه پوهاند میر امان الدین انصاری محفوظ بود .
(پښتو نسخی)

اشعار عبدالعزیز قندهاری :

مجموعه اشعار ، صوفیانه و عظیمه ، ونعتیه عبدالعزیز قندهاری است ، تا حال طبع نشده ، نسخه خطی آن در قید ۱۰۷ صفحه در آرشیف ملی افغانستان محفوظ است .
(پښتو نسخی)

اشك قنبر :

مجموعه ۳۴ مرثیه سروده قنبر علی خان او رکی است . در اشعار این این مجموعه مراثی امامین زوایعات کربلا نهایت پرسوز سروده شده است . قالب شعری مراثی مختلف است . جامع آن سید حسین بوده در آغاز مجموعه مقدمه ای بدان نگاشته (۹ صفحه) و در اخیر فرهنگ لغات و فهرست مراثی نامکمل شاعر را نیز بدان افزوده است . مجموعه اشك قنبر ۱۷۱ صفحه در سال ۱۹۶۹ ع در پشاور زیور طبع پوشیده است .

اصلي کار :

در امیست اصلاحی و انتقادی از مرحوم استاد بینوا ، درام اصلی کار در شماره اول سال ۱۳۵۱ هـ ش مجله ورمه به چاپ رسیده است . این درام بزبان پارسی بنام کار بر اصل نیز نگارش یافته و در پوهنی ننداری تمثیل شده است .
(مقدمه گیتانجلی ص ۱۰۱)

اعلام اللوذوعی فی اخبار اللودی :

تاریخیت از خاندان لودی ملتان ، در سال ۶۸۸ هـ ق توسط شیخ احمد بن سعید لودی نگاشته شده است . ازین تاریخ مؤلف کلید کا مرانی در نگارش شرح حال مشاهیر این خاندان استفاده ها برده ، اشعار پښتوی شیخ رضی و نصر لودی نیز در ان ضبط است .

(پښتو پخوانی تذکری ص ۲۰-۲۳)

افغانی کی پهلې کتاب :

کتابیست درسی که به مقصد آموختن زبان پښتو برای اردو زبانان

نکارش یافته است این اثر از تألیفات مولوی محمد اسمعیل باشد.
افغانی کی پهلې کتاب مولوی محمد اسمعیل ۲۴ صفحه به سال ۱۳۱۸ هـ ق در لاهور به چاپ رسیده است.

اقوال علی سره دسیرت :

ترجمه منظوم اقوال حضرت علی (ک) خلیفه چهارم اسلام است توسط راحت زاخیلی شاعر نامدار سرحد. در آغاز این اثر مقدمه ای دوازده صفحه پی پیامده که بیانگر سیرت حضرت علی است، در بخشهای دیگر کتاب اقوال علی و در اخیر ادعیه یسی گنجائیده شده. این کتاب ۸۰ صفحه در پشاور طبع شده است.

اکرم خان :

رساله ایست که داستان گونه در باره شخصی بنام اکرم خان نوشته شده مؤلف آن مرحوم نصرالله خان نصیر باشد. رساله در قید ۸ صفحه به سال ۱۹۵۵ ع در پشاور به چاپ رسیده است.

الحمد لله :

مجموعه ایست از اشعار نعتیه نثر های دینی و بعضی ادعیه مؤلف و ناظم آن حاجی محمد امین مداح نام دارد.
الحمد لله به سال ۱۳۲۹ هـ ق در شاهین پریس پشاور طبع شده است.
(پښتو بانگه ج ۲ ص ۳۲۹)

الف ليله :

از کهنترین حکایات مشرق زمین است که بنام های هزار افسانه، هزار و یک شب و هزار داستان نیز شهرت دارد، الف ليله از زبانهای دیگر بزبان پښتو نیز ترجمه شده، یکی از ترجمه های پښتو (الف ليله) در چهار بخش منظوم ترتیب گردیده، مترجم و ناظم آن ملا نعمت الله نوشیروزی است، ترجمه وی از طرف تا چران کتب در قید ۴۵۰ صفحه به چاپ رسیده است، ترجمه دیگر این حکایات بنام خزاین القصص شهرت دارد چاپ نشده است. (رک : خزاین القصص)

(پښتو منظومې قصې ص ۲۰)

املاء او انشا :

کتابیست در باره شرایط و اصول نگارنده کی با تحقیقاتی در باره املاء و در اخیر نمونه های از نبشته های خوب نویسنده گان معاصر ایمن کتاب به سال ۱۳۳۸ هـ ش از سوی پښتو ټولنه به چاپ رسیده و مؤلف آن مرحوم الفت است. (دالفت یاد. ص ۱۱۲)

انجمن عشاق :

مجموعه اشعار حکیم محمد عیسی ترین است که سروده های آن در قالبهای مختلف شعری سروده شده و مضامین عاشقانه ، اخلاقی دینی و اجتماعی را در بر دارد بعضی حکایات منظوم نیز درین مجموعه گنجانیده شده ، انجمن عشاق ۱۳۶ صفحه به سال ۱۳۵۷ هـ ق در لاهور به چاپ رسیده است . چاپهای دیگر نیز دارد .

انوار سهیلی :

انوار سهیلی ملاحسن واعظ کاشفی (وفات ۹۱۰ هـ ق) در آثار حکایتی زبان پارسی حایز اهمیت زیادی باشد دارای حکایاتی مبتنی بر نتایج حکیمانۀ و اخلاقی است انوار سهیلی کاشفی را عبدالغفور قاسمی مرحوم به پښتو ترجمه داشته باز اول ۴۵۹ صفحه در سال ۱۹۹۳ ع در پشاور طبع و نشر شده است . چاپهای دیگر نیز دارد .

(پښتو کتابونه ۱۷۴ مقدمه گلشن روه)

انوار مدینه :

از نام این اثر برمی آید که شاعر تحت تأثیر تمایلات عمیق مذهبی به سرودن اشعار این مجموعه پرداخته . انوار مدینه یکی از مجموعه های شعری بهایی جان صاحبزاده است ، این مجموعه تا غور چاپ نه شده است. (دبهای ژوند لیک ۵۱)

انوار مدینه :

مجموعه ایست از اشعار نعتیه و دینی حاجی محمد امین مداح موسوم به انوار مدینه این مجموعه ۶۴ صفحه به سال ۱۳۵۸ هـ ق در لاهور طبع شده است . (پښتو پانگه ۲ ص ۳۳۷)

انیس الواعظین :

اثریست منظوم پیرامون مسایر فقهی و اخلاقی . امادر پهلوی این همه مسایل حکایات اخلاقی نیز در آن بیامده ، متن آن در حدود هشت هزار بیت است . انیس الواعظین را احمد خلیل به سال ۱۳۰۵ هـ ق به مثنوی پشتو در آورد ، انیس الواعظین ملا احمد خلیل بارها به چاپ رسیده یکی از چاپهای آن چاپ سال ۱۳۲۷ هـ ق در لاهور است ، ۳۵۶ صفحه دارد .

انیس الواعظین را قاضی گل احمد نیز به سال ۱۳۲۷ هـ ق ترجمه نموده ، انیس الواعظین قاضی گل احمد ۳۵۶ صفحه نیز در لاهور چاپ شده است . (کابل مجله شماره ۱۲ سال ۱۳۶۱)

اوسنی لیکوال :

تذکره ایست از شعرا نویسندگان و ادبای دوران معاصر زبان پشتو این تذکره را مرحوم استاد بینوا بنام (اوسنی لیکوال) در سه جلد تألیف نموده تعداد صفحات هر سه جلد آن ۱۵۰۹ باشد ، جلد اول این تذکره به سال ۱۳۴۰ هـ ش جلد دوم آن به سال ۱۳۴۱ هـ ش و جلد سوم آن به سال ۱۳۴۶ هـ ش در کابل از سوی ریاست مستقل مطبوعات و وزارت اطلاعات کلتور به چاپ رسیده است . در هر سه جلد این کتاب ۲۲۹ تن از شعرا و نویسندگان معاصر با نمونه های کلام منظوم و مثنوی شان معرفی شده است . (مقدمه کیتانجلی ص ۹۱)

اوسنی او سوی :

قصه ایست فولکلوری از اشتر و خرگوش ، قصه را عبدالطیف اخکزئی شاعر و نویسنده حدود قرن دوازدهم در قالب اوزان ملی پشتو به نظم درآورده و صاحب پته خزانه محمد هوتک درج تذکره اش نموده است . (پشتو منظومی قصی ص ۱۹)

اولیای افغان :

از نام کتاب پیدا است که کتابی بود در شرح حال اولیای افغان ، این

کتاب در حوالی قرن یازدهم توسط شیخ امام الدین خلیل نگارش یافته
و مؤلف پته خزانه به روایت پدرش ضمن نگارش شرح حال بی بی نیکبخته
از آن استفاده برده است . (دپستو پخوانی تذکری ص ۴۲-۴۳)

ایمان نامه :

از اخون درویزه ننگرهای (۹۴۰-۱۰۲۸ ه ق) رساله ایست که در
باره ایمان و احکام دینی مطالبی دارد ایمان نامه ۸ صفحه به سال ۱۳۲۷
ه ق در اسلامیه پریس لاهور طبع شده است .
(پستو پانگه ج ۲ ص ۳۴۱)

ایمة الافغانه :

استاد حبیبی نویسد : که من ترجمه پښتوی این کتابرا نزد سید
عبدالجبار شاه دیدم . ترجمه پارسونیز داشتی ، واصل کتاب بزبان
عربی بودی . ترجمه پښتوی این کتاب متاخر مینماید .
کتابیست تاریخی و احوال پښتونهای اقدم را بیان دارد . مترجم
پښتوی آن معلوم نیست . (نو مورکی مؤرخین ۵۹)

ب

بارام پیکرو :

اثریست داستانی از چکیده عای ذهن مرحوم شیر محمد مینوش بارام پیکرو رساله گونه ۱۶ صفحه به سال ۱۹۵۲ ع در پشاور به چاپ رسیده است .

بانگ درا :

ترجمه منظوم پنبتوی بانگ درای علامه اقبال شاعر بلند اوازه مشرق زمین است . مترجم پنبتوی آن مرحوم سید راحت زاخیلی باشد ترجمه بانگ درا ۳۶۷ صفحه به سال ۱۹۶۳ ع از سوی اکادمی پنبتوی پشاور به چاپ رسیده است . همیش خلیل در پنبتانه لیکوال نبشته است شیر محمد مینوش نیز بانگ در ارا به پنبتو ترجمه کرد .

بایزید رویشان :

کتابیست تاریخی وادبی ، دیشرح حال بایزید رویشان دودمان و پیروانش این اثر افزون بر تفسیر های تاریخی تحلیلهای ادبی نیز دارد ، نگارنده این کتاب مرحوم استاد خادم است ، کتاب ۱۸۴ صفحه در سال ۱۳۳۲ هـ ش از سوی پنبتو قولنه چاپ شده است .

(امیر علی شیر نوایی ۵۰)

بحر العلوم :

اثریست منظوم از دوست محمد خٲك . ناظم درین كتاب موضوعات اخلاقی وقصص نیکو کاروان وصالحان را به مثنوی پښتو نظم داشته است . نسخه ع خطی آن در قید ۱۱۲۳ صفحه به آرشیف ملی افغانستان . نگاهداری میشود . سال نظم بحر العلوم ۱۲۹۰ ه ق باشد .
(پښتو نسخی)

بدرمیر :

کتابیست منظوم در بیان موضوعات دینی ناظم آن صفی الله خٲك است ، وی این كتاب را در قالب مثنوی پښتو به سال ۱۳۶۱ ه ق نظم نمود . نسخه ناقص الاخر آنرا موعلف تیرهریر شاعران در کتابخانه صاحبزاده عبدالحمید قوی دیده بود . و در (تیرهریر شا عران) اقتباساتی از این كتاب دارد (تیرهریر شا عران ص ۲۴۰ - ۲۴۱)

بستان الاولیاء :

طوریکه از نام آن برمی آید بستان الاولیاء کتابیست در شرح حال اولیا . این تذکره راشیخ بستان پریش (وفات ۱۰۰۲ ه ق) در حوالی قرن دهم هجری نبشته است ، و در پٲه خزانه شرح حال شیخ بستان و شیخ تیمن کاکر با استفاده از اقتباسات این كتاب نبشته شده است (دپښتو پخوانی تذکری ص ۳۱ - ۳۴) .

بله دیوه :

اولین نبشته های هنری منشور بامحتوی اجتماعی اصلاحی وانتقادی استاد الفت بله دیوه نام دارد که بامقدمه استاد (پ) ۹۵ صفحه به سال ۱۳۲۰ ه ش از سوی پښتو ٲولنه به چاپ رسیده است .
(دالفت یاد ص ۱۰۶)

بنگنځو نه :

کتابیست در باره تاریخ ، کلتور و ادبیات قبیله بنگنځ . کتاب را جعفر حسین شاه رښتونی تألیف کرد ، مطبوع نیست نسخه خطی آن ۲۰۳ صفحه در مجموعه دستنویسهای اکادمی پښتو پشاور نگاهداری میشود .

بوستان دل صفا :

کتابیست در بیان مسایل اخلاقی و دینی و قصص و حکایاتی در باره علی (رض). بوستان دل صفا اثریست در جنگهای خلیفه چهارم اسلام به سال ۱۳۰۳ هـ ق از نثر پارسی به نظم پبنتو ترجمه گردیده ، نام دو شخص بحیث ناظم و مترجم در مخطوطه دیده میشود : یکی ملک زعفران و دیگری غلام حیدر نسخه خطی بوستان دل صفا در گنجینه مخطوطات اکادمی پبنتوی پشاور مضبوط است .

بوستان عشاق :

حکیم محمد عیسی ترین نام یکی از مجموعه های شعری اش را بوستان عشاق گذاشته است . بوستان عشاق از نگاه شکل و مضمون اشعار مختلف النوع دارد این مجموعه به سال ۱۳۵۷ هـ ق در لاهور به چاپ رسیده است .

بهار عشق :

مجموعه چار بیتنی ها و اشعار اولسی فرید جان شاعر اولسی زبان پبنتوست این مجموعه را فرزند شاعر نور شاه جهان گردآوری نموده و انرا بهار عشق نامیده ، حاوی موضوعات عشقی ، دینی ، اجتماعی و ملی باشد ، ۸۰ چکامه در آن گنجانیده شده است .

بهار گلشن : معروف به بهار نوروزی !

مجموعه ایست از اشعار و غزلیات انتخابی نعمت الله : نوروز ، محمد رفیق ، محمد دین غازالدین ، میارحب ، توکل ، عبدالعظیم ، حمید گل ، سید احمد ، شاه پسند خان ، داد محمد قمرالدین ، اکرم خان ، ملا مقصود نورالدین ، شهنواز ، مطیع الله ، عبدالرحمن ، شاه افضل خدا بخش ، میرا ، شاه عالم گنده اپور ، دارا شاه ، سید منیر ، زین الدین ، رحمت و سعد الدین بهار گلشن ۴۸ صفحه در اسلامیه پریس لاهور چاپ گردیده و اما لازم به یادآوری است که بهار گلشن بارها به چاپ رسیده است در بعضی از چاپهای اشعاری از شاعران دیگر نیز بدو افزوده شده است .

(پبنتو پانگه ج ۲ ص ۳۳۵)

بیاض :

بیاضیست از مراثی ونوحه شای سوزخوانی از بیست شاعر پشّو زبان وازلحاظ مذهبی شیعه . درنوحه های مضبوط در بیاض واقعات کربلا بیان شده است . این بیاض راعباسغلام تدوین کرده ودرسال ۱۳۲۰ هـ ق از نبشتن آن فارغ گردیده است . بیاض مطبوع نیست نسخه خطی آن در مجموعه خطی کتابخانه اکادیمی پشّوی پشاور نگاهداری میشود . (۱۱۲ ورق) (اولسی سندری ج ۱ ص ۴۸)

بیاض ملا علم اپریدی :

مجموعه قصاید ، غزلیات و مثنویات حکایتی ملاعلم اپریدی است ، موسوم به بیاض ملاعلم . موضوعات این بیاض اکثر اجتماعی حکایتی ودینی است ، یکی دوغزل عاشقانه نیز دران دیده میشود ، این بیاض مطبوع نیست نسخه خطی آن ۱۳ ورق بخط زین الدین پشاور کتابت شده در سال ۱۱۷۷ هـ ق درموزیم ملی دهلی نگاهداری میشود . (دهند دکتابخانو پشّو خطی نسخی ۱۰۸)

بیاض محمد رسول :

درین بیاض اشعار سلطان بهلول لودی ، خلیل خان نیازی ، خوشحال خان خټک رحمن بابا و عبدالقادرخان خټک ودیگران گردآوری شده بود گردآورنده آن محمد رسول هوتک است که این بیاض را در حوالسی قرن دوازدهم تهیه نهوده بود . مؤلف پته خزانه ازین بیاض درنگارش تذکره اش سود برده است . (دپشّو پخوانی تذکره ۴۴ - ۴۷۰)

بیمار نامه :

رساله ایست در ۶۱ بیت مثنوی از ملا احمد خلیل ، رساله بیمارنامه راشاعر به سال ۱۲۹۳ هـ ق نظم داشته ، ضمیمه بادیکر رسایل وی به همین سال در دهلی به چاپ رسیده است .

پ

پاچا خان :

کتابیست در باره سیرت خان عبدالغفار خان وجنبش خدایی خدمتکاری ومبارزات ملی وسیاسی این زعیم ملی کتابرا مرحوم استاد بینوا از زبان اردو بزبان پښتو بر گردانی نموده وبخش بخش به سال ۱۳۳۸ هـ ش در روز نامه انیس به چاپ رسیده است مؤلف اردوی آن فارغ بخاریست . (مقدمه گیتانجلی ص ۹۸)

پاشلی ویناوی :

دوهمین مجموعه اشعار مولوی صالح محمد خان هوتک است که نامش را پاشلی ویناوی گزیده است . درین مجموعه اشعار متفرق دارای مضامین متنوع حیاتی گرد آمده است .

(کتابشناسی هوتکیان ص ۱۱۲)

پاکستان :

مجموعه اشعار یست در مدح پاکستان از خادم چار سیدی درین مجموعه قصیده ، غزل ومثنوی بیامده ، مجموعه ۲۰۴ صفحه به سال ۱۳۶۷ هـ ق در پشاور چاپ شده است .

پته خزانه :

يکي از معتبر ترين تذکره های ادب کهن پښتو تذکره الشعراي پته خزانه است ، اين تذکره را مؤلف آن محمد هوتک به سه خزانه تقسيم نموده مقدمه و خاتمه يی نيز بدان افزوده است . درين تذکره شرح حال ۵۲ شاعر قديم زبان پښتو يافت ميشود ، نسخۀ دستنويس آن ۱۱۲ صفحه در آرشیف ملی افغانستان محفوظ باشد . پته خزانه بامقدمه تصحيح ، شروح ، حواشی ، تعليقات و ترجمه پارسی اوی استاد پوهاند حبیبی تحال چهار بار از سوی موسسات فرهنگی کشور به چاپ رسيد ، نخستين چاپ آن از پښتو ټولنه در سال ۱۳۲۳ هـ ش است آخرين چاپ آن در سال ۱۳۵۷ هـ ش از سوی پوهنتون کابل صورت پذيرفت .

پته مينه :

از : برهان الدين کشکی قصه اجتماعيست که سوژۀ آن از مطبوعات خارجي گرفته شده است . پته مينه ۸۴ صفحه به سال ۱۳۱۷ در مطبعۀ عمومی کابل از طرف روزنامه اصلاح چاپ گرديده است .
(پښتو پانگه ج ۲ ص ۳۵۷-۵۸)

پرديس :

برگردانی منظوم کتاب مسافر علامه اقبال (۱۲۹۱ - ۱۳۵۸ هـ ق) لاهوری است . بر گردان آن مرحوم استاد بیوو باشد ، اين ترجمه منظوم وی بنام پرديس بخش بخش به سال ۱۳۲۱ هـ ش در روزنامۀ انيس به چاپ رسیده است .
(مقدمۀ گيتانجلي ص ۹۷)

پريشانه افکار :

مجموعه اشعار اجتماعی ، انتقادی و ملی مرحوم استاد دینواست ، مجموعه به سال ۱۳۳۵ هـ ش ۵۵ صفحه از سوی پښتو ټولنه در کابل به چاپ رسیده است .
(مقدمه گيتانجلي ص ۹۳)

پسر لنی سندرہ :

رساله منظوم کوچک مرحوم استاد حبیبی شادروان است که عظمت

ملی افغانستان در آن ترسیم شده است این رساله به سال ۱۳۱۷ هـ ش از سوی اداره طلوع افغان در قندهار به چاپ رسیده است .
(سنتورل ایشیا شماره (۱۶) از سال ۱۹۸۵ ص ۵۲)

پښتانه شاعران :

تذکره عده‌ای از شاعران صوبه سرحدی شمال مغربی است تألیف شیر محمد مینوش . این تذکره طبع نشده نسخه خطی آن (۱۸۰ صفحه) در مجموعه دستنویسهای اکادمی پښتوئی پشاور نگاهداری میشود.

پښتانه شعراء :

تذکره ایست از شاعران و سخنوران قدیم زبان پښتو . درین تذکره بر شرح حال و نمونه کلام هریک از سخنور به اساس مأخذ دست داشته بحث مفیدی صورت گرفته است جلد اول پښتانه شعراء تألیف لوی استاد علامه حبیبی است که به سال ۱۳۲۰ هـ ش ۳۹۴ صفحه از سوی پښتو تولنه در کابل طبع و نشر شد درین جلد صدتن از سخنور آن پښتو معرفی گردیده است.

جلد دوم این کتاب تألیف پوهاند ربښتین است در جلد دوم پښتانه شعراء (۱۱۰) تن از شاعران زبان پښتو معرفی گردید این جلد ۲۸۸ صفحه به سال ۱۳۲۱ هـ ش از سوی پښتو تولنه چاپ گردید .
جلد سوم آن تألیف شعبه ادبیات و عمدتاً از استاد رشاد است . جلد سوم پښتانه شعراء ۲۱۶ صفحه به سال ۱۳۴۲ هـ ش از سوی پښتو تولنه چاپ شد و ۱۲۹ تن شاعران در آن معرفی گردید .

جلد چهارم پښتانه شعراء تألیف شیرندوی خدمتگار است . جلد چهارم پښتانه شعراء (۴۳۰) صفحه به سال ۱۳۵۷ هـ ش از سوی پښتو تولنه چاپ گردیده ، درین جلد ۱۲۳ شاعر معرفی شده است .

جلد پنجم آنرا نیز خیرندوی خدمتگار تهیه نموده و بیش از صد شاعر در آن معرفی شده است. جلد پنجم تاحال چاپ نه گردیده است.

پښتو او پښتواله :

رساله ایست در باره پښتو و پښتنو لی رسم پسندیده پښتونها این رساله را لوی استاد پوهاند حبیبی در دو بخش تألیف نموده يك بخش آن به سال ۱۳۱۵ هـ ش و بخش دیگر آن به سال ۱۳۱۷ هـ ش در شماره های فوق العاده همان سالهای طلوع افغان به طبع رسیده است .

(ژوندون شماره ۳ سال ۱۳۶۱ و فون العاده های طلوع افغان سنترل ایشیا ص ۵۲)

پښتو تیچر :

رهنمایست برای آموزش زبان پښتو. پښتو تیچر بزبان اردو و پښتو نگارش یافته است . این رهنما تألیف مرحوم نذیر خیال باشد نسخه چاپی آن ۱۲۰ صفحه دارد و به سال ۱۹۶۴ ع به چاپ رسیده است .
(دکسی دلمنی پښتانه لیکوال ج ۲ ص ۶۲۵)

پښتو د شاهانو په دربار کی :

درین رساله از شاهانی یاد شده است که فرهنگ پرور بوده اند و جهت بالنده گی زبان پښتو کار کرده اند ، مؤلف این رساله مرحوم استاد بینواست . رساله در شماره سال ۱۳۲۲ هـ ش سالنامه کابل به چاپ رسیده است (مقدمه گیتانجلی ص ۹۹) و اما این رساله به کوشش زلمی هیواد مل با مقدمه مفصل وی در سال ۱۳۵۷ هـ ش به شکل رساله جداگانه بنام پښتو روزنه از سوی مرکز تحقیقات بین المللی پښتو نیز به چاپ رسید .

پښتو دلفت او تاريخ په رڼاكي:

رساله ايست در باره تاريخ و قدامت زبان پښتو كه باساس مأخذ معتبر دران در باره بحث هاي نافع صورت گرفته مؤلف رساله شاد روان لوى استادپوهاند جيبى است.
رساله پاراول به سال ۱۳۴۷ هـ ش در مجله وېره وېار دوم در سال ۱۳۶۲ هـ ش در پنجاه مقاله به چاپ رسيده است .
(سنتورل ايشيا شماره ۱۶ ص ۵۲ پنجاه مقاله)

پښتو ژبه :

كتايبست كه به منظور آموختن زبان پښتو و مقاصد درسى نگارش يافته است. مؤلف آن مولوى صالح محمدخان هوتك بوده ، اين كتاب در دو جلد تاليف شده است .
جلد اول آن ۱۰۰ صفحه به سال ۱۳۱۶ هـ ش و جلد دوم آن ۱۳۲ صفحه به سال ۱۳۱۷ هـ ش از سوي پښتو ټولنه در كابل به چاپ رسيده است .
(كتابخشناسي هوتكيان ص ۱۱۵)

پښتو سندرې :

درين كتاب در باره شعروهنر ۳۸ شاعر قديم واولسي پښتو و بعضي انواع شعراولسي پښتو بحث هاي مفيد و انتقادي صورت گرفته . كتاب را استاد الفت به شيوه تحليلي تاليف نوده پښتو سندرې ۱۳۸ صفحه به سال ۱۳۲۵ هـ ش از سوي پښتو ټولنه به چاپ رسيده است .
(دالفت ياد)

پښتو گرامر :

از : عبداللطيف بن محمد اكبر هوتك .

كتايبست درسى كه دروس پښتو را يكي بعد ديگر اوږده و مؤلف نامش را گرامر گذاشته است وى به سال ۱۳۲۴ از تاليف آن فارغ شده است . اين گرامر تا حال طبع نشده نسخه خطي آن

۹۳ صفحه در کتابخانه احمدعلی اخونزاده محفوظ است .

(پښتو نسخې)

پښتو متلونه :

مجموعه ایست انتخابی از ضرب‌المثل های پښتو درین مجموعه هر مثل بزبان پارسی ترجمه شده ومورد استعمال آن بزبان پارسی بیان گردیده است . البته ترجمه انگلیسی نیز بدان افزوده شده، گر-- داورنده وبرگردان پارسی ومؤلف آن استاد بینواست . پښتو ملتونه به سال ۱۳۵۸ هـ ش از سوی مرکز تحقیقات بین‌المللی پښتو به چاپ رسید .
(مقدمه ویرنی ص دولسم)

پښتو مثنوی :

از مرحوم مولوی صالح محمد هوتک . درین کتاب چند حکایت مثنوی معنوی مولانای روم به مثنوی نهایت‌شیواو روان بر گردانی شده است ترجمه آن آزاد است . این ترجمه بنام پښتو مثنوی بامقدمه لوی‌استاد پوهاند حبیبی ۱۰۲ صفحه به سال ۱۳۵۰ هـ ش از سوی انکشاف‌پښتو وزارت اطلاعات وکلتور به چاپ‌رسیده است در اخیر منظومات دیگر مترجم را نیز با خود همراه دارد. (کتابشناسی هوتکیان ص ۱۱۱)

پښتو نثره کره کتنی :

درین رساله بحث های تحقیقی و انتقادی در باره نثر های قدیم ومعاصر پښتو صورت گرفته ، مؤلف آن شادروان لوی استاد پوهاند حبیبی است . این رساله به سال ۱۳۶۰ هـ ش از سوی پښتو ټولنه (اکادیمی علوم افغانستان) در کابل چاپ‌شده است .

(سنتورل ایشیا شماره ۱۶ ص ۵۳)

پښتو نستان :

کتابیست درباره تاریخ جغرافیا ، کلتور و ادبیات ومبارزات ملی مردم

صوبه سرحدی شمال مغربی و بلوچستان : این کتاب را استاد بینوا مرحوم تألیف داشته ۴۸۰ صفحه به سال ۱۳۳۰ هـ ش از سوی ریاست مستقل مطبوعات به چاپ رسیده است. (کیتانجلی ص ۹۴)

پښتو نولۍ :

کتابیست دارای ارزش کلتوری و فرهنگی که بخش مهم کلتور پښتو نها (پښتو نولۍ) را تحلیل ، تفسیر و بیان میدارد ، مؤلف این اثر استاد قیام الدین خادم است . کتاب در سال ۱۳۳۱ هـ ش ۲۰۴ صفحه از طرف پښتو ټولنه چاپ شده و در آغاز آن گفتاری از استاد ربیتین نیز آمده است . (امیر علی شیر نوایی ۴۸)

پښتنی میرمنی :

تذکره ایست از سخنوران پرده نشین و زنان نامور افغان ، مؤلف تذکره مرحوم استاد بینواست ، درین تذکره شرح حال ۱۱۸ زن افغان بیامده ، پښتنی میرمنی ۲۳۱ صفحه به سال ۱۳۲۳ هـ ش از سوی ریاست مطبوعات در کابل به چاپ رسیده است .

(مقدمه عکیتانجلی ص ۹۳)

پشو او مړه :

ترجمه ایست منظوم از قصه عاگر به و موش که علاوه از زبان پارسی در زبان های اردو و هندی بنام (بلی-چوها) و دیگر زبانها نیز موجود است این قصه را ملا نعمت الله ترجمه و به مثنوی پښتو منظوم داشته است این ترجمه دا ستان (پشو او مړه) نظم ملا نعمت الله (۱۲ صفحه) در لاهور زیور طبع پوشیده است .

پلوشی :

مجموعه کوچک اشعار سبز علی خان است که نامش را پذیرشی گزیده اند . این مجموعه در قید ۳۰ صفحه به سال ۱۹۵۱ ع در پشاور به چاپ رسیده است . محتوای آن زیاده تردینی باشد .

پنج داستان :

مثنوی ایست در شرح پنج تن از شهدای راه حق : غازی مسعود سالار - بدر شهید ملک ابراهیم - لال پیر - چوپان شهید - سید آدم پهلوان - این مثنوی در حدود هزار و یکصد بیت است. ناظم آن عبدالغفار هوتک باشد. پنج داستان تا هنوز به چاپ نرسیده نسخه خطی آن ۶۵ صفحه گزارش شده است . (تاریخی پلتنی ص ۱۴۲ - ۱۴۳)

په افغانستان کی داسلام خپریدل:

رویداد های شیوع دین مقدس اسلام در افغانستان ، دوعلف رساله بزبان دری مرحوم میر غلام محمد غبار است. و مترجم پښتوی آن مرحوم استاد الفت. رساله ۹۰ صفحه به سال ۱۳۳۸ هـ ش از سوی انجمن تاریخ به چاپ رسیده است .

په اوسنی پښتو شعر کی دژوند څی:

رساله ایست تحلیلی در باره شعر معاصر پښتو و نگاه انتقادی به شعر دوران معاصر تألیف مرحوم اسناد حبیبی. رساله در قید حدود ۴۰ صفحه به سال ۱۳۶۰ هـ س در مجله - کابل و بعد به شکل رساله جداگانه به همان سال از سوی پښتو تولنه (اکادمی علوم افغانستان) به چاپ رسیده است. (سنترل ایشیا ص ۵۳)

په ځان باور :

کتابیست اجتماعی از (دوکتور سمو ئیل سمایلز) انگلیس، مترجم آن بزبان پښتو مرحوم ارسلان سلیمی - این کتاب ۱۵۲ صفحه در سال ۱۳۱۷ هـ ش از طرف روز نامه اصلاح در مطبعه دولتی کابل طبع و نشر گردیده است .

په شلمه پیری کی دافغانستان هنر:

رساله ایست پیرامون معرفی بخش های گوناگون هنر افغانستان در قرن بیستم رساله را علامه حبیبی به شیوه تحقیقی تألیف نموده و به سال ۱۳۶۰ هـ ش به اقساط در مجله هنر به چاپ رسیده است .

پیام مشرق :

اثر مشهور شاعر معروف مشرق زمین علامه اقبال لاهوری است. مرحوم شیرمحمد مینوش آنرا منظوم ترجمه داشته است. این ترجمه منظوم را اکلدیمی پښتوی پشاور ۶۲۴ صفحه، در سال ۱۹۶۳ طبع نموده برین ترجمه ۱۴ صفحه مقدمه مرحوم مولانا عبدالقادر و ۱۴ صفحه ترجمه مقدمه علامه اقبال نیز آمده است.

(پښتو پانگه ۳۸۳۲-۳۸۴)

پیر بابا :

رساله ایست در شرح حال سیدعلی ترندی مشهور به پیر بابا تألیف نصرالله خان نصر. این رساله بار دوم به سال ۱۹۵۲ ع (۱۶ صفحه) در پشاور به چاپ رسیده است.

پیغام :

مجموعه اشعار عشقی واجتماعی شفیق کاموی است، و در سال ۱۳۳۷ هـ ش ۶۲ صفحه در مطبعه دولتی کابل از طرف اداره پښتون یرغ طبع و نشر شده است. (پښتو پانگه ۳۸۴۲)

ت

تاریخ اعثم کوفی :

تاریخ اعثم کوفی بخشی از تاریخ اسلام است از زنده گی حضرت محمد (ص) آغاز تاشهدات امام حسین واقعاتی را بیان میدارد این تاریخ تألیف خواجه احمد بن اعثم کوفی است (بزبان عربی) که از ترجمه پارسی محمد بن احمد مستوفی هروی محمد مظفر بن اسماعیل قریشی به سال ۱۱۲۶ هـ ش به فرمایش افضل خان ختک بزبان پښتو منثور برگر داند است . تاریخ اعثم کوفی طبع نه گردیده مخطوطه آن حاوی ۳۶۴ صفحه در آرشیف ملی افغانستان نگاهداری میشود .

(پښتو نسخی)

تاریخ سلطان محمود غزنوی :

تاریخست از سلطنت و فتوحات سلطان محمود غزنوی که فرشته آنرا بزبان دری نگاشته و مولوی احمد تنگی همان بخش را از تاریخ فرشته بزبان پښتو برگر داند . تاریخ سلطان محمود رامیجر روس کیپل ۷۵ صفحه درنول کشور پریس لاهور طبع کرده و پادری تی . هیوز انگلیس در کلید افغانی جاداده است .

(پښتو پانگه ج ۲ ص ۳۸۵ کلید افغانی)

تاریخ سوری :

کتابیست تاریخی در کارنامه های حربی - سیاسی - تاریخی وادبی دودمان سوریان غور - این کتاب رامحمد بن علی البستی درحوالی قرن هفتم هجری نبشته است. درین تاریخ - شرح حال امیر کروړ سوری اولین شاعر معلوم زبان پښتو شیخ اسعد سوری وینکارند وی قصیده سوریان قدیم این زبان با انتخاب کلام ایشان درج بوده است. (دپښتو پخوانی تذکری ۱۹-۵۱)

تاریخ مرصع :

این تاریخ مهم و معتبر زبان پښتو تألیف افضل خټک است. از سال ۱۱۲۳ هـ ق تا ۱۱۳۶ هـ ق مصروف تا تألیف آن تاریخ بود ، بخشی ازین تاریخ ترجمه مخزن افغانی نعمت الله هروی باشد ، مولف در تألیف این اثر از آثار تاریخی دیگر نیز سود برده و در ۱۲۰ موارد اقتباساتی از بیاض خوشحان خان دارد - رویداد های خانی و سرداری دودمان خود را نیز بدان افزوده است .

نسخ خطی تاریخ مرصع فراوان است متن مکمل آن از روی شش نسخه با تعلیقات و مقدمه سودمند مردم استاد کامل مومند در قید دریش از ۱۴۹۲ صفحه به سال ۱۹۷۴ ع از سوی یونیورسیتی بک ایجنسی پشاور به چاپ رسیده است .

(دهند د کتابخانوی پښتو خطی نسخی ص ۲۸۴)

تاریخی چاربتی :

مجموعه ایست از اشعار انتخابی: عزیز - دلیل - عبدالحکیم سټی و ملا مقصود . اشعار گردآمده در مجموعه هر یک بیانگر یک واقعه تاریخی است ، گردآورنده آن مرحوم نصر الله خان نصر است. تاریخی چاربتی ۱۶ صفحه به سال ۱۹۵۳ در پشاور طبع شده است .

(پښتو پانگه ج ۲ ص ۳۸۸)

تاریخی قصی :

رساله ایست مختصر در شرح پاره از واقعات تاریخی ایکه در بعضی اشعار اولسی بیان گردیده ، تاریخی قصی در قید ۱۶ صفحه به سال ۱۹۵۲ ع در پشاور چاپ و نشر شده است .

التیلغ :

رساله ایست در باره تبلیغ مسلك قادیانی، این رساله راقاضی محمد یوسف احمدی به نظم و نثر تألیف کرده ، رساله ۱۸ صفحه در لاهور به چاپ رسیده است .

تبیان الحقایق :

شرحیست از مخزن الاسلام والف نامه اخوند کریمداد که در دو جلد تهیه شده . شارح آن ولی الله بن محمد گل بن بهادر کوهاتی است که به سال ۱۲۷۶ از شرح آن فارغ گردید ، این شرح تا حال طبع نشده ، مخطوطات آن جلد اول (۳۱۰ صفحه) و جلد دوم (۳۵۴) صفحه در کتابخانه پوهنتون کابل موجود است

(پښتو نسخی)

تبیین الواجبات لتخریب العادات:

اثر منظوم‌مست از ملا عبدالباقی افغان . موضوعات خرافی وعادات بد جامعه را در روشنایی مسایل دینی واحکام شرعی منظوم شرح کرده است تبیین الواجبات به سال ۱۳۴۱ ه ق در ستم پریس لاهور چاپ شده ، نسخ خطی این کتاب در کتابخانه های استاد دانشمند پوهاند عبد- لشکور رشادو محمد نور خان قندهاری یافت می شود .

(پښتو پانگه ج ۲ ص ۳۸۹)

تجوید :

مثنوی ایست در بحر خفیف از امیر . درین رساله امیر قواعد ابتدایی تجوید قرآن عظیم را با استفاده از کتب قابل اعتماد و معتبر این علم

منظوم کرده است . تجوید امیر تاهنوز چاپ نه شده نسخه خطی واحد تاحال معلوم آن ۳۱ ورق (کتابت سال ۱۰۲۳ هـ ق) در آرشیف ملی افغانستان نگاهداری میشود
(فهرست نسخ خطی پښتوی آرشیف ملی)

تجوید :

رساله ایست شامل دوازده فصل در بیان قواعد و اصول تجوید قرآن . ناظم این رساله شیر محمد هوتک باشد ، وی تجویدش را به مثنوی بحر خفیف نظم نموده است . تجوید ملا شیر محمد ۵۲ صفحه ضمیمه است .
از اعارفین همان مولف به چاپ رسیده . قدیمترین چاپ آن از سال ۱۲۸۰ هـ ق باشد که در بمبی صورت پذیرفته است .
(دبپستو تجوید ونو تاریخچه ص دیا لس)

تجوید :

رساله ایست منظوم از یاسین درانی شاعر عصر احمد شاهی در تجوید قرآن عظیم . تجوید یاسین درانی حاوی یازده باب و یک مقدمه باشد بعضی ابواب آن فصول نیز دارد . ابیات آن از ۱۲۰۰ افزون گزارش شده است . تجوید یاسین درانی به چاپ نرسیده نسخه واحد تاحال معلوم آن در کتابخانه زلمی هیوادمل نگاهداری میشود .
(دبپستو تجوید ونو تاریخچه ص دوه شپيته)

تحفة الاخبار :

مثنوی ایست دینی که به قسم سوال و جواب تهیه شده است . در آغاز سوال مطرح میشود و پس از آن جوابش میاید . جابجا در بین متن پښتو احادیث و آیات قرآنی نیز آمده است این رساله در حاشیه روضة النعیم طبع ۱۳۰۵ هـ ق لاهور پیامده (حواشی ص ۱-۱۸)
(مترجم و ناظم آن محمد رفیق است)

تحفة الجيبیه :

اثر منظومست از حاجی محمد امین . درین کتاب موضوعات مختلف دینی و اخلاقی گردآورده شده است .

تحفة الجیبیه ۸۰ صفحه به سال ۱۹۳۸ ع در پشاور طبع شده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۳۹۱-۳۹۲)

تحفة السالکین :

اثریست منظوم بزبانهای پښتو و دری . ناظم آن محمد رضا ننگرهاریست وی کتابرا در سال ۱۳۴۵ ه ق تکمیل نموده ، موضوعات تصوفی و دینی را در آن بیان میدارد . این کتاب چاپ نشده نسخه خطی آن بخط محمد اکبر دیده شده است . (مجله کابل شماره ۶) سال ۱۳۵۶

تحفة المدايح :

نام مکمل این کتاب باین شرح است: (تحفة المدايح مجموعة النصايح) مجموعه اشعار ملاحسن تلو کانی است که باین نام مسما بوده تا حال به چاپ نرسیده است . نسخه خطی آن ۲۳۵ ورق در کتابخانه سلیمی قندهاری موجود بود . اشعار مجموعه از نگاه موضوع در نعت آنحضرت (ص) متاقب چهار یار و دیگر مسایل مذهبی و دینی سروده شده است در تحفه اشعار پښتو و پارسی شاعر یکجا بیامده است . (پښتو نسحي)

تحفة النبوة :

درین کتاب پیرامون موضوع وحی و الهام مهدی آخر زمان و مسیح موعود . سخن گفته شده است ، مؤلف آن قاضی محمد یوسف احمدی است . رساله منظوم و مشهور تهیه شده مطبوع می باشد .

تحفة صائغ :

کتابیست تذکره مانند که در حوالی قرن دهم هجری نگارش یافته و مؤلف آن شیخ الله یار الکوزی باشد . این کتاب یکی از مأخذ پته

زمانه بود . که مؤلف شرح حال و اشعار شیخ محمد صالح الکوزی و
علی سرور لودی را از روی ایسن کتب پیرداشته است .
(دپتو پخوانی تذکری ص ۳۷-۳۹)

تذکره :

اثر یست منظوم و مثنوی از سید عبدالغنی کاموی . وی به سال ۱۳۲۸
هـ ق ارشادات دینی ، و پندهای اخلاقی و قصص و روایات دینی را به نظم
مثنوی ، و نثر بزبان پښتو از کتب معتبر ترجمه کرده و نامش را (تذکره)
گذاشته است .

مخطوطه آن ۱۲۵ ورق در کتابخانه ، پروفیسو ولی محمدخان سیال کاکر
محفوظ است .
(پښتو نسخی)

تذکره ابرار :

مثنویست از مهین شاعر قرن دوازده ، وی این اثر را از تفریسی
به نظم پښتو برگردانیده است . ، تذکره ابرار شاعر به سال ۱۱۲۷ هـ
ق نظم داشته تا حال به چاپ ندرسیده است ، سه نسخه خطی آن معلوم
است ، یکی نسخه خطی میوزیم ملی دهلی ۱۶۲ ورق بخط گل محمد پشاور
کتابت شده در سال ۱۱۷۵ هـ ق . دومی نسخه خطی آرشیف ملی
افغانستان و سومی نسخه خطی اکادیمی پښتوی پشاور .
(دهند دکتایخانو پښتو خطی نسخی)

تذکره الشعرا :

تذکره ایست در شرح حال ۱۹۶ شاعر قدیم زبان پښتو . مؤلفین این تذکره
مولوی صالح محمد هوتک و سراج الدین خان سعیداند . تذکره الشعرا
تا حال به چاپ نرسیده است ، نسخه خطی آن ۲۹۳ ورق در آرشیف
ملی افغانستان محفوظ است متن این تذکره را از روی همین نسخه
خیرندوی خدمتگار آماده چاپ نموده است .

تذکره الاولیاء :

کهنترین تذکره منظم زبان پښتو ست تألیف سلیمان ماکودر حدود

سال ۶۱۲ ه. ق. متن کامل تذکره الاولیای سلیمان ماکو بدسترس مقرر ندارد. ولی برگی چندی ازین کتاب را علامه حبیبی دریافت نمود، بار اول به سال ۱۳۱۹ ه. ش در سالنامه کابل و بار دوم در بخش‌های نخستین جلد اول پنبستانه شعرا چاپ و نشر کرد، همین چند برگ تذکره بار سوم به شکل رساله مستقل در سال ۱۳۶۱ ه. ش بامقدمه شروع و تعلیقات مفصل استاد حبیبی از سوی اکادمی علوم چاپ و نشر شد. (داستاد یاد ص ۱۱۶)

ترانه آزاد :

نظمیست اجتماعی از آزاد گل کا کا خیل. در آغازین صفحات این رساله مقدمه بقلم ناظم زیر عنوان درددل به چشم میخورد (۶ صفحه) و بعد نظم شروع میشود. همه این رساله ۳۰ صفحه است ناظم آنرا به سال ۱۳۲۴ ه. ق منظوم تکمیل داشته و در اگره به چاپ رسیده است.

ترانهء محفل :

قصه ایست از داستان عشق روشن با نو و اختر منیر سود اگر بچه. این قصه را انخر کل ازاردو بزبان پنبستو منظوم بر گر دانه و به سال ۱۳۴۸ ه. ق در لا هور ر طبع پوشیده است. (پنبستو منظومی قصی ص ۲۷)

ترجمان القرآن :

ترجمه ایست از تفسیر ترجمان القرآن مولانا ابوالکلام آزاد، این تفسیر را خان عبدالصمد اشکزی ترجمه داشته، وی به ترجمه آن بتاريخ ۲۹ اکتوبر سال ۱۹۴۸ ع در زندان مچ دست یازید و در انجا به پایان رساند.

ترجمه پنبستوی ترجمان القرآن خان اشکزی طبع نشده. نسخه خطی آن ۵۶۶ صفحه در ۴ نواده آن بزرگ مرد نگاهداری میشود. (دکسی دلمنی پنبستانه لیکوال ج ۲ ص ۳۵۴)

ترجمه نماز :

از رحیمداد شاعر حدود قرن دوازدهم هجری شاعر متن عربی نماز را به نظم پښتو برگردانده است . این متن در حاشیه بعضی (نسخ چاپی) رشیداللیان در هند طبع شده و نسخ خطی آن نیز موجود است . (دستنو یس کتابخانه پوهاند دوکتور جاوید (پښتو نسخی)

ترسنامه افغانی :

اثر منظوم میست از قابل اورکزی شاعر عصر احمد شاه سی (۱۱۶۰- ۱۱۸۶) ه. ق. این اثر ترجمه (دقایق الاخبار) باشد ، که شاعر در ترجمه آن قالب مثنوی بحر خفیف را گزیده است .
ترسنامه قابل اورکزی بار هادر دهلی ، لاهور و پشاور طبع شده ، نسخه خطی آن در کتابخانه پروفیسور ولی محمد خان سیال کاکر در کوئته نیز موجود است .

(پښتو پاڼه ۹۳۴۲ پښتو نسخی مسوده)

ترکیب :

رساله ایست منثور در سایل نحوی از مولانای پښتو ، رساله به منظور مقاصد درسی تهیه شده نسخه خطی این ترکیب در کتابخانه یو- نیورستی پشاور محفوظ است (۲۹ صفحه بخط میر احمد کتابت در سال ۱۲۳۵ ه. ق.)

تشریف نامه :

رساله ایست منظوم و ترجمه شده از زبان پارسی ، مؤلف پارسی آن شیخ فرید و مترجم پښتوی آن عبدالرحمن زمینداوی باشد . وی این اثر را به سال ۱۲۱۹ ه. ق به مثنوی پښتو ترجمه کرده است . درین رساله مکارم و سیرت آنحضرت (ص) بیان شده . تشریف نامه پښتو تا حال چاپ نگردیده است نسخه خطی آن ۴۴ صفحه ، نبشته شده در سال ۱۲۲۱ ه. ق در مجموعه دستنویسهای کتابخانه زلمی هیوازیلی موجود است .

تفسیر افضلیه :

تفسیر یست از قرآن عظیم. مفسران افضل خان عمر خیل نویسنده در هندوستان شمالی میزیست ری شخص متنفذ قرن دوازدهم است. مفسر قرآن عظیم را به نثر پښتو در سال ۱۱۷۳ هـ ق تفسیر نموده بعضی از اشعار پښتو نیز بگونه مثال در آن آمده ، نثر آن بسیار روان وسیلس نیست این تفسیر چاپ نه شده است پانزده پاره اول آن بدسترس مقرر دارد .

۸ پاره اول در ۸۲۶ ورق مخطوطه نمبر ۴۴۷ اکادیمی پښتو پشاور .
۷ پاره دیگر در دو جلد محفوض در رضا یبریری را میور ، جلد اول آن ۳۰۷ ورق (نمبر ۱) جلد دوم آن ۲۸۷ ورق نمبر ۲
(دهند دکتا بخانو پښتو خطی نسخی ۱۹۸ - ۲۰۲)

تفسیر بدرمنیر :

تفسیر منشور قرآن عظیم است موسوم به (تفسیر بدرمنیر) از دوست محمد خټک نویسنده وشاعر قرن سیزدهم . مفسر تفسیر را به سال ۱۲۷۵ هـ ق به اتمام رسانیده است مطبوع نیست نسخه خطی آن ۵۵۰ صفحه در آرشیف ملی افغانستان محفوظ است . استاد گرانقدرم استاد رشاد نبشته اند : تفسیر بدرمنیر ترجمه تفسیر حسینی باشد .
(پښتو نسخی ویاداشت استاد رشاد)

تفسیر پښتو :

تفسیر یست منشور از قرآن عظیم. ده پاره اول آن درست بوده و متباقی آن تا هنوز مکشوف نیست زبانش روان وساده است. مفسر در نگارش تفسیر خود از جلالین، مدارك، حسینی و تفاسیر معتبر دیگر سود جست است .

مفسر آن عصام الدین احمد بن عزیز الله بن عصمت الله چغتی از مفسران قرن دوازدهم باشد در نواحی قندهار میزیسته این، تفسیر تا هنوز طبع نشده ، مخطوطه پاره های موجود آن ۵۳۴ ورق در آرشیف ملی افغانستان محفوظ است .
(پښتو نسخی)

تعادل په ژوند او ادب کی :

کتابیست ادبی واجتماعی از توفیق الحکیم، توسط عبدالهادی هدایت ترجمه گردیده و در سال ۱۳۴۰ هـ ش ۱۵۰ صفحه از طرف پښتو ټولنه در کابل طبع و نشر شده است. (پښتو پانکه ۲۳۹۷)

تعارفه پښتو او امر د پښتو :

در بخش اول آن تعریفات مختصر اسم، فعل، حرف، و در بخش دوم آن - ابحاثی درباره افعال و مصادر آمده است. در اخیر منظومه مولف نیز ضم کتاب است. - مولف آن حبیب الله کشاف تره کی بوده، کتاب را به سال ۱۳۲۱ هـ ش تألیف نسخه خطی آن ۷۸ ورق در آرشیف ملی افغانستان نگاهداری میشود. (پښتو نسخی)

تعلیم المبتدی :

رساله ایست در اساسات علم تجوید از حافظ نصیرالدین پغمانی. وی این رساله را به سال ۱۲۹۳ هـ ق در شانزده باب به نشر پښتو تألیف داشته، مقدمه و خاتمه نیز دارد. این رساله به استفاده آثار معتبر این علم تألیف شده است. تعلیم المبتدی تا حال به چاپ نرسیده نسخه واحد تا حال معلوم آن در کتابخانه زلمی هیوادممل نگاهداری میشود، تعداد صفحات آن ۷۷ باشد که به سال ۱۲۹۹ هـ ق توسط محمد ابراهیم لغمانی خطاطی شده است. (دپښتو تجوید و نو تاریخچه ص دوه څلو یښت)

تمیم انصاری :

اثریست حکایتی در داستان گم شدن تمیم انصاری و رفتن خانمش به دربار خلافت، گویند تمیم سه و نیم سال مفقود بود. قصه تمیم انصاری در ادبیات مشرق به نظم و نثر روایتهای دارد. بزبان پښتو نیز دوتن از شاعران این زبان به نظم این داستان دست یازیده اند. ۱- عبدالکبیر قصه را به سال ۱۱۵۸ ورق به مثنوی پښتو ترجمه داشته. تمیم انصاری عبدالکبیر ۸۰ صفحه به سال

۱۲۸۶ هـ ق در پشاور به چاپ رسیده است . نسخ خطی آن نیز یافت میشود . (دستنویس کتابخانه پروفیسور ولی محمد خان سیال کاکر)
 ۲- امیر شاعر دیگر است که این قصه را برشته نظم کشیده ، تمیم انصاری امیر تا حال به چاپ نه رسیده مخطوط آن ۳۰ ورق در کنجینه دستنویسهای اکادمی پښتوی پشاور نگاهداری می شود .

تنبيه الكاتبين :

رساله ایست از قاری حسن و ملاشهور درین رساله برای کاتبان و نسخه برداران هدایاتی درباره نسخه برداری و نگارس قرآن عظیم آورده شده است .

تنبيه الكاتبين ۸۰ صفحه به سال ۱۹۱۷ در پشاور چاپ شده است (پښتو پانگه ج ۲ ص ۴۰۰)

تواریخ افغانه :

تاریخست از قبیلۀ یوسفزی و مهاجرت آنها به کابل واز کابل به وادی پشاور و دره های وادی سوات و ارتباط شان با قبایل دیگر شرحی در بارۀ بعضی از مشاهیر سیاسی و حربی و ملی و روحانی این قبیلۀ واقعات دران قصه گونه بیان شده سال تألیف آنرا ۱۰۳۳ هـ ق نبشته اند . مؤلف آن در نسخه واحد معلوم این کتاب شیخ میر داد خلیل است .
 اما در باره مؤلف آن اختلاف نظرهای در بین دانشمندان وجود دارد . تاریخ حافظ رحمت خانی شکل منقح و مختصر شده این تاریخست . مخطوط تواریخ افغانه بخط پیر معظم شاه (تألیف ۱۱۸۲ هـ ق) در میوزیم ملی دهلی محفوظ است (۱۱۳ ورق) ه و اما تواریخ حافظ رحمت خانی که بر مبنای همین تاریخ تهیه گردیده به سال ۱۹۷۱ ع با مقدمه پرو فیسور محمد نواز طایراز سوی اکادمی پښتوی پشاور چاپ شد مؤلف آن را پیر معظم شاه نبشته اند .

(دهند کتابخانۀ پښتو خطی نسخ ۵۷)

تواریخ بیت الله و زیارت مدینه :

* از محمد امین تهکالی ، اثریست در باره تاریخ مکّه معظمه و مدینه منوره . تواریخ بیت الله به سال ۱۲۶۶ هـ ق ۵۶ صفحه در دهلی طبع شده است . (پښتو ښانګه ج ۲ ص ۴۰۱)

توبه النصوح :

ناولیسټ اجتماعی و اخلاقی . توبه النصوح را بزبان اردو دپتی نذیر احمد نبشته است و محمد یوسف کاکا خیل آنرا به سال ۱۳۲۴ هـ ق بزبان پښتو ترجمه داشت . متدمه و خاتمه منظوم بدان افزود . توبه النصوح پښتو در همان سال ترجمه ۴۳۴ صفحه در هندوستان قدیم به زیور طبع اراسته شده است .

(زیری مجله فوق العاده ص ۴۳ د)

پښتو نادر چاپی کتابونه

تورډ هیری بابا :

رساله ایست کوچک در شرح حال شخص روحانی بنام گل محمد متوفای ۱۱۸۰ هـ ق مشهور به تورډ هیری بابا رساله را مرحوم نصر تالیف نموده ۱۶ صفحه به سال ۱۹۵۲ ع در پشاور به چاپ رسیده است .

تولد نامه :

قصه ایست از تولد وزنده گئی امامین حضرت امام حسن و امام حسین (رض) موسوم به تولد نامه ناظم آن غلام محمد گگیانی معرفی شده است ، این قصه تاهنور چاپ نه شده نسخ خطی آن یافت میشود . نسخه آن در کتابخانه های بریتانیا موجود است .

(فهرست میکنزی ۱۰۸)

تیراه :

اثریست تاریخی ، ادبی و ثقافتی از مرحوم ربیتونی این کتاب تا حال طبع نشده ، نسخه دستنویس آن بخط مؤلف در قید ۵۶۲ صفحه در کنجینه نسخ خطی اکادیمی پښتوی پشاور نگاهداری میشود .

تیراه - اپریدی :

کتابیست در تاریخ مبارزات ، جنگها جغرافیا کلتور زبان و ادب منطقه تیراه و مردم اپریدی . مؤلف آن همان رشتونی باشد . کتاب به سال ۱۹۶۰ ع تالیف گردیده چاپ نشده است . نسخه دستنویس آن در کنجینه دستنویسهای اکادمی پښتوی پشاور نگاهداری میشود .
(۲۰۳ ورق)

ج

جامع الانوار :

اثریست منظوم در بیست و یک باب جوانب مختلف زندگی حضرت محمد (ص) را بیان میدارد . ناظم آن محمد خان نام دارد از قوم زعمند بود و در ملتان میزیست ، شاعر اثرش را به سال ۱۱۱۸ هـ ق منظوم داشته است . تا هنوز به چاپ نرسیده ، نسخ خطی آن در کتب خانه های ذیل موجود است :

- ۱- مخطوطه : پروفیسور سیال ۱۸۴ ورق
- ۲- مخطوطه : آرشیف ملی افغانستان .
- ۳- مخطوطه : ملا عبدالغنی قندهاری .
- ۴- مخطوطه اکادمی پښتو پشاور

(پښتو نسخی)

جام محبت :

دیوان اشعار میر عبدالله موسوم به جام محبت . درین مجموعه ۱۴۲ غزل و قصاید غزل گونه شاعر بامسدس پارسی وی خطاطی شده است ، جام محبت مطبوع نیست نسخه خطی آن (۴۸ ورق) در مجموعه خطی اکادمی پښتو پشاور نگاهداری میشود .

جفا کاره معشوقه :

داستان نیست روایتی که از زبان اردو به مثنوی پښتو توسط غلام

دستگیر به سال ۱۳۵۶ ه ق ترجمه شده و ۴۸ صفحه در لاهور چاپ گردیده است .

جگره دمحمود افغان ، نیول داصفهان :

کتابیست در شرح وتفصیل جنگهای شاه محمود هوتک در اصفهان تألیف محمد امین سر پریکری، نسخ خطی این کتاب نایاب است وامادر آثار بعدی ذکری از موجودیت چنین کتاب به عمل آمده است .
(تاریخی پلتنی ص ۱۶ - ۲۲)

جلیل البرهان :

ترجمه دلیل الاحسان پارسی مولوی عبدالله است ، قاضی گل احمد آنرا به نشر پښتو بنام جلیل البرهان ترجمه داشته است . درین اثر در پرتو ارشادات دینی بعضی مسایل ووصایای اخلاقی بیان شده ، جلیل البرهان ۸۰ صفحه به سال ۱۳۳۰ ه ق در لاهور به طبع رسیده است .
(پښتو پانگه ج ۲ ص ۴۰۹)

جمال خان وزیب النساء :

این قصه از داستانهای فولکلوریک زبان پښتو است . قصه جمال خان در مناطق قندهار شهرت زیاد دارد، جمال خان وزیب النساء را شاعری بنام نورسیب در اوزان اولسناسی شعر پښتو برشته نظم درآورده ، ودر جلد دوم پښتنی سندرې به چاپ رسیده است . (طبع ۱۳۳۵ ه ش) در کتاب پښتو قصی نیز روایتی ازین داستان چاپ شده است .

جمجمه :

درین اثر حکایتی گفت وشنود عیسی (ع) باجمجمه یمی بیان شده است . اثر یست روایتی ودور از واقعیت . این داستان در اکثر زبانهای مشرقزمین

موجود است ، بزبان پښتو نیز ازین زبانها راه یافته است . پنج ترجمه وروایت این قصه در زبان پښتو موجود باشد :

۱ - امام الدین قصه جمجمه را در قالب مثنوی پښتو نظم نموده ، از چاپ اثرش اطلاعی ندارم ولی سه نسخه خطی آن به من معلوم است یکی نسخه کتابخانه های بریتانیا و دیگری نسخه رضا لایبریری رامپور . و سومی نسخه پروفیسور سیال گاکر

۲ - رشید نیز این قصه را به مثنوی پښتو بیان داشته است . وی این قصه را به سال ۱۲۴۷ ه ق نظم نموده . تا حال به چاپ نرسیده است مخطوطه آن کتابت شده در سال ۱۲۶۵ ه ق بخط ملا عبدالرحیم در کتابخانه زلمی هیوادمل موجود است .

۳ - قصه جمجمه راه وادی احمد تنگی به سال ۱۲۸۸ ه ق به مثنوی بحر طویل پښتو نظم نموده ، قصه جمجمه مولوی احمد تنگی ۱۶ صفحه به سال ۱۲۹۲ ه ق در دهلی به چاپ رسیده است .

۴ - احمد خلیل نیز از ناظران این قصه باشد وی این قصه را به مثنوی بحر خفیف نظم نموده ، قصه جمجمه احمد خلیل ۱۲ صفحه به سال ۱۳۲۰ ه ق در لاهور به چاپ رسیده است .

۵ - شاعری بنام گندیری نیز از ناظران این قصه قلمداد شده است . (مجله کابل شماره (۳) سال ۱۳۲۰ دهند دکتا بخان و پښتو خطی نسخی)

جنت النعیم :

اثر منظوم نیست از حاجی مظفر پشاور موسوم به جنت النعیم المشهور به پنبه دودی ، درین اثر مسایل دینی در قالب مثنوی بحر خفیف بیان شده

جنت النعیم ۲۰ صفحه در ستیم پریس لاهور چاپ گردیده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۴۱۰ - ۴۱۱)

جنگ اشعار :

مجموعه ایست از اشعار متفرق پارسی گویان و شاعران پښتو سر ا جنگ در ۱۳۵۲ ه ق توسط فقیر محمد عثمان خطاطی شده است . درین

مجموعه اشعار پنبتری وکیل الدوله محمد علم خان و محمد عمر خان نیز وجود دارد (مخطوطه کتابخانه استاد عزیزالدین پوپلزائی) .

جنگ اشعار :

درین جنگ اشعار : عبدالرحمن بابا، کریمداد، بابوجان، دلاورخان پیامده خطاط و جمع کننده آن صالح محمد بن موسی است . جنگ ۸۴ صفحه دارد. نسخه خطی آن مورد استفاده مولف تیر هیر شاعران بود. / تیر هیر شاعران ص ۱۴۸

جنگ اشعار:

درین جنگ انتخاب اشعار شعری مختلف آمده "

و در آن از بابوجان يك شعر شیر محمد سه شعر عبدالرحمن مومند ۴ شعر جان محمد يك شعر محفوظ است، گردآورنده این جنگ اشعار عبدالغنی کاسی است که به سال ۱۱۶۵ هـ ق بخط خودش در دارالامان ملتان خطاطی شده جنگ ضم نسخه خطی ای از مخزن الا سلام است که در کتابخانه انستیتوت تحقیقات عربی و پارسی تو ننگ ایا لت راجستان هند نگاهداری میشد — (۱۰ ورق)

(دهنددکتابخانه پنبتو خطی نسخه ۱۰۶)

جنگ اشعار :

درین جنگ سه پارچه شعر از شاعری بنام محمد حقیق و پارچه های اشعاری از شاعرانی چون : علی خان، حمید - شاعری نام - مطیع الله و در اخیر آن حکایت رسول صالح محمد ضبط است دستنویس جنگ ۲۴ ورق در مجموعه نسخ خطی اکادیمی پنبتو ی پشاور موجود است.

جنگ اشعار :

مجموعه ایست حاوی ۱۸ غزل خانگل خلیل غزلی از مسعود ، و غزلیات نام وقاسم شعری کلاسیک پنبتو مخطوطه آن ۹ ورق ضمیمه با اشعار دیگر پارسی در کتابخانه مرکز بین المللی تحقیقات پنبتو محفوظ است

(پنبتو نسخی)

جنگ اشعار :

چونکیست حاوی دو نورنامه از جان محمد و غلام نوی، شمایل نامه از (اخواند

درویزه) شعری از صادق مناجاتی از گل محمد، نعتی از رحیم، مناجاتی از مطیع الله و قصیده نعتیه از علی بیگ جا مع آن معلوم نیست مخطوطه جنگ در کتابخانه دانشمندان برین محفوظ می باشد.

جنگ اشعار :

مجموعه ایست از منظومات مذهبی شعرای کلاسیک پشکو، درین مجموعه منتخبات منظومه های : خواجه محمد، عبدالرحیم، اخوند احمد درویزه، شیخ محمد سعید، سیدوارزانی و دیگران محفوظ باشد مخطوطات آن در کتابخانه های ذیل دیده شده است:

۱- مخطوطه آرشیف ملی افغانستان

۲- مخطوطه کتابخانه سلیمانی قند هاری ۱۲۷ وری / ۱۱۹۵ هـ

۳- مخطوطه کتابخانه نگارنده.

جنگ اشعار :

مجموعه ایست از اشعار دینی شعرای قرن دهم و یازدهم هجری. در مجموعه منظومات اخون درویزه، عبدالرحیم واحد محفوظ بوده، مخطوطه آن ۱۴ ورق در کتابخانه پروفیسور سیال کاکر در کوته محفوظ است. (پشتون نسخی)

جنگ اشعار :

مجموعه ایست از آثار : امام الدین، صدر خان ختیک، خانزاده، مطیع الله غلام نوی و محمد گل فقیر، در مجموعه قصص و منظومات دینی، مذهبی و خیالی چون : قصه جمعه، جنگامه شیرعلی - نورنامه و مناجاتها ضبط است. مخطوطه در کتابخانه پروفیسور سیال نگاهداری میشود. (پشتون نسخی)

جنگ اشعار :

مجموعه ایست از منظومات مذهبی، درین مجموعه : ترجمه درود اکبر مناجات محمد گل فقیر، نورنامه اخوند میاداد، وفات نامه از اخوند احمد محفوظ است. نسخه خطی آن ۹۹ ورق در کتابخانه پروفیسور سیال کاکر (پشتون نسخی) موجود باشد.

جنگ اشعار :

مجموعه ایست از اشعار کلاسیک دینی پنبتو درین مجموعه حکایت رسول از سلیمان وفات نامه ، شمایل نامه پنج گوهر از اخوند در ویزه و دیگران و سایر منظومات پنبتو گردآمده دستنویس آن ۲۴ ورق کتابخانه پروفیسور ولی محمد خان سیال کاگردر کوته محفوظ است . جامع وخطاط آن محمد در از نام دارد .

جنگ اشعار :

مجموعه اشعار صدیق ماشوری و طالب قندهاری . درین مجموعه منتخب غزلیات عشقی این دوشاعر قندهاری محفوظ شده دستنویس آن ۸۴ ورق در کتابخانه نجیب قندهاری موجود است .

(پنبتو نسخی)

جنگ رسایل دینی :

مجموعه ایست که در آغاز آن شذایل نامه حضرت (ص) از اخوند احمد در بخش دوم نور نامه جان محمد ، در بخش سوم آن قصیده سریانی بابو جان آمده است . نسخه خطی این جنگ ۸۴ ورق در کتابخانه مرکز تحقیقات بین المللی پنبتو نگامداری میشود (اکادیمی علوم) .

جنگنامه امام قاسم :

اثر منظومیسست از غلام محی الدین حزین . درین جنگنامه قصص جنگهای امام قاسم فرزند امام حسن (رض) گردآوری شده است . جنگنامه امام قاسم ۲۰ صفحه به سال ۱۳۳۳ ه ق در لاهور طبع شده است .

(پنبتو پانکه ج ۲ ص ۴۱۳)

جنگ نامه امامین :

اثر منظومیسست از سید حسین ، درین اثر واقعات کربلا در قوالب قصاید ، غزلیات و مخمسات نظم شده ، و به جنگنامه امامین موسوم گشته است .

جنگنامه امامین ۳۶ صفحه به سال ۱۲۹۳ ه ق دهلی چاپ شده است .

(پنبتو پانکه ج ۲ ص ۴۱۳)

جنگنامه انور بی :

حالات زنده گانی و قصص کارنامه های انور بی . شهرمان مردم ترک است . این داستان رازاحت ز اخیای شاعر و نویسنده زبان پشتو به مثنوی پشتو سروده است - در ۸ صفحه آغازین داستان واقعات زنده گی وی به نثر پشتو بیامده و بعد قصه شروع شده است . این جنگنامه ۷۲ صفحه در لاهور چاپ شده است .

جنگنامه چترال :

اثریست منظوم از ملا نعمت الله نوشهری . درین جنگنامه قصص جنگهای پاچاهان محلی چترال با معرفی مختصر آنها آمده است . جنگنامه چترال ۲۸ صفحه به سال ۱۳۱۴ هـ ق در دهلی چاپ شده است .
(پشتو پانگه ج ۲ ص ۴۱۴)

جنگنامه حسنین و بی بی سکینه :

قصه شهادت امامین است . این جنگنامه را ملا نعمت الله نوشهری به مثنوی بحر طویل نظم نموده و آنرا جنگنامه حسنین و بی بی سکینه نام گذاشته است . جنگنامه حسنین ۵۶ صفحه به سال ۱۳۳۸ هـ ق در هند قدیم طبع شده است .
(پشتو پانگه ج ۲ ص ۴۱۵)

جنگنامه حضرت علی :

از ملا نعمت الله نوشهری درین اثر قصصی راجع به جنگهای حضرت علی آورده شده در اخیر آن رسایی بنامهای گلدسته نادری ، طلسمات خاورنامه جدید و شجاعت نامه حیدری نیز درج بوده است اثر در قالب مثنوی بحر طویل نظم شده است . جنگنامه حضرت علی ۹۶ صفحه به سال ۱۹۳۷ ع در لاهور طبع گردیده است .
(پشتو پانگه ج ۲ ص ۴۱۵)

جنگنامه رستم و سهراب

از نعمت الله نوشهری ترجمه بخشی از داستان رستم و سهرات شاهنامه فردوسی است این داستان را شاعر به مثنوی بحر طویل ترجمه داشته است - داستان رستم و سهراب ملا نعمت الله سه بار در لاهور و پشاور

به چاپ رسید، متن تحقیقی آنرا زلمی هیواد ملازروی همین سه نسخه تهیه دیده با مقدمه حواشی آماده چاپ کرده است .

جنگنامه زقوم :

اثر منظومست از امیر . درین اثر قصه روایتی جنگ زقوم درغاب غزلیات و قصاید نظم شده است. جنگنامه زقوم ۱۶ صفحه در دہلی چاپ شده است. این قصه را ابراهیم سواتی نیز منظوم نموده و بنام قصه زقوم شهرت دارد . قصه زقوم ابراهیم چاپ نه شده است . نسخ خطی آن یافت میشود ، یکی از نسخ خطی آن در مجموعه نسخ خطی زلمی- هیواد مل نگاهداری میشود . (۱۶ ورق بخط ملا رسول داد کتابت سال ۱۲۸۰ ه ق)

جنگنامه زیتون :

از ملا رحمت . این قصه جنگی را شاعر به مثنوی بحر طویل به نظم در آورده است. جنگنامه زیتون ۳۶ صفحه به سال ۱۳۳۵ ه ق در لاهور طبع شده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۱۴۶)

جنگنامه زیتون کلان وجدید :

همان قصه روایتی زیتون است که شاعر دیگری بنام عبدالحکیم به طرز جدید به مثنوی بحر طویل ترجمه داشته است و آنرا جنگنامه زیتون کلان وجدید نام گذاشته است . جنگنامه زیتون عبدالحکیم در پشاور به چاپ رسیده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۴۱۷)

جنگنامه شیر علی :

قصص جنگهای حضرت علی (رض) خلیفه چهارم اسلام است . این جنگنامه را صدرخان ختک بن خیشحال خان شاعر حدود قرن دوازدهم هجری به مثنوی پښتو سروده است. مخطوطه آن در کتابخانه پروفیسور سیال کاکر محفوظ است . (پښتو نسخی)

جنگنامه کلان :

قصه منظوم شهادت امامین است از اخوند کبیر شاعر عصر احمدشاهی (۱۱۶۰ - ۱۱۸۶ ه ق) جنگنامه کلان ۳۲ صفحه به سال ۱۲۹۷ ه ق در غندو

وپریرس دهلی چاپ شده در اخیر آن مناجات محمد عظیم وغزل ملامقصود نیز درج است .

(پنبتو پانگه ج ۲ ص ۴۱۸)

جنگنامه یعقوب (ع) به معه عملاق بادشاه :

مثنویست در بحر طویل . از عجب خان بیچکی . درین اثر شاعر نسه روایتی جنگ یعقوب (ع) را بماءالاق بادشاه نظم نموده است . جنگنامه یعقوب ۳۲ صفحه به سال ۱۳۵۲ ه ق در لاهور طبع شده است .

(پنبتو پانگه ج ۲ ص ۴۸۱)

جواهر الانبیا :

نام مکمل آن : (جواهر الانبیاء معروف ومشهور به قصص الانبیا) مثنویست در هشت هزار بیت از احمد خلیل . شاعر این اثر را به سال ۱۳۰۱ ه ق منظوم داشته است . جواهر الانبیا بار هادر دهدی پشاور ولاهور به چاپ رسیده است . قدیمترین چاپ آن از سال ۱۳۰۱ ه ق است . همین کتاب را ملا نعمت الله نوشهری نیز منظوم ترجمه کرده و نامش را (قصص الانبیا معرّف به جواهر الانبیا گذاشته است . قصص الانبیا ملا نعمت الله ۳۲۷ صفحه به به سال ۱۳۲۸ ه ق در لاهور به چاپ رسیده است .

(کابل مجله شماره (۱۲) سال ۱۳۶۰ پنبتو کتاب نبود ص ۲۴۹)

جواهر المیراث :

از فیض الله بن ملا پیر محمد . رساله رساله ایست منشر به گردان از زبان پارسی به پنبتو . این رساله چاپ نه شده است : مخطوطه آن ۳۰ ورق در کتابخانه نجف قندهاری محفوظ باشد .

جونگره :

درامیست اصلاحی و تنبیهی از مرحوم عبدالاکبر خان اکبر . درام جونگره تقریباً نیم قرن قبل از دیق جمعیت (خدایی خدمتکاران) بروی سٹیج تمثیل شد . وقائع نیز دوبار در قید ۶۴ صفحه در پشاور به چاپ رسیده است .

(پنبتو پانگه ج ۲ ص ۴۲۰)

جهاندار شهزاده :

قصه ایست از عشق بهره ور بانوو شهزاده جهاندار این قصه از زبانهای دیگر بزبان پښتو راه یافته است ، از ناظمانيکه این قصه را به نظم پښتو برگردانده اند یکی : ملا احمد جان است وی این قصه را در ۳۴ بخش بیان داشته قصه وی در قید ۱۷۱ صفحه در لاهور به زیور طبع اراسته شده است .

شاعر دیگر یکه این قصه را منظوم ترجمه کرده احمدی صاحبزاده باشد . قصه احمدی صاحبزاده ۱۲۸ صفحه به سال ۱۹۶۱ ع بامقدمه مرحوم نصر در پشاور به چاپ رسیده است .

(پښتو منظومی قصی ص ۲۷ - ۲۹)

جهد نامه افغانی :

اثر منظوم است از رضو گل مروت ناظم خرافات و تعبیرات وهم اوری را درباره پریدن اعضای بدن انسان در آن جمع اوری نموده است .

جهد نامه ۱۶ صفحه به سال ۱۳۳۰ ه ق در لاهور چاپ شده است .

(پښتو پانگه ج ۲ ص ۴۹۱)

چ، خ

چار سده :

کتابیست در شرح و بیان مسایل میراث شامل فصول جداگانه موسوم به چار سده . این اثر تقریباً ملای لغمانی است ۱۱۰ صفحه به سال ۱۳۲۴ هـ ق در دهلی به چاپ رسیده است .

چمن افغانی :

ترجمه سکندر نامه نظامی گنجوی است موسوم به چمن افغانی سکندر نامه نظامی رانورالله به سال ۱۲۱۱ هـ ق به مثنوی پنبتو بر گردانده تا هنوز چاپ نه شده است مخطوطه آن ۱۸۴ ورق (کتابت شده در سال ۱۳۰۹ هـ ق) در میوزیم پشاور نگاهداری میشود .

چمن بی‌عایل و گلشن بی‌تمشیل:

کرانیه‌ها ترین مجموعه منتخب از آثار آثار بیشتر از صد شاعر مشهور و نامشهور پنبتو و همچنین از زبان پارسی است. این مجموعه در دو جلد گردآمده و در یک مجموعه تدوین گردیده ، گردآورنده و جامع آن انجمن گل

کاکا خیل است وی مجموعه را در سال ۱۳۰۱ ه ق با تمام رسانیده .
چمن بی عدیل چاپ نشده است نسخه خطی آن (۴۸۷ صفحه)
در گنجینه دستنویس های اکادمی پښتو پشاور نگاهداری میشود .

چمن عندلیب :

نام یکی از دیوانهای عبدالرحمن ثانی چمن عندلیب است . این دیوان
در حدود سال ۱۲۶۴ ه ق ترتیب گردیده ، ۱۳۳ صفحه دارد و ۲۳۰
پارچه شعر در آن گنجانیده شده است . اشعار دیوان ارائه کننده مطالب
و مفاهیم دینی ، اجتماعی و عشقی است . چمن عندلیب چاپ نشده
دستنویس آن در گنجینه دستنویس های اکادمی پښتو پشاور نگاه-
داری میشود .

چمن بی نظیر :

مجموعه ایست از منتخب اشعار در حدود سی شاعر کلاسیک پښتو
موسم به چمن بی نظیر تمام مجموعه به شکل مستقل چاپ نشده ، بلکه
انتخابی از این مجموعه را همیوز شامل کلید افغانی نموده است نسخه خطی
آن ۱۱۹ ورق در برتش میوزیم نگاهداری میشود .

(فهرست میکنری ۱۰۳)

چهار درویش :

از داستانها و قصص مشهور خاور زمین ، در ادبیات اکثر زبانهای این
دیار موجود باشد ، در ادبیات پښتو سه ترجمه این قصه موجود است
یکی ازین ترجمه ها از ملا نعمت الله نوشهري است ، که به مثنوی پښتو
ترجمه گردیده ، این ترجمه سه بار چاپ شده است :
طبع ۱۳۲۶ ه ق ۱۳۶ صفحه در لاهور طبع دوم ۱۹۳۵ ۸۸ صفحه در لاهور
بار سوم ۸۸ صفحه در لاهور .

ترجمه دومی از غازالدین است بنام (قصه شاه خوبان شهزاد گی
او دیوسف او دفتیر) این ترجمه چهار درویش در قید ۶۴ صفحه به
سال ۱۳۱۸ ه ق در لاهور طبع شده است .
ترجمه سوم آن منتشر است ، از عبدالرحمن ابازی . وی چهار درویش

رامنثور از زبان اردی بزبان پښتو پنام (چهار چمن نوبهار) به پايان رسانده ، اين ترجمه ۶۴ صفحه به سال ۱۳۰۸ ه ق در دهلي زيور طبع پوشيده است .

(پښتو منظومى قصى ۲۵)

څه ليکل يالیک پوهه :

در باره اصول نگارش مرحوم استاد الفت رساله نگاشت که ۹۶ صفحه به سال ۱۳۲۸ ه ش ازسوی اداره اتحاد مشرقی در جلال آباد به چاپ رسید . نام آن را څه ليکل يالیک پوهه گذاشته بود کتابيست رهنما گونه . بخش اول آن درباره اصول وشرایط نگارنده گي ، بخش دوم آن در برگیرنده نمونه های عالی نثر پښتو ست .

(دالفت یاد ص ۱۱۱)

څهري :

درين کتاب شش درام تحت عناوين پښتون شاعر ، بانډیسی نایسی ، توره وکیل ، بیمه ، ایجنت ، ادبی جلسه گنجانیده شده . در ام نویس آن مرحوم عبدالکریم مظلوم است . این کتاب ۱۳۶ صفحه به سال ۱۹۴۴ ع دردهلي زيور طبع پوشيده است .

ح

حبل المتین :

اثریست منظوم پیراهون عقاید اسلامی ناظم آن محمد شاعر قرن سیزدهم باشد وی این اثر را به سال ۱۲۸۵ هـ ق به مثنوی پښتو منظوم داشته و نامش را حبل المتین گزیده است . مخطوطه آن ۲۵ ورق در کتابخانه پروفیسور ولی محمد خان سیال کاکر محفوظ باشد اما تا هنوز طبع نشده است .

(پښتو نسخی)

حسن ودل :

این داستان نیز از حکایه های مشهور مشرق زمین است ، که روایتهای آن به زبانها ترکی ، دری وارد و به نشر نبشته شده و خاور شناسان نیز انرا بن بانیهای دیارشان برگردانده اند ، بزبان پښتو نیز منظوم ترجمه شده است ، ناظم پښتوی این قصه مسافر مروت است . مخطوطه آن در مجموعه مخطوطات پښتو تولنه نگاهداری میشود ، متن حسن ودل پښتو زازلمی هیو ادمل از روی همین نسخه تهیه کرد و با مقدمه و فرهنگ در سال ۱۳۶۱ هـ ش از سوی اکادمی علوم به چاپ رساند .

حسن الایمان :

مثنوی ایست در باره عقاید شامل دوازده باب ، این مثنوی رامعزالدین

ختیک به سال ۱۱۵۷ هـ ق تکمیل نموده نامش را حسن الایمان گذاشته است. حسن الایمان مطبوع نیست مخطوطه آن در گنجینه دستنویسهای اکادمی پشاور محفوظ است (۱۶۴ ورق کتابت سال ۱۲۶۶)

حضرت اخون پنجو صاحب :

رساله کوچکیست از مرحوم نصر درین رساله مؤلف در باره شرح حال اخون پنجو و کارنامه های وی معلومات مختصری ارائه میدارد. رساله ۱۶ صفحه به سال ۱۹۵۱ ع در پشاور طبع شده است. (پشتو پانگه ج ۲ ص ۴۳۲)

حضرت سید احمد بریلوی :

خاکه ایست از شخصیت و مبارزات سید احمد بریلوی با انگلیسها. مؤلف آن نصرالله خان نصر باشد، مؤلف در نگارش آن از ادبیات عامیانه پشتو نیز سود جسته است. این رساله ۱۶ صفحه به سال ۱۹۵۳ ع در پشاور طبع شده است. (پشتو پانگه ج ۲ ص ۴۳۲)

حضرت شیخ ملی :

رساله ایست مختصر در باره شیخ ملی شخصیت اجتماعی قرن نهم پشتو نهایی یو سفری و مندر این رساله را مرحوم نصرالله خان نصر تألیف داشته و ۸ صفحه به سال ۱۹۵۵ ع در پشاور به چاپ رسیده است.

حضرت شیخ محمد شعیب :

از نصرالله خان نصر. رساله در شرح حال و شجره النسب شیخ محمد شعیب. در تألیف این رساله مؤلف از ادبیات عامیانه پشتو نیز استفاده جسته است. رساله ۱۶ صفحه به سال ۱۹۵۳ ع در پشاور طبع شده است. (پشتو پانگه ج ۲ ص ۴۳۳)

حضرت عبدالوهاب دمانکی صاحب :

رساله ایست کوتاه در شرح حال پیرمانیکی (وفات ۱۳۲۴ هـ ق). مؤلف رساله مرحوم نصرالله خان نصر بود رساله اش ۲۱ صفحه به سال ۱۹۵۴ ع در پشاور چاپ گردیده است

حفظ الاداب :

تجوید مفصل قرآن عظیم است. از رکن الدین . حفظ الاداب قواعد این علم را بیان می نماید. آرد سه هزار بیت دارد. حفظ الاداب چاپ نه شده است - نسخه واحد تاحال معلوم آن ۱۸۷ ورق در کتابخانه مطالعات شرقی و افریقایی لندن نگاهداری میشود .
(دپشتو تجوید ونو تاریخچه ص نولس)

حقوق اولاد :

دیلا رزوی قصه :

اثر منظوم است که حقوق اولاد بر پدر دران بیان شده است . مولف این اثر مولانا الطاف حسین حالی باشد ، و مرحوم غلام محمد خان پوپلزی آنرا به مثنوی بحر طویل از اردوبه پشتو ترجمه داشته است . حقوق اولاد ۳۶ صفحه در دهلی چاپ شده است .
(پشتو پانگه ج ۲ ص ۴۳۴)

حقیقت الاسلام :

درین رساله مسایل دینی و فقهی به گونه سوال و جواب به مثنوی بحر خفیف پشتو بیان شده است. ناظم آن احمد خلیل باشد . وی رساله را به سال ۱۲۹۹ هـ ق هزار بیت نظم داشته است، حقیقت الا - سلام بارها در دهلی ، لاهور و پشاور به چاپ رسیده است یکی از چاپهای تاریخدار آن ۶۰ صفحه از سال ۱۳۲۱ هـ ق در لاهور است.
(پشتو کتابشود ص ۱۹)

حکایات الصالحین :

اثر منظوم است از احمد خلیل ، شاعر درین اثر قصص پرهیز گاران سلف را کرد اوری نموده و در قالب مثنوی بحر طویل منظوم داشته است . حکایات الصالحین به سال ۱۲۰۳ هـ ق در دهلی طبع شده است
(پشتو پانگه ج ۲ ص ۴۳۴)

حکایت رسول :

حکایت است در باره يك خواب حضرت رسالت مآب حضرت محمد (ص) این

حکایت را چندین شاعر و سخنور زبان پښتو نظم نموده ، که هر يك ازین حکایه ها حیثیت اثر جداگانه ای را دارد . شاعرانی که این حکایت را نظم کرده اند عبارتند از :

- ۱- ارزانی رویشانی (۱۰۱۰ ه ق) در قالب رباعی مطبوع در شماره اول سال ۱۲۵۵ ه ق مجله ویرانه بکوشش زاجی هیوادل .
- ۲- ملا سلیمان شاعر قرن یازدهم ، محفوظ در بیانات افغانسی کتابخانه دانشمند بریش و شامال جنگی در کتابخانه پروفیسور سیال
- ۳- از شاعر نامعلوم انجم محفوظ در رضا لایبریری را پترز (۶ ورق)
- ۴- از صالح محمد ترجمه منظوم از پارسی ، مطبوع در حاشیه یکی از چاپهای رشید البیان و یک جنگ خطی اکادمی پښتوی پشاور
- ۵- از ملا عبدالباقي (محفوظ در مونیوگر افدمیدان انجمنی شاعران)
- ۶- از عبدالوهاب : مطبوع در یکی از مجموعه های اشعار این شاعر طبع پشاور .
- ۷- از بسم الله شکل شفاهی دارد .

(دهند د کتابخانوپښتو خطی نسخی ۵۲۴)

حکایت یتیم :

رساله ایست منظوم که به مثنوی پښتو توسط غلام محمد نظم شده است درین رساله حکایتی از یتیمی بیامده این رساله چاپ نشده و نسخه خطی آن در یک مجموعه خصوصی در رضا لایبریری رامپور محفوظ است (۵ ورق)
(دهند د کتابخانوپښتو خطی نسخی ۱۳۸)

حکمت :

مجموعه اشعار اصلاحی و انتقادی مرحوم محمد اکبر خادم است . حکمت ۶۴ صفحه از طرف اداره مجله سرحد به سال ۱۳۴۴ ه ق در امرتسر چاپ شده است

(پښتو پانکه ج ۲ ص ۴۳۵)

حلی دین :

یک دفتر شعر دینی جان محمد کا کر حلی دین نامیده میشود . وی خود علا-

و ه از دیوان شعر خود دیوان دیگرش را حلی دین نامیده است ، نسخه ناقص حلی دین (شامل دوازده ورق محفوظ در کتابخانه برینس) درص ۱۱۴ دسره غره گلونه گزارش یافته است . درین نسخه ناقص ۲۹ غزل و در اخیریک مثنوی بیامده و شاعر مثنوی همین مجموعه خود را اما لسی نامیده که درد سره غره گلونه بحیث اثر جداگانه جان محمد کاکر معرفی شده است. این مثنوی حاوی مطالبی در باره سلوک و معرفت و گفتاری در باره معراج حضرت محمد (ص) بیاناتی درباره چهار یار کبار دارد ۲۹ غزل یادشده حلی دین درد سره غره گلونه به چاپ رسیده است. (دسره غره گلونه ص ۱۱۷)

حنفیه :

کتا بیست منظوم در فقه حنفی ، ناظم آن نورالدین است - وی کتاب را به مثنوی پنبتو در سال ۱۱۸۰ ه ق نظم نموده ، و در تالیف این کتاب از کتب معتبر فقهی استفاده برده است حنفیه تا هنوز مطبوع نیست نسخه خطی آن در گنجینه دستنویس های اکادمی پنبتوی پشاور نگاهداری میشود (۸۷ ورق)

خ

خا طرات سید جمال الدین افغانی:

تألیف محمد پاشا المخدومی برگرداننده به پارسی پوهاند غلام حسن مجدی و مترجم پښتوی آن پاینده محمد زمر میراثریست در باره خاطرات وافکار سیاسی واجتماعی سید جمال الدین افغانی . کتاب مذکور تاحال مطبوع نیست مخطوطه آن حاوی ۳۹۲ صفحه در آرشیف ملی افغانستان محفوظ است همین کتاب را محمد شفاء ارشاد نیز از زبان عربی بزبان پشتو برگرداند و ۲۹۱ صفحه به سال ۱۳۵۲ هـ ق از سوی موسسه نشراتی بیخفی در کابل به چاپ رسید . (پښتو کتابپښود ص ۳۰ پښتونسخی)

خان جهان لودی :

رساله ایست در شرح حال خان جهان لودی ، رساله را بزبان اردو انیر شاه نجیب آبادی تألیف نموده بود و مولانا سیفی آنرا بزبان پشتو برگردانی نمود این اثر در قید ۳۸ صفحه به سال ۱۳۲۶ هـ ش از سوی پښتو-لنه به چاپ رسیده است . (مجله کابل شماره (۱۰) سال ۱۳۶۳)

خدایی خدمت :

رساله ایست سیاسی درباره خصوصیات نهضت خدایی خدمتگار و خصا-

یل وو جایب شخص محشور درین نهضت - مولف آن بشیر احمد خان
است۔ رسالہ به سال ۱۳۵۰ - حق در پشاور طبع شده است۔

خدای بی خدمتگاری :

درامیست سیاسی واجتماعی بنام‌خدایی خدمتکاری، نکرانده آن عبدالاکبرخان است. این درام به سال ۱۹۳۰ ع نگارش یافته روی ستیج نیز آمده اما شکل چاپی آن در فید ۵۸ صفحه به سال ۱۹۳۸ ع به مردم عرضه شده است.

خزان دافغان :

مثنویست سیاسی واجتماعی حالات پریشان پشتونہادران بیان شدہ است
ناظم آن مرحوم راحت زاخیلی است این اثر ۱۶ صفحہ تقریباً پنجاہ سال
قبل درپشاور طبع گردیدہ است۔

خزانہ افغانی :

خود آموز زبان پښتو ست با ترجمه انگلیسی .
مرف در آغاز مقدمه کوتاهی بزبان انگلیسی نگاشته است ، لغات و جملات
پشتو رانمره وار گرد آورده و در صفحه مقابل ترجمه آن با نمرة
بزبان نگلیسی شده است . در اخیر کتاب اسمای اشیای ضروری
اعضای بدن انسان ، اسمای ماه های سال و وسایل کار مردم را بزبان پښتو
درج نموده ، که هر بخش در صفحه مقابل آن ترجمه انگلیسی نیز دارد .
مؤلف آن مولوی محمد اسمعیل خان است ، و کتابش ۳۸۵ صفحه به سال
۱۸۸۹ ع در لاهور طبع گردیده است .

خزينة السلطان :

اثریست منظوم و منشور از قدرت، علی مشهور به قاضی گل. درین کتاب

اشعار اولسی شاعرکه اکثر آن معماست پیامده این بخش ۸۸ صفحه است و در اخیر آن رساله مشهور ۲۶ صفحه ای حل مسایل درج شده است. در این رساله معماهای منظوم شاعر شرح گردیده است. دستنویس این کتاب در گنجینه دستنویسهای اکادمی پښتو پشاور نگاهداری میشود.

خزینة القراء :

تجوید قرآن عظیم است بنام خزینة القراء از شاعری بنام (محمد) این تجوید را ناظم در ۴۹ باب به مثنوی بحر خفیف پښتو به سال ۱۲۶۱ هـ ش منظوم داشته است خزینة القراء تا حال به چاپ نرسیده است. دونهسخه خطی آن در کتابخانه پښتو توله (اکادمی علوم افغانستان) ضبط بوده، یکی ازین نسخه ها که ۱۴۹ صفحه دارد، علاوه از متن خزینة القراء متفرقات دیگر شاعر را نیز دارا می باشد درین متفرقات علاوه از چند غزل عشقی ترجمه حکایت چندی از مثنوی معنوی نیز ضبط است، بعضی از اشعار دینی و مدحیه نیز ضمیمه این متفرقات باشد.

(پښتو تجوید و نو تاریخچه صدی دیرش)

خزاین القصص :

ترجمه ایست از الف لیلہ بنام خزاین القصص مترجم آن از ربان هندی قاضی صفی الله باشد است. وی این ترجمه را در سال ۱۳۰۴ هـ ش انجام نموده این قصه مطبوع نیست نسخه خطی آن در کتابخانه اکادمی پښتو پشاور نگاهداری میشود.

خطبات :

مجموعه خطبات عربی و پشتوی قاضی مصطفی خان شاعر قرن چهاردهم است این مجموعه تا هنوز چاپ نشده نسخه خطی آن نزد رحیم شاه رحیم سواتی موجود است . (پښتو اکتوبر ۱۹۸۱ ص ۵۱)

خطبات موسه‌ی :

درین کتاب خطباتی بزبان های پښتو دری و عربی پیامده ، مؤلف آن فیض محمد اخونزاده موسه‌ی است، خطبات محمد جان نیز با این مجموعه همراه است .

این خطبات ۴۰ صفحه به سال ۱۳۴۴ ه ق در پشاور به چاپ رسیده است . (زیری شماره ۱۴ سال ۱۳۵۶ ه ق)

خلاصه الاسلام :

از اسماعیل لطف‌الله باخرزی، اتریست دریان مسایل فقهی . حسین نکارنده قرن دوازدهم به نشر مجمع پښتو در ۲۲ باب ترجمه داشته است. در اخیر آن رساله ای است دریان مسایل سلوک که مؤلف تالیف آن از مفتح الجنان، قوت‌القلوب، رساله کشیری و غیره سود جسته است. خلاصه الاسلام طبع نه گردیده نسخه خطی آن از مراجع ذیل دریافت میشود :

۱ - نسخه آرشیف ملی افغانستان ۸۷ ورق .

۲ - مخطوطه دانشمند پریش ناتقص .

۳ - نسخه انستیتوت خاور شناسی لنینگراد

خلاصه کیدانی :

رساله ایست از فقه حنفی پیرامون نماز حاوی یک مقدمه و هشت باب ، این رساله را بزبان عربی لطف‌الله نسفی الکیدانی (وفات ۷۵۰ ه ق) نبشته ترجمه های پښتوی آن از :

۱ - اخوند در ویزه (رح) : وی خلاصه را بزبان پښتو برگردانده و

در بیان چهارم مخزن الاسلام پیامده و بارها در مخزن الاسلام چاپ شده است نسخه خطی آن فراوان است . (مقدمه گلشن روه ص ۵۴)

۲ - میا عمر خمکنی نیز خلاصه کیدانی را منظوم ترجمه داشته در سال ۱۲۹۹ هـ با منظومات دیگر وی ۶۳ صفحه در دهلی به چاپ رسیده است.

۳ - عبدالحمید الکوزی نیز ناظم و مترجم خلاصه کیدانی باشد، منظومه وی سه صد بیت دارد تا حال به چاپ نرسیده، نسخه خطی آن ۱۵ ورق در مجموعه نسخ خطی زلمی هیوادل محفوظ است.

۴ - ترجمه منظوم خانزمان به سال ۱۳۶۰ هـ ق صورت پذیرفته این ترجمه نیز به چاپ نرسیده مخطوطه آن به خط رفیع الدین (کتابت سال ۱۳۰۷ هـ ق) در کتابخانه صاحبزاده عبدالحمید نگاهداری میشود. (تیر هیر شاعران).

شرح پنبتوی خلاصه پنامه (النوریه) از تره استاد باجور است.

خلیل خان ونسیم جان :

قصه ایست خیالی و فولکلوری از قاضی مختارالدین موسوم به خلیل خان ونسیم جان این قصه به ۱۳۵۹ هـ ق منظوم گردیده و نسخه خطی آن ۲۵۶ صفحه درد نگرام سوات نژد فرزند شاعر و نقل آن نزد رحیم شاه یافت میشود. (پنبتو مجله جنوری ۱۹۸۱ ص ۵۲)

خوب او خیال :

دومین مجموعه اشعار مرحوم فیض الله خان فیض شاعر سرحد است، درین مجموعه بعضی از غزلیات و منظومات شاعر گنجانیده شده، مضامین آن اجتماعی ملی، سیاسی و عشقی است.

خوب او خیال ۱۷۵ صفحه به سال ۱۹۶۳ ع در پشاور به زیور طبع اراسته شده است.

خوب بانهار :

مجموعه ایست از ۱۲۱ فکاهی و افسانه های فولکلوری پنبتو، مدون و جامع آن محمد گل نوریست وی این اثر را به سال ۱۳۲۰ تهیه داشته و آنرا خوب بانهار نام گذاشته است. تا حال طبع نشده، مخطوطه آن حاوی ۱۳۵ ورق در آرشیف ملی افغانستان محفوظ است.

(پنبتو نسخی)

خوشحال او پسرلی :

رساله ایست که دران اشعار بهاری ورنده خوشحال خان خټک گردآوری شده است . مدون و جامع این رساله مرحوم استاد بینواست . رساله ۲۶ صفحه به سال ۱۳۳۸ هـ ش از سوی را دیو افغانستان به چاپ رسیده است (مقدمه گیتانجلی ص ۹۹ و پنبیسو کتابشود ص ۵۷)

خوشحال خټک څه وایی :

درین کتاب -وصایا -ارمانهاو امیدهای شاعر توانا و بزرگ زبان پنبیسو خوشحال خټک گردآوری شده و همراه باتبصره های قابل اعتنای مرحوم استاد بینوا تفسیر گردیده است . این کتاب بار اول ۱۹۶ صفحه به سال ۱۳۲۷ هـ ش در بمبی و بار دوم ۱۵۸ صفحه در سال ۱۳۲۹ هـ ش از سوی ریاست مستقل مطبوعات در کابل به چاپ رسیده است . (مقدمه گیتانجلی ص ۹۷)

خوشحال د خوشحال له خولی :

رساله ایست تحلیلی درباره شاعر بزرگوار خوشحال خان خټک تالیف استاد بینوا . این رساله به اقساط در شماره های ۱۳۵۶ - ۱۳۵۷ هـ ش مجله پلوشه به چاپ رسیده است (مقدمه ویرنی ص دولسم)

خوشحالیات :

درین کتاب ۲۲ مطلب کوتاه آموزنده ، تحقیقی و انتقادی در باره خوشحال خان و فرزندان وی و مباحث خوشحال شناسی گرد آمده . مولف این رساله مرحوم سرفراز خان عقاب خټک است رساله ۷۲ صفحه به سال ۱۹۷۵ ع در پشاور به چاپ رسیده است .

خوف القلوب :

از محمد جان . مثنویست در ۸۰۰ بیت شامل سه بخش . در بخش اول مسایل نزاع و دوزخ بیان شده بخش دوم خوف القلوب رساله الفنامه ها ست - که شاعر دردو الفنامه این بخش مسایلی عرفانی را بیان میدارد . و رساله سوم آن بیانگر بعضی مسایل دینی و افسانه های در باب زمین است .

خوف القلوب تا حال طبع نشده، نسخ خطی آن در کتابخانه های اتی محفوظ
است :

۱- مخطوطه کتابخانه مرکز تحقیقات بین المللی پنبتو ۶۴ صفحه .

۲- مخطوطه نگارنده ۷۵ صفحه (ادبی ستوری ج ۲)

د، د

د آزادی پای :

ترجمه ایست از کتاب فیوچر آف فریدم تالیف چارلیس اوزایس کارتر
این کتاب را مرحوم خان عبدالصمد اشکزی بزبان پښتو ترجمه نموده تا
هنوز به چاپ نه رسیده ، نسخه خطی آن نزد خانواده اش محفوظ است .
(دکسی دلمنی پښتانه لیکوال ج ۲ ص ۳۵۶)

د آزادی پیغام :

مجموعه سیزده پارچه شعر است بامحتوای ملی و آزاد یخواهانه از
از مرحوم استاد الفت . شاعر نامش را د آزادی پیغام گزیده ، این مجموعه
۴۳ صفحه در سال ۱۳۳۰ ه ش در کابل چاپ شده است .
(دا الفت یاد ص ۱۰۳)

د ابد الیا نومشاهیر :

درین رساله بخشی درباره مشاهیر قبیله ابدالیان قبل از احمد شاه کبیر
صورت پذیرفته . رساله تالیف لوی استاد علامه حبیبی است و به سال
۱۳۲۲ ه ش در سالنامه کابل به چاپ رسیده است .
(سنترل ایشیای ص ۶۱ سال ۱۹۸۵)

داتا گنج بخش :

رساله ایست در شرح حال علی‌هجویری غزنوی ، مؤلف آن مرحوم نصرالله خان نصر ، این رساله در قید ۸ صفحه به سال ۱۹۵۵ در پشاور به چاپ رسیده است .

داحمد شاه بابا داشعارو پښتو شرح :

شرحیست منثور از يك الفئادۃ اعلی حضرت احمد شاه بابای افغان (۱۱۶۰ ، ۱۱۸۶ هـ ق) شازح آق‌قازی محمد غوث مشهور به خانعلوم نسخه واحد خطی این شرح ۲۷ رن در آرشیف ملی افغانستان محفوظ باشد ، متن آن از روی همین نسخه بامقدمه دانشمند پوهاند رشاد به سال ۱۳۵۶ هـ ش در کابل طبع شده است (متن ۶۴ صفحه)

داستان زهره و بهرام :

یکی از داستانهای بهار دانش همین داستان باشد . غلام نبی شاعر پیشتر در حدود قرن سیزدهم آنرا به سال ۱۲۸۴ هـ ق به مثنوی پښتو برگردانده است . داستان زهره و بهرام چاپ نشده نسخه خطی آن ۲۵ ورق در کتبخانه دستنویسهای اکادمی پښتو پشاور نگاهداری میشود .

داستان شهزاده ختن :

اینهم از داستانهای بهار دانش پارسیت غلام نبی شاعر زبان پښتو آنرا به سال ۱۲۸۴ هـ ق مثنوی پښتو ترجمه کرده ، این داستان نیز تا حال طبع نشده ، نسخه دستنویس آن (۴۸ ورق) در کتبخانه دستنویسهای اکادمی پښتو پشاور نگاهداری میشود .

داسرائیلو دظلم انتها :

رساله ایست منظوم از برهان خان زاهد . درین رساله واقعات تسخیر و بی احترامی مسجد اقصی از سوی استعمارگران اسرائیل بیان شده است رساله به قطع کوچک ۱۶ صفحه در پشاور چاپ شده در آغاز مقدمه منثوری از زاهد خان بران آمده است .

داسلام جنایی تشریع او وضعی قوانین :

کتابیست که تشریع جنایی اسلام دران با قوانین وضعی مقایسه شده

است. مولف آن عبدالقادر غوده و مترجم آن بزبان پښتو عبدالهادی هدایت، جلد اول این ترجمه را ۵۰۹ صفحه وزارت عدلیه افغانستان به سال ۱۳۴۷ ه. ش. طبع و نشر نموده است.

(پښتو پانگه ۲ ر ۴۴۸)

دا سلام پښتو :

رساله ایست از لورده انگریسی مترجم آن بزبان پښتو محمد شاه ارشاد است رساله اییست در بیان مزایای اسلام این رساله ۸۴ صفحه در سال ۱۳۳۰ ه. ش. از اداره طلوع افغان در قندهار نشر شده است.

(پښتو کتابونه ۷۱)

دا غمستان :

مجموعه چند پارچه شعر مزمع رقراحت زاخیلی داغستان نامیده شده است این پارچه های متفرق از اوراق نشرات موقت سرحد گرد آمده با مقدمه یی به سال ۱۳۶۳ ه. ش. از سوی روز نامه هیواد به چاپ رسیده است گرد آورنده آن زلمی هیواد مل باشد و مقدمه یی را نیز وی بدان افزوده است.

(دراحت یاد)

داغ هجران :

مجموعه اشعار دینی، عشقی اخلاقی و وعظیه قاضی دادا گل است موسوم به داغ هجران. درین کتاب شاعر مرثیاتی سوزناکی در رثای دو فرزندش سرود و کتاب را به همین اساس داغ هجران نام گذاشته است این اثر به چاپ نه رسیده مخطوطات آن نزد فرزند شاعر و رحیم شاه رحیم موجود باشد.

(پښتو مجله جنوری ۱۹۸۱ ص ۵۱)

د افغانستان پښتو ليک :

کرونو لوژی واقعات تاریخسی افغانستان است موسوم به د افغانستان تاریخسی پښتو ليک. درین کتاب رخداد های تاریخ کلتوری اجتماعی سیاسی، ملی و اقتصادی افغانستان از ۵۲ هزار سال قبل از میلاد آغاز و تا ۱۹ هجرت ۱۳۴۱ ه. ش. نهایت مختصر بیان شده است. مولف آن

علامه حبیبی باشد، کتاب درفید ۳۱ صفحه به سال ۱۳۵۳ هـ ش از سوی
موسسه بیهقی در کابل به چاپ رسیده است .

(سنترل ایشیا ص ۱۶ سال ۱۹۸۵ ع)

د افغانستان لنډ تاريخ :

ترجمه تاريخ مختصر افغانستان است این کتاب را بزبان دری دردو جلد
لوی استاد علامه پوهاند حبیبی تالیف نمود، و استاد بینوا این هردو جلد
را بزبان پشتو برگردانی کرد و بنام د افغانستان لنډ تاريخ دریک جلد به
سال ۱۳۵۶ هـ ش از سوی انجمن تاريخ در کابل به چاپ رسید .

د افغانستان نوميالی :

کتابيست در معرفي و شرح حال مشاهير علمي - ادبي - تاريخي - سياسي
و ملي تمام اقوام باهم برادر مسكون در افغانستان . نگارنده ايسن کتاب
استاد دانشمند و فاضل عبدالروف بينواست تا عنوز چهار جلد اين کتاب
ارزشمند از سوی وزارت اطلاعات و کلتور وقت به چاپ رسیده است .
درين چهار جلد در حدود دوهزارتن از ناموران کشور ما معرفي شده
است :

جلد اول آن به سال ۱۳۵۳ هـ ش

جلد دوم آن به سال ۱۳۵۳ هـ ش

جلد سوم آن به سال ۱۳۵۶ هـ ش

جلد چهارم آن به سال ۱۳۵۹ هـ ش

(مقدمات کيتابخلي و ويرني)

د البيروني کتاب بنود :

درين کتابشناسي ۱۷۳ کتاب و رساله علامه ابوريحان بيروني معرفي شده
است کتابرا احمد سعيد خان بزبان اردو نبشته بود و مرحوم علامه حبیبی
آنها از زبان اردو ترجمه و تکميل نمود به سال ۱۳۵۲ هـ ش به ناسبت
هزاره بيروني ۱۳۹ صفحه از سوی موسسه بيهقی در کابل به چاپ رسیده
(سنترل ايشيا ص ۲۶ سال ۱۹۸۵ ع)

د انسان بدن :

اين کتابرا برتاهوريس پارکر بزبان انگليسي تاليف نمود ، و عامري آنرا

بزبان پارسی ترجمه کرده است برکردان پښتوی آن از پارسی مرحوم ولانا سیفی باشد، این ترجمه ۵۰ صفحه به سال ۱۳۳۷ هـ ش از سوی پښتو ټولنه به چاپ رسیده است. (کابل مجله شماره (۱۰) سال ۱۳۱۳)

دامپ سفر :

سفر نامه ایست از نصرالله خان نصر، درین سفرنامه نویسنده دربار حالات زندگی و معاشرت مردم آن دیار چشم دیدهای خویش را نگاشته است. سفرنامه ۱۳۴ صفحه به سال ۱۹۴۶ ع در پشاور طبع شده است. (پښتو پانگه ج ۲ ص ۴۶۲)

دپسر لی نغمه :

اولین مجموعه اشعار مرحوم استاد دلفت است که در آن چند پارچه شعر بهاری و اجتماعی استاد موصوف گرد آمده، مجموعه ۴۰ صفحه به سال ۱۳۲۰ هـ ش از سوی پښتو ټولنه به چاپ رسیده است. (دلفت یاد ص ۱۰۰)

دپښتانه خویو نه :

بخش اول این کتاب در باره مسایل مختلف اجتماعی مضامین کوتاهی دارد. در بخش دوم آن نسخه های طبی و اسمای دارو ها و معرفی دارو خانه رحمانی بیامده. این کتاب تالیف مرحوم عبدالرحمن کاکر باشد ۹۴ صفحه در لاهور به چاپ رسیده است. (دکسی دلمنی پښتانه لیکوال - ج ۲ ص ۳۳۱)

دپښتو ادب تاریخ :

کتابیست در تاریخ ادبیات پښتو. کتاب بصورت خلاصه غرض مقاصد درسی تالیف شده است، در این کتاب بخشی از تاریخ ادب پښتو از قرن یازده تا قرن سیزده فشرده بیان شده در اخیر آن پیرامون قصیده در ادبیات پښتونیز بحث رفته است - دپښتو ادب تاریخ ۹۷ صفحه به سال ۱۳۴۵ هـ ش از سوی پوهنځی ادبیات از طریق گسترش به چاپ رسیده است. (داستاد یاد ص ۱۷۰)

دښتو ادب په تاريخ کې قصيده :

اثریست تحلیلی و تحقیقی در باره قصیده سرایی در زبان پښتو، مؤلف این اثر لوی استاد علامه پوهاند حبیبی باشد که قصاید پښتورادر آن از دیرینه زمان تا قرن دوازدهم هجری تحلیل - تشریح و تفسیر نموده است. این کتاب به سال ۱۳۵۷ هـ ش از سوی پښتو تولنه طبع و نشر شده است. (سنترل ایشیا ص ۲۳ سال ۱۹۸۵)

دښتو ادبیاتو تاریخ :

جلد اول تاریخ ادبیات پښتو تالیف لوی استاد پوهاند عبدالحمید حبیبی ۱۳۳ صفحه به سال ۱۳۲۵ هـ ش از سوی پوهنځی زبان و ادبیات پوهنتون کابل به چاپ رسیده است. درین جلد تاریخ زبان پښتو و روابط آن با زبانهای آریایی باستانی چون سنسکریت و اوستا و فرس باستان و دیگر زبانها مفصل شرح شده در بخش های آغازین آن پیرامون ادب و ادبیات نیز بحث های رفته است. مختصری ازین کتاب را غرض مقاصد درسی پروفیسور تقویم الحق کاکاخیل به سال ۱۹۵۱ ع از اداره اشاعت سرحد پشاور نشر کرد. جلد اول تاریخ ادبیات پښتو باز سوم در سال ۱۳۵۴ هـ ش با تجدید نظر و اضافات در بیش از سه صد صفحه از سوی پوهنځی ادبیات چاپ شد، و اما در جلد دوم آن تاریخ نظم و نثر پښتو از سده اول تا قرن دهم هجری تحلیل و تفسیر و تحقیق شده است مواف این جلد نیز علامه حبیبی باشد. جلد دوم تاریخ ادبیات پښتو بار اول به سال ۱۳۳۸ هـ ش در قید ۱۷۶ صفحه و بار دوم با اضافات مزید ۲۹۶ صفحه به سال ۱۳۴۲ هـ ش از سوی پښتو تولنه به چاپ رسیده است. (داستایاد ص ۸-۱۱)

۱ دښتو ادبیاتو تولنه تاریخ :

درین کتاب نظر اجمالی و کوتاه بر دوره های پیشین و نگامی به اندکی تفصیل بر ادبیات امروز زبان پښتو صورت گرفته و نامش را مواف آن علامه حبیبی دښتو ادبیاتو لنه تاریخ داشته اند. این کتاب ۷۲ صفحه به سال ۱۳۴۷ هـ ش از سوی پوهنتون کابل گسترتر شده است. (داستاد ص ۱۷۰)

دپښتو اکاډیمي :

رساله ایست در قید ۳۰ صفحه از مرحوم مولانا عبدالقادر . درین رساله در باره اهداف و تاسیس اکاډیمي پښتوی پشاور بحث به عمل آمده رساله در پشاور به چاپ رسیده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۴۷۲)

دپښتو ځانتني ادب او موسیقۍ :

رساله ایست در معرفي بعضي از انواع اشعار فولکلوري پښتو، این رساله از کارهای اوان مرحوم غلام جیلانی جلالي در زمینه است این اثر بار اول به سال ۱۳۱۷ هـ ش در سالنامه طلوع افغان به چاپ رسد ، و بار دوم با حواشی و مقدمه مفصل زلمي هیواد مل ۱۰۱ صفحه از سوی اکاډیمي علوم افغانستان به سال ۱۳۶۰ هـ ش در کابل طبع و نشر شد .

دپښتو دنوی ادب لاری :

چند مقاله لوی استاد پوهاند حبیبی پیرامون ادبیات شناسی درین مجموعه گردآمده و نامش دپښتو دنوی ادب لاری گزیده شده است این مجموعه ۴۰ صفحه به سال ۱۳۶۴ هـ ش از سوی اکاډیمي علوم افغانستان به چاپ رسیده است .

دپښتو قاعده :

رساله ایست دستوری ، دپښتو قاعده به روش های عنعنوی گرامر نویسی نگارش یافته است . بعضی مسایل مربوط به زبان را بیان میدارد ، در اخیر مکالمات زبان پښتو را نیز با خود همراه دارد ، دپښتو قاعده ۲۲ صفحه در پشاور به چاپ رسیده است . مؤلف این رساله دستوری قاضی رحیم الله خلیل باشد (پښتو پانگه ج ۲ ص ۴۷۹)

دپښتو قاعدی :

رساله ایست گرامری از مرحوم راحت زاخیلی . درین رساله مؤلف صرف و نحو زبان پښتو را به شکل عنعنوی تشریح نموده و ۸۷ صفحه از طرف اداره اشاعت سرحد پشاور طبع و نشر شده است . (پښتو کتابونه ۱۸۹ - ۱۹۰)

دپښتو ژبی لنډ گرامر :

گرامر یست که به ورشهای عنعنوی گرامر نویسی زبان پښتو به نظم ونثر نگارش یافته مؤلف آن فضل محمد وکیل است این گرامر ۶۴ صفحه به سال ۱۳۳۰ ش درقند هار طبع شده است .
(پښتو پانگه ج ۲ ص ۴۷۸)

دپښتو نثر تاریخی تطورات اودنثارانو تذکره :

رساله ایست در سیر تاریخی نثر پښتو ، درین رساله درده فصل تاریخ نثر پښتو از قدیمترین دوران تا معاصرین باتشریحات و تحلیل های مختصر لسانی و تاریخی بیان شده است ، مؤلف آن استاد قیام الدین خادم مرحوم باشد ، رساله به شکل مستقل طبع نشده ، بلکه در دوشماره از سالنامه کابل به چاپ رسیده است .
(سالنامه کابل شماره ۱۳۱۹ هـ ش ۳۳۲ - ۳۴۷ ، شماره ۲۲۰ هـ ش ۲۰۳ - ۲۱۶)

دپښتو نثی لیکوال :

از مرحوم استاد قیام الدین خادم در شرح حال قلم بدستان معاصر زبان پښتو ، این رساله بصورت جداگانه چاپ نشده است . بلکه در دو شماره سالنامه کابل به چاپ رسیده است .

(سالنامه کابل شماره سال ۱۳۱۷ هـ ش ۲۱۱ - ۲۴۰)

وشماره سال ۱۳۱۸ هـ ش ۲۴۱ - ۲۵۹)

دپښتونستان دآزادی جرگه :

رساله ایست کوچک در باره مساله ملی پښتونستان و مسایل مربوط بان . مؤلف رساله مرحوم محمد ارسلان سلیمی است ، رساله ۲۷ صفحه در سال ۱۳۲۸ هـ ش از طرف وزارت مطبوعات در کابل چاپ ونشر شده است .
(پښتو کتابونه ۴۴)

دپښتو دودونه :

از : مرحوم غلام محمد تره کی کتابیست در باره رسوم عادات ، ادبیات شفاهی و بازی های محلی مردم مقرونواحي آن موسوم به (دپښتو دودونه)

این اثر ۲۴۳ صفحه از طبرق انجمن فولکلور و ادب افغانستان در کابل چاپ شده است. (پښتو پانگه ج ۲ ص ۴۷۰)

د پکتیا ملغلری :

رساله کوچکیست ادبی . درین رساله اشعار و پارچه های منثور نویسنده کان پکتیا بیامده ، گرد آورنده آن نور محمد پوونده است ، رساله به اهتمام وی ۲۰ صفحه در سال ۱۳۲۸ از طرف اداره وړانگه در گردیز نشر شده است . (پښتو کتابونه ۷۹)

د پکتیا مرغلری :

مجموعه ایست از اشعار و نثشته های اجتماعی نویسنده کان پکتیا د پکتیا مرغلری را مرحوم نور محمد پوونده تدوین و گردآوری نموده ۴۹ صفحه به سال ۱۳۳۰ ش در گردیز چاپ و نشر شده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۴۸۳-۴۸۴)

دتوری او قلم خاوند :

روید ادیک مجلس علمی و مشاعر به ایست که : بتاريخ ۸ می سال ۱۹۴۹ ع بر مزار خوشحال خان انعقاد یافته بود . در بخش اول مجموعه چند مقاله از دانشمندان پښتون صوبه سرحد در باره خوشحال خان در بخش دوم اشعار شاعران اشتراک کننده در مشاعره و در بخش سوم آن زیست نامه شعراً و نویسنده گانی بیامده ، که سروده ها و نثشته های شان در مجموعه چاپ گردیده این مجموعه را (دتوری او قلم خاوند) نام گذاشته اند . گردآورنده و مدون مجموعه مرحوم نواز خټک باشد ، دتوری او قلم خاوند تا حال سه بار به چاپ رسیده است تعداد صفات آن ۱۸۰ است ، چاپ سوم آن در سال ۱۹۶۱ ع از سوی اداره اشاعت سرحد در پشاور صورت پذیرفته است . (د عقیدی کلونه ص ۱۳)

د جیلخانی تحفه :

کتابیست منظوم و منثور . مولانا شاکر الله آنرا در ایام حبس نثشته است کتاب دارای مضامین اخلاقی - ملی اسلامی و اجتماعی است این اثر ۱۲۸ صفحه به سال ۱۹۲۱ ع در پشاور زیور طبع پوشیده است .

دچترال ماضی او حال :

کتابیست در تاریخ ادب زبان و کاتور منطقه و مردم چترال - مولف آن رشتونی نام دارد ، کتاب چاپ نشده ، دستنویس آن ۱۹۵ صفحه بخط مولف در گنجینه دستنویس‌های اکادمی پښتو پشاور نگامب اری میشود .

دچین سفر :

یاد داشتهای سفر چین مرحوم استاد بینواست بنام (دچین سفر). استاد بینوا این یاد داشتها را به سال ۱۳۳۶ هـ ش تنظیم نموده اما چاپ نه شده است . (مقدمه گبتانجلی ص ۱۰۲)

دخمکنو میاعمر صاحب :

رساله ایست از نصرالله خان نصر درین رساله مؤلف زندگینامه مختصر وآثار میا محمد عمر چمکنی را معرفی داشته است . این اثر ۱۶ صفحه به سال ۱۹۵۱ هـ در بشاور طبع شده است .

(پښتو پانگه ج ۲ ص ۴۹۲)

دخان گل خلیل شو شعرونه :

درین رساله ۲۰ نزل دیک رباعی تاحال در یافت شده خان گل خلیل شاعر قرن دوازدهم هجری گردآمده ، با مقدمه تعلیقات واختتامه زلمی هیوادل در قید ۶۲ صفحه به سال ۱۳۶۰ هـ ش از سوی اکادمی علوم افغانستان به چاپ رسیده است .

دخان محمد ایوب خان اخگری وینا :

بیانیه خان محمد اخگریست که به مناسبت روز ملی پښتونستان به سال ۱۳۵۲ در کابل ایراد کرده بودند . بیانیه ۴ صفحه به سال ۱۳۵۲ هـ ش در کابل طبع شده است .

(پښتو پانگه ج ۲ ص ۴۹۴)

دخیلواکی تړون :

نشریه ایست که از سال ۱۳۳۰ هـ ش تا سال ۱۳۴۷ هـ ش واز سال ۱۳۵۱ تا سال ۱۳۵۶ هـ ش به شکل کتاب از طرف اداره کل قبایل افغانستان

منتشر میشده است .

نشریه نمبر اول آن به سال ۱۳۳۰ ش ۴۵ صفحه حاوی محتویات قطعنامه جنبش رهایی بخش مردم پښتونستان و مباحثی درباره شناسایی آن مرز ، نشریه نمبر دوم آن به سال ۱۳۳۱ ش ۱۴۴ صفحه ازسوی ریاست مستقل قبایل در کابل چاپ و نشر شده مؤلف این دو جلد مرحوم محمد ارسلان سلیمی است . نشریه دوم حاوی راپور **واقعات** سالیانه پښتونستان و معلومات دیگری درباره آن سرزمین است .
(پښتو پانگه ج ۲ ص ۴۹۴-۴۹۵)

د خوشحال رباعیات :

مجموعه رباعیات شاعر توانای پښتو خوشحال خان خټک است ، متن آن از روی شش نسخه چاپی و خطی از طرف پښتو تولنه تهیه شده و در آغاز کتاب مقدمه ای از پوهاند صدیق الله ربښتین نیز بیامده ، در اخیر لغت نامه یی ضمیمه آن مجموعه باشد .
مجموعه رباعیات خوشحال خان ۲۹۹ صفحه به سال ۱۳۴۹ ازسوی پښتو تولنه در کابل چاپ و نشر شده است .
(پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۰۹)

د خیبر آواز :

درامیست در چهار پرده از چار دین ترجمه محمد رشید و نصر الله خان نصر ، این درام ۵۰ صفحه به سال ۱۹۴۶ ع در پشاور به طبع رسیده است .

د دوو دوستانو قصه :

قصه ایست خیالی و ترجمه ایست از قصص مشرق زمین . بنابر روایت داستان درین اثر حکایتی از یک شهزاده سرزمین روم بیامده ، قصه را شاعری بنام حسن باز منظوم داشته است و در قید ۲۱ صفحه در پشاور چاپ شده است .
(پښتو منظومی قصی ص ۳۵-۳۶)

د ډار مستر پښتو څیړنی :

اثریست درباره فونولوژی و مورفولوژی زبان پښتو تالیف مستشرق

فرانسوی دار مستتر ، این رساله را سید قاسم از فرانسوی بزبان پارسی برگردانی کرد و ازین زبان توسط مرحوم علامه پوهاند حبیبی و مرحوم استاد بینوا بزبان پشتو برگردانی شد . دواړمستېر پښتو خپرنی ۱۱۲ صفحه به سال ۱۳۲۶ هـ ش از سوی پشتو تولنه درکابل چاپ ونشر شد .
(مقدمه گیتانجلی ص ۹۵)

دراحت افسانی :

مجموعه بعضی از افسانه های کوتاه و چند پارچه نثر هنری راحت زاخیلی است ، موسوم به (دراحت افسانی). این مجموعه را پروفیسو افضل رضا از لابلای نشرات موقت سرحد تهیه دیده مقدمه یی در شرح حال و آثار راحت نیز بدان افزوده و به سال ۱۹۷۷ ع از سوی اکادیمی پښتوی پشاور به چاپ رسیده است.

(دراحت یاد ص ۲۵۳)

در از بخت شهزاده :

قصه ایست باستانی از فولکلور مشرق زمین ، درین داستان قصه از شهزاده یی بنام دراز بخت و یک فقیری بیان گردیده است قصه دراز بخت در قید ۳۶ صفحه در پشاور چاپ شده است .
(پښتو منظومی قصی ص ۳۶ - ۳۷)

در بارمدینه منوره :

مجموعه ایست از اشعار نعتیه باجوری موجی سوات . در بارمدینه ۳۲ صفحه در پشاور طبع شده است . در اخیر مجموعه اشعار نعتیه ماما عبدالرؤف وملا احمد جان نیز ضبط است .

(پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۱۴)

درالبيان :

مثنویست از رسول داد ، در تشریح احکام شرعی مسمی به درالبيان . ناظم به سال ۱۲۸۱ هـ ش از نظم آن فارغ شده در البیان چاپ نه گردیده مخطوطه آن در قید ۶۲ صفحه (کتابت سال ۱۲۹۱ هـ) در کتابخانه پوهنتون کابل محفوظ است . (پښتو نسخی)

در پی بهاضابطه میراث :

اثریست منشور از گل محمد . درین اثر موضوعات مختلف میراث درروشنی ارشادات دینی تشریح شده است . رساله در آغاز منظوماتی در مدح پادشاه وقت امیر عبدالرحمن (۱۲۹۶-۱۳۱۹ ه ق) نیز دارد . در پی بها ۱۰۸ صفحه به سال ۱۹۳۱ ه ق در لاهور طبع شده است چاپهای دیگر نیز دارد . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۱۴-۵۱۵)

درة العاشقین :

مجموعه اشعار اجتماعی ، عشقی و عرفانی بهایی جان صاحبزاده است مرسوم به درة العاشقین این مجموعه ۸۴ صفحه به سال ۱۳۶۳ ه ق در پشاور طبع شده ، در درة العاشقین بعضی از سروده های دری شاعر نیز گنجانیده شده است .

درس عبرت :

درامیست اجتماعی از عبد الله جان اسیر ، این درام در هشت پرده تدوین و تالیف شده و آنرا درس عبرت نام گذاشته است . درام ۲۳۲ صفحه در پشاور طبع شده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۱۶)

درس عمل :

از عبد الله جان :

اثریست سیاسی درین اثر مضامین چند به گونه داستانی نگارش یافته است . درس عمل ۱۹۵ صفحه به سال ۱۹۵۹ در کراچی طبع شده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۱۷)

در مجالس :

اثریست منظوم از اخوند کبیر شاعر عصر احمد شاه کبیر (۱۱۶۰-۱۱۸۶ ه ق) درین اثر قصص مذهبی و دینی به مثنوی بحر خفیف پښتو منظوم شده است . در مجالس ۱۸۰ صفحه به سال ۱۳۲۸ ه ق در لاهور طبع شده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۱۸)

در مجالس افغانی :

مجموعه ایست از قصص مذهبی ، دینی و انتباهی موسوم به در مجالس

افغانی در مجالس افغانی را ملائعت الله نو شهری به مثنوی بحر طویل
پشتو منظوم داشته ۲۴۰ صفحه به سال ۱۳۲۳ هـ ق در لاهور طبع شده
است . (پشتو پانگه ج ۲ ص ۵۱۸)

در محفل افغانی :

از سید ابو علی شاه قصه ایست از موسی (ع) و فرعون که مبتنی به
نصوص دینی به مثنوی بحر طویل پشتو نظم شده و به در محفل افغانی
موسوم گشته است . قصه ۳۲ صفحه در لاهور طبع شده است .
(پشتو پانگه ج ۲ ص ۵۱۹)

در مکنون :

رساله ایست منثور در سیرة حضرت پیغمبر (ص) از مولوی
عبدالرحیم وی این رساله را آثار شاه ولی الله دملوی ترجمه نموده
است در مکنون در حاشیة فتاوی احمد شاہی به سال ۱۳۲۲ هـ ق در
دهلی زیور طبع پوشیده است . (پشتو پانگه ج ۲ ص ۵۱۹)

دروسی ترکستان او افغانستان سفر نامه :

سفر نامه ایست از مرحوم عبدالاکبر خان اکبر در دیارما و ترکستان
روسی درین سفر نامه مختصری از سرگذشت مهاجرین
و طنپرست شبه قاره هند (که در عصر امانی به افغانستان هجرت کرده
بودند) بیآمده و واقعات سفر خود را در آن نکارش نموده است . سفر نامه ۲۲۱
صفحه در پشاور چاپ گردیده است (پشتو پانگه ج ۲ ص ۵۲۰)

دره نادره :

اثریست منظوم از مطهر کاکا خیل موسوم به درهء نادره ، موضوع
کتاب بیان مسایل فقهی است ناظم مطالب کتاب را به مثنوی بحر خفیف
پشتو نظم نموده ، دره نادره ۱۳۶ صفحه به سال ۱۳۲۳ هـ ق در لاهور
طبع شده است .

(پشتو پانگه ج ۲ ص ۵۲۲)

دسوی زړه آواز :

مجموعه ایست از اشعار عشقی اجتماعی و ملی مرحوم نصرالله خان نصر موسوم به (دسوی زړه آواز) مجموعه ۱۴۴ صفحه به سال ۱۹۲۳ ع در پشاور طبع شده است .
(پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۲۹)

دښکارند وی پر قصیده مشاعره:

ښکارند وی غوری شاعر قرن ششم هجری قصیده غرای دارد. این قصیده چهل و دو سال قبل به میدان مشاعره پیش شد شاعران معاصر کشور مابه استقبال آن قصایدی سرودند ، مرحوم استاد الفت این همه قصاید را یکجا نموده، وبا تبصره هایش در شماره سال ۱۳۲۴ ه ش سالنامه کابل به نشر سپرد . این رساله استاد الفت را آورد و با شرح حال الفت ریگ رساله در قید ۶۹ صفحه به سال ۱۳۶۳ ه ش همراه با مقدمه یی از زلمی هیوادم از سوی اکادمی علوم افغانستان چاپ و نشر شد .

دطلوع پلوشه :

اثریست ادبی درین اثر اشعار بهاری شعرای قندهار گردآوری شده، گردآورنده آن ارشاد باشد دطلوع پلوشه ۸۷ صفحه به سال ۱۳۳۰ ه ش از طرف اداره طلوع افغان در قندهار چاپ شده است .
(پښتو کتابونه ۷۱)

دعمر زو حافظ جی :

رساله ایست کوچک در قید ۱۶ صفحه به سال ۱۹۵۳ ع در پشاور به چاپ رسیده درین رساله درباره اشخاص ذیل معلومات مختصر ارائه شده است :

دعمر زو حافظ جی صاحب .

محمدی صاحبزاده .

پیر بودله بابا

نویسنده رساله مرحوم نصرالله خان نصر باشد .

دغلام محی الدین افغان افکار و آثار:

درین رساله آثار منظوم و منثور پښتو و دری مرحوم غلام محی الدین خان افغان

دزړه خواله :

استاد بینوا مرحوم چند مکتوب بنام رفیق فرضی اش نبشت دران مکاتیب کاستی های اجتماعی جامعه را انتقاد کرد ، و آنرا دزړه خواله نام گذاشت .

دزړه خواله ۶۱ صفحه به سال ۱۳۴۵ هـ ش از سوی مؤسسه طبع کتب در کابل به چاپ رسیده است. (مقدمه گیتانجلی ص ۹۵)

دزړه وینا :

آخرین مجموعه چاپی استاد الفت دزړه وینا نام دارد. اشعار این مجموعه نیز چون دیگر اشعار الفت از نگاه مضمون بازنده گی مردم گره خورده و بیانگر موضوعات اجتماعی است این مجموعه ۱۲۲ صفحه به سال ۱۳۴۱ هـ ش از سوی پښتو تولنه به چاپ رسیده است .

(دالفت یاد ص ۱۰۴)

دژوند انه لاری :

ترجمه ابواب السعادت نیکولاحدا دا ست بزبان پښتو توسط مرحوم سیفی . این ترجمه بنام دژوند انه لاری ۹۳ صفحه به سال ۱۳۲۶ هـ ش از سوی پښتو تولنه به چاپ رسیده است .
(کابل مجله شماره (۱۰) سال ۱۳۱۴ هـ ش)

دسرکس مزی یاد درپو پری :

رساله ایست سیاسی از مرحوم فدا مطهر ، درین رساله یکی از بیانات ارباب عبدالغفور خان خلیل به شکل طنز آمیز رد شده است . رساله را نشنل عوامی پارتی صوبه سرحد به سال ۱۹۶۸ ع در پشاور طبع کرده است .
(پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۲۷)

دسود اگر بچه قصه :

قصه ایست فولکلوری و روایتی از عبدالغفار هوتک ، این قصه تاحال به چاپ نه رسیده نسخه خطی آن ۲۴ صفحه و بیش از دوصد بیت گزارش شده است .
(تاریخی پلټنې ص ۴۷)

از اوراق سراج الاخبار گردآمده ، وباشرحی در باره زنده گی نامه وافکار وی بنام (دغلام محی الدین افغان افکار او آثار) به سال ۱۳۶۰ هـ ش از سوی پوهنځی زبان و ادبیات پوهنتون کابل چاپ ونشر شده است ، مؤلف و گردآورنده این اثر زلمی هیوادمی باشد ، این اثر مقدمه یی از پوهاند دکتور زیار را نیز باخود همراه دارند

دغمو وړی :

رساله ایست منظوم از مرحوم استاد بینوا ، درین رساله رویداد روز جلوس اعلیحضرت احمد شاه کبیر بزبان شعرترسیم شده است . دغمو وړی در قیـد ۳۰ صفحه از سوی پښتو ټولنه در کابل به چاپ رسیده است . (مقدمه گیتانجلی ص ۹۶)

دفع الفقر :

کتابیست در شرح مسایل دینی ، و در اخیر آن مسایلی درمجامدو خوارق حضرت محمد (ص) با واقعۀ وفات آنحضرت درج بوده است ، ناظم دفع الفقرا خوند کبیو شاعر عصر احمد شاهیست . دفع الفقر در حدود صد سال پیش در دهلی طبع شده ، ونسخ خطی آن در اکادیمی پښتو پشاور (۹۹ ورق) و کتابخانه پښتو ټولنه در کابل نگاهداری میشد .

د فلسفی اصول :

ترجمه جلد چهارم اصول الفلسفه امین بک واصفرا مرحوم مولانا سیفی به سال ۱۳۲۲ هـ ش به پایان رساند درین بخش (علم اخلاق) تشریح و تفسیر شده است . د فلسفی اصول تا حال به چاپ نرسیده مخطوطه آن ۳۶۷ صفحه به خط مؤلف در مجموعه خطی پښتو ټولنه نگاهداری میشد . (کابل مجله شماره (۱۰) سال ۱۳۶۳)

د فلسفی تاریخ :

این کتابرا بزبان انگلیسی ویل دورانت تألیف نمود ، ودکتر عباس زریاب چوپی بزبان پارسی برگردانده است - ترجمه پارسی آنرا مرحوم مولانا سیفی بزبان پښتو ترجمه نموده ، ترجمه مولانا سیفی تا حال به چاپ نرسیده نسخه خطی به خط مترجم ۱۳۵ صفحه در مجموعه خطی اکادیمی علوم افغانستان موجود است .

دقایق الاخبار :

مثنویست در اخبار واحادیث ترجمه از عربی، مترجم و ناظم پبشتوی آن حافظ عبدالکبیر تهکالی است. ناظم پبستو این ترجمه را در سال ۱۱۵۴ هـ ق تهیه داشته مخطوطه آن در نید ۲۶۴ ورق در گنجینه دستنویسهای اکادمی پبستوی پشاور نگاهداری میشود.

دقصه خوانی گپ :

مجموعه ایست از آثار حکایتی نبشته منشی احمد جان، در بخش اول مجموعه (حکایات آدم خان در خانی، جلات محبوبا، شیرین ترهاد، لیلی مجنون، رشتینی مینه، پبستو، دپستون بدل) در بخش دوم آن (دینی آدم و احوال و مقدمه اوتوپیا) و در بخش سوم مضامین نگارنده که در جراید و نشرات موقت سرحد نشو شده گردیده برد گرد آمده و در اخیر آن منظومات منشی نیز ضم کتاب گردیده و بنام دقصه خوانی گپ ۲۰۰ صفحه به سال ۱۹۳۰ ع در پشاور طبع شده است.

(پبستو پانگه ج ۲ ص ۵۴۰)

دکاکری یواولنه یومجموعه :

مجموعه سروده های وزیر محله سوالی است اشعار مجموعه در نالب لنای ها و کاکری پبستو سروده شده این مجموعه چاپ نه شده است ، (دکسی دلمنی پبستانه لیکوال ج ۲ ص ۷۰۲)

دکندهار مزارات :

رساله ایست منظوم در تعریف و شرح بعضی از مزارت شهر قندهار، ناظم آن سید محسن کندهاری باشد، گویند این مزارت در عصر امیر حبیب الله در کابل به چاپ رسید، تسخ خطی آن یافت میشود دو نسخه خطی آن در کتابخانه اکادمی علوم افغانستان موجود است سید محسن این رساله را بتاریخ ۲۱ ربیع الاول سال ۱۳۲۲ هـ ق تکمیل نمود، تعداد ابیات آن هزار و یکصد بیت گزارش شده است.

دکور نیکمرغی :

ترجمه کتاب سعادت الازار علی فکری بنام دکور نیکمرغی ۱۵۴ صفحه

به سال ۱۳۳۹ هـ ش : سوی می-رمنو قولنه به چاپ رسیده است. این کتاب را مرحوم مولانا عزیز الرحمان سیفی از زبان عربی بزبان پشتو ترجمه نموده است .
(کابل مجله شماره ۱۰ سال ۱۳۶۳)

دکورنی حالات :

اثریست منظوم و تاریخی در تاریخ دودمان حاجی میرویس نیکه هوتکی ناظم این تاریخ عبدالغفار هوتک است دکورنی حالات تاحال به چاپ نرسیده نسخه ناقص الاخر آن ۱۵ صفحه دیده شده است .
(تاریخی پلینی ص ۱۴۷)

دلی او شهو :

از داستانهای دل انگیز پشتونهایکی هم داستان عاشقانه جوانی بنام دلی ودختی بنام شهرست . این داستان در پارینه روزگار در مناطق یونیر عرض وجود گرد اما بزودترین فرصت در تمام نواحی پشتونها کسب شهرت نمود . روایات این داستان با اندک اختلاف در اکثر نواحی پشتری نشین در بین مردم به شکل شفاهی عام است . روایتی از داستان دلی شهو را مرحوم نوری از بین مردم جمع اوری وضبط کرده (ملی همند اره ج ۲ ص ۱۹۱ - ۱۹۶) و برعلاوه آن گروهی از شاعران پشتر نیز این داستان را برشته نظم کشیده اند از انجمله مثنوی دلی وشهی صبر - خان ختک شهرت زیادی دارد . این مثنوی در حدود ۱۱۰۰ هـ ق برشته نظم درآمده و متن آن با مقدمه خیال بخاری در قید ۱۳۲ صفحه از سری اکادمی پشتری پشاور به زیور چاپ اراسته شده است . نسخ خطی آن در پشاور رامپور و دیگر کتابخانه های گیتی یافت میشود .

دومین ناظم این قصه شاعری بنام عبدالباقی است . وی این قصه را در حدود ۱۳۰۰ هـ ق برشته نظم کشید ، ناظم عبدالباقی در اخیر داستان اشعاری به اوزان اولسی نیز در آن گنجانیده است ، قصه دلی وشهو عبدالباقی به تحفة العاشق موسوم گشته و در قید ۳۲ صفحه در لاهور به چاپ رسیده است . سومین کسیکه این داستان را برشته نظم درآورده - شاعری بنام معظم گل است . وی در حدود قرن چهاردهم در مردان میزیست - و روایتی از قصه دلی وشهو را در قاب غزلیات نظم کرده

کرده است. قصه دلی وشهومعظم کل به سال ۱۹۵۹ ع در شماره پنجم همان سال مجله پښتو چاپ شده است (پښتو منظومې قصې ۳۷-۴۱)

دلیل القرآن :

رساله ایست منثور در علم تجوید از مولوی ابولوفای کندهاری - این رساله به سال ۱۳۳۹ هـ ق در قندهار تالیف شده است دلیل القرآن یک مقدمه و نزده باب دارد. دلیل القرآن بار اول به سال ۱۳۴۰ هـ ق و بار دوم ۳۳ صفحه به سال ۱۳۵۵ هـ ق در حیدرآباد دکن به چاپ رسیده است .
(پښتو تجوید و نو تاریخچه ص اووه خلوینبت)

دمز دور دنیا :

درامیست اجتماعی و سیاسی در باره زنده گی مزدوران از مرحوم سعادت خان جلیل ترنکزی این درام ۸ صفحه در سال ۱۹۴۸ ع در پشاور طبع شده است .
(پښتو کتابونه ۱۸۶ پښتو پانکه ۲ ر ۵۵۰)

دموتر چلوونکو لار ښوونی :

رساله ایست از مرحوم مستری فضل محمد . مؤلف درین رساله رهنمای های را برای دریوران در باره بازوبسته کردن پرزه جات کامیون و اتوبوس نوشته است . رساله ۵۷ صفحه به سال ۱۳۲۷ هـ ش در قندهار طبع شده است .
(پښتو پانکه ج ۲ ص ۵۵۴)

دمهابت خان دجماعت تاریخ :

رساله ایست تاریخی در شرح و تاریخ آبادانی مسجد جامع مهابت خان شهر پشاور . این رساله را مرحوم نصر تالیف نموده ۱۶ صفحه به سال ۱۹۵۰ ع در پشاور به چاپ رسیده است .

دمینو ستاینه :

رساله ایست در شرح اصطلاحات عاشقانه ایکه از سوی عاشق به معشوق و از معشوق به عاشق در معاشره استعمال میشود . این رساله را از روی نسخه خطی آن (محفوظ در آشیف ملی) حضرت محمد ویا نقل نمود محترم شهزاده زیارن مقدمه یی بدان افزود زلمی میواد مل تعلیقی بر آن نبشت دمنوستاینه به سال ۱۳۶۳ هـ ش از سوی اکادیمی علوم افغانستان چاپ شده است .

دناصر و تاريخ :

کتابيست درباره هويت تاريخي قبیله ناصر، از نبشته پروفیسور سیال کاکړ درص ۷۰۲ جلد دوم د کسی دلمنی پښتانه لیکوال برمی اید که این کتاب به شیوه تحقیقی تهیه شده است. این کتاب تهنوز به چاپ نرسیده است. مؤلف آن وزیر محمد سوالي باشد.

دنبيا نوامام :

اثر منظوم است از الجاج مرحوم خان میر هلالی ناظم درین اثر راجع به تاریخ اسلام و مزایای آن و سیرت پیغمبر بزرگ اسلام حضرت محمد (ص) مطالبی را برشته نظم درآورده و آنرا دنبیا نوامام نام گذاشته است. این اثر ۳۰۴ صفحه به سال ۱۳۷۵ ه ق در پشاور چاپ گردیده است. (پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۵۹)

دوه بنی :

درام کوتاهیست اجتماعی و انتباهی نبشته مرحوم نصرالله خان نصر این درام ۱۶ صفحه سه بار به سال ۱۹۵۱ ع در پشاور طبع و نشر شده است. (پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۶۳)

دوه سره مین ورونه :

داستانیست اجتماعی از مرحوم محمد رفیق قانع داستان ۱۴۲ صفحه به سال ۱۳۱۸ ه ش در کابل طبع شده است. (پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۶۴)

دویم دفتر :

دفتر دوم اشعار پښتوی بهایی جان صا حبزاده است. مخطوطه آن ۱۳۹ صفحه دیده شده و سال تکمیل آن ۱۳۴۵ ه ش گزارش گردیده است. اشعار این مجموعه محتوی اجتماعی عشقی و تصوفی دارد. (دبهایی ژوند لیک ۵۱)

دهلی دپښتنو په وختونو کی :

رساله ایست درباره آثار شاهان پښتون در دهلی، رساله بزبان اردو تالیف خان غازی کابلی است، مولاسیفی آنرا بزبان پښتو ترجمه کرده و در قید ۷۹ صفحه به سال ۱۳۳۸ ه ش از سوی پښتو تولنه به چاپ رسیده است. (کابل مجله شماره (۱۰) سال ۱۳۶۳)

دین دنیا :

مجموعه مضامین علمی اجتماعی، اخلاقی دینی و تاریخی مرحوم خانمیر هبلالی است بنام دین دنیا . در مجموعه چند چکامه مؤلف نیز پیامده، دین دنیا در پشاور طبع شده است.

دیوان آدم :

دیوان شعر آدم شاعر گروه روپنایی تاحال چاپ نه شده است، نسخه واحد خطی آن که ناقص می نماید (۱۰۸ ورق) در مجموعه نسخ خطی زلمی هیوادل نگاهداری میشود. دیوان شامل غزلیات و قصاید است. بصورت عام موضوعات عرفانی و گاهگاهی عشقی و اخلاقی را نیز بیان میدارد .

دیوان آزاد :

مجموعه اشعار پرسوز مولانا آزاد گل است ، مولانا آزاد گل از دیوانش در هاشم ص ۳۰ ترانه آزاد یاد نموده و گفته است که زیر چاپ باشد .

دیوان ابوالقاسم :

مجموعه اشعار ابوالقاسم شاعر کرم شناخته شده زبان پښتوست، يك نسخه واحد تا حال معلوم آن در برتیش موزیم نگاهداری میشود ۷۹ ورق دارد و در اپریل سال ۱۸۸۲ ع در پشاور نبشته شده است . (فهرست میکنزی ۹۱)

دیوان احمد ابوالنجم الدین :

مجموعه اشعار عشقی و دینی قاضی گل احمد کاکر پشاور است ، دیوان بیاض گونه ترتیب گردیده و ۹۶ صفحه به سال ۱۳۳۱ ه ق در لاهور طبع شده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۷۳)

دیوان احمد جدرانی :

مجموعه اشعار عشقی ، مذهبی و بعضاً اجتماعی احمد جدرانی شاعری از دیار پکتیاست . دیوان احمد جدرانی ۱۲۷ صفحه به سال ۱۳۱۰ ه ق در پشاور طبع شده است .

ديوان احمدين طالب :

مجموعه اشعار احمدين طالب شاعر اولسي حدود اوایل قرن چاردهم. ديوان احمدين را با زاول صحبت خان مرداني تدوين نموده مقدمه يی بدان نگاشته و ۱۳۴ صفحه درپشاور چاپ کرده است. ديوان احمدي-ن طالب باردوم بااضافات ومقدمه آصف خان ۱۵۲ صفحه در لاهور طبع شده است. اشعار مجموعه مضامين عشقي، اجتماعي و ديني را در بر دارد. (پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۷۳ ر ۵۷۴)

ديوان اخوند مياداد :

ديوان اشعار تصوفي مياداد شاعر حدود قرن يازدهم : شاعر درقوالب معمول شعر مشرق زمين موضوعات سلوك و تصوف را بيان داشته است. در بعضي از غزليات وي ذكرى از پير كامل نيز شده است بنا برهمين ياد كرد هاگمان ميرود، كه مياداد شاعر گروه روښاني باشد. ديوان مياداد تا هنوز طبع نشده، دستنويس آن حاوي ۷۱ ورق در كتابخانه پروفيسور ولي محمد خان سيال كاكر در كوته محفوظ باشد. درين نسخه سه شعر عرفاني از شاعر ديگري بنام (الهداد) نيز وجود دارد. (پښتو نسخي)

ديوان اسلم لوني :

يكي از مجموعه هاي اشعار خطي اسلم لوني در كتابخانه پښتو ټولنه (اكاديمي علوم افغانستان) نگاهداري ميشود. اين مخطوطه ۳۹۸ صفحه باشد، شامل ۸۳۷ غزل و همين گونه مخمس، ترجيع بند و مربعات است. موضوعات شعر اين ديوان عشقي و تصوفي گزارش شده است. (پښتانه شعراً ج ۳ ص ۸۵۶)

ديوان اكبر :

در گنجينه هاي دستنويس محفوظ در بریتا نيـــــا ديوانی از شاعری بنام اكبر نيز موجود است. اين ديوان ۱۰۱ ورق شامل غزليات و مخمس وغيره باشد محتوي آن چون اكشردو اوين شاعران كلاسيك از عشق و محبت و اخلاق و مباحث ديني و احياناً مسايل اجتماعي و تصوفي

بیاناتی دارد. دیوان اکبر مطبوع نیست نسخه واحد تاحال معلوم آن در بر تش موزیم نگهداری میشود. (فهرست میکنزی ۸۸)

دیوان امیرخان :

این مجموعه شامل غزلیات، مخمس، مسدس ترجیع بند و رباعیات امیرخان بن شهنواز خان محمد زی باشد. مضامین دیوان دینی، عشقی، اخلاقی و قسماً اجتماعی است دیوان امیرخان مطبوع نیست نسخه خطی آن در انبیس یا قس لایبریری بریتانیا نگهداری میشود (۱۶۱ ورق نبشته شده در قرن نژده).

دیوان بلال :

مجموعه اشعار بلال شاعر اولسی زبان پښتو ست این دیوان در دو بخش تدوین شده در بخش اول آن ۴۲ غزل و یک الف نامه بلال و در بخش دوم آن اشعار اولسی بلال و شاعران دیگر چون : نوره دین، شیردل، لال گل و سکیا بیامده، این دیوان طبع نشده، نسخه دستنویس آن (۲۹ ورق) در اکادمی پښتوی پشاور محفوظ است.

دیوان بهایی :

مجموعه اشعار عرفانی، اجتماعی و عشقی بهایی جان صاحبزاده است که به سال ۱۳۱۰ هـ ش بنام دیوان بهایی تدوین گردیده نسخه خطی آن به خط شاعر در قید ۲۱۰ صفحه دیده شده است (دبهایسی ژوند یک ۵۰) یک نسخه خطی دیوان بهایی کتابت شده در سال ۱۳۱۹ هـ ق بخط مؤلف ۵۱ ورق در آرشیف ملی افغانستان نیز محفوظ باشد.

دیوان بیاضی :

دیوان اشعار عشقی دینی و بعضاً اجتماعی محمد بیاض گدون شاعر حدود ۱۲۰۰ هـ ق. دیوان را محمد ایوب خان پشاورى با مقدمه طویل خود ۱۷۶ صفحه به سال ۱۹۵۸ ع در پشاور چاپ نموده است. (پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۷۴)

دیوان جان محمد کاکړ :

مجموعه اشعار عرفانی، اخلاقی و قسماً عشقی جان محمد کاکړ شاعر

قرن سیزده . دیوان جان محمد کاکړ تاهنوز به چاپ نرسیده نسخه خطی آن به خط مؤلف (کتابت شده در سال ۱۲۱۵ ه ق) و نقل این نسخه به خط خان محمد کاکړ درگويته موجود است .
صفحات دستنویس دیوان جان محمد ۲۱۲ و تعداد ابیات آن ۲۳۳۶ بیت گزارش شده است . (دسره غره گلونه ص ۱۱۲)

دیوان حاجی جمعه بار کزی :

مجموعه اشعار حاجی جمعه که به دیوان وی معروف باشد شامل غزلیات ، غزلیات قصیده گونه مخمسات و مربعات است ۲۶۵۰ بیت دارد . محتوی آن را تصوفی عشقی، اخلاقی، اجتماعی تاریخی و دینی میتوان ارزیابی کرد . متن تحقیقی دیوان حاجی جمعه بار کزی را زلمی هیوادمـا تهیه دیده بامقدمه ولغتنامه استاد دانشمند پوهاند رشاد بـت سال ۱۳۶۰ ه ش از سوی پښتو ټولنه به چاپ رسیده امـبـ. دو نسخه خطی این دیوان در آرشیف ملی افغانستان موجود باشد .

دیوان حافظ عظیم :

نسخه خطی دیوان حافظ عظیم (۲۸۰) صفحه در مجموعه خطی کتابخانه اگادیمی پښتوی پشاور نگاهداری میشود ، این مجموعه را مرحوم ربـنـواز خان جعفرزی گنده پورتدوین و گردآوری و تالیف نموده است . درین مجموعه علاوه از ۱۲۷ پارچه شعر اولسی حافظ عظیم در باره پیروان سبک وشاکردان این شاعر نیز گفتنی های وجود دارد، اشعار اولسی این گروه نیز دران پیامده ، دیوان حافظ عظیم مطبوع نیست .
(اولسی سندری ج ۱ ص ۵۱)

دیوان حامد :

مجموعه اشعار حمدالله حامد شاعر معاصر زبان پښتو . این دیوان شامل غزلیات قصاید رباعیات و متفرقات بوده ، در حیدر آباد دکن تکمیل شده است . دیوان حامد موضوعات عشقی ، دینی و بعضاً اجتماعی را بیان میدارد . تاهنوز چاپ نگردیده نسخه واحد خطی آن در کتابخانه مجلس

احیای المعارف نعلانیه دکن نگاهداری میشود (بخط مؤلف ۱۳۰ ورق) باید یاد اورشد که مؤلف دیوانش را گه‌و‌هه وینا نام گذاشته است .
(دهند دکتا بخانو پښتو نسخی ۵۶-۵۷)

دیوان حبیب‌الله :

شامل قصاید ، غزلیات ، رباعیات ، متفرقات ، الف نامه و منظومه بنام دولس‌خبری از حبیب‌الله شاعر عصر احمد شاهي (۱۱۶۰ - ۱۱۸۶ هـ ق) است . دیوان حبیب‌الله موضوعات اجتماعی عشقی، دینی اخلاقی و گاهگاهی فکری را ارائه میدارد ، دیوان حبیب‌ازروی نسخه واحد آن محفوظ در موزیم ملی دهلی (۷۸ ورق) بخط کل محمد پشاورى کتابت (۱۱۷۵ هـ ق) از طرف پښتو تولنه اکادیمی علوم افغانستان در کابل طبع شده است این نسخه چاپی در آغاز مقدمه از دانشمند (م ع) و در اخیران لغتنامه و فهرست اعلام را با خود همراه دارد، مرتب لغتنامه و فهرست همان (م . ع . غ) باشد .

دیوان حضرت شاه :

دیوان اشعار ، عشقی ، اخلاقی صوفیانه دینی و بعضاً تاریخی حضرت شاعر قرن سیزدهم ، اشعاری بزبان پارسی نیز ضم این دیوان است . دیوان حضرت شاه مطبوع نیست . نسخه ناقص این دیوان را (کتابت سال ۱۳۰۹ ق) که ازروی نسخه کتابت شده در سال ۱۲۱۳ هـ ق نسخه برداری شده ، مؤلف تیرهیر شاعران در کتابخانه صاحبزاده محمد اسمعیل کوته دیده است . (تیرهیر شاعران ص ۱۱۵-۱۱۶)

دیوان حکیم :

مجموعه اشعار اجتماعی ، دینی عشقی حکیم شاعر اولسی است، درین دیوان ۱۶۰ پارچه شعر مختلف اولسی گردآمده ، گردآورنده آن اکمل اسد آبادی است ، در آغاز دیوان ۷ صفحه مقدمه در شرح حال شاعر و معرفی دیوان از اکمل بیامده ، دیوان حکیم چاپ نشده نسخه خطی آن در کتابخانه اکادیمی پښتوی پشاور محفوظ باشد.

دیوان خادم :

مجموعه ۳۸۵ غزل وده چکاسه دیگر خادم شاه کاکا خیل شاعر قرن

سیزدهم است موضوعات عشقی، اجتماعی اخلاقی و دینی را بیان میدارد؛ دیوان خادم شاه تا حال چاپ نشده نسخه خطی آن ۲۳۹ صفحه در مجموعه خطی اکادمی پښتوی پشاور نگاهداری میشود.

دیوان خاکی :

مجموعه اشعار محمد امین خاکی شاعر قرن چهاردهم است، درین مجموعه که بنام دیوان مسماست انواع شعری بامحتوی عشقی، دینی و اجتماعی دیده میشود، جامع آن عبداله مستقیم است، این دیوان چاپ نشده مخطوطه آن ۲۳۶ ورق در گنجینه دستنویسهای اکادمی پښتوی پشاور محفوظ بوده است درین مجموعه پنجمصد پارچه شعر شاعر موجود باشد.

دیوان خواص خان :

دیوان خواص خان در دو جلد تدوین گردیده جلد اول آن حاوی ۲۱۴ صفحه شامل بیش از ۳۵۰ غزل، و در جلد دوم آن ۲۳۳ پارچه شعر موجود است دیوان خواص خان در سال ۱۹۱۲ تکمیل شده، درین دیوان چند پارچه شعر از شاعری بنام ضمیر گل نیز بیامده اما شخصی بر اسم ضمیر گل خط کشیده است موضوعات دیوان عشقی، دینی و اجتماعی باشد قصص مقاتل و یوسف شاعر نیز ضم این دیوان آورده شده. دیوان خواص خان چاپ نه گردیده، دستنویس آن در گنجینه دستنویس های اکادمی پښتوی پشاور موجود است.

دیوان دولت :

دولت لوانی شاعر قرن یازدهم دیوانش را در دودقتر تکمیل نموده، درین دیوان غزلیات، قصاید مربعات و دیگر انواع شعری دیده میشود، اشعارش زیاده تر بیانگر عرفان گروه روشانی است از موضوعات دیگر نیز سخنها دارد نسخ خطی دیوان دولت در کابل و رامپور یافت میشود. این دیوان از روی دو نسخه بکوشش محمد اسمعیل سره-بن، عزیزالله امرخیل و (م. غ) تهیه شده بامقدمه عالمانه، پوهاند

رشاد ۳۱۴ صفحه به سال ۱۳۵۳ هـ ش از سوی پښتو ټولنه به چاپ رسیده است .

(دهند دکتاخوانو پښتو نسخی ، پښتو کتاب بنود ص ۱۲۳)

دیوان رحمت داوی :

نسخه مکمل دیوان رحمت پد سترس ما قرار ندارد ولی نسخه ناقص الاول آن در صوبه سرحد نزد شخصی بنام حبیب الرحمن وجود داشت ، یک نقل ناقص همان نسخه تاردیف (ک) در کتابخانه علامه حبیبی نگاهداری میشود . دیوان رحمت بصورت مکمل چاپ نه شده ، منتخبات آن در ورکه خزانه و (دسره غره گلونه) به چاپ رسیده است . و همیش خلیل متن انتخابی این دیوان را (۱۲۲ صفحه) بنام دیوان رحمت داوی به سال ۱۹۸۰ ع در پشاور به چاپ رساند . نظریه گفته بعضی ها دیوان وی چند دفتر غزل داشت .

(دسره غره گلونه ص ۶۶)

دیوان زرغون خان نورزی :

از دواوین نایاب زبان پښتو ست ، که ما از وایت پته خزانه از یمن دیوان اطلاعی حاصل داشته ایم . دیوان زرغون خان (وفات ۹۲۱ هـ ق) به قول محمد هوتک سیصد و رتی بود ، که ساقی نامه بلند بالای آن ضبط اوراق زرین پته خزانه است .

(پته خزانه ص ۸۱)

دیوان زکریا :

مجموعه اشعار عشقی ، مذهبی ، اجتماعی و فکاهی زکریا (۱۲۶۰ - ۱۳۲۰ هـ ش) است که همه آن سروده هایه اوزان ملی پښتو سروده شده است . مجموعه را شاعر خودش جمع آوری کرده نسخه دستنویس آنرا محترم شاه ولی ساپی در مجله کابل گزارش نموده است .

(مجله کابل ۱۳۵۱ - ۵۳-۴)

دیوان زمان :

این دیوان راحلیم گل تدوین نموده و مقدمه ۸ صفحه یی بدان افزوده و در قید ۱۴۴ صفحه در پشاور چاپ کرده است . در دیوان

زمان ۱۱۸ پارچه غزل و اشعار اولسی شاعر گنجانیده شده است ، سروده های دیوان محتوی عشقی اجتماعی ملی ، دینی و اخلاقی دارد .

دیوان سعادت :

مجموعه اشعار سعادت شاعر حدود او اواخر قرن سیزدهم هجریست . شاعر مطالب دینی و عشقی را در اوزان مو سیقی هندی نظم نموده دیوان سعادت ۱۸ صفحه به سال ۱۳۱۶ ه ق در دهلی طبع شده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۷۸)

دیوان سید غلام ننگر هاری :

مجموعه اشعار عشقی و تصوفی سید غلام ننگر هاری است . که به شکل مسوده ترتیب شده ، در آغاز الهی نامه ، بعد غزلیات و در اخیر اشعاری به اوزان و آهنگهای ملی شاعر نیز با خود دارد این دیوان چاپ نیست . نسخه خطی آن ۱۶۴ ورق در آرشیف ملی محفوظ است .

دیوان شریف :

مجموعه ایست از اشعار اولسی شریف شاعر مشهور عوامی زبان پښتو . این مجموعه را نویسنده جوان وار جمند زبان پښتو زرین انجور تهیه دیده که با مقدمه و حواشی وی به سال ۱۳۶۴ ه ش از سوی مجله کتاب چاپ شده است .

دیوان شیر محمد قندهاری :

مجموعه غزلیات ملا شیر محمد قندهاری شاعر قرن سیزدهم موسوم به دیوان شیر محمد . نسخه خطی آن مضامین عشقی ، تصوفی و دینی دارد دیوان مردف تدوین شده ، مطبوع نیست نسخه خطی آن ۱۱۹ ورق در آرشیف ملی افغانستان محفوظ است . (پښتو نسخی)

دیوان صدیق :

نسخه ناقص الا خرواحد خطی این دیوان آن در موزیم ملی دهلی (۱۰۵ ورق) محفوظ است . که غزلیات ردیف لایم در آن باقیست و خصص دیگر آن از بین رفته دیوان شامل غزلیات است . موضوعات عشقی و تصوفی

رایان میکند . این دیوان در سال ۱۳۵۸ هـ ش به همت سر محقق دوست شینواری با مقدمه و حواشی و لغتنامه وی از سوی پښتو ټولنه ، اکادمي علوم افغانستان چاپ شد .

ديوان عبدالجبار بنگښ :

این دیوان را شاعر به سال ۱۹۵۰ ع تهیه داشته مخطوطه آن ۱۴۴ صفحه به خط مؤلف در گنجینه آثار خطی کتابخانه اکادمي پښتو پشاور محفوظ بوده ۱۷۱ غزل و غز. لهای قصیده گونه و یک مخمس دارن بیامده موضوعات عشقی ، دینی و اجتماعی را ارائه میدارد .

ديوان عبدالرسول :

مجموعه اشعار عشقی دینی و مذهبی عبدالرسول شاعر حدود قرن سیزدهم . شاعر در اشعار خود از رحمان بابا پیروی کرده است دیوان وی تا حال طبع نشده نسخه خطی آن در کتابخانه پوهاند رشاد محفوظ است .

ديوان عبدالرحيم هوتک :

درین دیوان ۶۱۷ غزل و قصیده ۱۶ مخمس و ۳۰ رباعی شاعر گنجانیده شده است . موضوعات آن اخلاقی ، اجتماعی ، عرفانی و عشقی باشد ، دیوان عبدالرحیم هوتک چاپ نه شده است . نسخ خطی دیوان آن در انستیتوت خاور شناسی لینن گراد و کتابخانه های اسلامی کالج پشاور و اکادمي علوم افغانستان نگاهداری میشود . و اما منتخبات قابل ذکر آن در کتاب دسره غره گلونه به چاپ رسیده است .

(لباب المعارف ، فهرست کوشیف. دسره غره گلونه)

ديوان عبدالغفار هوتک :

در دیوان عبدالغفار هوتک غزلیات و قصاید دارای محتوای تاریخی ، عشقی و اخلاقی و بعضاً عرفانی شاعر گرد آمده است . این دیوان تا حال به چاپ نرسیده نسخه خطی آن ۱۵۶ صفحه گزارش شده است ، تعداد داییات آن در حدود سه هزار بیت باشد . (تاریخی پلتنی ص ۱۳۱-۱۳۲)

ديوان عبدالله پوپلزی :

دیوان اشعار : عشقی ، دینی و بعضاً اجتماعی عبدالله پوپلزی شاعر

اوایل همین قرن شامل اصناف مختلف شعری است ، تاهنوز طبع نشده
مخطوطه آن ۸۴ ورق در آشیف ملی افغانستان محفوظ است.
(پښتو نسخی)

دیوان عبدالله جان :

مجموعه اشعار عبدالله دو تانی سلگری است ، وی مجموعه اش را
به سال ۱۳۴۰ ش تدوین کرده ، موضوعات عشقی ، دینی واجتماعی
را در بر دارد . مخطوطه آن ۶۷ ورق در آشیف ملی افغانستان محفوظ
بوده مطبوع نیست .
(فهرست مشتری نجرابی)

دیوان عبدالنبی :

مجموعه مردف اشعار دینی ، عشقی و مذهبی عبدالنبی شاعر حدود قرن
سیزدهم مطبوع نیست نسخه خطی آن ۶۴ ورق در آشیف ملی افغانستان
محفوظ است .
(پښتو نسخه)

دیوان عبدا لوهاب اخکزی :

دیوان عبدا لوهاب اخکزی در شماره (۱۳) سال ۱۳۵۷ هـ جریده زیری
گزارش شده است نسخه مکمل دیوان در دست نبوده بل برگی چندی ازین
دیوان بدسترس پژوهشگران قرار دارد که همه آن غزلیات باشد
محتوای اخلاقی و عشقی دارد ، وی بعد از ۱۲۰۷ هـ ق به تدوین دیوانش
پرداخته است . همین نسخه نافعی دیوان عبدا لوهاب در کتابخانه
دانشمند برینبی نگاهداری میشود .

دیوان علم اپریدی :

ملا علم سه پای اپریدی شاعر عصر احمد شاهیهست . دیوان شعری
حاوی قصاید غزلیات يك مخمس و يك رباعی ۳۸ ورق (بخط زین الدین
پشاورى در سال ۱۱۷۷ هـ ق) در موزیم ملی دهلی محفوظ است . تاهنوز مطبوع
نیست . ملا علم دیوانش را در سال ۱۱۶۴ هـ ق تکمیل نموده موضوعات
عشقی دینی واجتماعی را بیان میدارد بعضاً تراجمی از حکایات زبانهای
دیگر نیز در آن به چشم میخورد .

(دهند دکتا بخانو پښتو خطی نسخی ۸۸)

ديوان عمران :

ديوان عمران پشاورى شامل ۳۵۰ پارچه شعر شاعر است كه دريك مجموعه كرد آمده وسال تدوين آن ۱۹۰۲ ع باشد. ديوان عمران دارى ۱۸۹ صفحه ويك ضميمه ۱۰ صفحه يى مى باشد ديوان چاپ نه گرديده نسخه خطى آن در مجموعه نسخ خطى اكاديمى پښتوى پشاور نگاهدارى، ميشود.

ديوان عمردين :

اشعار عشقى ، اجتماعى ، اخلاسى، دينى عمردين مردانى شاعر قرن چهارم است . ديوان عمر دين در سال ۱۹۱۰ ع ترتيب گرديده ومقدمه يى را خود شاعر بدان افزوده است. ديوان دوباره توسط شخصى بنام گل دراز به سال ۱۹۶۵ ع ارايش وپرايش گرديده ، ودر اخير دستنويس ديوان شرح حال شاعر را نيز بآن افزوده است ديوان در ۱۹۰ صفحه تدوين شده ، غزليات ، قصايد و مثنوى دارد . در مجموعه ۷۴ قطعه شعر شاعر موجود است . ديوان چاپ نشده نسخه خطى آن در كتابخانه نه اكاديمى پښتوى پشاور نگاهدارى ميشود.

ديوان عيسى هوتك :

عيسى هوتك شاعر قرن سيزدهم ديوانش را در حدود سال ۱۲۶۰ هـ ق تكميل نموده ، ديوان عيسى هوتك به چاپ نرسيده ، نسخه واحداً حال معلوم آن ۸۴ ورق در مجموعه خطى زلمى هيوادمل نگاهدارى ميشود درين ديوان غزليات ومخمس يافت ميشود ، ابيات آن به دوهزار ميرسد ، موضوعات عرفانى، تاريخى اجتماعى عشقى واخلاقى را بيان ميدارد.

ديوان فدا :

مجموعه اشعار ملي ، وطنى واجتماعى شاعر مبارز پشاور مرحوم عبدالملك فداست مجموعه را بناغلى هميش خليل تدوين نموده بامقدمه خود ۲۰۰ صفحه به سال ۱۹۵۷ ع در پشاور طبع نموده است . ديوان فدا باريكتر ۱۶۸ صفحه به سال ۱۹۷۲ ع در پشاور چاپ شده است.

ديوان فريدون :

مجموعه غزليات فريدون يامفتى حكيم ۲۹ ورق در مجموعه خطى زلمى -

هیوادممل نگاهداری میشود . مجموعه در حال حاضر به شکل بیاض باشد اشعار آن محتوای عشقی ، اخلاقی-دینی دارد . این دیوان به چاپ-نرسیده و تا حال جز از همین نسخه واحد از نسخه دیگر آن نیز اطلاع نه داریم .

دیوان فضل شاه :

مجموعه اشعار است از شاعری بنام فضل شاه چارسدوی در مجموعه اشعار عشقی اجتماعی و صوفیانه بیامده ، شاعر به پیروی لسان الغیب رحمان بابا شعر سروده دیوان فضل شاه ۹۶ صفحه درپشاور به چاپ رسیده است . (پنبتو پانگه ج ۲ ص ۵۸۱)

دیوان فقیر محمد :

مجموعه اشعار فقیر محمد شاعر قرن سیزدهم هجری است وی دیوانش را به سال ۱۲۲۰ ه ق برای سردار مهر دل خان مشرقی ترتیب نموده بود دیوان اشعار پارسسی وی نیز موجود باشد ، دیوان فقیر محمد تا حال به چاپ نه رسیده است نسخه خطی آن در کتابخانه سرور سودایی در کویته نگاهداری میشود . اشعار دیوان همه قصاید گزارش گردیده است . (لیکنخی ج ۱ ص ۹۶)

دیوان قاسم علی :

دیوان اشعار پنبتوی قاسم علی اپریدی ، شامل غزلیات ، قصاید ، مخمسات رباعیات چار بیت و یک خاتمه است ، شاعر دیوانش را به سال ۱۲۰۶ ه ق تکمیل کرد ، اما چکامه های را بعد ازین تاریخ نیز بدان افزوده است . دیوان پنبتوی قاسم علی اپریدی در مجموعه کلیات وی نیز شامل است ، اما نسخ خطی جداگانه آن در بریتانیا ، هندوستان و کابل موجود باشد یکی از نسخ خطی دیوان قاسم علی در کتابخانه ارگ بود ، که فعلاً در آرشیف ملی موجود است .

(دهند دکتا بنخاو پنبتو خطی نسخی ۲۵۲ فهرست بور کوی ص ۴۶)

دیوان قلندر :

دیوان قلندر از سوز خاصی برخوردار است . دیوان قلندر ۱۱۴ غزل ۵۱ رباعی و

۱۴- قطعه دارد ، تعداد ابیات آن به ۹۹۳ میرسد . شامل موضوعات عشقی اخلاقی و اجتماعی باشد ، دیوان قلندر را از روی نسخه واحد تاحال معلوم آن (اکنون محفوظ در آرشیف ملی) و منتخبات این دیوان زلمی میوادهن تهیه نموده بامقدمه و تعلیقات وی ۲۰۲ صفحه به سال ۱۳۵۶ هـ ش از سوی پښتو تولنه به چاپ رسیده است .

دیوان قنبر علی خان :

دیوان اشعار قنبر علی خان اورکزی شامل ۱۱۷ غزل و یک مخمس عرفانی و عشقی و بعضاً اجتماعی است . دیوان قنبر علی خان ۱۶۳ صفحه بامقدمه همیش خلیل باراول به سال ۱۹۶۰ و بار دوم به سال ۱۹۷۲ ع در پشاور طبع شده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۸)

دیوان کامگار خان :

اکثر چکامه های دیوان اشعار شاعر ناز کخیال پښتو کامگار خان (شاعر دودمان خوشحال) به شیوه های مکتب ادبی هندی سروده شده است . این دیوان انواع مختلف شعری بامضامین متنوع دارد . دیوان کامگار باراول با حواشی و مقدمه تنسیم الحق کاکا خیل به سال ۱۳۷۴ هـ ق در پشاور طبع شده است ، وی در آغاز آن مقدمه ۳۳ صفحه ای بدان نبشته است . دیوان کامگار خان را بار دیگر از روی یک نسخه چاپی یک نسخه خطی (محفوظ در آرشیف ملی) و یک مایکرو فلم عبدالمتین تهیه نموده بامقدمه وی به سال ۱۳۵۸ هـ ش از سوی پښتو تولنه در کابل چاپ و نشر شده است .

(پښتو کتابونه ۱۷۹)

دیوان لتار :

مجموعه اشعار ملا لتار شاعر قرن دوازدهم هجری موسوم به دیوان لتار . دیوان لتار شامل غزلیات و غزلیات قصیده گونه ، مخمسات و رباعیات باشد اشعار دیوان موضوعات دینی ، اخلاقی ، عشقی و گاه گاهی اجتماعی را بیان میدارد ، دیوان لتار تا هنوز چاپ نگردیده یک نسخه خطی آن ۱۳۵ ورق در موزیم ملی دهلی و نسخه دومی آن در کتابخانه زلمی هیواذ مل موجود است . (دهند دکتا بخانو پښتو خطی نسخی ۹۴)

دیوان لعل محمد :

مجموعه اشعار اردو ، پښتو پارسی و عربی لعل محمد خان شاعر قرن چهاردهم . دیوان لعل محمد حاوی موضوعات دینی ، عشقی و کاهگامی اجتماعی است دیوان لعل محمد تهنوز به چاپ نرسیده . نسخه دستنویس آن در کتابخانه اکادمی پښتوی پشاور نگهداری میشود

دیوان گل محمد :

دیوان مردف اشعار ، عشقی و اجتماعی گل محمد هلمندی مالگیری شاعر حدود قرن سیزدهم است تاحال طبع نشده مخطوطه ناقص آن در کتابخانه نجیب قند هاری محفوظ است . (پښتو نسخی)

دیوان گنډیر :

دفتر شعر گنډیر شاعر حدود قرن دوازدهم . شاعر در قالب های معمول شعری موضوعات سلوک و تصوف را بیان داشته است . دیوان گنډیر تا هنوز طبع نشده ، مخطوطه آن ۸۹ ورق در کتابخانه پرو فیسور ولی محمد خان سیال کاکر در کوته محفوظ است . (پښتو نسخی)

دیوان مجیب :

مجموعه غزلیات و اشعار اولسی عشقی ، اجتماعی و دینی مجیب شاعر حدود قرن سیزدهم ، در این دیوان ۹۶ پارچه شعر شاعر محفوظ است ، تاحال چاپ نشده نسخه خطی آن در مجموعه نسخ خطی اکادمی پښتون پشاور ثبت است .

دیوان محبت :

مجموعه اشعار پښتوی ثواب محبت خان بن حافظ رحمت خان شهید ازادبای پښتون هندو ستان شامل غزلیات و انواع دیگر شعری است . مسایل عشقی ، اخلاقی و اجتماعی را بیان میکند مطبوع نیست نسخه واحد تا حال معلوم آن در کتابخانه یونیورسیتی بودلین انگلستان نگهداری میشود (۳۸۱ ورق کتابت شده در سال ۱۸۰۰ ع)

(فهرست بیکنزی ۸۵)

دیوان محمد امین :

مجموعه اشعار دینی ، وعظیه ، نعتیه و قسماً اجتماعی شاعری بنام محمد امین است . این مجموعه شعر بنام دیوان محمد امین ۱۳۶ صفحه به سال ۱۹۳۰ ع در لاہور طبع شده است .
(پشتو پانگہ ج ۲ ص ۵۸۲)

دیوان محمد رفیق :

مجموعه اشعار محمد رفیق درائی شاعر قرن دوازده دارای انواع مختلف شعری باموضوعات متنوع . این دیوان به چاپ نہ رسیده است . نسخه خطی آن نزد احفادوی در نواحی صوبہ سرحد موجود است .
(پشتو مجلہ مارچ ۱۹۸۲ ص ۱۶)

دیوان محمد نور :

مجموعه اشعار محمد نور شاعر کلاسیک پشتو ست کہ به شکل مردف ترتیب شده نسخه ناقص آن در کتابخانہ نجیب قندھاری محفوظ است .
(پشتو نسخہ)

دیوان محمدی صاحبزادہ :

از دو اوین بنام قدیم زبان پشتو ست - درین دیوان ۴۵۹ غزل ۶ مخمس یک ترکیب و یک ترجیع بند و بیش از هفتاد رباعی شاعر بیامده ، دیوان محمدی صاحبزادہ از روی نسخه واحد خطی تاحال معلوم دیوان آن بہ کوشش استاد قلندر مومند بامقدمہ وی ۴۴۳ صفحه بہ سال ۱۹۸۵ ع در پشاور بہ چاپ رسید .

دیوان مخلص :

مجموعه اشعار علی محمد مخلص شاعر روپنانی است . شامل الفنامہ ، غزلیات و دیگر چکامہ های این سخنور زبان پشتوست . محتوی مجموعه (تصوفی) بوده دیوان مخلص مطبوع نیست نسخه واحد تا حال معلوم آن در برتشی میوزیم نگاہداری میشود .
(فہرست میکنزی ۶۰)

دیوان مداح :

مجموعه اشعار مردف دینت - سی و نعتیہ حاجی محمد امین است موسوم

به دیوان مداح . دیوان مداح ۲۸۸ صفحه به سال ۱۳۵۲ هـ ق در لاهور
طبع شده است .
(پښتو پانگه ۲ ص ۵۸۳)

دیوان مرزا عبدالرحیم :

مجموعه اشعار مرزا عبدالرحیم رافرنزندش مرزا شوکت الله گردآوری
نموده این دیوان اشعاری در قالبهای معمول شاعری مشرق زمین دارد با
محتوای عشقی، ملی سیاسی، اجتماعی و اخلاقی ، این دیوان به چاپ نرسیده
نسخه خطی آن در مجموعه خطی اکادمی پښتوی پشاور نگاهداری میشود .

دیوان مسکین :

مجموعه اشعار مسکین ، علاوه از غزلیات و انواع دیگر شعری اشعاری
به اوزان ملی پښتو نیز دارد این دیوان طبع نشده ، مخطوطه آن ۵۵
ورق در کتابخانه سلیمی قندهاری محفوظ است .

(پښتو نسخی)

دیوان مصری خان گکیانی :

دیوان مصری خان گکیانی با مقدمه خیال بخاری ۲۲۵ صفحه به سال
۱۹۵۹ ع از طرف اکادمی پښتو پشاور طبع شده است . موضوعات شعری
عشقی، صوفیانه و قسمی اجتماعی باشد شاعر اشعار پارسی نیز دارد که درین
مجموعه چاپی بیامده متن آن از یک نسخه واحد ترتیب گردیده ، در دیوان
مصری خان گکیانی قصاید ، غزلیات و دیگر انواع شعری موجود است .
(پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۸۳)

دیوان مصطفی جان :

مجموعه اشعار قاضی مصطفی جان شاعر قرن چهاردهم هجری . این دیوان
در دو دفتر تدوین گردیده ، شامل غزلیات و اشعاری به اوزان اولسی و
دیگر اصناف شعری . موضوعات آن دینی ، اجتماعی و عطفی ، نصایح و اخلاقی
است . این دیوان به چاپ نه رسیده است . مخطوط آن نزد رحیم شاه رحیم
سواتی وجود دارد . باید یاد آور شد که بین دو دفتر دیوان تفسیر یک بخش
از پاره اول قرآن نیز موجود است که مفسر آن قاضی موصوف باشد .

(پښتو مجله اکتوبر ۱۹۸۱ ص ۵۱)

دیوان مطیع الله پیره خیل :

دیوان مردف مطیع الله شامل غزلیات، رباعیات، و دیگر انواع شعری
دیوان مطیع الله طبع نشده، نسخه خطی آن ۱۲۴ ورق در آشیف ملی
افغانستان محفوظ است. (پشتو نسخی)

دیوان ملا امان :

مجموعه اشعار ملا محمد امان قندهاری شاعر حدود قرن سیزدهم. در مجموعه
اشعار عشقی، اجتماعی و مذهبی شاعر آمده و در اشعارش از عبدا لقادر خان
جنگ (۱۰۶۳-۱۱۲۵ هـ ق) پیروی کرده است. دیوان ملا امان طبع نشده نسخه
خطی آن ۱۶۴ صفحه کتابت شده در سال ۱۲۸۳ هـ ق در آرشیف ملی افغانستان
نسخه محفوظ است. بعضی از محققین ادب پشتو گفته اند که ملا امان اشعار
عبدا لقادر خان را دزدیده و خودش در آن ابتکاری ندارد.
(پشتو نسخی)

دیوان ملا در محمد خاکی :

مجموعه ایست از اشعار ملا در محمد خاکی که قسمت اعظم آن
به اوزان ملی پشتو سروده شده، حاوی موضوعات عشقی، دینی و قسم
اجتماعی است. این دیوان مطبوع نیست، یک نسخه آن بخط شاعر نزد
شخصی بنام و دت خان در کورمه و نسخه دیگران در غوربند قلمداد
شده است. (اولسی سندری ج ۱ ص ۶۷)

دیوان ملک دین محمد :

مجموعه غزلیات ملک دین محمد شاعر قرن چهاردهم هجری است. نسخه
خطی وی نزد ملا عبدالحمید زنگی والی در بلوچستان موجود بوده تا هنوز
به چاپ نرسیده است. (لیکنجی ج ۱ ص ۱۰۵)

دیوان مهین :

مجموعه اشعار مهین شاعر زبان پشتو ست این دیوان شامل سه الف
نامه که در قالب غزلیات، قصیده و رباعی سروده شده، و همچنین
غزلیات و قصاید است. دیوان مهین از لحاظ محتوی مسایل عرفانی، اجتماعی
و عشقی را بیان میدارد. این دیوان مطبوع نیست تنها دو نسخه خطی آن

به ما معلومست که هر دوی آن در میوزیم ملی دهلی نگاهداری میشود. نسخه اولی همراه با تذکره ابرارمهین بخط گل محمد پشاه وری کتابت شده در سال ۱۱۷۵ هـ ق ۵۰ ورق، نسخه دومی تاریخ کتابت ندارد ۲۰۲ ورق. (دهند دکتا بخانو پنبتو خطی نسخی ۱۰۰-۱۰۲)

دیوان نجیب :

مجموعه اشعار عشقی، اجتماعی، دینی و صوفیانه نجیب شاعر کلاسیک پنبتو است. دیوان نجیب با مقدمه خیال بخاری (۲۳ صفحه) در قید ۲۴۴ صفحه به سال ۱۹۷۲ ع از سوی اکادمی پنبتوی پشاور طبع شده است. (پنبتو پانگه ج ۲ ص ۵۳۸)

دیوان نوروز :

مجموعه غزلیات نوروز پشاور است که همه آن به پیروی از مقامهای موسیقی هندی سروده شده است. در اخیر دیوان نوروز غزلیاتی از شاعری بنام سررونیز درج است. دیوان نوروز ۹۶ صفحه به سال ۱۳۳۰ هـ ق در لاهور به چاپ رسیده است. (پنبتو پانگه ج ۲ ص ۵۷۵)

دیوان واصل :

مجموعه اشعار واصل رویشانی شاعر قرن یازدهم هجری. این دیوان شامل غزلیات فصیح، رباعیات و مخمسها - ت است. دیوان موضوعات عرفانی را بیان میدارد و دمباله روطریتی تصوفی رویشانیست. دیوان واصل طبع نشده نسخه واحد خطی آن در اوها روکولکشن رضالا یبریری، مپور محفوظ است (بخط ملا عطاءالله در سال ۱۱۸۶ هـ ق ۹۸ ورق ناقص الاول) منتخب اشعار واصل بنام «دو اصل رویشانی خوشعروانه» با تصحیح و مقدمه عالمانه استاد دانشمند پوهاند رشاد ۵۶ صفحه به سال ۱۳۵۳ هـ ش از سوی پنبتو تولنه به رسیده است (دهند دکتا بخانو پنبتو خطی نسخی)

دیوان یونس :

مشمتمل است بر ۳۳۱ غزل دو مخمس از یونس خیبری شاعر نامدار قرن دوازدهم. دیوانش و شعرش در منطقه پنبتو نها تا قندهار شهرت

داشت و تذکره نگار مشهور زبان پښتو محمد هوتک ازان واقف بود . نسخ خطی دیوان کمیاب است ، یک نسخه آن در کتابخانه ارگ کابل بوده نسخه دیگر آن در موزیم کراچی نگهداری میشود .

دیوان یونس موضوعات عشقی، دینی ، اخلاقی و گاهگاهی اجتماعی را بیان میدارد . دیوان یونس از روی نسخه ارگ کابل بامقدمه شیپ ندوی خدمتگار به سال ۱۳۵۶ هـ ش در کابل طبع شده است (۲۶۸ صفحه) نسخه ارگ اکنون در آرشیف ملی افغانستان نگهداری میشود .

ذخیره السعادت :

اثریست اخلاقی تألیف فیض محمد اخوند زاده موسیقی ، درین کتاب مسائل اندرز و نصیحت و مواعظ بزرایانهای پښتو ، پارسی و عربی بیامده - تعداد صفحات آن ۲۴۰ صفحه است ذخیره السعادت به چاپ نه رسیده نسخه خطی آن در جریده زیری گزارش شده است .

(زیری شماره ۴۹ سال ۱۳۵۵)

ذخیره القرا :

تجوید قرآن عظیم موسوم به ذخیره القرا ، شامل ۲۵ باب به مثنوی بحر خفیف پښتو منظوم گردیده ، ۹۲۱ بیت دارد ، این تجوید به سال ۱۲۱۵ هـ ق نظم شده است . ناظم آن حاجی زبردست بتهی زی ترین باشد . نسخ خطی این تجوید زیاد یافت میشود بیش از چهار بار به چاپ رسیده ، یکی از چاپهای آن ۴۴ صفحه از سال ۱۲۹۴ هـ ق در دهلی صورت پذیرفته است .

(دپښتو تجوید ونو تاریخچه ص نه ویشته)

د

رابعه وبكتاش :

از داستانها شورانگیز ودیرینه کشور ماست که از عشق پرشور
رابعه بابكتاش حکایت میکند . يك روايت اين داستان را مهين شاعر
حدود قرن دوازده از آثار شيخ عطار به مثنوی پښتو درآورد ماست
اين ترجمه مهين ضمن تذکره ابراروی بيامده رابعه وبكتاش مهين مطبوع
نیست نسخ خطی آن یافت میشود . (پښتو منظومې قصې ص ۴۲)

راحت العشاق :

ديوان اشعار ملايار محمد قندهاري است موسوم به راحت العشاق. اين
ديوان در دو جلد تهيه شده در بخش اول جلد اول آن اشعار اجتماعي،
عشقي، تصوفي شاعر، در بخش دوم جلد اول آن مناقب وسوانح بعض از
اوليای کرام به مثنوی بحر خفيف سروده شده است. جلد دوم آن شامل
غزليات، قصايد مخمس و ديگر انواع شعري است. راحت العشاق تاحال
طبع نشده نسخ خطی آن در آرشیف ملی افغانستان محفوظ است. اين دو

جلد راحت العشاق در سالهای ۱۳۴۰ هـ ق و ۱۳۴۵ هـ ق کتابت شده است.

جلد اول ۲۱۰ صفحه

(پنبتو نسخی)

جلد دوم ۲۱۵ ورق

ربقة الاسلام :

مثنوی ایست در بحر خفیف از معزالدين خٲك شاعر عصر احمد شاهي (۱۱۶۰-۱۶۸۶ هـ ق) . ربقة الاسلام مسائل گوناگون فقهی را بیان میدارد .

ربقة الاسلام ۱۳۶ صفحه به سال ۱۹۳۰ ع در لاهور طبع شده است . نسخه دستنویس ربقة الاسلام در اکادیمی پنبتوی پشاور محفوظ است . (پنبتو پانگه ج ۲ ص ۵۹۰ و یادداشت نگارنده)

رت ویدم :

این داستان از دیار پهناور هنداست روایات زیاد این داستان در زبانهای آن سر زمین دیده میشود، این داستان از زبانهای هندی بزبان پنبتو توسط عده یی از ناظمان این زبان منظوم ترجمه شده است ازین ناظمان یکی صاحب شاه است، قصه رت ویدم صاحب شاه ۵۲ صفحه در لاهور به چاپ رسیده است . ثالب نظم آن مثنوی باشد .

دومین شخصیکه این قصه را برشته نظم کشید ، احمد خلیل بوده قصه احمد ۷۲ صفحه به سال ۱۲۹۸ هـ ق در دهلی به طبع رسیده است . (پنبتو منظومی قصی ص ۴۴)

علاوه از صاحب شاه و احمد خلیل قاضی گل نیز قصه رت ویدم را برشته نظم کشیده و در اثر وی بنام (مشکل کشای طلبان) به شکل خطی ضبط بوده است .

رحمان بابا :

کتابیست در شرح حال زنده گانی، افکار و خیالات عبدالرحمن مومند شاعر برگزیده زبان پنبتو . این اثر را مرحوم استاد کامل مومند به شیوه تحقیقی و عالمانه نبشته است . و در سال ۱۹۵۸ از طرف اداره اشاعت سرحد ۲۹۵ صفحه در پشاور طبع و نشر شده است .

(پنبتو پانگه ار ۱۹۷۱-۱۹۸۰)

رحمان بابا :

رحمان بابا رساله ایست انتقادی و تحقیقی از مرحوم استاد دوست محمد خان کامل مومند این رساله به جواب يك رساله مرحوم عقاب خٲك در باره رحمان بابا نبشته شده است این رساله به شكل مستقل طبع نه گردیده ، بلکه در سال ۱۹۵۹ ع در يك شماره رهبر (۸۴ صفحه) انتشار یافته است. (کابل مجله شماره اول ۱۳۶۰)

رحمان بابا :

رساله ایست کوتاه در باره زنده گی و شاعری رحمان بابا تألیف مرحوم نصرالله خان نصر رساله ۱۶ صفحه به سال ۱۹۵۳ ع در پشاور به چاپ رسیده است .

رحمة للعالمين :

کتابیست در سیرت وعظمت حضرت محمد (ص) رحمة للعالمين رامحمد احمد جادالمولی بزبان تازی نگاشت محمود شهابی انرابزبان پارسی برگردان نهودومرحمنوری بزبان پښتو ترجمه داشت. رحمة للعالمين ۳۴۵ صفحه به سال ۱۳۴۱ هـ ش در قندهار طبع شده است .
(پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۹۲-۵۹۳)

رخت محکم :

ترجمه منية المصلی است مسما به رخت محکم . این ترجمه منظوم باشد ، مترجم آن عبدالحلیم کاکاخیل است . درین اثر مسایل فقهی منية المصلی عربی به مثنوی بحر خفیف پښتو ترجمه شده است . خاتمه رخت محکم در باب خانواده کاکاخیل معلومات بس مفیدی دارد . رخت محکم ۲۱۴ صفحه به سال ۱۳۱۶ هـ ق در دهلی چاپ شده است .
(پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۹۴)

رساپه نٲه گذار :

رساله ایست سیاسی که در جواب اثر سیاسی دیگر نبشته و چاپ شده

است رساله تالیف مرحوم کرامت شاه پولاد رکن خدایی خدمتگاران پشاور
است ، رساله ۱۶ صفحه در پشاور چاپ گردیده است .

رساله :

اثریست منثور تصوفی از علی محمد مخلص روشانی شاعر قرن یازدهم
هجری بحث های در باره تصوف دارد. این رساله چاپ نه شده است ،
نسخه واحد خطی آن ۱۳ ورق در بنگال ایشیاتک سوسایتی (نمبر ۱۴۸)
محفوظ است .

(دهند دکتا بخانو پښتو خطی نسخی ۱۱-۱۲)

رساله :

رساله ایست منظوم از اخون موسی بیتی کوهی . مسایل حقوق استاد بر
شاگرد را بیان میدارد. رساله مطبوع نیست دو نسخه خطی آن دیده شده
است .

۱- نسخ خطی رضا لا بیریری رامپور نمبر (۳۹) دو دیگر نسخه خطی
اکهل اسد آبادی در پشاور .

(دهند دکتا بخانو پښتو خطی نسخی ۲۱۶)

رساله :

رساله ایست نامعلوم الاسم به نثر مسجع پښتو. مؤلف آن نیز ظاهر معلوم
نیست موضوعات دیدار خداوند در جنت را بیان میدارد . نسخه چاپی
آنرا نه دیده ام نسخه خطی رساله ده ورق در رضا لا بیریری را میور
محفوظ است . (دهند دکتا بخانو پښتو خطی نسخی ۱۴)

رساله :

رساله ایست نام معلوم الاسم. مؤلف آن نیز معلوم نه گردیده ، و
به نثر مسجع نگاشته شده است. در رساله خواص آیات قرآنی بیان
شده ، تا حال مطبوع نیست نسخه خطی آن در رضا لا بیریری را میور
محفوظ است (چهار ورق نمبر ۳۹) (دهند دکتا بخانو پښتو خطی نسخی ۱۶)

رساله :

رساله ایست منظوم از بایزید روبنای که در قالب اشعار قصیده گونه نظم گردیده، موضوعات دینی و عسما تصوفی مسلک روبنایی را بیان میدارد بایزید خودش در باره نام این رساله سروده دست :

(داتذکره دعلم * رساله نمینه)

این کتاب بار اول در سال ۱۳۵۵ هـ ش از روی نسخه ناقص واحد بکوشش سر محقق دوست شین—واری از سوی پښتو ټولنه چاپ شده بعد از چاپ اول دو نسخه مکمل تر دیگر این کتاب کشف گردید. (مخطوطه زلمی هیوادل ۳۳ ورق. و نسخه موزیم ملی دهلی ۵۵ ورق بخط گل محمد روبنایی ۱۱۲۷ هـ ق) درین اواخر متن این رساله را از روی همین سه نسخه همان دوست به شیوه تحقیقی تهیه دیده ۱۱۴ صفحه به سال ۱۳۶۴ از سوی اکادمی علم افغانستان چاپ شده است.

(دهند د کتابخانو پښتو نسخی ۲۱۷-۲۲۰ یاداشت نگارنده)

رساله :

رساله ایست در تحقیق تصور معنی و تصدیق آن از امالی مولانای تور و روسک رساله به نشر پښتو به منظور مقاصد درسی تهیه شده است. مخطوطه این رساله در خدا بخش پبلک لایبریری پتینه محفوظ است. (۶۵ ورق میباشد.)

(د هند د کتابخانو پښتو خطی نسخی ۱۶۶)

رساله تحفة النبوة :

رساله ایست در باره ثبوت نبوت رساله به گونه استشهاد آیات قرآن عظیم و احادیث نبوی تألیف شده مؤلف آن قاضی محمد یوسف آنرا منظوم و منثور تهیه دیده و در قید ۵۶ صفحه طبع شده است.

رساله ترتیل :

رساله ایست منظوم در مباحث خواندن کلام باری تعالی بصورت ترتیل. ناظم رساله عبدالرحمن متخلص به این الفقیه است در

اخیر این رساله زبان پښتو رساله مفتاح الرحمن شرح تجوید القرآن پارسی همین مؤلف نیز آمده است. نسخه خطی آنرا مؤلف تیرهیر شاعران در کتابخانه صاحبزاده عبدالحمید تویپی تحصیل سوایی در ضلع وردان دیده است . (تیرهیر شاعران ص ۱۸۵)

رساله خروج دابة الارض :

درین رساله موضوع دابة الارض از نگاه و نظر فرقه قادیانیه بیان گردیده ، رساله به نظم و نثر نگاشته شده ، مؤلف و ناظم آن قاضی محمد یوسف احمدی باشد . رساله ۷۲ صفحه به سال ۱۳۲۹ هـ ق در پشاور چاپ شده است .

رساله درویش :

رساله ایست منشور از حمدالله . درین رساله نصایح و رهنمود های برای درویشان درج است رساله درویش ۶۴ صفحه به سال ۱۳۶۶ هـ ق در کراچی طبع شده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۹۵)

رساله دلریش :

دیوان مردق حمدالله شاعر حدود اوایل همین قرن مسیحی به رساله دلریش . رساله دلریش تاهنوز طبع نه گردیده مخطوطه آن ۱۴ ورق در کتابخانه پروفیسور ولسی محمد خان (سیال کاکړ) در کومینه محفظ است .

رساله ردو هابی :

رساله ایست منظوم در رد مقاید فرقه وهابی . رساله به مثنوی پښتو سروده شده ناظم آن احمد پچکی باشد . این رساله در حاشیه روضۃ النعیم (طبع ۱۳۰۵ هـ ق) لاهور چاپ گردیده (حواشی صفحات ۳۹-۶۵)

رساله صفاتیہ :

رساله ایست در باب تجرید و مسایل قرائت قرآن عظیم شان . از محمد رفیق رساله صفاتیہ به مثنوی پښتو نظم شده است . رساله صفاتیہ ۴۰ صفحه به سال ۱۳۱۸ هـ ق طبع شده است .

(پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۹۵)

رساله صلوتیه :

رساله ایست در باره ترکیب و اشتقاق نماز دو باب و یک خاتمه دارد . رساله بزبان های عربی، پارسی و پښتو تألیف مرادعلی صابزاده کاموی است ۳۲ صفحه دردهلی به چاپ رسیده است .

رساله مانع تمباکو :

این رساله در حاشیه روضه النعیم (طبع ۱۳۰۵ هـ ق لاهور) چاپ شده ، رساله ایست که به مثنوی پښتو سروده است ، ناظم و مترجم آن محمد رفیق است . (حواشی ص ۱۸ -- ۲۷)

رساله مانع سرود :

رساله ایست که در قالب مثنوی پښتو سروده شده، ناظم و مترجم ترجمه یی باشد از زبان های دیگر. این رساله نیز در حاشیه روضه النعیم (طبع ۱۳۰۵ هـ ق لاهور) بیامده در بین این منظومه پښتو جابجا عبارات دینی بزبان عربی نیز گنجانیده شده است . ناظم این رساله محمد رفیق است . (حواشی ص ۲۷ - ۳۹)

رساله میت :

مثنوی ایست در بحر طویل از ملاشیر محمد هوتک . درین رساله مسایلی از عیادت مریض گزیده تمارسم شستن میت ، جنازه و تکفین و تدفین و تعزیه بیان شده است .

رساله میت شیرمحمد ضمیمه اسرا العارفین وی بارها در بمبئی لاهور و پشاور به چاپ رسیده است چاپ قدیم آن از سال ۱۲۸۰ هـ ق در بمبئی باشد . (کتابشناسی هوتکیان ص ۱۰۲)

رساله میراث :

رساله منظوم نیست از فیض الله، ناظم مسایل میراث را به مثنوی پښتو در ان بیان داشته است دستنویس آن ۲۷ ورق در کتابخانه پروفیسور سیال کاکر محفوظ است شاید رساله دیگری بحر از جواهر المیراث باشد . (رک : جواهر المیراث)

(پښتو نسخی)

رساله نقشبندیه :

رساله ایست منظوم از خیرالدین به گونه مناجات مشاهیر سلسله نقشبندیه رادر آن ذکر نموده است. رساله نقشبندیه طبع شده نسخه خطی آن ۴ ورق در کتابخانه پروفیسور ولی محمد (سیال کاکړ) محفوظ است. (پښتو نسخی)

رموز او قاف قرآن مجید :

مثنویست کوتاه بیرامون رمزیهای اوقاف قرآن مجید ، این رساله را شخصی بنام معظم به مثنوی پښتو منظوم داشته و در حاشیه ذخیره القرای حاجی زبر دست به سال ۱۲۹۵ ه ق در دهلی به چاپ رسیده است .

رنی اوښکی :

مجموعه شعری میاقدرشاه کاکاخیل است موسوم به رنی اوښکی در این مجموعه غزلیات قطعات و رباعیات شاعر بیامده و در آغاز آن مقدمه ای از مرحوم عقاب ختک تیز درج است مجموعه ۱۷۶ صفحه از سوی اداره اشاعت سرحد درپشاور چاپ و نشر گردیده است .

روح القلوب :

مجموعه ایست انتخابی از آثار و سروده های ده شاعر زبان پښتو موسوم به روح القلوب. این مجموعه را شیر جان الکوزی به سال ۱۳۲۲ ه ق گردآوری نموده ، دستنویس آن به خط جامع در مجموعه خطی کتابخانه اکادمی علوم افغانستان نگهداری میگردد. (زیری شماره (۳۲) سال ۱۳۵۶ ه ش)

روضة المجاهدین :

مثنوی ایست از ملا فیض محمد اخونزاده موسهی لوگری وی این اثرش را بانام پادشاه وقت امیر شیر علی خان تألیف نموده است . ناظم درین اثر به اساس شرع اسلامی موضوعات جهاد را به سال ۱۲۹۳ ه ق

منظوم داشته است. روضة المجاهد بن طبع نشده سه نسخه خطی آن در کتابخانه های اتی موجود است :

- ۱-مخطوطه آرشیف ملی ۱۳۳۷ ه ق ۱۳۵ صفحه .
  - ۲-مخطوطه پوهاند دکتر جاوید کتابت در سال ۱۲۹۳ ه ق ۱۲۰ صفحه .
  - ۳-مخطوطه دیگر آرشیف ملی کتابت در سال ۱۲۹۴ ه ق ۱۲۷ صفحه .
- یک نسخه دیگر این کتاب را شاه دولاپتمن در جریده زیری گزارش نموده است سال ۱۳۵۶ . (پښتو نسخی)

روضه النعیم :

شرح و تفسیر ۳۱۵ حدیث نبوی است موسوم به روضة النعیم. کتاب در ۲۷ باب تنظیم گردیده ، این شرح به مثنوی پښتو باشد . ناظم و شارح روضة النعیم محمد رفیق نام دارد که از شرح آن در سال ۱۳۰۵ ه ق فارغ گردید . روضة النعیم در سال ۱۳۰۵ ه ق در لاهور زیور طبع پوشیده است (۲۷ صفحه) و اما باید تذکر داد که در دستنویسهای آرشیف ملی افغانستان نیز کتابی بنام روضة النعیم (۱۵۹ صفحه) به همین خصوصیات روضة النعیم منظوم چاپ شده محمد رفیق موجود است . ناظم آن حاجی زبردست باشد وی از شرح و نظم ۱۳۵ حدیث نبوی به سال ۱۲۲۶ ه ق فارغ شده است . ابواب این کتاب نیز بیست و هفت است مخطوطه آرشیف ملی در سال ۱۲۷۲ ه ق کتابت شده ، یک نسخه دیگر روضة النعیم زبردست در کتابخانه پرو فیسور سیال کاکر در کویت نیز وجود دارد ۷۴ ورق است .

رہبر اخلاق :

مجموعه نثر ها و منظومه های اخلاقی است که مرحوم مولنا عبدالحمید افغانی جمع اوری و تدوین داشته و آنرا رہبر اخلاق نام گذاشته است ، رہبر اخلاق ۲۰۸ صفحه در پشاور چاپ شده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۶۰۰)

روهي گلونه :

منتخبی است از دواوين کهن ادبیات پښتو ، درین مجموعه اشعار ۴۹

شاعر و گوینده زبان پښتو گردانده است ، مدون این مجموعه مرحوم استاد قیام الدین خادم است روهی کلونه بایاد داشتی از مرحوم اسناد بینوا در سال ۱۳۲۵ هـ ش در قید ۱۵۴ صفحه از طرف پښتو تولنه چاپ شده است .
(امیر علی شیر نوایی ۴۶)

ریاض المحبت :

ریاض المحبت اثریست مربوط به مسایل لسانی تألیف نواب محبت خان . وی این اثر را به سال ۱۲۲۱ هـ ق تألیف نموده ، مشتمل بر مباحث زبانشناسی و دستوری است . ریاض المحبت شامل یک مقدمه و دو باب باشد . باب اول آن مشتقات و باب دوم آن متفرقات . هر واحد آن منقسم است به بیست و هشت روضه .

ریاض المحبت چاپ نشده است ، نسخ خطی آن در هندوستان بریتانیا و اتحاد شوروی یافت میشود ، قدیمترین نسخه این کتاب همان است که به سال تألیف آن کتابت شده و در نشنل لایبریری کلکته محفوظ باشد (بخط حسن بخش ۱۲۲۱ هـ ق ۶۹۷ ورق ناقص الاول)

(دهند دکتا بخانو پښتو خطی نسخی ۱۸۱)

ز

زادالرا حلین وتنبيه الغافلین :

مجموعه اشعار تصوفی و دینی مرحوم شاه پسند کندهاریست ، موسوم به زادالرا حلین وتنبيه الغافلین . زا دالرا حلین ۹۱ صفحه به سال ۱۳۴۷ ه ق در لاهور طبع شده است در اخیر زادالرا حلین منظومه های دوتن از مریدان شاعر محمد رحیم و محمد یونس نیز پیامده است . (پنبتو پانگه ج ۲ ص ۶۰۳)

زادا لقراء :

رساله ایست مشتمل بر هفده باب در باره مسایل تجوید قرآن عظیم ، زاداللقراء را در سال ۱۲۹۵ ه ق میامبین در قالب مثنوی نظم نموده است ، این تجوید چاپ نشده است نسخه خطی آن در گنجینه دستنویس های اکادیمی پنبتوی پشاور محفوظ است .

زبدۃ الکلام :

ترجمه ایست منشور از کتاب عربی (تعديل الركوع والسجود ...) ملاعلی قاری هروی (وفات ۱۰۱۴) ه ق مترجم پنبتوی آن ملاعبدالغنی کاموی است . مترجم این رساله را به نشر پنبتو برگردانده و اما در بعضی

حصص آن تحت عنوان فایده بعضی منظوماتی را نیز بدان افزوده است. زبدة الکلام چاپ نه شده است، يك نسخه خطی آن در شماره (۴۹) سال ۱۳۵۶ هـ ش در جریده زیری گزاریش گردیده، و گفته شده است که مخطوطه آن ۷۰ صفحه باشد.

زری قصی :

اثریست منثور از مرحوم حافظ محمد ادریس طوروی مؤلف از متون قدیم تاریخ اسلامی قصص را انتخاب و بزبان پښتو نبشته است مجموعه قصص را به «زری قصی» موسوم داشته زری قصی ۷۹ صفحه در پشاور به چاپ رسیده است. (پښتو پانگه ج ۲ ص ۶۰۶)

زما سول پاک :

رساله ایست در شرح حال پیغمبر بزرگ اسلام حضرت محمد (ص) مؤلف آن بزبان اردو عبدالحمید قریشی و مترجم آن بزبان پښتو مرحوم استاد عبدالهادی داوی است، این رساله ۳۲ صفحه به سال ۱۳۴۸ هـ ق در لاهور به چاپ رسیده است. (پښتو کتاب نبود ص ۱۰۵)

زما ژوند :

کتابیست در احوال و مبارزات سیاسی و ملی خان عبدالصمد خان اخکزی. این کتاب در بهاولپی شرح زندگانی اجتماعی، سیاسی، ملی و فرهنگی خان موصوف، در باره عتبهت ها و جنبش های ملی منطقه در اوایل قرن بیستم نیز مطالب به دردخور و مفیدی را بدسترس خواننده قرار میدهد. زما ژوند تا هنوز چاپ نه شده مسودات آن در چهار چند بصورت مجموعی ۷۹۰ صفحه نزد خانواده مرحوم خان اخکزی موجود است.

(دکسی دلمتی پښتانه لیکوال ج ۲ ص ۳۶۰)

زما یادو نه :

کتابیست از یاد داشت های شاه ولی خان پیرامون مسایل افغانستان در اغتشاش سقوی این کتاب را از پارسی مرحوم محمد ارسلان سلیمی بزبان

پښتو برگردانده ودر سال ۱۳۳۹هـ ش ۹۷ صفحه از طرف ریاست
مطبوعات طبع شده است .

زور گنهکار :

در امیست اجتماعی و انتقادی از مرحوم استاد بینوا درام زور گنهکار
روی سٹیج در پوهنی ننداری تمیل شده ودر مجله کابل و پښتون پرغ به
(مقدمه گیتا نجلی ص ۱۰۱) چاپ نیز رسیده است.

زین العلم :

نېشته اند زین العلم ترجمه منظوم کتاب عین العلم است مسایل
فقهی و اخلاقی را بیان میدارد . این کتاب را ملا ولیداد کاکړ به سال
۱۲۲۴هـ ق به مثنوی پښتو منظوم ترجمه نهوده تاحال چاپ نه شده
است نسخه دستنویس آن ۲۹۵ ورق بخط حبیب الله در آرشیف ملی افغا-
نستان نگاهداری میشود .

در کتابخانه های دانشمند برین در کابل و پروفیسور ولی محمد خان
سیال کاکړ در کویت به مثنوی یی (۱۵۲ ورق) به همین نام ولی از ناظمی
بنام شیر داد کاکړ موجود است . این مثنوی نیز از مسایل اخلاق و
فقه به بحث میکند . از امکان دور نیست که هر دو ترجمه همان یک کتاب
عین العلم باشد ، ویا اینکه شیرداد کاکړ مسایل اخلاقی را در کتابی نظم
نموده و به کتابش زین العلم نام گذاشته است .

زین العلم :

در تحقیقات ادبی پښتو گزارش شده است که عبدالکریم کاکړ شاعر
قرن سیزده کتاب عین العلم را بنام زین العلم در قالب مثنوی پښتو
منظوم برگردانی کرد ، و ولیداد کاکړ نیز به پیروی همین کتاب را بنام
زین العلم ترجمه داشته است (پښتانه شعرا ج ۲ ص ۴۰۶)

دود ستونیس زین العلم عبدالکریم کاکړ معلوم است هردوی این
نسخه هادر قندهار دیده شده است یکی نسخه خطی نجیب قند هاری
۱۳۶ ورق کتابت شده در سال ۱۲۶۹هـ ق و دیگری نسخه سلیمی قندهاری

۱۶۴ ورق . (پښتو نسخی)

س

سبحان الله :

مجموعه اشعار نعتیه و مناجاتهای حاجی محمد امین است ، موسوم به سبحان الله . این مجموعه ۱۰۴ صفحه به سال ۱۹۵۲ ع در پشاور طبع شده است .
(پنبتو پانگه ج ۲ ص ۶۱۴)

سپیکلی پښتو :

فرهنگ کوچکی پارسی ، پښتو ست ، که لغات مورد ضرورت را مردف دران آورده و معانی پښتو بدان نگاشته است . گردآورنده و جامع آن مرحوم لعل محمد کاکړ باشد . برین فرهنگ مقدمه علمی ای را علامه پوهاند عبدالحی نبشته فرهنگ ۲۷۲ صفحه به سال ۱۳۱۹ از طرف اداره طلوع افغان در قندهار طبع شد .
(پښتو کتابونه ۷۰)

سخی سلطان شهزاده :

درین داستان خیالی قصه یی از یک پادشاهی بیامده که مسندشاهی را به وزیرش میگذارد و خود در گوشه یی به سر میبرد . در همین اثنا ویرا فرزندی بدنمایی آید که نامش راسخی سلطان گذاشتند در همین قصه داستان همین شهزاده را شاعر برشته نظم کشیده است ناظمیکه

این قصه را نظم نموده نورمحمد نام دارد ، واز شاعران اواخر قرن چهارده به حساب میرود ، این قصه ۹۶ صفحه در پشاور چاپ شده است . (پښتو منظومۍ قصۍ ۴۶-۴۷)

سراج الحج :

سفرنامه بیت الله ، از حاجی میرزا دوست محمد . این سفرنامه به نثر پښتو نگارش یافته ، یا داشت ها و رهنمایی های در باب فریضه حج در آن بیامده است . سراج الحج ۳۰۸ صفحه به سال ۱۳۲۹ هـ ق در لاهور طبع شده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۶۱۰)

سر صاحبزاده عبدالقیوم خان :

رساله ایست در شرح حال و سوانح سر صاحبزاده نواب عبدالقیوم خان مؤلف رساله نصرالله خان نصر است . رساله ۴۸ صفحه باراول به سال ۱۹۴۹ ع بار دوم به سال ۱۹۵۰ ع و بار سوم به سال ۱۹۶۰ ع در پشاور چاپ شده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۶۱۶)

سرمایه حیات افغانی موسوم به جمال افغانی :

ترجمه پښتوی حیات جمالی پروفیسور عبدالمجید مرحوم است . درین کتاب زنده گی نامه سید جمال الدین افغان بیان گردیده ، کتاب در قید صد صفحه به سال ۱۳۴۰ هـ ق در اکره به فرمایش ثمین جان خان طبع شده است .

سسی وپنون :

داستان نیست عشقی از دیاربیلوچهاردرین داستان قصه عشق دو دل داده بنام شهزاده سسی و شهزاده پنون بیان گردیده ، این قصه بزبانهای پارسی و نیمه قاره هند زیاد نظم گردیده و نبشته شده است . قصه شهزاده سسی و پنون را مغفور گل شاعر زبان پښتو به نظم پښتو درآورده و در قید ۴۰ صفحه در پشاور چاپ شده است .

سعادت نامه افغانی :

کتابیست تاریخی در بیان احوال و مهاجرت های پښتونهای صوبه سرحدی شمال مغربی . کتاب را سعادت خان به نثر روان پښتو نگاشته است

این کتاب بسال ۱۲۹۰ هـ ق در مطبعه چیل پشاور به چاپ رسیده است.
(پښتو مجله اکتوبر ۱۹۷۹ ص ۴۹)

سکندر نامه :

ترجمه سکندر نامه پارسیست به مثنوی پښتو، مترجم و ناظم آن ملا احمد جان شاعر قصه پرداز قرن چهاردهم است. این قصه ۱۴۴ صفحه در لاهور به طبع رسیده. موضوع آن حالات سکندر مقدونیست و حکایات تی در باره وی.

سند اکی ملا صاحب :

رساله ایست کوچک در شرح حال و سوانح سند اکی ملا صاحب یگر از مجاهدین ملی و اسلامی. در رساله اشعار عوامی ایکه از طرف شعرای منطقه در مدح و مناقب وی سروده شده نیز ضم رساله شده است. رساله در قید ۱۶ صفحه به سال ۱۹۵۳ در پشاور طبع شده است. (پښتو پانگه ج ۲ ص ۶۱۸)

سواتنامه :

یکی از تالیفات منظوم خوشحال خان خټک سواتنامه است، که بعد از سفری به دیار سوات به نظم آن پرداخته بود، سواتنامه را بصورت مستقل لوی استاد علامه حبیبی از روی ارمغان خوشحال و تاریخ مرصع به شیوه تحقیقی و انتقادی با شروح و شرح لغات مشکل و مقدمه مفصل پیرامون سوات و تاریخ آن تهیه دید متن سواتنامه به سال ۱۳۵۸ هـ س از سوی اکادمی علوم افغانستان چاپ شده است. (داستاد یاد ص ۱۱۶)

سوال و جواب دولتی و بنو بست سلطنتی :

مجموعه ایست از سوالات و جوابات دولتی عصر امیر عبد الرحمن خان. رساله در آغاز بزبان دری نگارش یافته بود و پس از آن ملا غلام جان لغمانی افغانی نویسنده دربار امیر عبد الرحمن خان آنرا بزبان پښتو برگردانده است. سوال و جواب دولتی ۹۶ صفحه به سال ۱۳۰۳ هـ ق در مطبعه دارالسلطنه کابل طبع شده است. (پښتو پانگه ج ۲ ص ۶۱۸)

سوسن چمن :

مجموعه اشعار عشقی ، ملی، اجتماعی و دینی مرحوم ملا عبدالسلام اشیزی است موسوم به سوسن چمن سوسن چمن دوباره چاپ رسیده است ، طبع ثانی آن ۳۲۸ صفحه در کویته صورت پذیرفته است . نسخه خطی سوسن چمن در مجموعه خطی زلمی هیوادل نگاهداری میشود . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۶۲۰)

سوانح عمری عبدالرحمن :

از عجب خان . رساله ایست منظوم درباره عبدالرحمن مومند شاعر قرن دوازده . درین رساله سوانح رحمن بابا به شکل روایتی پیامده و گپ های را دران به شاعر نسبت داده است که شاعر خبری ازان نداشت ، ناظم رساله را در قالب مثنوی بیان داشته است رساله ۱۶ صفحه در لاهور طبع شده است . (پښتو پانگه ج ص ۶۱۹)

سوهنی مهینوال :

قصه ایست از دیار پنجاب بزبان های پنجابی و سندهی زیاد به نظم و نثر نگاشته شده است . بزبان پښتو نیز ازین زبانهاراه یافته است ، ملا نعمت الله نوشهری این فسه را به مثنوی پښتو در آورده است ، قصه سوهنی مهینوال ملا نعمت الله باراول در قید ۲۴ صفحه در دهلی بار دوم در لاهور و بار سوم در پشاور چاپ گردیده است . (پښتو منظومی قصی ۴۸)

سید احمد بریلوی :

رساله ایست در شرح حال و کارنامه های سیاسی و اجتماعی حضرت سید احمد بریلوی شخصیت سیاسی و روحانی نیم قاره هند . تالیف مرحوم نصرالله خان نصر این رساله ۱۶ صفحه به سال ۱۹۵۳ ع در پشاور چاپ شده است .

سیرت حضرت محمد (ص) :

مثنوی ایست مختصر در سیرت سرور کاینات ، این اثر از زبان پارسی منظوم توسط سید حسین ترجمه شده و سال ترجمه آن ۱۱۲۱ ه ق است .

این ترجمه منظوم سیرت آنحضرت چاپ نه گردیده دونسفخه خطی آن به من معلوم است :-

۱- نسخه رضالا بیریری را میپور (۷۹ ورق) بظ سلیمان

۲- نسخه خطی استاد جاوید (۲۵ ورق)

(دهند دکتا بخانو پښتو خطی نسخه ۷-۸)

باید تذکر داد که دکتر میگزنی در فهرست نسخ خطی پښتو محفوظ در کتابخانه های بریتانیا (ص ۱۰۹) همین کتابرا بنام تولد نامه معرفی داشته است (۶۶ ورق) معلوم میشود که نسخه یی ازین کتاب در کتابخانه های بریتانیا نیز وجود دارد .

سیره النبی :

اثریست در شش جلد پیرامون سیرت و کار نامه های پیغمبر بزرگ اسلام حضرت محمد (ص) . جلد اول و دوم آن بزبان اردو تألیف شبلی نعمانی و چهار جلد اخیر آن تألیف سید سلیمان ندوی باشد .

همین شش جلد سیره را مولانا عزیز الرحمن سیفی از زبان اردو بزبان پښتو ترجمه نمود . جلد اول این ترجمه که در برگیرنده وقایع سالهای اول نبوت و غزوات است ۴۳۳ صفحه به سال ۱۳۵۰ هـ ش از سوی پښتو تولنه به چاپ رسید .

جلد دوم این ترجمه که شامل واقعات سالهای نهم ، دهم و یازدهم هجرت است ۳۵۳ صفحه به سال ۱۳۵۴ هـ ش از سوی پښتو تولنه چاپ شد ، جلد سوم آن که شامل معجزات آنحضرت (ص) است درقید ۷۹۴ صفحه به سال ۱۳۴۰ هـ ش از سوی تولنه به چاپ رسید .

جلد چهارم آن در شرح (منصب نبوت) به سال ۱۳۴۳ هـ ش درقید ۶۶۰ صفحه هـ ش از سوی پښتو تولنه چاپ شد .

جلد پنجم آن که بخش عبادات در آن بیان شده است ۴۰۶ صفحه به سال ۱۳۴۶ هـ ش از سوی پښتو تولنه به چاپ رسیده است جلد ششم سیره النبی را که شامل بیان بخش اخلاق است در قید ۶۳۰ صفحه به سال ۱۳۴۹ هـ ش پښتو تولنه چاپ و نشر نهوده است .

باید تذکر داد که جلد اول و دوم سیرت النبی را مرحوم برهان الدین کشککی نیز بزبان پښتو ترجمه نموده بود ، جلد اول آن ۴۴۸ صفحه به سال ۱۳۲۶ هـ ش و جلد دوم آن ۵۵۱ صفحه به سال ۱۳۲۸ هـ ش از سوی پښتو تولنه به چاپ رسیده است .

همچنان بخشی از جلد اول سیرة النبی تألیف شبلی را ازبان اردو بزبان پښتو خان عبدالصمد خان اڅکزی نیز ترجمه کرده بود ، تا حال به چاپ نه رسیده است . نسخه خطی آن ۴۵ صفحه در خانواده مرحومی نگاهداری میشود .

(کابل مجله شماره ۱۰ سال ۱۳۶۳) (پښتو کتابونه و دکسی لمی پښتانه لیکوال)

سیف المبتدی :

رساله ایست منشور از مرحوم قاضی صفی الله . سیف المبتدی ابجانی دارد در باره قواعد ابتدایی منطق . این رساله ۵۲ صفحه به سال ۱۳۸۱ هـ ق در پشاور طبع شده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۶۲۲)

سیف الملوك و بدیع الجمال :

از قصص و حکایات بسیار مشهور خاور زمین یکی قصه سیف الملوك و بدیع الجمال است ، در اکثر زبا . نهایی مشرق زمین روایاتی ازین داستان به نظم و نثر در قید قلم در آمده است از جمله بزبان پښتو نیز چندین شاعر و نگارنده این قصه را منظوم داشته اند از جمله : غلام محمد شاعر اواخر قرن یازده و اوایل قرن دوازدهم قصه سیف الملوك را از زبان پارسی به مثنوی پښتو برگردانده از چاپ تصه سیف الملوك غلام محمد اطلاعی نه دارم ولی نسخه خطی آن در برتشی میوزیم نگاهداری میشود .

ابراهیم سواتی شاعر حدود (۱۲۰۰ هـ ق) از قلم بدستان دیگر زبان پښتو است که این قصه را بزبان پښتو درآورده است . سیف الملوك ابراهیم نیز زیور طبع نه پوشیده يك نسخه خطی آن در میوزیم پشاور نگاهداری میشود .

شیر گل شاعر معاصر تیمور شاه درانی (۱۱۸۶-۱۲۰۷ هـ ق) نیز این

شش، نبی

شافع الامراض :

کتابیست منظوم در طب قدیم شافع الامراض منسوب به ملا بازگل است این کتاب طبّی طبع نشده ، نسخه خطی آن (۸۸ صفحه) در مجموعه خطی اکادمی پښتو پشاور محفوظ باشد .

شاهنامه فردوسی :

تمام متن شاهنامه را مولوی محمد رفیق اکبر پوری به فرمایش نواب دیراز پارسی بزبان پښتو به مثنوی بحر طول ترجمه نموده بود ، بخش ازین ترجمه در دست است و نسخه دستنویس آن ۴۲۹ صفحه در کتابخانه اکادمی پښتوی پشاور نگاهداری میشود ، این ترجمه تا هنوز به چاپ نرسیده است .

همین گونه ملا نعمت الله نوشهری نیز منتخباتی از شاهنامه را بزبان پښتو در بحر طویل مثنوی برگردانی نموده است . ترجمه منتخب شاهنامه از ملا نعمت الله [۴۰۴ صفحه به سال ۱۳۶۹ هـ ق در لاهور به چاپ رسید .

شاه روم :

قصه ایست از فولکلور مشرق زمین این قصه را شاعری بنام احمد در قالب مثنوی بحر خفیف منظوم داشته است ، مخطوطه این قصه ۱۵ ورق در گنجینه دستنویسهای اکادمی پښتوی پشاور محفوظ بوده . قصه شاه روم احمد ۲۰ صفحه به سال ۱۲۹۴ هـ ق در دهلی به چاپ نیز رسیده است .

شاه و گدا :

قصه شاه گدا را بزبان پارسی هلالی چغتایی (وفات ۹۳۹ هـ ق) بنام شاه و درویش نظم نموده است ، همین شاه و درویش هلالی را عبدالحمید مومند به سال ۱۱۳۷ هـ ق به مثنوی شیوای پښتو ترجمه کرد . شاه و گدای عبدالحمید مومند باراول در سال ۱۲۹۹ هـ ق در دهلی به نبع رسید ، و بار دوم به همت همیش خلیل در قید ۲۹۷ صفحه به سال ۱۹۵۷ ع از پشاور چاپ و نشر شد که مقدمه یی از همیش خلیل رانیز همراه دارد . متن انتقادی این قصه را پوهندوی جلال الدین تهیه داشته که يك کاپی آن در بخش افغانستان شناسی کتابخانه پوهنتون کابل نگاهداری میشود نسخ شاه و گدای عبدالحمید مومند در کابل ، پشاور و دهلی و بریتانیا نگاهداری میشود . (پښتو منظومی قصی ص ۵۸-۶)

شاه میا و دهفه کلام :

مجموعه بعضی از اشعار میا احمد شاه شاعر دوره معاصر است . این مجموعه رامحمد افضل رضا گردآورده و مقدمه یی در قید ۳۲ صفحه بدان نگاشته است . درین مجموعه ۶۸ پارچه شعر سیاسی و اجتماعی شاعر در ۵۹ صفحه بیامده مجموعه به سال ۱۹۷۲ ع در پشاور زیور طبع پوشیده است .

شتی او شغلی :

مجموعه اشعار مرزاتاج محمد خان خاموش است ، موسوم به شتی او شغلی . درین مجموعه ایجاد یات ادبی شاعر قبل از سال ۱۹۷۰ ع گنجانیده شده مضامین اشعار این مجموعه عشقی ، اجتماعی ، ملی و اخلاقی است . شتی

اوشغلی به سال ۱۹۷۵ ع از سوی دهشتن‌فر ادبی توله به چاپ رسیده است .

شجره افغانه :

شجره ایست منظوم در شرح نسب بعضی از قبایل پښتون . ناظم آن روحانی بزرگ میان محمد عمرچکینی است ، شجره افغانه تاهنوز مطبوع نیست مورخین ادب پښتو در آثاروی ازین اثر یاد کرده اند . مؤلف حیات افغانی در نگارش شجره قوم اورمی ازین شجره النسب استفاده جسته وی یادآور میشود که به زبان پښتو نظم شده است . (حیات افغانی ص ۱۵۴)

شخصیت څنگه وده کوی :

کتابیست در باره رشد شخصیت و شرایط اجتماعی ، مؤلف آن هیلن چاکتر و مترجم آن بزبان پښتو عبدالخالق واسعی باشد ، این کتاب ۲۶۴ صفحه به سال ۱۳۴۰ هـ ش در مطبعه دولتی کال از طرف پښتو توله طبع و نشر گردیده است . (پښتو پانگه ۲/۶۳۷)

شرح امنت بالله :

شرحیست منظوم از حافظا پوری . شرح امنت بالله در حاشیه یکی از چاپهای رشیدالبیان که در هندوپریس دهلی به طبع رسیده ، درج می باشد . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۹۶)

شرح ابیات مستخلص :

درین رساله ابیات عربی اثر مشهور مستخلص بزبان پښتو ترجمه شده است یکی از مترجمان این ابیات ملا شیر محمد هوتک باشد ، ترجمه منظوم وی تا حال چاپ نه گردیده در ص ۱۰۳ - ۱۰۴ کتابشناسی هوتکیان چهار نسخه خطی آن گزارش شده است ، که تنها سه نسخه آن در کتابخانه پروفیسور سیال کاکر در کوئته نگهداری میشود ، و چهارمی آن در کتابخانه دانشمند برینر در کابل ، شاعری بنام شفیق نیز همین ابیات را بزبان پښتو منظوم ترجمه داشته است ترجمه شفیق در لاهور دهلی به چاپ رسیده نسخ خطی آن فراوان یافت میشود مؤلف تیرهیر

شاعران (ص ۱۹ - ۹۳) نبشته است ابیات مستخلص الحقایق را شاعری بنام حافظ محمد نیز بزبان پښتو ترجمه داشته است و ترجمه حافظ محمد ۵۲ صفحه به سال ۱۲۸۸ هـ ق در پشاور به چاپ رسیده است

شرح تصدیقات سلم منطق :

از ملای بوسته ، کتابیست در شرح تصدیقات سلم منطق تاهنوز طبع نشده است (مخطوطه) ، کتابخانه پرنجتون کابل ۳۳۲ صفحه کتابت شده در سال ۱۳۲۵).

این شرح به نشر پښتو نگاشته شده است .

(پښتو نسخی)

شرح مخزن :

شرحیست منشور بزبان پارسی از الف نامه اخوند کریمداد و خمس دیگر مخزن الاسلام اخوند درویش . شارح آن عثمان مصطفی گردیده نسخه خطی این شرح در مجموعه خطی قاضی محمد عمران خان تونکی نگاهداری میشود (۷۴ ورق)

(دهنده دکتا بخانو پښتو خطی نسخی ۱۶۹)

شريعة الاسلام :

از کتب معتبر دینی است ، مسایل مختلفه دینی و ضروری را از نگاه و نظر احکام شرعی بیان میدارد . ترجمه منظوم پښتوی آن در سال ۱۱۴۸ هـ ق تکمیل گردیده ، گویند این ترجمه از عبدالحمید مومند است . ترجمه پښتوی شریعة الاسلام چاپ نه گردیده نسخه ناقص الاول آن ۳۲۰ صفحه در کتابخانه پښتو توانه اکادمی علوم افغانستان نگاهداری میشود .

شعر العجم :

دیوان اشعار فرید جان شاعر اولسی ساکن اورم پشاور است مسما به شعر العجم . این مجموعه دارای اشعار اولسی بسا محتوای عشقی و اجتماعی باشد تا هنوز چاپ نه شده نسخه خطی آن ۱۱۸ صفحه در کنجینه دستنویسهای اکادمی پښتوی پشاور نگاهداری میشود .

شفاعت نامه :

اثریست دینی که به شیوه نثر مسجع پنبتو و گاهی نظم نگاشته شده، نگارنده آن شیخ محمد سعید است شفاعت نامه با ساس معلومات من تاحال چاپ نگردیده اما نسخ خطی آن در کتابخانه های ذیل در یافت میشود.

۲- رضا لایبریری را میپور هند

۱- کتابخانه زلمی هیواد مل .

۳- آرشیف ملی افغانستان .

رساله یی را بنام شفاعت نامه قاضی گل احمد نیز نبشته است. شفاعت نامه قاضی گل احمد ۱۶ صفحه در لاهور به چاپ رسیده، البته رساله وفات نامه رانیضمیمه دارد .

شکوه و جواب شکوه :

شکوه و جواب شکوه بخشی از بانگ ارای علامه اقبال لاهوری است و ترجمه پنبتوی آن در قالب مسدس از مرحوم راحت زاخیلی محتوی کتاب ابجائی دارد دینی واجتماعی که در لابلای گفتار های فلسفیانه گنجانیده شده است . شکوه و جواب شکوه ۲۹ صفحه در پشاور طبع شده است . مؤلف پنبتانه لیکوال نگاشته است : شکوه و جواب را ضمن ترجمه بانگ در امرحوم مینوش نیز ترجمه نموده بود .

(پنبتو پانگه ج ۲ ص ۶۴۱)

شلیک لی پنه :

داستان کوتا هیست از مرحوم راحت زاخیلی . باراول در سال ۱۹۰۸ ع به چاپ رسیده بار دوم به سال ۱۹۵۹ ع در مجله رهبرو بار سوم به همت نویسند ارجمند زرین انخو در شماره (۱۰-۱۱) سال ۱۳۶۴ مجله کابل چاپ شد. ادبیات شناسان پنبتو شلیک لی پنه را در آثار مستقل راحت شمار کرده اند . (مجله کابل شماره (۱۰-۱۱) ۱۳۶۴)

شمس الباصرین :

رساله ایست منظوم در باب مسایل میراث سال تألیف آن حدود

۱۰۹۶ هـ ق تعیین شده است . ناظم رساله شمس الدین دلازاک نام دارد ، شمس الباصرین تا هنوز طبع نشده مخطوطات آن در کتابخانه های زیرین دیده شده است .

- ۱- آرشیف ملی افغانستان .
- ۲- کتابخانه پروفیسور سیال کاکړ ۲۹ ورق .
- ۳- کتابخانه دانشمند بریتى کابل .
- ۴- مجموعه خطی اکادمى پښتو پشاور .

شمع الهدایت :

اثریست دینی ، ناظم آن محمد رفیق مسایل دینی رادر قالب مثنوی بحر طویل نظم نموده ، شمع الهدایت در قید ۴۸ صفحه به سال ۱۳۳۰ هـ ق در لاهور به چاپ رسیده است .

شهاو گلان :

شهاو گلان نیز از قصص ملی پښتو نهاست . در مناطق قندهار شهرت دارد قصه ایست از عشق دودلداده پنامه های شهاو گلان . قصه شهاو گلان را از شاعران ما بابو جان بابی به نظم پښتو در آورده بخشی ازین قصه را مؤلف پته خزانه دران کتاب بیاورده است .

(پښتو منظومى قصى ص ۶۰)

شهزاده اختر منیر و ماهرو :

این داستان به دیار هندوستان تعلق دارد ، واز ادبیات زبانهای هندی واردو زبان پښتو راه یافته است ، این داستان رادوتن از شاعران ورزیده قصه پرداز پښتو برشته نظم کشیده اند ، ازین شاعران یکی ملا نعمت الله است که قصه وی دوبار در لاهور و بار سوم در پشاور به چاپ رسید ، ناظم دومی آن که سید ابو علی شاه باشد ، قصه شهزاده اختر منیر و ماهرو وی ۵۶ صفحه به سال ۱۲۹۹ هـ ق در دهلی چاپ گردیده است .

شهزاده استنبول و شهزادی فارس :

قصه ایست از وبادشاهزاده پنامه های شهاو گلان

استنبول و شاهد ختی از فارس این قصه روایتی خیالی نیز از ادبیات زبانهای دیگر خاور زمین بزبان پښتو راه یافته است ناظم پښتوی آن شاعری بنام فضل ربی است وی در حدود ۱۳۰۰ هـ ق در چارسده میزیسته است ، و این قصه را در قالب مثنوی بحر طویل نظم کرده، قصه اش ۲۷ صفحه در لاهور به چاپ رسیده است .
(پښتو منظومی قصی ۶۲)

شهزاده بهرام گورو پری حسن بانو :

این قصه را از زبان پارسی ملا احمد جان به سال ۱۳۴۵ هـ ق به مثنوی پښتو ترجمه داشته است ، بهرام گورو پری حسن بانوی ملا احمد جان ۶۴ صفحه در لاهور چاپ شده و بعد در پشاور نیز به زیور طبع اراسته گردیده است .
(پښتو منظومی قصی ص ۶۸)

شهزاده بهرام و گلندام :

از قصه های مشهور مشرق زمین یکی قصه شهزاده بهرام و گلندام نیز است ، این قصه در زبان پارسی و زبانهای هندی به روایات مختلف به نظم و نثر نبشته شده است . قصه شهزاده بهرام به شکل روایی و شفاهی در قبایل پښتون نشین موجود بوده و شاعران زبان ما نیز این قصه را به نظم پښتو در آورده اند ، قصه شهزاده بهرام و گلندام را فیاض شاعر قرن دوازده به مثنوی پښتونظم نموده قصه بهرام و گلندام فیاض را هیوز مستشرق در کلید افغانی شامل کرد (۱۸۷۲ ع) و مستقل نیز بارها در دهلی لاهور و پشاور چاپ شده است . یکی از چاپهای قدیم آن در قید ۴۰ صفحه به سال ۱۲۹۴ هـ ق در دهلی صورت پذیرفته ، و طبع احیر تحقیقی آن با مقدمه یی از سوی اکادمی پښتوی پشاور صورت گرفته است .

از شاعران دیگر یکه این قصه را نظم کرده اند ، یکی ابراهیم شاه و دیگری امان گجراتی است ، قصه ابراهیم شاه به قصه دیوترابان موسوم است ، دیوترابان ابراهیم شاه در لاهور و پشاور طبع شده است ، و منظومه امان گجراتی بهرام و گلندام نام دارد ، قصه امان در قید ۵۰ صفحه به سال ۱۹۶۶ ع در لاهور به طبع رسیده است . محققین ادبی نبشته اند که قصه بهرام و گلندام فیاض تکمیل نیست بلکه دو شاعر

اخیر الذکر ابراهیم شاه و امان گجراتی قصه فیاض را تکمیل کرده اند .

(پشتو منظومی قصی ص ۶۵ - ۶۷)

و اما علاوه از شاعران یاد شده این قصه را به اوزان ملی شعری پشتو نور صاحب روغانیوال و حافظ عظیم گنداپور نیز سروده اند . سروده های این دو شاعر اولسی پشتو نیز ضبط شده است . از نور صاحب در مجله کابل شماره (۹) سال ۱۳۴۳ هـ ش و از حافظ عظیم در دیوان خطی وی محفوظ باشد ، و در شماره (۳) سال ۱۳۶۰ مجله کابل آمده : هو لوی احمد تنگی نیز قصه بهرام گلندام را به نظم پشتو سروده است .

شهزاده بلند اقبال او قمر جینه :

از قصص خیالی و روایتی مشرق زمین یکی هم قصه شهزاده بلند اقبال و قمر جین است . این قصه را املا احمد جان از ادبیات زبانهای دیگر بزبان پشتو منظم برگردانده است . ترجمه وی ۴۸ صفحه در پشاور طبع و نشر شده است .

شهزاده بی قایر و بدرمنیر :

قصه ایست روایتی ، از ادبیات زبانهای دیگر مشرق زمین بزبان پشتو راه یافته است تاظم این قصه احمد خلیل باشد و قصه را به عشقوی بحر خفیف به سال ۱۲۹۵ هـ ق نظم نموده تعداد ابیات آن هزار و پنجاه گزارش شده قصه شهزاده بی نظیر و بدرمنیر احمد خلیل به سال ۱۳۲۹ هـ ق در حاشیه یوسف زلیخای عبدالقادر خان خټک در لاهور به چاپ رسیده است .

(کابل مجله شماره ۱۲ شال ۱۳۶۰ هـ ش)

شهزاده جهانگیر :

قصه شهزاده جهانگیر نیز از ادبیات زبانهای دیگر بزبان پشتو راه یافته است قصه شهزاده جهانگیر را شاعری بنام اسحق به مثنوی پشتو نظم کرده این قصه ۶۴ صفحه دو بار در لاهور به چاپ رسیده است . سال نظم پشتوی آن ۱۹۱۹ ع باشد .

(پشتو منظومی قصی ۶۸)

شهزاده دل افروز :

این قصه را امانت مالپار شاعر اولسی زبان پښتو نظم کرده ، قصه شهزاده دل افروز نیز از زبانهای دیگر به ادبیات پښتو راه یافته است قصه شهزاده دل افروز نظم کرده امانت مالپار درقید ۱۱۲ صفحه یک باریه سال ۱۳۳۳ هـ ق در لاهور و بار دیگر در پشاور به چاپ رسیده است . (پښتو منظومی قصی ص ۶۹)

شهزاده دلخورم :

قصه شهزاده دلخورم را رمضان نام شاعر اولسی زبان پښتو در قالب نظم آورده است ، این قصه از قصص وارد شده از زبانهای دیگری ادبیات پښتو است ، قصه شهزاده دلخورم را رمضان در سال ۱۳۳۹ هـ ق نظم کرده گفته شده است که ناظم این قصه را از بان پنجابی ترجمه نموده بود شهزاده دلخورم رمضان در لاهور به چاپ رسیده است . (پښتو منظومی قصی ص ۷۰)

شهزاده رعنا و زیبا :

قصه شهزاده رعنا و زیبا از قصص خیالی و روایتی مشرق زمین بوده و از ادبیات زبانهای دیگر بزرگان پښتو راه یافته شهزاده رعنا و زیبا را ملا نعمت الله به مثنوی پښتو منظوم ترجمه داشت درقید ۱۰۸ صفحه در لاهور به طبع رسید . (پښتو منظومی قصی ص ۷۱)

شهزاده شیرویه :

قصه شهزاده شیرویه به زبان پښتو منظوم ترجمه گردیده ، ناظم و مترجم این قصه ملا احمد جان است . این قصه ملا احمد جان سه بار چاپ و نشر گردیده در سال ۱۳۳۸ هـ ق (۹۶ صفحه) در لاهور ، در سال ۱۹۰۶ ع (۹۶ صفحه) در لاهور درقید ۱۰۰ صفحه در پشاور . (پښتو منظومی قصی ص ۷۲)

شهزاده فلک ناز و خورشید آفرین :

قصه ایست روایتی از پادشاهزادگانی بنام فلک ناز و خورشید آفرین قصه شهزاده فلک ناز و خورشید آفرین از ادبیات زبانهای دیگر بزرگان پښتو راه یافته است .

این قصه را ملا احمد جان به سال ۱۳۴۸ هـ ق به مثنوی پشتو منظوم ترجمه داشت. قصه شهزاده فلک نازو خورشید آفرین ملا احمد جان دوبار در لاهور به چاپ رسیده است. (۲۳۲ صفحه)

(پشتو منظومی قصی ص ۷۲)

شهزاده گلشن و بی بی هارون :

از جمله قصص ترجمه شده بزبان پشتو قصه شهزاده گلشن و بی بی- هارون نیز باشد. این قصه راملنگ عبدالغفار بزبان پشتو منظوم ترجمه داشت و ترجمه منظوم این قصه ۱۲۰ صفحه در لاهور به چاپ رسید.

(پشتو منظومی قصی ص ۷۴)

شهزاده گنبت شام :

از داستانهای خیالی مشرق زمین است. قصه شهزاده گنبت شام از ادبیات زبانهای دیگر بزبان پشتو آمده و ناظمی بنامهای شاه فاضل و فدا مظهر این داستان را به نظم پشتو در آورده اند شاه فاضل شهزاده گنبت شام را در قالب مثنوی نظم نموده و چهار طبع آن به نگارنده معلوم است. طبع سال ۱۳۲۵ هـ ق طبع ۱۳۲۸ هـ ق ۴ صفحه در لاهور و دوبار دیگر نیز در پشاور به طبع رسیده است.

منظومه گنبت شام فدا مظهر در کتابی بنام داورلمبی به چاپ رسیده است. در تحقیقات ادبی پشتو آمده است که قصه گنبت را شاعری بنام احمد قیظ نظم کرده است.

(کابل مجله شماره ۱۶ سال ۱۳۶۰- پشتو منظومی قصی ص ۷۴-۷۵)

شهزاده ممتاز :

داستان شهزاده ممتاز از قصص مشهور در زبانهای منطقه ماست. در زبان پارسی و دیگر زبانهای به نظم و نثر ثبت شده و بزبان پشتو نیز ملا احمد جان به نظم آن پرداخته است شهزاده ممتاز ملا احمد جان بار هادر لاهور و پشاور به طبع رسیده یکی از چاپهای آن در قید ۲۸۸ صفحه از سال ۱۹۵۴ ع است.

(پشتو منظومی قصی ص ۷۶)

شبیخ چلی :

این قصه از زبان اردو بزبان پشتو راه یافته است و در ادبیات اوئسی

و تحریری پښتو سرایشگرانی بښه نظم آن پرداخته اند ، از انجمله یکی ولی محمد شاعر زبان پښتو ست که قصه را از زبان اردو بزبان پښتو برگرداند و به شکل مثنوی نظم کرده است ، قصه شیخ چلی ولی محمد ۴۸ صفحه در پشاور چاپ گردیده و از شاعران اولسی یعقوب نازلم این قصه (در قالب شعر اولسی) قلمداد شده است (پښتو منظومۍ قصی ۷۷) و اما حافظ عظیم گنډ پور نیز این داستان را در قالب شعر اولسی سروده و قصه شیخ چلی حافظ عظیم در دیوان خطی وی ضبط است . (اولسی سندی ج ۱)

شیخ دین محمد :

رساله ایست کوچک (منثور) در باب شرح حال شیخ دین محمد . مؤلف رساله مرحوم نصر است . رساله ۱۶ صفحه به سال ۱۹۵۲ ع در پشاور به طبع شده است . این رساله در اخیر لیست لغاتی را حاوی است که از طرف انجمن ادبی برتهکال وضع شده بود . (پښتو پانگه ج ۲ ص ص ۶۴۷)

شیر شاه سوری :

رساله ایست در سیرت و شرح حال سلطان عادل شیر شاه سوری این رساله را مرحوم مولانا سیفی از عربی بزبان پښتو ترجمه کرده و بانیشته یی از پوهاند ربیتین به سال ۱۳۳۴ ه ش در قید ۴۲ صفحه از سوی پښتو تولنه به چاپ رسیده است . (کابل مجله شماره (۱۰) سال ۱۳۶۳)

شیر عالم او ماموئی :

این قصه نیز از قصص محلی بعضی از مناطق پښتون نشین است . گفته شده که این قصه در منطقه باجور بوجود آمده است . قصه شیر عالم ماموئی در مناطق پښتونهای صوبه سرحدی شمال مغربی و حصص شرقی افغانستان شهرت دارد ، شاعران پښتو نیز این قصه را نظم کرده اند حسن نام شاعر حدود اواخر قرن سیزده و اوایل قرن چهارده این قصه را در قالب شعر اولسی بیان نموده و شاعر معاصر بنام جمال این قصه را به مثنوی پښتو نظم کرده و در پشاور به چاپ رسیده است .

طالب ولی محمد شاعر دیگر است که این قصه را در قالب مثنوی سروده قصه وی در قید ۶۴ صفحه در پشاور چاپ شده است .
 فدا مظهر نیز این داستان را در قالب شعراولسی نظم کرده و در کتاب او بنام داور لمبی چاپ گردیده است .
 (پنبتو منظومی قصی ص ۷۸)

شیر و شکر :

مجموعه منتخب اشعار دری و پشتو است که در بخش پشتو وی آن مناجاتهای از شاعرانی چون مولوی مسکین ، فاروق ، محمد گل خان ، حسن ساکزی غزالدین و تورنامسه حضرت محمد (ص) از غلام نبی و شمایل نامه حضرت محمد (ص) (ص ۲۱) از همان غلام نبی و شمایل نامه از اخوند درویش بهمنه مدون و محروان مجموعه ملا عبدالله است .
 مجموعه به سال ۱۳۴۶ هجری در لاهور طبع شده است .

شیرین و فرهاد :

قصه شیرین و فرهاد از قصه های مشهور ادبیات پارسی است و شاعران نامدار این زبان به نظم آن دست یازیده اند . سروده های ایشان به زبانهای دیگر مشرق زمین نیز راه یافته و حتی به زبانهای خارجی نیز ترجمه شده اند . این داستان زیبا و شیرین در ادبیات تحریری و شفاهی زبان پشتو نیز موجود بوده و از - شاعرانیکه این داستان را پرشته نظم کشیده اند یکی ملا نعمت است . داستان شیرین و فرهاد ملا نعمت الله بارها در دهلی ، لاهور و پشاور به چاپ رسیده است . یکی از چاپهای آن از سال ۱۳۰۴ هجری است ، ابیات مثنوی فرهاد و شیرین ملا نعمت الله به (۷۵۰) میرسد . طالب ولی محمد نیز داستان شیرین و فرهاد را به مثنوی پشتو سروده و شاعری بنام محمد ایوب آنرا در اوزان ملی شعر پشتو در آورده است .
 (پنبتو منظومی قصی ص ۸۰-۸۱)

شیرین مجلس ، خود بنام آید :

از مرحوم عبدالله عیشی ، اثریست که در آن در پانزده مجلس لطایف و فکاهیاتی گردآوری شده گرداو رنده در مقابل متن پشتو ترجمه دری

آن را نیز نگاشته است . مؤلف به سال ۱۳۵۵ هـ ق از تألیف و تدوین آن فارغ شده ، شیرین مجلس به چاپ ، نرسیده نسخه خطی آن ۵۰۵ صفحه در آرشیف ملی افغانستان محفوظ است .

(پښتو نسخی)

ښکلی رسول :

اثریست از حاجی خان میر هلالی . درین اثر در چهار باب راجع به شرح حال وزنده گسی حضرت محمد (ص) ، طالبی درج شده است . در بخش اول آن از بیدایش تا چهل سالگی ، در بخش دوم آن شروع نبوت ، در بخش سوم آن از هجرت تا ۲۳ سالگی و در بخش اخیر (چهارم) از وفات تا ابدالابد .

ښکلی رسول ۴۱۶ صفحه بار اول به سال ۱۳۶۷ هـ ق و بار دوم (سالم طبع ندارد) در پشاور به طبع رسیده است .

(پښتو پاڼکه ج ۲ ص ۶۰۰)

ښوونکی :

مجموعه ایست از مقالات و اشعار پیراعون مقام معلم . مجموعه را مرحوم عبدالباری اشنا تدوین داشته و در قید ۹۱ صفحه به سال ۱۳۳۸ هـ ش در کندهار به چاپ رسیده است .

(پښتو پاڼکه ج ۲ ص ۶۰۱)

ښه لمسون :

دومین مجموعه اشعار مرحوم لغت است ، درین مجموعه که بنام ښه لمسون مسماست ۳۸ پارچه شعر دارای محتوای ملی ، اجتماعی و وطنی شاعر گنجانیده و شاعر مقدمه در آغاز آن مجموعه افزوده است ، مجموعه به سال ۱۳۲۰ هـ ش ترتیب گردیده تا هنوز چاپ نشده است . مخطوطه آن به خط شاعر ۷۰ صفحه در آرشیف ملی افغانستان نگاهداری میشود .

(دالفت یاد ص ۱۰۰)

ص، ص، ط، ظ

صلوة الاصفیا :

رساله ایست منشور از محمد عبدالغفور درین رساله رهنمودهای برای صوفیا در مورد گذاردن نماز و اوقات نماز بیامده رساله ۱۶ صفحه است در لاهور به چاپ رسیده . (پنستو پانگه ج ۲ ص ۶۵۳)

صلوة الهدایت :

رساله ایست در بیان نماز دو گانه . رساله نظم باشد و به شیوهی پنستو سروده شده است . ناظم آن عجب خان بچکی است . در اخیر این رساله ادعیه منظوم پنستوی ملک زعفران نیز درج شده ، صلوة - الهدایت در اخیر گلدسته کرامات چاپ گردیده است . (ص ص ۲۲۳ - ۲۳۶)

صمد اللغات :

قاموسیست مردف که در شش جلد تهیه شده ، مرتب و مؤلف آن خان عبدالصمد خان اُکزی باشد ، خان موصوف قاموس متذکره را در حدود سالهای (۱۹۵۰ - ۱۹۵۳ ع) تکمیل نهوده است . گویند که در مقابل هر لغت مترادفات همان کلمه را نیز آورده است ، گفته شده است که

درین فرهنگ هزاران لغت پښتو-وګنجانیده شده واکثر لغات آن چنین باشد که در فرهنگهای چاپ شده ثبت نه گردیده اند .
(دکسی دلمنی پښتانه لیکوال ۲/۳۵۸)

صوبه سرحد :

کتابیست معلوماتی در تاریخ، جغرافیا، زراعت ، پیداور ، زنده گی اجتماعی مردم صوبه سرحد در باره قبایل نیز بحث مختصری دارد ، این کتاب ۱۰۷ صفحه به سال ۱۹۰۴ عیسوی در پشاور چاپ شده است ، مؤلف رساله مرحوم عبدالخالق خلیق باشد .

ضابطه افغانی :

کتابیست که به مقاصد درسی تالیف گردیده است . مؤلف آن مولوی دوست محمد تونکی است ، رساله دارای یک مقدمه سه باب و خاتمه است ، کتاب علاوه از بحث های پیرامون موضوعات دستوری در اخیر بخش قاموس نیز دارد . که در آن لغات پښتو بزبان اردو ترجمه و معنی شده است و برای آن عده زبانان نگارش یافته که میخواهند زبان پښتو را بیا موزند . ضابطه افغانی مطبوع نیست سه نسخه خطی آن در کتابخانه های زیرین تونک در راجستان هند موجود است .

۱-مخطوطه انستیتوت تحقیقات عربی و پارسی

۲-مخطوطه مجموعه خطی فاضی محمد عمران خان تونکی

۳-مخطوطه مجموعه خطی مولوی عبدالله تونکی

(دهند دکتابخانو پښتو خطی نسخی ۲۹۴ - ۲۹۶)

ضابطه علم قرائت :

اثریست از ملا شهور کوهستانی . درین اثر در باب تجوید و تلاوت در ست قرآن عظیم مطالبی بیامده ، ضابطه قرائت ۲۰ صفحه در لاهور چاپ شده است .
(پښتو پانګه ج ۲ ص ۶۵۵)

ضابطه علم قرائت :

رساله ایست منظوم در علم قرائت قرآن عظیم ، موسوم به ضابطه علم قرائت از ملا عبدالرؤف در آغاز رساله سه بیت آمده و متباقی رساله

منثور است . رساله در قید ۲۳ صفحه به سال ۱۳۲۷ هـ ق در لاهور چاپ گردیده است .

ضابطه میراث :

اثریست منثور از ملاغمائی. درین کتاب مطالبی پیرامون میراث بیان گردیده ضابطه میراث ۹۶ صفحه به سال ۱۳۴۲ هـ ق در لاهور طبع شده است .
«پښتو پانګه ج ۲ ص ۶۵۵»

ضابطه میراث :

کتابیست منثور ، در تشریح اصول علم میراث مؤلف آن ملاغلام جان مطبوع نبوده ، نسخه خطی آن در قید ۹۵ صفحه در کتابخانه پوهنتون کابل موجود است .
«پښتو نسخی»

ضرب کلیم :

ترجمه منظوم پښتوی ضرب کلیم علامه محمد اقبال لاهوریست . مترجم پښتوی آن شیر محمد مینوش باشد ضرب کلیم ۱۵۲ صفحه در پشاور طبع شده است .
«پښتو پانګه ج ۲ ص ۲۵۶»

طریقه الاسلام :

رساله ایست منظوم از احمد خلیل. درین رساله مسایل دینی و فقهی به گونه سوال و جواب تشریح شده. طریقه الاسلام در حاشیه حقیقت الاسلام بارهادر دهلی. لاهور و پشاور به چاپ رسیده ، تعداد اییات آن صد بیت و در قالب مثنوی باشد .
«کابل مجله شماره «۱۲» سال ۱۳۶»

طب اطفال :

رساله ایست در باره طبابت و تدوی و امراض اطفال که باساس طب قدیم نگاشته شده ، مؤلف آن میاجناب کاکاخیل است . تکمیل الحق کاکا خیل تعداد صفحات این کتاب را صد نبشته است .
(غوثی ص ۱۷)

طریقه محمدیه :

اثریست منظوم دینی از دوست محمد ختک ناظم ارشادات و وصایای حضرت محمد (ص) و اوامر دینی را به مثنوی پښتو نظم داشته است. نسخه

خطی آن ۷۷۲ صفحه در آرشیف ملی افغانستان محفوظ است. دوست محمد خٲك به سال ۱۲۹۲ هـ ق نظم این كتاب را تكمیل ندوده است .
«پښتو نسخی»

طریقه محمدیه :

مجموعه مسایل دینی است موسوم به طریقه محمدیه . عبدالحمید الکوزی به مثنوی پښتو نظم کرده ومخطوطات آن دیده شده است :
۱- مخطوطه پروفیسور سیال کاکړ ۷۱ ورق .
۲- مخطوطه دانشمند بریښی
«پښتو نسخی»

طوطی نامه :

اصل طوطی نامه بزبان سنسکریٲ است . وازین زبان بزبانهای زیاد خاور زمین به نظم ونثر ترجمه شده است . این قصه بزبان وادیات پښتو نیزراه یافته است . ازشاعرانیکه این قصه را برشته نظم کشیده اند . یکی احمد تیراهی است که این قصه را به مثنوی بحر خفیف نظم ندوده است طوطی نامه احمد تیراهی به سال ۱۳۰۰ هـ ق در دسلی به طبع رسیده است . و شاعر دومی که این قصه را نظم ندوده ملااحمد جان است . وی این قصه را در قالب مثنوی بحر طویل برشته نظم کشیده است . طوطی نامه ملا احمد جان دوبار در پشاور به چاپ رسیده است . علاوه ازین در تذکره ابرار مهمین نیز بعضی از حکایات طوطی نامه به مثنوی پښتو برگردانده شده است . «پښتو منظومی قصی ۸۲-۸۳»

ظفر النساء :

اثریست در مسایل زنان از نعمان الدین کاکا خلیل . رساله مطالب آمو- زنده برای زنان دارد ، ظفر النساء ۴۸ صفحه به سال ۱۳۲۳ هـ ق در راولپنڈی طبع شده است .
(پښتو پانکه ج ۲ ص ۶۶۰)

ظهور المطالب :

نام مکمل این اثر بدین شرح است:

(ظهور المطالب المعروف به تعویذات روحانی) اثریست منظوم و منثور
بخشی از آن بزبان پښتو بخشی دیگر آن بزبان پارسی نگاشته شده است.
درین رساله ادعیه، اوراد و تعویذات و نقشها بیامده، ظهور المطالب ۴۰
صفحه به سال ۱۳۱۴ هـ ق در دهلی به چاپ رسیده است.
(کابل مجله شماره (۱۲) سال ۱۳۶۰ هـ ش)

ع، غ

عالی افکار :

مجموعه اشعار اجتماعی و انتقادی مرحوم استاد الفت است . نامش را عالی افکار گزیده ، مجموعه ۵۸ صفحه به سال ۱۳۲۷ هـ ش از سوی اداره اتحاد مشرقی در جلال آباد به چاپ رسیده است .
(دالفت یاد ص ۱۰۱)

عبرت نامه :

کتابیست منظوم از احمدی صاحبزاده فرزند میاعمر خمکنی درین کتاب مسایل دینی و صوفیانه در قالبهای متنوع بیان شده است . نسخه خطی آن در ریکارد آفس مرکزی شهر پشاور موجود بوده ، دارای ۴۰۲ صفحه می باشد . نسخه ناقص الاول والاخر است . تا حال من از طبع این کتاب اطلاعی ندارم . مؤلف تیرمیر شاعران ازین کتاب اقتباساتی دارد (تیرمیر شاعران ص ۱۴۴ - ۱۴۶)

عجایب الحکایات :

مجموعه پنج قصه کوتاه منظوم است ، این قصص از حکایات خیالی و روایتی باشد ملا احمد جان آنرا به مثنوی بحر طویل منظوم ترجمه نموده

این قصص ملا احمد جان در قلم ۱۲۰ صفحه در پشاور به چاپ رسیده است.
(پښتو منظومې قصصې ص ۸۴)

عجایب اللغات :

فرهنگیست چهارزبانی تألیف ثواب الله یار خان این فرهنگ در سال ۱۱۲۴ هـ ق تألیف شده است مؤلف اول يك لغت هندی را میاورد و بعد معانی پښتو ، پارسی و عربی آورده . عجایب اللغات يك مقدمه نیز دارد ، که در آن بصورت عموم قواعد گرامری زبان پښتو را شرح میکند . عجایب اللغات مطبوع نیست نسخ خطی آن در رضالاپیری را - میور ۳۳۹ ورق و دو نسخه دیگر آن در بریش هوزیم نگاهداری میشود .
(دهند دکتاخانه پښتو خطی نسخی ۲۹۶)

عجیب البیان :

دیوان پیاوالدین موسوم به عجیب البیان در مخطوطات اکادیمی پښتوی پشاور محفوظ است . مخطوطه ۱۳۵ ورق دارد و به سال ۱۲۸۱ هـ ق کتابت شده است . درین دیوان ۲۴۵ قصیده و غزل پیامده سخنانی از معرفت و سلوک دارد . عجیب البیان تا حال چاپ نشده است .

عسکری لنوی :

لنوی های پښتو ست در باره عسکری و عسکریت از مولوی صالح محمد خان هوتک . این رساله تا حال به چاپ نرسیده دستنویس آن ۱۰ صفحه نبشته شده در سال ۱۳۱۶ هـ ش به کتابخانه دانشمند بریش نگاهداری می شود .
(کتابشناسی هوتکیان ص ۱۱۳)

عظیم بابا :

رساله ایست کوچک در شرح حال و شاعری عبدالعظیم را نیز می نامند . مؤلف رساله مرحوم نصر است ، رساله ۳۲ صفحه به سال ۱۹۵۱ ع در پشاور چاپ و نشر شده است .

عقاید احمدیه :

این رساله در شرح عقاید فرقه قادیانیست . قاضی محمد یوسف

احمدی آنرا به نظم و نثر پښتونگاشته عقاید احمدیه ۶۴ صفحه در لاهور چاپ گردیده است .

عقاید المومنین :

اثریست در باره عقاید دینی و شجره پیران طریقه قادریه . نام مکمل آن (عقاید المومنین المعروف به بیان الایمان) باشد . مؤلف آن مولانا عبدالحق است در آغاز کتاب شعری از محمد عمر و در اخیر از محمد حکیم نیز درین رساله ضبط بوده عقاید المومنین ۲۴ صفحه در لاهور طبع شده است .

عنوان النصایح :

ترجمه پښتوی اخلاق محسنی است و موسوم به عنوان النصایح . مترجم آن عنوان الدین احمد کاکاخیل باشد . عنوان النصایح را خود نعمان الدین احمد کاکاخیل در قید ۲۶۴ صفحه به سال ۱۳۲۴ هـ ق در سیالکوٹ طبع کرده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۶۶۸)

عهد نامه :

رساله ایست منشور دینی ، از قاضی گل احمد . مؤلف تاکید کرده است که يك نسخه آن بایست بلامیت دفن شود . عهد نامه ۸ صفحه در پشاور طبع شده است .

(پښتو پانگه ج ۲ ص ۶۶۸)

علیخان :

رساله ایست انتقادی علم — و تحقیقی تالیف استاد دوست محمد خان کامل مومند در باره نسب و زنده گی علی خان هشنغری شاعر زبان پښتو . این رساله بصورت مستقل طبع نشده ولی به اقساط در پنج شماره مسلسل مجله رهبر در سال ۱۹۵۸ ع چاپ و از پشاور نشر شده است . (کابل مجله شماره اول ۱۳۶۰)

غرغښت نامه :

اثریست حکایوی منظوم که برمبنای تذکره غرغښت بابې خان کاکړې توسط دوست کاکړې به سال ۱۲۹۰ هجری در اروپا ایالت بلوچستانی فعلی در قالب مثنوی سروده شده است. درین کتاب علاوه از حکایات منظومی در باره غرغښت و کاکړې بابا در باره شرح حال زرغون خان نورزی شاعر برگزیده زبان پښتو نیز مطالبی دریافت میشود. غرغښت نامه یکی از مآخذ موافق پتبه خزانه بود، اقتباساتی از کتاب در پتبه خزانه درج باشند. (د پښتو پخوانی تذکری ص ۲۸-۳۰)

غز لباغ :

طوریکه از نامش پیداست، مجموعه ایست از غزلیات پښتوی بهایی جان صاحبزاده نسخه خطی آن در قید ۸۰ صفحه به خط شاعر دیده شده سال تکمیل آن ۱۳۳۷ هجری گزارش شده است. (د بهایی ژوند لیست ۵۱)

غلام نبی :

اثریست منظوم و منثور از مرحوم خادم چارسدوی، که یاساس ارشاد دات دین مبین اسلام نظریات تادیبانی هارا در آن رد نموده است. این کتاب ۷۲ صفحه به سال ۱۳۵۴ هجری در پشاور زیور طبع پوشیده است. غنچه روه :

گرامریست از زبان پښتو که به زبان پارسی نبشته شده مؤلف آن مولوی نوره محمد افغانی قند هاری است. وی بتاريخ ۲۵ ماه صفر المظفر سال ۱۲۸۰ هجری ق از تالیف آن فارغ گردیده این گرامر مطبوع نیست. نسخه خطی آن ۱۶۶ ورق در انستیتو لایبیری لندن محفوظ است. (فهرست میکروزی ۵۶)

غوره اشعار :

مجموعه اشعار ملی، اجتماعی و عشقی و بیدار کننده مرحوم استاد

الفت است که نامش را غوره شمارگزیده این مجموعه ۲۵۶ صفحه به سال ۱۳۳۴ هـ ش با چند مقدمه و پیشگفتار از چند شاعر و نویسندۀ نخبۀ کشور از سوی پښتو ټولنه چاپ و نشر شده است .
(دالفت یاد ص ۲۰۴)

غوره نثرونه :

مکملترین مجموعه نبشته های هنری و تخلیقی استاد الفت غوره نثرونه نام دارد مضامین مجموعه اصلاحی ، انتقادی و اجتماعی است ، به نثر شیو اوروان پښتو نگارش یافته است غوره نثرونه ۱۱۸ صفحه به سال ۱۳۳۶ هـ ش از سوی پښتو ټولنه به چاپ رسیده است .
(دالفت یاد ص ۱۰۸)

غور شکه دڼډیو :

مجموعه ایست از لنډی های پښتو ، جامع آن پاینده محمد زهیر است وی به سال ۱۳۱۶ هـ ش از جمع آوری آن فارغ شده ، مخطوطه این مجموعه ۷۵ ورق در آرشیف ملی افغانستان محفوظ است .
(فهرست مشتری نجرابی)

غیاصه :

اثریست منظوم از مرحوم استاد عبدالهادی داوی . سال آغاز نظم آن ۱۳۶۵ هـ ق گزارش شده است . درین اثر اساس بعضی از لغات زبان پښتو به نظم پښتو شرح شده است غیاصه چاپ نه شده اقتباسات آن در جلد اول اوسنی لیکوال به چاپ رسیده است .

ف

الفاروق :

کتابیست در شرح حال و سیرت حضرت عمر فاروق خلیفه دوم اسلام. مؤلف آن بزبان اردو مولانا شهبلی نعمانی و مترجم آن بزبان پښتو غلام قادر است (الفاروق) ۳۳۲ صفحه به سال ۱۹۴۹ ع در پشاور طبع و نشر شده است .

فتاوی احمد شاهی :

کتابیست در باب فتاوی و شرح بعضی مسایل مهم دینی و شرعی از عبدالله کندهاری .

مؤلف در آغاز منظوماتی در مدح اعلی حضرت احمد شاه کبیر (۱۱۶۰-۱۱۸۶ هـ ق) نیز دارد . متن فتاوی به نشر نگاشته شده است .

فتاوی احمد شاهی ۴۴۹ صفحه به سال ۱۳۲۲ هـ ق در مطبعه فاروقی دهلی طبع شده است . یکی از نسخه های خطی آن در آرشیف ملی افغان-نستان محفوظ است . (فهرست مشتری نجرابی)

فتاوی نجم الهدای افغانی :

ترجمه ایست از مجموعه خاندانی پارسى به زبان پښتو موسوم به فتاوی نجم الهدای افغانی مترجم آن قاضی گل احمد باشد وی به

نشر پښتو به ترجمه این اثر پرداخته است . درین فتاوا مسایل مهم دینی و اجتماعی در روشنی حدود احکام شرعی بیان شده ، فتاویٰ نجم الهدای چندین کتاب و هر کتاب آن به اصول و ابواب جداگانه تقسیم شده است . فتاویٰ نجم الهدای افغانی در دو جلد ترتیب گردیده جلد اول ۳۰۴ صفحه و جلد دوم آن ۲۲۴ صفحه به سال ۱۳۳۱ هـ ق در لاهور به چاپ رسیده است .

فتح خان قند هاری :

یکی از قصص دلچسپ و سرانگیز ملی پښتو نها قصه فتح خان قند هاری است این قصه در تمام پښتو نخوا از شهرت زیاد برخوردار است . قصه فتح خان در همه مناطق پښتو نها با اندک تفاوت روایتها به شکل شفاهی موجود است . این قصه را عده بی از سرایشگران پښتو برشته نظم نیز در اور ده اند . اولین منظومه این داستان مثنوی ایست مربوط به قرن دوازدهم هجری نام ناظم آن در مخطوطه در دست داشته آن دیده نمی شود . همین مثنوی در مجموعه خطی کتابخانه دانشمند برینس نگاهداری می شود .

دومین منظومه این داستان مثنوی ملا محمد الله نورباریست ، مثنوی وی بار اول به سال ۱۳۰۳ هـ ق در دهلی به چاپ رسیده است و چاپهای دیگر آن از لاهور و پشاور است سومین منظومه این داستان مثنوی شاعری بنام ارسلاست وی این قصه را به سال ۱۳۰۳ هـ ق منظوم داشته قصه فتح خان و رابیای ارسلا به سال ۱۹۲۷ ع در لاهور به چاپ رسیده است .

چهارمین منظومه آن از فداعطهر است که در کتاب داورلمبی بیامده (پښتو منظومۍ قصی ص ص ۸۴-۸۵) و اما پنجمین ناظم آن تورسم خان شاعر زبان پښتو ست وی این قصه را در قالب اوزان شعر اولسی رابیان داشته متن خطی آن در دیوان تورسم خان محفوظ در اکادیمی پښتوی پشاور و متن چاپی آن در جلد اول اولسی سندی یافت میشود . ششمین ناظم این داستان ملی پښتو نها قدرت علی مشهور به قاضی گل هزار ویست وی این قصه را به اوزان ملی پښتو منظوم نموده ،

منظومه فتح خان قندهاری قاضی گل در کتابش بنام مشکل کشای طالبان محفوظ و در مخطوطات اکادمی پښتو پشاور ضبط است .

فراق برادر نه :

دیوانیست از اشعار معدم عبدالعزیز شاعر قرن سیزده ناعش را صاحب آن چنین نبشته : (فراق برادر به موسوم به دیوان عزیزی) درین دیوان ۱۲۵ پارچه شعر پښتو اردو و پارسی شاعر گنجانیده شده . محتوی آن را اخلاقی ، دینی ، عشقی و گاهی هم اجتماعی میتوان بررسی کرد . این دیوان ۶۴ صفحه به سال ۱۹۰۰ ع در لاهور چاپ شده است .

فراقنامه :

اثریست منظوم از خوشحال خان خټک . وی فراقنامه را به سال ۱۰۷۵ هـ ق در قلعه رنجهور تکمیل نمود از نگاه شکل در آن غزلیات قصیده ، قطعه ، رباعی و قید دیده میشود اما قسمت اعظم آن مثنوی باشد ، محتوی آن بیشتر اجتماعی ، انتقادی توصیف شده میتواند . نسخه واحد خطی فراقنامه در موزیم پشاور نگهداری میشود . متن تحقیقی آن از روی همین نسخه واحد با تعلیقات و مقدمه و حواشی و شرح لغات به سال ۱۹۸۰ ع توسط زلمی شهباز مل تهیه گردیده و بسال ۱۳۶۳ هـ ش از سوی پوهنځی زبان و ادبیات پوهنتون کابل به چاپ رسیده است .

فرحت الافغان :

درین کتاب نام حق دری — مثنوی پښتو ترجمه شده است نام آنرا ناظم فرحت الافغان گزیده ، ناظم به سال ۱۲۱۹ هـ ق از ترجمه آن فارغ شده فرحت الافغان اثر ناصر الله باشد ، دو مخطوطه آن تا هنوز دیده شده است .

۱- مخطوطه پروفیسور سیال کاکړ (۹ ورق)

۲- مخطوطه دانشمند بریښ (پښتو نسخی)

فرحت المجتبی :

رساله ایست منظوم از بابزیدروشان وی فرحت المجتبی رادر قالب رباعی سروده است . مسایل طریق عرفانی و روشانی را بیان میدارد ، ضم رساله دیگر وی در موزیم دهلی نگهداری میشود .

فرخاری :

مجموعه پارچه های منثور پښتو و دري بهايي جان صاحبزاده است .
پرداخته های مجموعه حاوی موضوعات اجتماعی ، اخلاقی و عشقیست .
سال تکمیل مجموعه ۱۳۴۸ هـ ش ثبت شده ، دستنویس آن دارای
۱۲۷ صفحه بوده تا هنوز طبع نشده مخطوطه آن بخط مؤلف دیده شده
است . (دبهايي ژوند ليك ۵۰)

فرض عین :

کتابیست منظوم شامل ده باب در بیان احکام الفرائض ، بناظم این کتاب
شاعری بنام محمد باشد . کتاب در سال ۱۲۶۲ هـ ق نظم شده تا حال به
چاپ نرسیده نسخه خطی آن به کتابخانه استاد عبدالشکور رشاد
نگاهداری میشود .

(دپښتو تجويدونو تاريخچه ص دري ديرش)

فرهنگ ارتضایی :

فرهنگیست سه زبانی ، مشتمل بر يك مقدمه و ۱۶۶ فصل و يك خاتمه .
این فرهنگ به سال ۱۲۲۵ هـ ق تألیف گردیده . مؤلف آن نواب محمد
ارتضاخان است . مؤلف درین فرهنگ در آغاز لفظی را بزبان پښتو میاورد ،
سپس معنی دري و بعد از آن معنی هندی آنرا مینویسد . فرهنگ
ارتضایی چاپ نشده ، نسخه خطی واحد معلوم آن در خدا بخش لایبریری
پتنه (بهار) هندوستان محفوظ است ، بخط عبدالرحمن کتابت به سال تألیف
۱۲۲۵ هـ ق (۴۰۵ ورق)

(دهند دکتابخانو پښتو خطي نسخي ۱۸۹)

فسانه عجایب یا قصه جانعالم :

از قصص خیالی ایست که بزبانهای نیم قاره هند بیشتر به نظم
و نثر نبشته شده است ، بزبان پښتو نیز ازین زبانها راه یافته
و شاعری بنام قاضی عبدالرحمن آنرا به مثنوی پښتو برگردانده
است . سال برگردانی و نظم آن ۱۳۰۴ هـ ق نبشته شده ، فسانه

عجایب پښتو ۱۲۸ صفحه به سال ۱۳۳۷ هـ ق در پشاور ریسور چاپ پوشیده است .

فسانه غم آمود :

از قصه هایست که از زبان اردو بزبان پښتو منظوم برگردانده شده است برگرداننده و ناظم این قصه بزبان پښتو امان گجراتی است . وی این قصه را به سال ۱۹۱۲ ع به زبان پښتو منظوم برگردانده است . و این ترجمه منظوم وی ۴۰ صفحه بار اول در لاهور و بعد در پشاور بارها طبع شده است . (پښتو منظومی قصی ص ۸۹)

فضل نامه :

مثنوی ایست از خوشحال خان خټک . درین مثنوی مسایل ضروری دینی به نظم پښتو آورده شده است . فضل نامه به شکل مستقل بامقدمه محمد عبدالشکور ۲۶۰ صفحه به سال ۱۹۵۲ در پشاور طبع شده است . فضل نامه در ارمغان خوشحال نیز آمده و چاپ گردیده ، متن انتقادی آنرا نورالله اولسیال تهیه دیده نسخ خطی آن در کابل ، پشاور ، هند و بریتانیا یافت میشود .

فقر نامه :

رساله ایست منظوم که از زبان پارسی به مثنوی پښتو ترجمه شده است . درین رساله دعا های عربی و ادعیه منثور پښتو تحت عنوان استاد دعای قریبه وارد است ناظم آن محمد امین باشد فقر نامه ۱۶ صفحه . در ۱۳۲۶ هـ ق در دهلی چاپ شده است .

فراید فقیر الله :

شامل دو بخش است فواید دعا و فواید دوا ، در بخش اول آن ادعیه و در بخش دوم آن نسخه های طب قدیم و داروها ذکر شده است . کتاب منظوم است و میافقیر الله جلال آبادی آنرا به مثنوی پښتو به سال ۱۱۵۱ هـ ق برشته نظم کشیده است . فواید فقیر الله بارها در دهلی پشاور و لاهور به چاپ رسیده ، متن تحقیقی آنرا زلمی هیوادل از روی چهارده نسخه خطی و چاپی تهیه کرده که بامقدمه ، تعلیق و شرح لغات استاد

دانشمند پوهاند رشاد به سال ۱۳۵۹ هـ ش از سوی پوهنځی زبان و ادبیات پوهنتون کابل به چاپ رسیده است .

فیروز نامه :

اثریست تاریخی درین کتاب واقعات و حالات جنگ فیروز خان خټک بار نجیت سنگه به نظم شیوای مثنوی پښتو بیان شده . ناظم آن صاحب دین خټک است . فیروز نامه تاحال چاپ نشده يك نسخه خطی آن ۱۵۸ صفحه بخط محمد شریف کتابت شده در سال ۱۲۹۳ در کتابخانه مرحوم استاد کامل مومند موجود بود. نقل آن در کتابخانه همیش خلیل نگاهداری میشود .

ق

قانون القرائت :

رساله ایست منظوم در قواعد و اصول تجوید قرآن عظیم . رساله را بنام قانون القرائت حافظ رکن الدین به سال ۱۱۷۳ هـ ق به مثنوی پنبتو منظوم داشته است . تعداد ابیات آن چهار صد گزارش شده ، قانون القرائت ۱۸ صفحه در دهلی به چاپ رسیده است . (پنبتو تجوید ونو تاریخچه ص دوه یوشت .)

قرآن مجید سره دپنبتو منظومی ترجمی :

ترجمه ایست منظوم از کلام الله مجید . این ترجمه را الحاج جعفر حسین شاه رنبتونی تکمیل نموده است وی به سال ۱۳۸۳ هـ ق ۵ رجب ازین ترجمه فارغ شده این ترجمه کلام الله مجید دوازده هزار و یکصد و سی چهار بیت دارد ، در آغاز آن پنج صفحه مقدمه منشور نیز بیامده ، این ترجمه ۱۲۰۱۲ صفحه در پشاور چاپ گردیده است .

قصص الابرار :

قصه حضرت ابراهیم خلیل الله است که باساس متن توریت تهیه شده و ناظم آن عبدالغفار تایب بیدادی آنرا به مثنوی پنبتو کشیده و در قید ۴۴ صفحه به سال ۱۹۳۴ ع در پشاور طبع شده است .

قصه ابراهیم (ع) :

قصه ایست منظوم در بحرطویل از احمد خلیل ، این قصه به سال ۱۲۹۹ هـ ق در حاشیه تفسیر یسیر محمد امین تهکالی در دهلی چاپ شده است . درین اثر قصه ابراهیم (ع) در باره قربانی اسماعیل (ع) بیامده است . (کابل مجله (شماره) ۱۲ سال ۱۳۶۰)

قصه اصحاب کهف :

درین رساله قصه اصحاب کهف . و رقیم . فضا یل چهار یار احوال دوزخ و جنت مکر زنان ، نصیحت النساء بیامده است . مؤلف این عمه رسایل محمد امین تهکالی است . همچنان در اخیر آن قصه هاروت و ماروت نیز است که ناظم آن احمد باشد مجموعه ۴۸ صفحه در لاهور طبع شده است . (پشتو پانگه ج ۲ ص ۶۸۱)

قصه اکبر بادشاه و بیربل

مجموعه ایست از فکاهیات در باب بیربل ، مؤلف رساله نعمت الله نوشهری باشد مؤلف رساله را به نظم و نثر پشتو نگاشته است . قصه اکبر بادشاه و بیربل ۱۶ صفحه به سال ۱۳۱۳ هـ ق در دهلی طبع شده است . (پشتو پانگه ج ۲ ص ۲۸۶)

قصه بادشاه و سگبان :

قصه ایست روایتی در باره یک پادشاه و سگبانش ، قصه راشیمر علی ختک از کتاب روضة السلوك منظوم ترجمه داشته . البته مؤلف روضة السلوك قصه را از منطق الطیر شیخ عطار (وفات ۶۲۷ هـ ق) گرفته است ، ترجمه پشتوی این قصه در اخیر مخطوطه قصه شیخ صنعان شیر علی درج بوده (مضبوط در گنجینه دستنویسهای اکادیمی پشتوی پشاور)

قصه بدرمنیر :

قصه ایست روایتی و خیالی که در فولکلور ملل مختلف راه دارد . این قصه از زبانهای دیگر به پشتونیز آمده است ، این قصه راشاعری بنام عبدالغفور به مثنوی زبان پشتو در آورده است . قصه بدرمنیر

عبدالغفور چاپ نشده . نسخه ناقص خطی آن در مجموعه خطی اکادمی پښتو پشاور نگاهداری میشود (۱۲۲ ورق)

قصه جرجیس :

متنیست دارای محتوای دینسی و حکایه ایست از جرجیس در قالب مثنوی پښتو توسط شمس الدین کاکا خلیل نظم گردیده ، از چاپ آن اطلاعی در دست نیست مخطوطه آن (۵۹ صفحه) در مجموعه خطی اکادمی پښتو پشاور نگاهداری میشود ، بخط محمود در سال ۱۲۶۸ هـ ق .

قصه دبودی نصیحت النساء :

قصه ایست روایتی و خیالی از محمد سعید این اثر قصه انتباهی یک پیرزن است قصه در قالب مستزاد نظم شده در اخیر این اثر قصه لقمان حکیم نیز آمده است . نصیحت النساء ۲۸ صفحه در لاهور طبع شده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۶۸۵)

قصه دبر پښنا یا خدی :

قصه ایست مربوط پښتو نه‌ای کوچی مرانی تألیف حافظ نور محمد در سال ۱۲۰۴ هـ ق این قصه مقدمه‌ی نیز دارد که نکته های جالبی را در تاریخ دوره هوتکیان روشن میسازد . این قصه به نثر شیوا و روان نگارش یافته تا حال مطبوع نیست ، نسخه واحد تا حال معلوم آن در مجموعه نسخ خطی دانشمند برپیش نگاهداری میشود .

(تاریخی پلتنی ص ۱۹)

قصه شهشاد :

نام مکمل این اثر حکایتی . (معجزه آل نبی مشهور به قصه شهشاد) باشد این داستان را شخصی بنام مستقیم به مثنوی پښتو نظم کرده ، این اثر حکایتی ۲۰ صفحه به سال ۱۳۴۷ هـ ق در هونی مردان به چاپ رسیده است .

قصه شهزاده سندهی وچنی :

روایت ماجرا ایست از داستان زنده‌گی روایتی شهزاده قمر الزمان . ناظم

قصه ملا احمد جان است که به مثنوی بحرطویل پبنتو به نظم آن دست یازیده است .

قصه شهزاده قمرالزمان ۷۶ صفحه به سال ۱۳۶۹ هـ ق درپشاور طبع شده است .
(پبنتو پانکه ج ۲ ص ۷۰۰)

قصه شیخ صنعان :

مثنوی حکایتی است در حال شیخ صنعان . از زبانهای دیگر ترجمه شده مترجم وناظم آن شیر علی ختک باشد ، قصه شیخ صنعان شیرعلی یک باردر شماره مجله پبنتوی اکادیمی پبنتو نشر شده مخطوطه آن (کتابت شده در ۲۸ ربیع الاول ۱۳۰۰ هـ) در اکادیمی پبنتوی پشاور موجود است . (۴۵ صفحه) . این اثر ترجمه منطق الطیر است .

قصه لعل و سکندر :

قصه ایست خیالی که حالات دوشهزاده برادر را بنامهای لعل و سکندر بیان میدارد . از گفتارمؤلف آن معلوم میگردد که وی این داستان را زبانی شنیده بود وبعد برشته نظم کشیده بود ، قصه راصفدرجان برشته نظم کشیده نظم آن در قالب مثنویست ، این قصه در قیید ۲۰ صفحه به سال ۱۳۴۵ هـ ق در لاهور چاپ شده است .

قصه شهزاده نوشاد ، شهزادگی سر وبانو :

مثنویست از عجب خان بن زعفران بن یوسف ، موضوع کتاب قصه ایست روایتی وخیالی در جریان قصه غزلیات مؤلف نیز دیده میشود . در آخر قصه مؤلف جریانات سیاسی وختش را نیز درج نموده است .
(پبنتو پانکه ج ۲ ص ۷۰۱)

قصه ماه جبین وگلفام :

از قصه های خیالی مشرق زمین است . این قصه از ادبیات زبانهای دیگر در زبان پبنتو جاگرفته . وشا عری بنام مظفر (تولد ۱۲۷۸ هـ ق) آنرا به مثنوی پبنتو نظم کرده ، قصه ماه جبین وگلفام مظفر ۲۴ صفحه به سال ۱۳۱۰ هـ ق در دهملی زیور طبع پوشیده است .
(پبنتو منظومی قصی ۵۷)

قصه ماهی گیر :

قصه ایست بامحتوی اخلاقی-زیراثر روحیه دینی ترجمه و نظم گردیده است . ناظم آن شخصی بنام محمد عالم آنرا در قالب مثنوی نظم داشته ، قصه ماهی گیر چاپ نشده نسخه خطی آن در گنجینه دستنویسهای اکادمی پښتو پشاور نگاهداری میشود .

قصه ماهی گیر را شیرمحمدشاعر اولسی زبان پښتو در اوزان ملی این شعر نیز سروده است . قصه ماهی گیر تیسر محمد شکل شفاهی دارد .

قصه مریم :

حکایتی است در باره حضرت مریم، حکایت به نثر نگاشته شده . نگارنده آن ظاهراً معلوم نیست . این قصه مطبوع نبوده نسخه خطی آن در رضالا بیریری را مپور نگاهداری میشود (۱۰ ورق)

(دهند دکتا بخانو پښتو خطی نسخی ۱۴۰)

قلب السیر :

کتابیست مثنو در سیرت آنحضرت (ص) این کتاب را گوهرخان خټک به سال ۱۱۲۰ هـ ق پښتو ترجمه داشته است . در آغاز آن منظومات گوهر نیز بیامده ، قلب السیر تا هنوز چاپ نشده نسخه واحد خطی آن ۳۸۰ ورق در موزیم پشاور نگاهداری میشود .

قواعد پښتو :

گرامر عنعنوی زبان پښتو است این گرامر را مرحوم محمد اعظم ایازی بزبان پارسی نبشته در قید ۲۲۶ صفحه به سال ۱۳۱۸ هـ ش از طرف پښتو تولنه در مطبعه عمومی کابل طبع و نشر شده است . این کتاب قواعد صرفی و نحوی زبان پښتو را بیان میدارد .

(پښتو کتابونه ۳)

قواعد تجوید :

طوریکه از نام این رساله پیداست قواعد و اساسات علم تجوید را

بیان میدارد ، این رساله در اوزان ملی شعر پنبتو نظم شده ، ناظم خود را حافظ معرفی میدارد .

قواید تجوید حافظ در حاشیه (۳۰ صفحه اول) ذخیره القراء چاپ ۱۲۹۵ ه ق دهلی به چاپ رسیده است .

قواعد القرآن :

از محمد رفیق ، مثنوی ایست که در آغاز معجزات حضرت محمد (ص) و در اخیر قواعد تجوید قرآن را بیان میدارد . مطبوع نیست . نسخه خطی آن حاوی ۵۴ ورق در کتابخانه پروفیسور ولی محمد خان سیال کاکر محفوظ است . و نسخه دیگر آن در کتابخانه استاد دانشمند پوهاند داکتر جاوید نگاهداری میشود . (پنبتو نسخی)

قیامت نامه :

مثنوی ایست در بحر خفیف از احمد خلیل . قیامت نامه را احمد خلیل به سال ۱۲۹۶ ه ق نظم نموده در حدود پنجمصد بیت دارد . مسایل قیامت را بیان میدارد . قیامت نامه ۲۰ صفحه به سال ۱۳۱۰ ه ق در لاهور به چاپ رسیده است . (پنبتو کتاب نبود ص ۲۱)

ک

کاکا صاحب :

رساله ایست تحقیقی در شرح حال وزیست نامه شیخ رحیمکار کاکا صاحب تألیف نصرالله خان نصر رساله ۲۰ صفحه به سال ۱۹۵۱ ع در پشاور چاپ گردیده است .

کامل النصاب در علم منطق تقریر ایسا غوجی :

اثر یست منثور از اما لی مولوی عبدالحکیم وانشای حیدر ، این کتاب ابجائی در منطق دارد . نسخه خطی آن ۱۵۴ صفحه به کتابخانه پوهاند داکتر (جاوید) محفوظ است . (پنبتو نسخی)

کتاب التزیل :

مثنوی ایست، در خواص آیات قرآن کریم ، از فقیر گل شاعر حدود قرن سیزدهم . ناظم به سال ۱۲۵۶ ه ق از نظم آن فارغ شده کتاب مطبوع نیست . مخطوطه آن ۴۳ ورق (خطا طی شده در سال ۱۳۳۷ ه ق) در کتابخانه پروفیسور ولی محمد خان سیال کاکر محفوظ است . (پنبتو نسخی)

کتاب المثیر :

کتابیست در علم القرآن . کتاب المثیر بیست باب دارد و به مثنوی

پښتو منظوم شده ناظم آن حافظ: آن زمان است. مخطوطه آن ۱۲۴ صفحه
(کتاب شده در سال ۱۳۴۱ ه ق) در گنجینه دستنویسهای اکادمی پښتوی
پشاور نگاهداری میشود.

کتاب نزول المسیح :

کتابیست منظوم و منشور. شرح حال وزنده کی نامه غلام احمد قادیانی
را بیان میدارد. مؤلف و ناظم آن قاضی محمد یوسف احمدی است،
کتاب ۱۴۴ صفحه در لاهور چاپ شده است.

کرپی :

وزیر محمد سوالی مجموعه اشعارش را کرپی نام گذاشته است. درین
مجموعه اشعار اولسی و دیگر منظومات سوالی گردآمده، موضوعات
آن را دینی، عشقی و اجتماعی میتوان توصیف کرد این مجموعه چاپ نه
شده است.

(دکسی دلمنی پښتانه لیکوال ح ۲ ص ۷۰۲)

کریم :

ترجمه ایست منظوم در قالب مثنوی پښتو از اثر معروف اخلاقی
ودینی کریمای منسوب به سعدی.

مترجم آن ملا علم اپریدی است، وی در سال ۱۱۶۲ ه ق این ترجمه
را تکمیل نموده تا هنوز مطبوع نیست نسخه واحد خطی آن ۱۷ ورق ضم
دیوان ملا علم در موزیم ملی دهلی نگاهداری میشود. (بخط زین الدین
۱۱۷۷ ه ق).

(دهند دکتا بخانو پښتو خطی نسحی ۳۱ - ۳۲)

کلام مجروح :

مجموعه اشعار عشقی، اجتماعی و ملی بادشاه گل مجروح شاعر سرحد
یست. این مجموعه را اکمل اسدآبادی گردآورده و در قید ۶۱ صفحه
در نسخ خطی اکادمی پښتوی پشاور نگاهداری میشود. در آغاز مجموعه
مقدمه یی بقلم گردآورنده نیز وجود دارد.

کلمات وافیات :

شر چیست از الف نامه اخوند کریمداد متوفی (۱۰۷۳ هـ ق) بن
اخوند درویزه ننگرهاری . شارح آن عبدالمه قصوری خیشکی است . این
شرح تاهنوز طبع نشده . مخطوطات آن یافت می شود . در
(کلمات وافیات و نکات زائیات) الف نامه پښتوی کریمداد بزبان پارسی
شرح گردیده است . (پښتو نسخی)

کلمه کامرانی :

کتابیست تاریخی و قسمی ادبی در سال ۱۰۳۸ هـ ق در شهر صفای قند
هار نگارش یافته است . مؤلف آن کامران خان سدوزی (متوفی ۱۰۵۳
هـ ق) باشد این کتاب یکی از مأخذ پته خزانه بود .
(پښتو پخوانی تذکری ص ۴۰-۴۱)

کلیله و دمنه :

اثر مشهور حکایتی مشرق زمین است . اصل آن بزبان سانسکریت
بودی و ازین زبان به چندین زبان شرق ترجمه گردیده است . این
کتاب را از زبان پارسی افضل خان ختک به نثر روان و سلیس پښتو تر-
جمه کرده . نسخ خطی آن در اکادمی پښتوی پشاور ۴۳۰ صفحه کتابت در
سال ۱۲۰۶ هـ ق بخط تعجب الله ختک و آرشیف ملی افغانستان ۲۲۴ ورق
نگاهداری میشود همچنان در برتس میوزیم نیز دستنویسی ازین کتاب
محفوظ است . افضل خان ختک به سال ۱۱۲۸ هـ ق به ترجمه این
کتاب پرداخت و به سال ۱۱۲۹ هـ ق این برگردانی را به فرجام رساند
قاضی خیرالله پشاوروی در مقدمه خیراللغات نبشته است ، ابوالحسن
هراتی نیز کلیله و دمنه را بزبان پښتو برگردانی نموده بود .

کلیات ارزانی :

این کلیات شامل دفتر شعر ، رساله حکایت رسول ، و چندین رساله
دیگر عرفانی شاعر است . در رسالات عرفانی یکی منشور و رسایل دیگر آن
عنظوم در قالب رباعی سروده شده است .

دیوان ارزانی غزلیات قصاید ، و رباعیات

دارد مضامین دیوان بیانگر طریقت تصوفی پیروشن است. اما گاهگاهی موضوعات اجتماعی و اخلاقی را نیز بیان میدارد. دیوان و کلیات ارزانی چاپ نه گردیده، نسخ خطی آن در بریتانیا، پشاور، هند و افغانستان یافت میشود، نسخه واحد آن در افغانستان متعلق به کتابخانه استاد بینواست.

(دهند دکتا بانو پښتو خطی نسخی ۲۳۰ - ۲۳۲)

کلیات اشرف خان هجری :

کلیات اشرف خان هجری در دو دفتر تدوین گردیده، در هر دو دفتر دیوان چاپی آن قصاید غزلیات، قطعات و رباعیات دیده میشود، این دو دفتر شعر را همیش خلیل بنام دیوان هجری ۵۸۶ صفحه به سال ۱۹۵۸ ع در پشاور به چاپ رساند. در آغاز آن ۳۱ صفحه مقدمه و در اخیر آن نزده صفحه فرهنگ گنجانید. تعداد ابیات این دیوان چاپی در حدود چهار هزار بیت گزارش شده است. اما دیوان چاپی هجری ناقص می نماید زیرا در برگیرنده تمام سرایش های شاعر نیست. شاعر افزون از سروده های چاپ شده چامه ها و چکامه های ناچاپ دیگر پارسی و پښتو و مکتوبات نیز دارد که از همه یی این آثار بصورت مجموع کلیات هجری به میان آید (دهجری یاد ص ۲۸۵) منتخبات هجری به شکل اثر مستقل ۱۲۶ صفحه به سال ۱۳۶۴ ه ش در کابل به چاپ رسید مدون و نگارنده کتابشناسی آن پوهنیا رلطیف بهاند است.

کلیات بابو جان :

مجموعه سروده های دینی، حکایتی، اخلاقی و قسماً اجتماعی و عشقی بابو جان شاعر قرن دوازده است. کلیات بابو جان در دو دفتر تدوین گردیده شامل غزلیات و اشعار قصیده سربانی و دیگر انواع شعری و چند اثر حکایتی شاعر است. کلیات بابو جان تا هنوز مطبوع نیست. نسخ خطی آن در کتاب خانه های گیتی وافر دیده میشود. نسخه کامل کلیات وی که در دو دفتر تدوین شده در رضا لایبریری را میور نگاهداری میشود ۳۱۲ ورق کتابت در سال ۱۱۷۹ ه ق (نمبر ۲۷)

(دهند دکتا بانو پښتو خطی نسخی ۵۴ - ۵۵)

کلیات جانان هوتک :

کلیات شعر جانان هوتک از چندین جلد دیوان شعری بوجود می‌آید که نسخ خطی آن بدین شرح گزارش شده است .

۱- نسخه اول پنبتو تولنه ۱۲۶ ورق (۲) نسخه دوم پنبتو تولنه ۲۴۹ ورق

۳- نسخه سوم پنبتو تولنه ۱۴۹ ورق ۴- نسخه استاد دانشمند پوهاند رشاد در حدود صد ورق ۵- نسخه ایوبی ۶- نسخه زلمی هیوادل ۱۷۲ ورق ۷- نسخه اول آرشیف ملی افغانستان ۶۱ ورق نسخه دوم آرشیف ملی ۱۳۱ ورق . مطالب این همه نسخ خطی بعد از حذف مکررات کلیات شعر پنبتوی جانان هوتک باشد دارای غزلیات قصاید مخمسات ، مربعات ، رباعیات و دیگر انواع شعری است . موضوعات عشقی ، دینی ، اخلاقی و عرفانی را بیان میدارد . (دسره غره گلونه ص ۱۴۸)

کلیات خوشحال خان :

کلیات خوشحال خان خټک شامل دفتر غزلیات قصاید ، دفتر رباعیات و دفتر متفرقات است در دفتر متفرقات وی . قطعه ، مثنوی ، مسدس ، مربع ترکیب و ترجیع بند ترکیب بند ذوالقافیتین و دیگر انواع شعری یافت میشود . کلیات خوشحال مضامین متنوع دارد : مسایل وطن پرستی ، عشق با مردم و توصیف خوب رویان ، مسایل اخلاق و عرفان و دیگر مطالب مفید و به درخور نهایت زیبا و موثر بیان داشته است . کلیات خوشحال خان را بار اول بنام دیوان خوشحال خان را در دو بخش ۶۰۸ صفحه به سال ۱۸۷۰ ع از پشاور چاپ و نشر کردند ناشر آن داکتر بلیو باشد . بار دوم ۶۰۸ صفحه با مقدمه پروفیسور عبدالمجید افغانی به سال ۱۹۲۹ در هوتی مردان . بار سوم متن تحقیقی کلیات خوشحال بنام (دخوشحال خټک مرغلری) با مقدمه عالمانه لوی استاد پوهاند حبیبی ۱۱۲۸ صفحه به سال ۱۳۱۷ هـ ش در کندهار ، بار چهارم و پنجم به همت استاد دوست محمد خان کامل متن تحقیقی آن با مقدمه مفید علمی استاد موصوف بنام کلیات خوشحال خان خټک ۱۰۴۰ صفحه به سالهای ۱۹۵۲ و ۱۹۶۰ ع از سوی اداره اشاعت سرحد پشاور .

یار ششم به همت سیدرسول بامقدمه وی همراه باطب نامه سواتنامه ، بازنامه و بخش چکامه های پارسی خوشحال بنام ارمغان خوشحال ۱۱۷۸ صفحه به سال ۱۹۶۵ ع درپشاور.منتخبی از دیوان خوشحال را بنام کلیات خوشحال ۱۶۸ صفحه تاجران کتب . پشاور در لاهور چاپ نموده اند و منتخباتی از قصاید ، غزلیات رباعیات و متفرقات شاعر بامنتخبی از دستار نامه ، طب نامه فضلنامه بازنامه و دیگر آثار وی بنام منتخبات خوشحال ختک ۳۳۴ صفحه بامقدمات مرحوم مولانا عبدالقادر انوارالحق به سال ۱۹۵۶ ع ازسوی اکادمی پښتوی پشاور نیز به چاپ رسید . واما متن تحقیقی دفتر غزلیات خوشحال خان ختک بنام (غزلونه) یا جلد اول کلیات خوشحال بامقدمات دکتر نورزی و سرمحقق روهی به سال ۱۳۵۸ هـ ازسوی پښتوتولنه در کابل چاپ شد . نسخ خطی کلیات خوشحال وافرست . قدیمترین نسخه آن کتابت شده در سال ۱۰۹۹ هـ ق در مجموعه خطی پښتو تولنه نگاهداری میشود .

کلیات خیرالله هوتک :

کلیات خیرالله هوتک را درسه جلد گزارش فرموده اند ، که جلد اول آن ۲۲۳ صفحه باشد درپهلوی اشعار پښتو اشعار عربی وپارسی نیز دران درج است . جلد دوم آن ۱۷۴ صفحه دارد مخطوطه آن در کتابخانه پښتوتولنه نگاهداری میشود .

جلد سوم آن در حدود صد صفحه دارد . دستنویس آن در کتابخانه استاد رشاد نگاهداری میشود . اما در کتابخانه دانشمند بریش نسخه خطی از دیوان ملا خیرالله هوتک موجود است . ، ۸۰ ورق دارد . و همچنین در مجموعه نسخ خطی کتابخانه زلمی هیوادل نیز نسخه بی از دیوان ملاخیرالله محفوظ باشد ۱۶۲ ورق بخط مؤلف . اشعار نسخ یاد شده اکثر بایکدیگر یکسان و تکراری نیست . از همین جهت تمام این دفاتر شعر ملاخیرالله را بایست کلیات وی نامید .

کلیات ویا دیوان ملاخیرالله چاپ نه شده است غزلیات ، غزلیات

قصیده گونه ، مخمس و ترجیع و دیگر انواع شعری در آن یافت میشود .
(کتابشناسی هوتکیان ، پښتانه شعراً ج ۳)

کلیات رحمان بابا :

دفتر شعر لسان الغیب رحمان بابا در دو دفتر تدوین شده است. شامل غزلیات ، غزلیات قصیده گونه مخمس و مسجع است . این دفتر شعر بنام دیوان عبدالرحمن مومند پیش از بیست بار در بمبی ، دهملی ، لاهور ، پشاور و کابل به چاپ رسیده است . درین چاپها بعضی از آن به شیوه تحقیقی و برخی دیگر آن از روی نسخه واحد تهیه گردیده است. نسخ خطی دیوان رحمان بابا در کتابخانه های گیتی و افریافت میشود. قدیمترین نسخه چاپی دیوان وی همانست که در سال ۱۳۷۳ ه ق در پشاور صورت پذیرفته است. متن تحقیقی دیوان رحمان بابا در کابل بار اول به سال ۱۳۲۸ ه ش به همت استاد بینوا و بار دوم به سال ۱۳۵۶ ه ش با مقدمه دانشمند برینس از سوی پښتو تولنه به چاپ رسیده. چاپ استاد بینوا بار سوم به سال ۱۳۶۲ ه ش با پیشگفتار کوتاهی از پوهاند دکتر زیار از سوی کمیته دولتی طبع و نشر به چاپ رسید. اما متن تحقیقی آخری آن بنام کلیات رحمان بابا به همت و کوشش استاد دوست محمد خان کامل مومند و قلندر مومند ۶۰۳ صفحه به سال ۱۹۸۴ در پشاور چاپ شد . درین کلیات ۳۶۷ پارچه شعر بایک مخمس و یک مسجع شاعر بیامده ، موضوعات آن عشقی ، اخلاقی ، صوفیانه و بیانگر روحیه بشر دوستی است . (زیری شماره ۲۵-۲۶ سال ۱۳۶۴)

کلیات سکندر :

دیوان شعری سکندر خان خټک ۳۵۲ صفحه بار اول به سال ۱۹۵۲ ع و بار دوم به سال ۱۹۶۲ ع به کوشش مرحوم استاد دوست محمد خان کامل مومند با مقدمه عالمانه وی در پشاور به چاپ اراسته شده است. استاد کامل دیوان چاپ شده را به چهار بخش تقسیم فرموده اند. در بخش اول آن غزلیات ، در بخش دوم آن قصاید ، در بخش سوم آن رباعیات و در بخش چهارم آن متفرقات شاعر شامل : قطعات ، مخمسات فردها و مثنویات باشد .

مثنویات سکندر شامل : مثنوی پند نامه ، شمایل نامه ، ختم احزاب و مثنوی یوسف زلیخا است . مثنویات چاپ شده در دیوان موجود قسمی ناقص باشد . نسخه خطی دیوان سکندر محفوظ در اکادمی پښتو پشاور چکامه های دیگر شاعر را با نامه منظوم ترجیع بندوی عنوانی اشرفخان رانیز بدسترس مامیگنارد. و بدین گونه بعضی مثنویات ناقص دیوان چاپ شده را هم همین دستنویس تکمیل میدارد . من تمام چکامه ها چاهه ها سراسرایشهای چاپی و ناچاپ شده سکندر را کلیات وی می نامم . کلیات سکندر مکمل چاپ نشده است . متن مکمل مثنویات شمایل نامه و پند نامه سکندر با مقدمه و تعلیقات زلمی هیوادل ۵۵ صفحه به سال ۱۳۶۴ هـ ش از سوی پښتو تولنه در کابل چاپ شد .

کلیات سکندر از لحاظ موضوعی شامل مسایل ، عرفان ، سلوک ، عشق ، مسایل دینی مسایل انسان دوستی و اخلاق است .
(دسکندر شمایل نامه او پند نامه مقدمه ص ۱۷ - ۱۸)

کلیات عبدالحنان داعی :

کلیات مرحوم عبدالحنان لوانی متخلص به داعی را شخصی بنام غلام سرور سودمن تهیه نموده، و در آن چکامه های زیاد اولسی این سرا- یشگر عوامی زبان پښتو محفوظ شده است در آغاز نبشته های در باره شرح حال شاعر نیز به قلم گردآورنده دیده میشود . این کلیات چاپ نشده نسخه خطی آن ۳۳۸ صفحه در مجموعه خطی پښتو تولنه نگاهداری میشود . (اولسی سندری)

کلیات قاسم علی افریدی :

مجموعه آثار منظوم و منثور پښتو، پارسی ، هندی و زبانهای دیگر قاسم علی افریدی شاعر قرن سیزدهم است . درین کلیات رسایل و آثار ذیل این شاعر آمده است :

- ۱- رساله افریدی : نثر پارسی مسایل تاریخی را بیان میکند .
- ۲- شفاعت نامه افریدی : شامل غزلیات و قصاید پارسی در مدح و افکار مشایخ سلسله قادریه .

۳- دیوان هندی همراه با بعضی از چکامه های پارسی .

۴- افریدی نامه : فرهنگ پنج زبانی .

۵- خواننامه افریدی : رساله ایست منظوم پښتو در تعبیر خوابها.

۶- دیوان پښتو : شامل غزلیات و دیگر انواع شعری این کلیات تا هنوز چاپ نشده است . نسخ خطی آن در خدابخش پبلک لایبریری هند (دهند دکتاخانه پښتو خطی نسخی) اسلامیة کالج پشاور (ناقص الاول) (لباب المعارف العلمیه ۳۶۴) پنجاب یونیورسیتی لایبریری لاهور شیرانی کولکشن (فهرست مخطوطات شیرانی) یافت میشود .

کلیات مست :

درین کلیات آثار زیرین ملامست شاعر قرن یازده گنجانیده شده است.

۱- سلوک الغزات این رساله شامل حکایاتی در باره غزوات اخوند چالاک و محامد آن شخص است ، رساله سلوک الغزات در آغاز مقدمه منثور بربان پارسی دارد . بعدمطالب منظوم پښتوی آن میاید ، این رساله ۱۰۸ صفحه است .

۲- رساله مناقب حضرت محمد (ص) : این رساله از صفحه ۱۰۸ مخطوطه کلیات شروع و به صفحه ۱۶۶ خاتمه می پذیرد . رساله یاد شده نیز مقدمه منثور کوتاهی بربان پارسی دارد .

۳- رساله سوال و جواب : این رساله چهل باب دارد درین رساله مسایل مهم دینی واجتماعی به گونه سوال بیان شده است . رساله سوال و جواب از صفحه ۱۶۸ کلیات آغاز و به صفحه ۲۳۸ خاتمه می پذیرد .

۴- الفنامه ها : درین رساله هشت الفنامه مکمل و یک الفنامه ناقص ضبط شده رساله الفنامه ها از صفحه ۲۳۸ کلیات شروع و به صفحه ۲۴۸ خاتمه پیدا کرده است .

۵- مجموعه اشعار متفرق : این مجموعه از ۲۴۸ کلیات آغاز و به ۳۴۰ ناقص ختم شده است .

دستنویس کلیات مست از شروع مکمل و از آخر ناقص می نماید . کلیات مست به چاپ نرسیده است اغانتخابی از رساله های مختلف مست با مقدمه

تصحیح و حواشی زلمی هیوادل ۱۳۸ صفحه به سال ۱۳۶۴ هـ ش از سوی پښتو ټولنه چاپ شد .

نسخه خطی کلیات مست درآرشیف ملی افغانستان نگاهداری میشود . نسخه خطی دیگری ازین کلیات دیده نه شده است .
(مقدمه منتخبات مست ص ۱۵ - ۱۷)

کنز القراء :

رساله ایست در تجوید قرآن عظیم از محمد رسول جغتویی . وی این رساله را به سال ۱۲۷۸ هـ ق منظوم ترجمه نموده ، کنز القراء محمد رسول تاحال به چاپ نرسیده است نسخه خطی آن ۱۴۸ ورق درآرشیف ملی افغانستان نگاهداری میشود .
(پښتو تجوید و نو تاریخچه ص خلوینیت و فهرست مشتری نجرابی)

کوتوال :

قصه ایست فولکلوری اما دارای مطالب جالب . ناظم این قصه احمد گل ننگر هاری است . قصه کوتوال ۳۱ صفحه به سال ۱۳۰۴ هـ ق در لاهور به چاپ رسیده است .
(پښتو منظومی قصی ص ۹۲)

کورمه :

کتابیست در تاریخ ، جغرافیا ، ادب و ثقافت منطقه و مردم کورمه از مناطق سرحدی قبایلی ، مؤلف آن ربثونسی است . این کتاب تاحال طبع نشده نسخه خطی کتاب ۴۳۱ صفحه در مجموعه دستنویسهای اکادیمی پښتوی پشاور نگاهداری میشود .

کیمیای سعادت :

ترجمه پښتوی کیمیای سعادت امام غزالی است . این ترجمه را خان عبدالصمد خان اخکزی به نثر پښتوبه فرجام رساند . ترجمه کیمیای سعادت غزالی از خان عبدالصمد خان اخکزی چاپ نه شده است متن خطی آن در قید ۴۵۹ صفحه نزد باز مانده گان وی نگاهداری میشود .
(دکسی لمنی پښتانه لیکوال ج ۲ ص ۳۵۵)

گی

گل بکاولی :

قصه گل بکاولی نیز چون بعضی قصص مشهور به عده‌یی از زبانهای مشرق زمین به نثر و نظم نبشته شده است . از انجمله دوروایت آن در زبان پښتو نیز موجود باشد ، اول گل بکاولی منظومه احمد خلیل . وی گل بکاولی را به سال ۱۲۶۷ هـ ق در قالب مثنوی پښتو نظم نموده گل بکاولی احمد خلیل ۷۶ صفحه به سال ۱۸۸۱ ع دهلی به چاپ رسیده است . و چاپ بمپی آن بنام گلشن راحت نیز دیده شده است .

روایت دومی این قصه از طالب‌ولی محمد شاعر معاصر است منظومه گل بکاولی طالب‌ولی محمد ۶۴ صفحه در پشاور به چاپ رسیده است . (پښتو منظومی قصی ص ۹۳)

گلبن نعت :

اثر نعتیه ایست از عبدالحکیم موسوم به گلبن نعت . گلبن نعت راعبدال-لحکیم از یک اثر نعتیه اردو منظوم ترجمه داشته است . گلبن نعت ۴۴ صفحه به سال ۱۳۲۶ هـ ق در لاهور طبع شده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۷۱۶)

گل چین جام عشق :

اثریست منظوم و منثور از محمدرضا ننگر هاری ، درین کتاب نصایح ، حکایات کوتاه پند گونه و در اخیر آن مطالبی دربارهٔ طریقه های عرفانی ، سهروردیه نقشنبویه ، چشتیه به چشم میخورد . این کتاب تاهنوز چاپ نگردیده نسخه خطی آن در مجله کابل گزارش شده است .
(کابل مجله شماره (۶) سال ۱۳۵۶)

گلدسته :

ترجمه ایست گل چین از گلستان سعدی بنام گلدسته ، مترجم آن عبدالقادر خان ختک است وی به سال ۱۱۲۴ از ترجمه این کتاب فارغ شده است .
عبدالقادر خان ختک بخش های نظم گلستان سعدی را به نظم و نثر آنرا به نثر ترجمه داشته است . گلدسته عبدالقادر خان ختک بار اول ۲۸۶ صفحه به سال ۱۹۶۱ ع و بار دوم به سال ۱۹۸۱ ع از سوی اکادمی پښتو پشاور طبع شده است با چاپهای گلدسته مقدمه های از مولانا عبدالقادر (طبع اول) و پروفیسور محمد نواز طایر (طبع دوم) و تحقیقی از خیال بخاری بیامده است .

گلدسته حیدری :

مثنوی پښتو در بحر طویل از ملا احمد جان نام مکمل آن گلدسته حیدری مشهور به جنگنامه حضرت علی . درین مثنوی يك سلسله قصص روایتی در بارهٔ جنگهای حضرت علی (ک) جمع آوری گردیده گلدسته حیدری ۱۱۲ صفحه در پشاور طبع شده است . همچنان شاعری بنام چراغ الدین مشا به همین کتاب کتابی دارد باین نام (گلدسته حیدری معروف به جنگنامه حضرت علی) درین اثر نیز حکایاتی در باره جنگهای حضرت علی بیامده است . گلدسته حیدری چراغ الدین ۱۲۸ صفحه به سال ۱۳۲۸ هـ ق در لاهور به چاپ رسید .

(پښتو پانگه ج ۲ ص ۷۱۸-۷۱۹)

گلدسته کرامات :

کتابیست در باب شرح حال و زندگینامه عبدالقادر جیلانی . درین

اثر شرح حال وی از تولد شروع تا به وفات مفصل نگاشته شده است . شامل ۹۱ منقبت غوث الاعظم است. ناظم آن عجب خان باشد ، گلدسته کرامات ۲۳۶ صفحه به سال ۱۳۴۷ هـ ق در راو لپندی طبع شده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۷۲۰)

گلزار پښتو :

درین مجموعه اشعار شعرای چون : نعمت الله ، سید گل ابوعلی شاه ، پیر غلام مروت محمد دین ، میرا ، علی خان ، نوروز ، میارجب ، عبدالرحمن ، غازالدین ، حافظ عظیم گنداپور ، اکبر دین خان ، انخون ختک ، توکل ، دریشاه ، غفار ، غلام مقصود ، مرز شاه ، غلام جان و خدا بخش درج شده است ، این نسخه گلزار پښتو ۴۸ صفحه در لاهور طبع شده است . درین مجموعه رساله سوال و جواب عاشق و معشوق سید بوعلی شاه نیز طبع شده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۲۷۱)

گلزار پښتو :

مجموعه ایست از اشعار اولسی شعرای حدود قرن سیزدهم و قرن چهاردهم و بعضی از شعرای کلاسیک . مجموعه را گل حسن شاه مروت جمع آوری نموده ، و اشعاری شعرای چون : گل حسن تترخیل ، پیر غلام مروت ، محمد دین ، میرا ، علی خان ، نوروز ، میارجب عبدالرحمن ، غازالدین ، حافظ عظیم گنداپور ، اکبر دین خان لکی وال ، انخون ختک ، توکل ، دریشاه ، غفار ، ملامقصود مرز شاه ، غلام جان و خدا بخش دران درج است . گلزار پښتو ۴۶ صفحه در لاهور طبع شده است .

(پښتو پانگه ج ۲ ص ۷۲۰)

گلزار حیدری :

جذگنامه ایست از حضرت علی و همچنان قصصی است روایتی در باب جنگهای حضرت علی (ک) . جنگنامه حضرت علی را محمد حسن اخون خیل ، خلیل منظوم داشته ۱۴۵ صفحه در لاهور طبع شده است . نام این اثر را حمله حیدری نیز نهشته اند . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۷۲۲)

گلزار ختک :

مجموعه ایست از اشعار اجتماعی و عشقی محمد زمان ختک اکوړ وی . مسما به گلزار ختک . مجموعه ۸۰ صفحه به سال ۱۹۵۳ ع در پشاور (پښتو پانگه ج ۲ ص ۷۲۲) طبع شده است .

گلزار عجیب :

دفتر شعر گل جمال اورمې است ، مسمی به گلزار عجیب . دیوان گل جمال ۸۸ صفحه به سال ۱۹۵۸ ع در لاهور طبع شده است . اشعار مجموعه انواع مختلف شعری را احتوا نموده و مضامین اجتماعی ، عشقی و دینی را بیان میکند . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۷۲۳)

گلزار عشق :

قصه ایست روایتی از شهزاده ماه منیر و بی نظیر موسوم به گلزار عشق . این قصه از زبانهای دیگر بزبان وادبیات پښتو راه یافته است . ناظم و بر گرداننده این قصه سمیع الله نام دارد گلزار عشق سه بار در لاهور چاپ شده است طبع اول آن از سال ۱۹۱۳ ع است در قید ۲۰۰ صفحه . (پښتو منظومۍ قصی ۷۵)

گلزار مدینه :

مجموعه ایست از اشعار نعتیه حاجی محمد امین در شش بخش تدوین شده است بخش اول ، دوم و سوم این مجموعه آن ۴۰ صفحه در پشاور طبع شده و بخش های چهارم . پنجم و ششم آن به همین نام گلزار مدینه ۱۴۴ صفحه به سال ۱۳۷۳ هـ ق نیز در پشاور به چاپ رسیده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۷۲۵)

گلزار ولایت :

مجموعه اشعار پښتو و پارسی مولوی کرامت شاه ساکن پیر پایی است . گلزار ولایت در قید ۱۸۴ صفحه به سال ۱۳۳۰ هـ ق در لاهور زیور طبع پوشیده است ، مضامین اشعار این مجموعه اکثر دینی باشد ، و اشعاری در موضوعات دیگر نیز در آن یافت میشود .

گلستان :

ترجمه گلستان سعدی رحمه الله عليه است که نشر آن به نشر و نظم آن به نظم پښتو ترجمه شده است. مترجم آن امیر محمد انصاری باشد، وی به سال ۱۲۲۷ هـ ق در کلکته از ترجمه و کتابت آن فارغ شده است این ترجمه گلستان تاهنوز طبع نشده . يك نسخه خطی آن در برتیش موزیم (فهرست میکیزی ۱۲۶) و نسخه دیگران ۹۶ ورق در بنگال ایستانک سوسیالتی بنگال موجود است. (دهند دکتایانو پښتو نسخی ۲۷۸) گلستان سعدی را راحت زاخیلی نیز ترجمه داشته است . گفته شده است که وی به سال ۱۹۲۵ ع این کتاب را ترجمه نموده بود . نقیب احمد و محمد خطاب دوشخص دیگری اند که به ترجمه گلستان سعدی پرداخته اند ، ترجمه گلستان سعدی راحت، نقیب احمد و محمد خطاب تحت اللفظ باشد (دزرغونی یاد ص ۵۸ ، ۵۹). همچنان عبدالصمدخان نیز به ترجمه گلستان سعدی دست یازیده بود. درین ترجمه نیز به نشر و نظم به نظم برگردانی شده است ترجمه گلستان از خان اڅکزی تا هنوز چاپ نشده . متن خطی آن ۴۹۲ صفحه در خانواده آن بزرگوار نگاهداری میشود . خان اڅکزی این ترجمه را بتاريخ ۱۲ می ۱۹۵۰ ع به پایان رسانده است . (دکسی دلمتی پښتانه لیکوال ج ۲ ص ۳۵۲)

گلشن اشعار افغانی :

مجموعه ایست از اشعار اولسی چندین شاعر پښتو موسوم به (گلشن اشعار افغانی) گردآورنده این مجموعه سید عمر باشنده قوی است . درین مجموعه در حدود صد پارچه شعر اولسی از تقریباً چهل شاعر ضبط شده ، مؤلف در آغاز هر پارچه شعر معلومات مختصری در باره گوینده وی نیز میاورد . مخطوطه گلشن اشعار افغانی ۱۶۸ صفحه دارد و آنرا بخش دوم این کتاب نامیده اند . نسخه خطی گلشن اشعار افغانی در کتابخانه اسلامیة کالج پشاور محفوظ است .

(لباب المعارف العلمیه ۴۸۳ مجله کابل شماره اول سال ۱۳۶۵)

گلشن امگل جان :

دیوان اشعار عشقی و مذهبیهی امگل جان ختک است موسوم به گلشن امگل جان . گلشن امگل جان ۳۲ صفحه به سال ۱۳۳۰ ه ق در لاهور طبع شده است . این دفتر شعر از نگاه فورم زیاده تر غزلیات شاعر را ارائیه میدارد .
(پښتو پانگه ج ۲ ص ۷۲۷)

گلشن لیبب :

دیوان عبدالرحمن ثانی است موسوم به گلشن لیبب ، درین دیوان موضوعات عشقی ، دینی، اجتماعی در قالب شعری بیان گردیده و ۲۱۴ پارچه شعر در آن گنجانیده شده است ، نسخه دستنویس آن ۱۸۱ صفحه دراد . گلشن لیبب چاپ نه گردیده دستنویس آن در گنجینه دستنویسهای اکادمی پښتوی پشاور محفوظ است .

گل صنوبر :

قصه گل صنوبر در بین مردم خاور زمین از شهرت زیاد برخوردار است و به ادبیات زبانهای این مردم نیز راه یافته است . گویند که اصل این قصه به مردم یونان تعلق دارد. قصه گل صنوبر در زبان پارسی و بعضی از زبانهای هندی و غیره به نظم و نثر نبشته شده است بزبان پښتو نیز چهار شاعر این زبان قصه گل و صنوبر را از زبانهای پارسی وارد و بزبان پښتو منظوم ترجمه داشته اند :

قصه گل و صنوبر را طالب رشید شاعری از دیار پکتیا به سال ۱۱۹۴ از پارسی به مثنوی پښتو ترجمه داشت . قصه گل و صنوبر طالب رشید به سال ۱۲۹۹ ه ق در دهلی و بعد به شیوه تحقیقی همراه با تحقیقات میر شرف خان وزیر از سوی اکادمی پښتوی پشاور به چاپ رسیده است. ارکان اکادمیهی پښتوی پشاور در سالهای ۱۹۸۰ ع بار دیگر به نشر این قصه دست یازیده اند .

احمدی صاحبزاده سخنور دیگر زبان پښتو ست که قصه گل صنوبر را منظوم داشته است گل صنوبر احمدی صاحبزاده در هفت پیکر مده و از جمله هفت قصه آن یکی قصه گل و صنوبر است . گل صنوبر احمدی

به چاپ نرسیده ، مخطوطه آن در پشاور موجود باشد .
 در آثار ملا نعمت الله نوشهری نیز از قصه گل و صنوبر یاد شده
 است . امان گجراتی قصه گل و صنوبر را از زبان اردو به مثنوی پښتو
 برگردانیده ترجمه منظوم امان گجر آتی در پشاور به چاپ رسیده است .
 (پښتو منظومۍ قصی صص ۹۵-۹۶)

گنج پښتو:

مجموعه ۴۹ حکایت است ، دوسوم به گنج پښتو . حکایات
 این مجموعه پرمینای متون کهن پارسی و فولکلور مردم ماتیه شده
 ، مؤلف آن مولوی احمد است ، وی حکایات گنج پښتو را به نشر شیوای
 پښتو نگاشته است . گنج پښتو بار اول به سال ۱۸۷۲ در کلیدافغانی
 بار دوم به شکل مستقل ۱۲۳ صفحه در لاهور به چاپ رسیده ، طبع سوم
 آن در پشاور صورت پذیرفته است .

گنجۍ الکو هری :

کتابیست منظوم در سه بخش در چهار هزار و سه صد و پنجاه بیت .
 بخش اول این کتاب مثنویست شامل : قصص دینی و مذهبی ، بعضی واقعات
 تاریخی .

بخش دوم آن شرح آیات قرآن کریم احادیث و مسایل دینی و در بخش
 سوم آن مسایل یند و نصیحت پیامده ، این بخش غزلیات نیز دارد . کتاب را
 ناظم آن دوست محمد خان سواتی به سال ۱۳۳۲ ه ق به تکمیل
 رساند . گنجۍ الکو هری چاپ نه گردیده نسخه دستنویس آن در سوات
 موجود باشد . (پښتو مجله دسمبر ۱۹۸۰ ص ۴۹)

گنج سعادت :

اثریست منظوم در مناقب سید امیر (صاحب کوچه) ناظم آن فیض الله
 قریشی است . ناظم درین کتاب علاوه از مناقب مرشدش ، مکاتبات ویرا
 باسید احمد شهید ، سرداران پشاور ، شاه شجاع و مسایلی در مورد مخا-
 لغت از سلاخان زیده باسید امیر مزکور نیز درین کتاب آورده است .
 گنج سعادت در سال ۱۲۶۹ ه ق منظوم گردیده ، مطبوع نیست نسخه

خطی آنرا مؤلف تیرهریر شاه‌عران در کتابخانه صاحبزاده عبدالحمید قوپی
از نظر گذرانیده است . (تیرهریر شاعران ۲۲۴-۲۲۷)

گنج یاقوت نایاب :

دیوان اشعار تورسم خان شاعر قرن چهاردهم هجری است ، موسوم
به گنج یاقوت نایاب ، درین دیوان غزلیات ، قصاید و اشعاری به
آهنگهای ملی پښتو گنجانیده شده محتوی آن عشقی ، دینی ، حکایتی
و گاهی اخلاقی ، اجتماعی و ملی نیز باشد .

جلد اول این دیوان ۳۰۶ صفحه ، جلد دوم آن ۲۴۵ صفحه ، جلد
سوم آن ۱۱۶ صفحه و جلد چهارم آن ۱۳۲ صفحه ، جلد پنجم آن ۳۵۲
صفحه دارد . همه یی این نسخ در گنجینه دستویسهای اکادیمی
پښتوی پشاور نگاهداری میشود . تورسم خان تمام این مجموعه
هارا بین سالهای ۱۹۳۶ - ۱۹۴۳ تکمیل داشته است .

گیتانجلی :

درین رساله ۱۰۱ مناجات رابندر ناتھ تاگور (۱۸۶۱ - ۱۹۴۱ع) توسط
استاد بینوا منثور ترجمه شده است ، ترجمه پښتوی گیتانجلی بار اول ۶۱
صفحه به سال ۱۳۳۶ هـ ق از سوی رادیو افغانستان به چاپ رسید . اما
بار دوم با اضافات و تصحیحات مجدد همراه با مقدمه عالمانه دانشمند فاضل
پوهاند رشاد ۲۱۶ صفحه به سال ۱۳۵۴ هـ ش از سوی پوهنځی ادبیات
پوهنتون کابل چاپ و نشر شد . (پښتو کتابښودص ۵۹ مقدمه گیتانجلی)

ل

لرغونی آریایان :

کتابیست پژوهشی دربارهٔ مدنیت، کلتور و معاشره مردم آریایی قدیم دوره های ویدی و اوستایی . مؤلف آن مرحوم خیر محمد ساد است، لرغونی آریایان ۱۰۲ صفحه به سال ۱۳۶۳ هـ ش از سوی مرکز تحقیقات بین‌المللی پښتو به چاپ رسیده است .

لرغونی پښتانه :

کتابیست تاریخی و ادبی که در نگارشش از تاریخ سوری استفاده شده . مؤلف این کتاب شیخ کتبه بن یوسف متی زی است . لرغونی پښتانه در حوالی قرن هشتم هجری نگارش یافته و یکی از مآخذ عمده مؤلف پته خزانه بود . شرح حال شاعران قدیم زبان پښتو را محمد هوتک مؤلف پته خزانه ازین کتاب بر داشته است .

(پښتو پخوانی تذکری ص ۲۴-۲۷)

لرغونی پښتانه قومونه :

کتابیست پیراهون منشأ و نسب بعضی از قبایل پښتون . این کتاب

۱۰۴ صفحه در پشاور چاپ شده است ، بعضی از تحلیلهای این اثر قابل غور و قسمتی از آن پذیرفتنی باشد ، مؤلف این کتاب قیام الدین خادم است .
(امیر علی شیر نوایی ۵۰)

لغات پښتو :

از عبدالله افغان نویسنده قاموس پښتو به دری . در حواشی این فرهنگ به بعضی از لغات آورده شده در فرهنگ مناطق استعمال آن نیز نشان داده شده است . قاموس مذکور تا حال طبع نشده نسخه خطی آن ۴۴۸ ورق در آرشیف ملی افغانستان محفوظ است .
(پښتو نسخی)

لغوی څېړنه :

اثریست تحقیقی در باره موضوعات عمومی زبان شناسی و لغت شناسی زبان پښتو . لغوی څېړنه تألیف استاد الفت مرحوم باشد ، این اثر ۸۸ صفحه به سال ۱۳۲۱ هـ ش از سوی پښتو تولنه به چاپ رسید .
(دالفت یاد ص ۱۰۹)

لنډی :

مجموعه ایست انتخابی از لندهای پښتو . این مجموعه را مرحوم استاد بینوا انتخاب و برگردانی بزبان پارسی نموده و محمد ابراهیم شریفی ترجمه انگلیسی بدان افزوده است . مجموعه ۱۷۶ صفحه مصور به سال ۱۳۳۷ هـ ش از سوی رادیو افغانستان به چاپ رسید .
(مقدمه گیتانجلی ص ۹۴)

و اما باید تذکر داد که روان شاد استاد بینوا در سال ۱۳۵۸ هـ ش مجموعه دیگری از لندهای انتخابی را از سوی مرکز تحقیقات بین المللی پښتو نیز انتشار داد این مجموعه چون مجموعه اولی ترجمه های پارسی و انگلیسی با خود همراه دارد .

لنډی قصی :

مجموعه چند حکایت کوتاه است ، مرحوم نصرالله خان نصر آنرا غرض مطالعه اطفال و خورد سالان تهیه و تألیف نموده ، جز اول آن ۱۶ صفحه

به سال ۱۹۵۲ خ و جز دوم آن نیز ۱۶ صفحه به همین سال در پشاور
به چاپ رسیده است .

لور خیالونه او ژور فکرونه :

ترجمه ایست از آثار انتخابی نویسنده کان مشهور جهان همراه
بائشته چندی از مترجم مرحوم استادالفت ، لور خیالونه او ژور فکرونه
۹۷ صفحه به سال ۱۳۳۵ ه ش از سوی پښتو ټولنه به چاپ رسیده
است . (دالفت یاد)

لومړی کتاب دپښتو :

کتابیست درسی شامل درنصاب تعلیمی مکتب حبیبیه عصر سراجی .
مؤلف این کتاب مرحوم مولوی صالح محمد خان هوتک باشد . وی این
سلسله کتب درسی را غرض مقاصد آموزش در سه جلد تهیه دید که
جلد اول آن بنام (لومړی کتاب دپښتو) بار اول به سال ۱۳۳۳ ه ق
در کابل و بار دوم به سال ۱۳۳۶ ه ق در لاهور به چاپ رسید .
جلد دوم آن بنام (دوهم کتاب دپښتو) در کابل چاپ شد .
جلد سوم آن بنام (دریم کتاب دپښتو) نیز در کابل به چاپ رسید .
(کتابشناسی هوتکیان و پښتو کتاب نبود)

لیک ښوونکی :

کتابیست در باب اصول انشاپښتو . همچنان درین اثر نمونه
های زیادی از نامه های گوناگون پښتو درج است ، مؤلف لیک ښوونکی
مرحوم محمد گل نوری است . لیک ښوونکی را پښتو ټولنه ۱۶۵ صفحه
به سال ۱۳۱۸ ه ش در مطبعه دولتی طبع نمود .

(پښتو پانگه ج ۲ ص ۷۳۵)

لیکوالی :

کتابیست در باره اصول نگارش، سوابق تاریخی املاي پښتو، اصول تنفیط و دیگر خصایص نویسنده گي باچند نمونه از نبشته های امروزي لیکوالی ۲۲۰ صفحه به سال ۱۳۳۹ هـ ش از سوی پښتو تولنه به چاپ رسیده است .
(دالفت یاد ص ۱۱۲)

لیلی ومجنون :

قصه لیلی ومجنون از داستانهای پرآوازه شرق است . اصل این داستان به مردم عرب تعلق دارد . اما داستان لیلی ومجنون در تمام ملل خاور کسب شهرت نموده و به اکثر زبانهای مشرق زمین به نظم و نثر نبشته شده است . در زبان پښتو نیز عدد زیادی از شعرا و سخنوران پښتو قصه لیلی ومجنون را به نظم درآورده اند . از انجمله : بای خان بونیری شاعر معاصر خو شحال خټک (۱۰۲۲ - ۱۱۰۰ هـ ق) قصه لیلی ومجنون را به رشته نظم کشید . لیلی ومجنون بای خان چاپ نه شده مخطوطه آن در گنجینه دستنویسهای اکادیمی پښتوی پشاور وجود دارد .

سکندر خان خټک شاعر شیوا بیان پښتو قصه لیلی ومجنون را به سال ۱۰۹۰ هـ ق به مثنوی پښتو نظم کرد . لیلی ومجنون سکندر خان خټک بار اول به سال ۱۲۹۴ هـ ق در دهلی زیور طبع پوشید و بار دوم متن آن در سال ۱۳۵۸ هـ ش از روی نسخه چاپی و مایکرو فلم نسخه واحد خطی این کتاب (محموظ در موزیم ملی دهلی) تهیه شد ، و با مقدمه و تحقیق سرمحقق دوست شینواری از سوی اکادیمی علوم افغانستان به چاپ رسید .

حافظ نظام شاعر دیگر زبان پښتو ست که لیلی ومجنون را به سال ۱۱۰۰ هـ ق نظم نموده ، لیلی ومجنون حافظ نظام درجلد اول ورکه خزانه په چاپ رسیده است .

محمد عصام یکی دیگر از سخنوران زبان پښتو ست که داستان لیلی ومجنون را به مثنوی پښتو منظوم داشته ، قصه لیلی ومجنون محمد - عصام در سال ۱۲۹۴ هـ ق در دهلی به چاپ رسیده يك نسخه خطی آن

در گنجینه دستنویسهای اکادمی پښتوی پشاور موجود است شاعر دیگری که لیلی ومجنون را به مثنوی شیوای پښتو منظوم ترجمه نمود ، رحمت داوی است يك نسخه مصور مثنوی لیلی ومجنون رحمت داوی در کتابخانه پښتو تولنه (اکادمی علوم افغانستان) وجود دارد . همین نسخه خطی به سال ۱۳۶۰ هـ ش همراه با تحقیقات مصطفی نژدی وعبدالهادی هاند عکسی از مثنوی پښتو تولنه (اکادمی علوم افغانستان) به چاپ رسید .

ملانعمت الله شاعر قرن چهاردهم نیز قصه لیلی ومجنون را منظوم داشته لیلی و مجنون ملانعمت الله بار ها در پشاور به چاپ رسیده است . فدا مطهر در کتاب داورلمبی این داستان را بصورت خلاصه منظوم داشته است . (پښتو منظومی قصی ص ۹۸- ۱۰۰) واما شخصی بنام احمد نیز قصه لیلی ومجنون را به مثنوی پښتو نظم داشته منظومه لیلی ومجنون احمد به سال ۱۲۹۵ در دهلی چاپ شده است .

م

مبدالخلاق :

این اثر در قالب مثنوی نظم گردیده ، ناظم آن گل محمد فرزند دوهی اخون است . این کتاب دارای چهار فصل است از زمین و آسمان ، پیدایش آدم ، فرشته ها و غیره بحث میدارد . اصل کتاب بزبان عربی بود ، شخصی بنام شیخ غنی آنرا به فارسی برگرداند و گل محمد آنرا به زبان پښتو ترجمه کرد . مبدالخلاق تا هنوز به چاپ نرسیده ، مخطوطه آن ۵۹ ورق بخط توره بازختک (کتابت در سال ۱۲۸۲ هـ ق) در گنجینه دستنویس های اکادمی پښتوی پشاور نگاهداری میشود .

متلونه :

مجموعه ایست از ضروب الامثال پښتو ، مدون مجموعه مرحوم نوری است . درین مجموعه ۱۹۱۰ ضرب المثل پښتو مردف درج است . مجموعه را پښتو تولنه ۱۵۶ صفحه به سال ۱۳۲۷ هـ ش در کابل طبع نموده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۷۳۷)

مثنوی :

رساله منظوم نیست دارای محتوی ملی از مرحوم عبدالاکبر خان اکبر این رساله ۱۶ صفحه به سال ۱۹۶۹ ع در پشاور طبع و نشر شده است . (پښتو پانگه ج ۲ ر ۷۳۷)

مثنوی مولانا روم :

ترجمه تلخیص مثنوی معنوی مولانای روم است . مترجم آن مرحوم عبدالاکبر خان اکبر باشد ، درین ترجمه مثنوی دودفتر مثنوی ترجمه وتلخیص شده است . این دو دفتر در قید ۴۶۴ صفحه بنام مثنوی مولانا روم به سال ۱۹۷۷ ع در پشاور به چاپ رسیده است .
(زیری شماره ۴۹) سال ۱۳۵۶

مغربات اکسیر :

ترجمه طب بشیر زبان اردو است ، رضوان نام شاعر ونویسنده زبان پشتو آنرا بنام مجربات اکسیر در سال ۱۳۰۳ ه ق بزبان پشتو بر گردانده است . ترجمه مثنوی است ولی در آغاز منظومه های نیز در حمد وثعت سبب تألیف کتاب دارد . مؤلف تیرهیر شاعران ضمن نبشتن شرح حال رضوان ازین کتاب استفاده کرده است .
(تیرهیر شاعران ص ۲۳۰)

مجموعه :

شامل نور نامه از جان محمد ، شمایل نامه و صدوسی مسئله از اخوند درويزه ننگر هاری است ، مخطوطه این مجموعه ۵۱ ورق در رضا لا بیریری رامپور نگاهداری میشود . (دهند دکتا بخانو پشتو خطی نسخی)

مجموعه :

درین مجموعه نور نامه از جان محمد پنج گوهر و شمایل نامه از اخوند درويزه ننگر هاری یکجا خطاطی شده است . دستنویس مجموعه ۲۵ ورق در رضا لا بیریری را مپور نگاهداری میشود .

(دهند دکتا بخانو پشتو نسخی ۱۱۲)

مجموعه :

مجموعه ایست از متون قدیم ضرب المثلها ، ولیدی های پشتو . در بخش اول از : داستان امیر حمزه ، قصه آدم خان درخانی ، داستان مکر زنان و دیـــــوا و عبدالحمید خان ابیاتی انتخاب گردیده که لغتی دران موجود باشد .

در بخش دوم ضروب الا مثال .
در بخش سوم لنوی های پښتو جمع اوری و به شکل مردف اورده
شده است .

مدون وجامع آن محمد عمر نام دارد .وی مجموعه اش را به سال
۱۳۱۲ هـ ش تهیه داشته ،مخطوطه آن ۲۲۵ صفحه در آرشیف ملی
افغانستان محفوظ است .
(پښتو نسخی)

مجموعه آثار منظوم طالب عثمان:

مجموعه ایست از آثار منظوم طالب عثمان شاعر قرن چهاردهم.
درین مجموعه غزلیات ، مثنویات و دیگر اصناف شعری شاعر محفوظ
است . موضوعات آن دینی عشقی، تاریخی و اخلاقی است . این مجموعه
در بیش از پنج جلد و صدها صفحه گنجانیده شده ، سال تکمیل آنرا
در دستنویس يك جلد آن ۲۶ ربیع الثانی ۱۳۳۳ هـ ق گزارش نموده است.
(پښتو مجله جنوری ۱۹۸۱ ص ۵۰)

مجموعه اشعار :

مجموعه ایست شامل دو بخش در بخش اول آن منتخب قصص الا -
نبیاً آمده که ناظمی بنام ملا محمد رحیم از قصص الانبیا پارسی به مثنوی
پښتو برگردانده است . در بخش دوم آن مناجات ملا فرح الدین قند-
هاری ضبط بوده است . مخطوطه آن ۱۴ ورق (خطاطی شده در سال ۱۳۵۰
هـ ق) در کتابخانه نجیب قندهاری محفوظ باشد ، مطبوع نیست .
(پښتو نسخی)

مجموعه اشعار حضرت ولی :

شیریندل خان ساپی اشعار اولسی حضرت ولی شاعر عوامی زبان پښتو
را گردآوری نموده و آنرا (حضرت ولی داشعارو مجموعه) نام گذاشته
است . اشعار این مجموعه بآهنگ های ملی پښتو سروده شده ، محتوای
آن عشقی ، اخلاقی و قسماً تاریخی است مجموعه اشعار حضرت چاپ

نشده ، نسخه خطی آن بخط گردآورنده در مجموعه خطی پښتو تولنه محفوظ است .

در قید (۱۲۴ صفحه) . (اولی سندری ج ۱ ص ۵۳)

مجموعه اشعار سید پاچا :

مجموعه ایست از اشعار سید پاچا شاعر عوامی شامل ۵۰ پارچه شعری عشقی دینی و قسمی اجتماعی شاعر. درین مجموعه ۱۵ چار بیت ۲۰ غزل، ۱۰ مقام و (۵) بگتی محفوظ باشد. مجموعه نزد ورثه شاعر بخط خود شاعر محفوظست . مجموعه اشعار سید پاچا چاپ نشده است . (دسردو توتیان)

مجموعه اشعار عبدالسلام صاحبزاده :

مجموعه شعر عبدالسلام صاحبزاده موسهی است تاهتوز به چاپ نرسیده مخطوطه آن به خط مؤلف در قید ۱۲۱ صفحه باقیست اشعارش از نگاه مضمون دینی ، تصوفی و اخلاقی گزارش شده است . (زیری شماره ۴۳ - سال ۱۳۵۶)

مجموعه اعجاز محمدی معه طب :

در بخش اول این کتاب مسایل حکمت تعویذات فالهاشکونها وانکاره ها و در بخش دوم آن نسخه های مختلف النوع طب قدیم آمده است. کتاب به نثر و نظم تالیف گردیده مؤلف و ناظم آن ملا نعمت الله باشد کتاب ۶۴ صفحه در لاهور طبع شده است .

مجموعه خطب :

مجموعه ایست از خطبه های که در مناسک دینی و مذهبی از سوی خطبا گفته میشود . در بین خطبات آن منظومه های پارسی و متون عربی نیز آمده . این مطالب را به شمول منظومه های پښتوی مجموعه قاضی در مکتون تهیه دیده ، مجموعه خطب ۴۶ صفحه در راولپندی چاپ شده است .

مجموعه جنگنامه افغانی جدید :

درین مجموعه سه قصه ذیل گنجانیده شده است .

۱- جنگنامه میر حاتم ۲- قصه شمشاد بادشاه ۳- قصه قنبر وفادار.
هر سه قصه را سید ابو علیشاه منظوم داشته ، و تمام آن قصص در
قید ۵۶ صفحه به سال ۱۳۲۳ ه ق در لاهور چاپ شده است .

مجموعه رسالات :

مجموعه ایست از رسایل مذهبی، درین مجموعه رسالات زیرین درج
شده است :

- ۱- رساله میراث از عبدالرحمن.
  - ۲- انتخاب اسرار العارفین شیر محمد هوتک .
  - ۳- وصیت نامه از ملا پیر محمد اخوند .
  - ۴- رساله دیت از فیض الله .
  - ۵- شرح اسما حسنی .
  - ۶- رساله سقاط .
  - ۷- نامه منظوم صالح محمد .
- مخطوطه آن در کتابخانه پرو فیسور ولی محمد خان سیال کاکړ
دیده شده است (کتابت شده سال ۱۳۳۰ ه ق) .
(پښتو نسخی)

مجموعه رسالات مسایل دینی :

مجموعه ایست منثور شامل ۱۹ رساله درباره اعتقاد و اجتهاد - از
دوست محمد کړی کپوری مخطوطه آن ۲۴۴ ورق (کتابت شده در سال
۱۳۵۱ ه ق) در کتاب خانه پرو فیسور ولی محمد خان سیال کاکړ
محفوظ است ، مجموعه تاهنوز طبع نشده است .
(پښتو نسخی)

مجموعه رسایل :

کتابیست منظوم و منشور درباره فال های گونا گون همراه بازلزله
نامه عرایض نامه و سفر نامه مؤلف و ناظم آن عجب خان ساکن پجکی باشد.
این کتاب ۱۱۲ صفحه در سال ۱۳۴۶ ه ق در پشاور چاپ شده است .

مجموعه قصص :

درین مجموعه چهار قصه دینی همچنان خیالی و فولکلوری بیامده ،
ناظم و مترجم آن چراغ الدین شاعر اوایل قرن چهاردهم است . قصص
مجموعه عبارت اند از :

قصه شمشاد - قصه دختر قاضی کرامت حسنین و قصه فقیر بغداد -
این مجموعه در قید ۴۴ صفحه در لاهور و در قید ۴۸ صفحه در پشاور
به چاپ رسیده است . (پشتو کتاب بنود ص ۸۱)

مجموعه قهقهه - قصه نصیر بوبری - قصه مرغابی قصه و جابر انصاری :

درین مجموعه چهار قصه قدیم روایتی مشرق زمین گرد آمده که با
استفاده از متون قدیم زبانهای دیگر نظم و برگردانی شده ، ناظم آن سید -
ابوعلیشاه است . مجموعه ۲۴ صفحه در لاهور به چاپ رسیده است .
(پشتو پانگه ۲۰۷۴)

مجموعه کسب نامه :

در مجموعه کسب نامه معلوماتی بیرامون دلاکان - آهنگران ، دو بیان و
نجانان به نظم و نثر بیامده است .
مؤلف رساله نعمت الله نوشهریست رساله ۲۴ صفحه در لاهور
طبع شده است . (پشتو پانگه ج ۳ ص ۷۴۱)

مجموعه کلام واجد :

اشعار این مجموعه به اوزان ملی پشتو و قسمی در قالب غزل سروده
شده . شاعر آن عبدالواحد کاکا خیل شاعر قرن چهاردهم است ، محتوی مجموعه
عشقی - دینی و اجتماعی است این مجموعه تا هنوز چاپ نشده ، مخطوطه
آن نزد سیف الرحمن سید موجود است .

مجموعه کلام بهادر شاه :

درین مجموعه اشعار اولسی بهادر شاه شاعر قرن چهاردهم
گرد آور ی شده گرد آورنده مجموعه جمال الدین فرزند
شاعر است . این مجموعه چاپ نشده ، نسخه دستنویس آن در گنجینه
دستنویسهای اکادمی پشتوی پشاور نگاهداری میشود .

مجموعه مناجات :

مجموعه ایست از مناجاتها و مناقب حضرت رسول ، ابوحنیفه - امام شافعی
پیرصاحب - وسوات صاحب ، ناظمان رساله عبارت اند از : مطیع الله ،
احمدی صاحبزاده ، محمدامین ، محمدخان ، واحد ، مجموعه مناجات ۱۶
صفحه در لاهور طبع شده است . (پنستو پانگه ج ۲ ص ۷۴۲)

مجموعه مناجات جدید افغانی :

مجموعه مناجاتها یست از : سیداحمد - احمدی صاحبزاده ، محمدخان
محمد گل - مجموعه مناجاتها ی جدید ۱۶ صفحه به سال ۱۳۱۹ هـ ق در
لاهور چاپ شد . (پنستو پانگه ج ۲ ص ۷۴۲)

مجموعه مناقب میا محمد عمر خمکنی :

درین مجموعه ۵۹ مناقبت شخصیت بزرگ روحانی و علمی میا محمد عمر
خمکنی گردآمده ، این مناقب رامسعود گل به مثنوی پنستو نظم داشته و
۱۰۸ صفحه به سال ۱۲۹۹ هـ ق در دهلی به چاپ رسیده است .

مجموعه وظایف افغانی :

درین مجموعه چندین نظم دینی پنستو در قالب مربع همین گونه نودنه
نام خداوند و قصاید و ادعیه عربی با ترجمه پنستو و در اخیر يك دعا
منثور پنستو گنجانیده شده ، در مقطع يك نظم پنستوی مجموعه نام ناظم
(شیرمحمد) معلوم میشود ، مجموعه ۷۲ صفحه در لاهور چاپ شده است .

محبوبه او جلات :

فولکلور شناسان پنستو شکل شفاهی این قصه را از حافظه مردم ضبط
داشته اند و این خود بدین معنی است که این داستان در پهلوی سایر
داستانهای فولکلوری مردم ما درین توده های پنستون شهرت
دارد . شاعران زبان پنستو نیز به نظم این داستان دست
یازیده اند . محمد اعظم کودیزی شاعر یست که قصه محبوبه و جلات را به
نظم پنستو درآورده است . نسخ خطی این قصه در انستیتوت شرق شناسی

لیننگراد و آرشیف ملی افغانستان نگاهداری میشود .
 عبدالکریم شاعر دیگر این زبان قصه محبوبا و جلالت را به مثنوی
 پښتو سروده است . محبوبا و جلالت عبدالکریم بارها در دهلی لاهور و
 پشاور به چاپ رسیده است . طبع دهلی آن ۳۲ صفحه از سال ۱۳۱۳
 هـ ق است . فدامطهر در کتاب داورلمبی روایت کوتاه این قصه را نظم
 نموده - حافظ عظیم و حمید گل نیز از ناظران این داستان دانسته شده اند .
 (پښتو منظومی قصی ص ۱۰۲)

محبوبه شام و شهزاده روم :

قصه ایست خیالی درین قصه داستان شاه دختی از دیار شام و
 شاهزاده یی از دیار روم بیان شده است ، این قصه از ادبیات زبانهای دیگر
 بزبان پښتو راه یافته - ناظم آن عبدالغفار نام دارد . محبوبه شام
 شهزاده روم پښتو ۲۵۶ صفحه در لاهور به چاپ رسیده است .
 (پښتو منظومی قصی ص ۱۰۲)

محبوب الصالحین :

مثنویست از عبیدالله الکوزی ، وی به سال ۱۲۹۷ هـ ق از نظم آن
 فارغ شده است . مسایلی در باب سلوک و زهد و پارسایی در آن بیامده .
 غزلی چندی از ناظم نیز ضم این کتاب است محبوب الصالحین مطبوع
 نیست نسخه خطی آن ۱۵۶ صفحه در کتابخانه پوهاند دکتر جاوید
 محفوظ باشد .
 (پښتو نسخی)

مخارج حروف :

رساله ایست در تجوید قرآن عظیم از اخوند درویزه ننگرهار ، سال
 تالیف آن حدود ۱۰۰۰ هـ ق گزارش شده است . رساله تجوید اخوند در-
 ویزه موسوم به مخارج حروف از آثار عربی به نظم پښتو بر گردانی شده
 است رساله تجوید اخوند درویزه در فصل سوم مخزن الاسلام درج باشد .
 این رساله بارها در مخزن الاسلام به چاپ رسیده و نسخ خطی آن نیز
 فراوان یافت میشود .
 (پښتو تجوید و نو تاریخچه ص اووه)

مختصر :

مثنوی ایست در بیان مسایل وارکان دین موسوم به مختصر ، ناظم آن عبدالباری گداست - وی مختصراً به سال ۱۱۶۰ هـ ق نظم کرده ، تا حال به چاپ نرسیده نسخه واحطی تاحال معلوم آن به خط امرالله اسحق زی کتابت شده در سال ۱۱۷۶ هـ ق ۲۰ ورق در مجموعه خطی زلمی - هیو ادمل نگاهداری میشود .

مخزن الاسرار :

کتابیست مشتمل بر ابواب و فصول جدا گانه پیرامون مسایل مهمه اخلاقی و دینی مؤلف کتاب صفی الله ختک شاعر و نویسنده قرن سیزده هم هجری زبان پبستوست . مؤلف تیر هیر شاعران حین نبشتن شرح حال صفی الله ازین کتاب استفاده نموده ، وی این کتاب را نثر پشتو توصیف کرده است و اقتباسات آنرا در صفحات ۲۳۵-۲۳۶ تیر هیر شاعران به شیوه نثر درج نموده ولی از مطالعه همین اقتباسات برمی آید که کتاب مثنور نبوده بلکه منظوم است .

مخزن الاسلام :

کتابیست دینی ، شرعی و عرفانی از اخوند درویزه ننگر هاری . درین کتاب مسایل و مضامین زیرین اخوند بیامده :

۱- ترجمه و شرح قصیده امالی ۲- ترجمه عقاید نسفی ۳- ترجمه خلاصه کیدانی ۴- رساله تجوید ۵- ترجمه قصیده برده و دیگر مسایل و مضامین . اکثر مطالب مخزن الاسلام از آثار معتبر فقه و عقاید اسلامی گرفته شده است . مخزن الاسلام بارهادر دهلی و پشاور به چاپ رسیده و نسخ خطی آن فراوان در کتابخانه های کیتی یافت میشود . قدیمترین چاپ تا حال معلوم آن از سال ۱۲۸۴ هـ ق باشد این نسخه ۲۲۰ صفحه در پشاور چاپ شده در حاشیه آن مفتاح الدقایق نیز به چاپ رسیده است . متن تحقیقی مخزن الاسلام همراه با مقدمه پرو فیسور تقدیم الحق کاکا خیل به سال ۱۹۶۹ ع از سوی اکادمی

پښتوی پشاور به چاپ رسیده است (دهند دکتا بخانو پښتو خطی نسخی
ص ۲۲۵)

مخزن التفاسیر :

ترجمه و تفسیر یست از قرآن مجید بزبان پښتو ، از مولانا محمد الیاس
در نېشتن این تفسیر از جلال الدین وحاشیه جلالین
و موضح القرآن استفاده زیاده شده ، مخزن التفاسیر ۵۶۱ صفحه به سال
۱۳۱۳ هـ ق در دهلی طبع شده است . (کابل مجله ۱۳۵۶ ر ۶۱۳)

مدح صاحب سوات و مدح ملا صاحب

مانگی مدح اخوندزاده صاحب هله : سرود های مدحیه ایست از شیر احمد
و غزالدین که در مدح پیشوایان روحانی اخون سوات و اخون هده سروده
شده است ، مجموعه ۱۶ صفحه به سال ۱۳۰۱ هـ ق دهلی چاپ شده است .
(پښتو پانگه ۷۴۶ ر ۲)

مراسله بهایی :

مجموعه مراسلات ، مصاحبه ها و دید و باز دیدها و مشاعره های بهایی
جان صاحبزاده است موسوم به مراسله بهایی . این مجموعه در سال ۱۳۴۹
هـ ش تکمیل گردیده نسخه خطی آن بخط مؤلف دیده شده است ، مطبوع
نیست . (دبھایی ژوند لیک ۵۰)

مرغوب القلوب :

مرغوب القلوب از سلوک و معرفت بحث میکند . ناظم و مؤلف آن شاعر
و نویسنده یی بنام گل محمد است . این کتاب چاپ نشده ، مخطوطه آن
۱۱ صفحه کتابت شده در سال ۱۲۴۵ هـ ق در ضمیمه جامع الانوار مطبوع
در گنجینه دستنویس های اکادمی پښتو پشاور بیامده است .

مرغی او میرویس :

از داستانهای عاشقانه فولکلوری و محلی پښتو زبانان است ، این داستان
در منطقه سوات شهرت دارد . داستان مرغی و میرویس قصه عشق دختری
بنام مرغی و پسری بنام مروس زرگرا بیان میدارد . این قصه بر علاوه
شکل شفاهی آن توسط شاعری بنام سلیمان شاه نظم شده منظومه

مرغی او مروس سلیمان شاه در شماره (۲) سال ۱۹۵۹ مجله پښتو نشریه اکاډیمي پښتوي پشاور چاپ گردیده است .
(پښتو منظومي قصی ص ۱۰۳-۱۰۴)

مراوی گلونه :

مجموعه ناچاپ شده اشعار استادالفت است - این مجموعه محصول دوران اخیر زنده گی شاعر باشد ، نامش را خود شاعر مراوی گلونه گزیده است ، مراوی گلونه ۹۸ صفحه به خط مؤلف در کتابخانه نگارنده نگاهداری میشود .

المستغاث :

اثریست منظوم از محمدی صاحبزاده شاعر بلند مقام زبان پښتو در محامد ومحاسن حضرت پیغمبر (ص) . المستغاث محمدی تاهنوز چاپ نشده مخطوطه آن یکصدوده ورق (کتابت شده در سال ۱۳۳۷ ه ق) در بنو نزد طاهر کلاچوی موجود بود ، المستغاث ۲۸۲ بند دارد .

مسایل سلوک :

اثر منظوم است از محمد رسال ناظم این کتابرا به سال ۱۲۶۵ ه ق منظوم داشته مسایل سلوک و برخی از مباحث دینی را بیان میدارد . دو نسخه خطی آن دیده شده است :
یکی مخطوطه پروفیسور سیال کاکړ ۱۴۸ ورق ، دومی مخطوطه ایکه به سال ۱۳۵۳ ه ش در جریده زیری گزارش شده است .

مسدس حالی :

مسدس مشهور اردوی مولانا الطاف حسین حالی را غلام محمد پوپلزی به مسدس پښتو ترجمه نموده است . این مسدس پیرامون عروج ونزول اسلام مطالب عبرتناک و درد ناکی دارد .
ترجمه پښتوی مسدس حالی با مقدمه منشور (۳۲ صفحه یی) غلام محمد پوپلزی ۱۳۶ صفحه بار اول به سال ۱۳۱۰ ه ق در دهلی به چاپ رسید .

در (ص ۱۷۹-۱۸۰) پښتو کتابونه گزارش شده است که همین کتاب

بنام مدویر اسلام ۶۹ صفحه به سال ۱۹۴۶ در پشاور بار دوم نیز به چاپ رسیده است .

مدرس حالی بار سوم یا مناجاتی از پروفسور محمد نواز طایر و همچنان از مراد شینواری درخاتمه ۱۳۲ صفحه به سال ۱۹۶۱ از سوی اکادمی پښتوی پشاور چاپ شد .

مشاجرات العارفین :

دیوان اشعار عارفانه ابابکر قندهاریست موسوم به مشاجرات العارفین . این کتاب را مؤلف حالنامه چنین معرفی داشته است . «... و به زبان افغانی مشاجرات العارفین دیوان ساخته است . و در آن قصاید و رباعی بی نظیر گفته ...» نسخه خطی آن فعلاً به ما معلوم نیست .

(حالنامه ص ۷۵۲)

مشکل کشای طالبان :

درین مجموعه آثار زیرین قدرت علی مشهور به قاضی کل شاعر قرن چهارده بیامده :

۱- اشعار اولسی شاعر ۲- قصه فتح خان و رایبا . ۳- قصه رت و پدم و (۴) رساله منثور حل مسایل . نام مکمل کتاب را شاعر خود چنین نبسته است . (مشکل کشای طالبان الموسوم به خزینه السلطان دلکشای عاشقان) دستنویس این مجموعه ۲۲۶ صفحه در مجموعه نسخ خطی اکادمی پښتوی پشاور نگاهداری میشود . تا هم اکنون چاپ نشده است .

مصباح الظلم :

مثنوی دینی است ، از ولی محمد هوتک شاعر حدود قرن سیزدهم . درین اثر تشریح اسما حسنی - قواعد تجوید و دیگر مسایل دینی بیامده . موضوعات کتاب از آثار عربی و پارسی به مثنوی پښتو برگردانده شده است . نسخه خطی آن ۱۲۴ ورق (کتابت شده در سال ۱۲۸۰ هـ) در کتابخانه پروفسور سیال کاکړ در (کوئته) موجود است .

(پښتو نسخی)

مطلوب الطالبین :

رساله‌ی ایست منثور از زبان پارسی توسط معراج الاسلام بنوی پنبتو گردیده ، محتوی آن خرافی بوده . از زبان پارسی به پنبتو ترجمه شده نویسنده پارسی آن شیخ داؤدسبز پوش معرفی گردیده از جادوو طلسم بحث میکند . رساله ۲۴ صفحه در سال ۱۹۱۴ در لاهور طبع شده است .

مطلوم دنیا :

درامیست از مرحوم عبدالاکبرخان اکبر . درین درام زنده گی فلاکت بار یک پنبتون نادار تمثیل شده است . در یکی از چاپهای آن مقدمه خان عبدالغفارخان نیز آمده است نسخه چاپی این درام ۹۲ صفحه دارد . بار اول بنام جونگره طبع شده است . (پنبتو پانگه ۲ ۷۵۰-۷۵۱)

معارج النبوة :

ترجمه ایست از معارج النبوة پارسی معین الدین فراهی معارج النبوة را شاد محمدخان مردانی به مثنوی پنبتو برگردانده است . وی ترجمه این کتاب را به سال ۱۳۱۲ هـ ق به پایان رسانده . معارج النبوة پنبتو طبع نشده ، نسخه خطی آن ۴۸۴ صفحه در مجموعه نسخه های خطی اکادیمی پنبتو ی پشاور نگهداری میشود .

معجزات :

مثنویست در بحر خفیف از اخوندعبیدالکبیر . درین مثنوی معجزات حضرت محمد(ص) بزبان پنبتونگاشته شده است . معجزات ۱۲۸ صفحه به سال ۱۳۴۶ هـ ق در هوتی طبع شده است . باید تذکر داد که این نسخه منظوم معجزات از اخوند کبیر به (معجزات خورد) مسمی بوده نسخه مکمل آن با اضافات از همین عبدالکبیر بنام معجزات کلان ۲۱۳ صفحه به سال ۱۳۵۷ هـ ق در لاهور به چاپ رسیده است .

معجزات :

اثر یست منظوم از صدرخان ختک ، شاعر حدود قرن دوازدهم . ناظم

درین اثر معجزات حضرت محمد (ص) را به مثنوی پنبتو بیان داشته است. معجزات نا حال چاپ نشده مخطوطات آن در کتابخانه های ذیل دیده شده است .

- ۱-مخطوطه پروفیسور سیال کا کپی ۷۱ ورق .
- ۲-مخطوطه دانشمند برینس کتابت شده در سال ۱۱۷۵ هق .
- ۳-مخطوطه نجیب کندهاری ۷۵ ورق کتابت شده در سال ۱۱۶۷ هق.

معجزات سردار عالم :

ترجمه ایست منظوم از زبان عربی به پنبتو ، درین ترجمه حالات زندگی حضور (صلعم) و مضامین دیگر دینی بیامده - این کتاب ۱۰۳ صفحه دارد ناظم آن مرزا عبدالرحیم آنرا به سال ۱۲۵۴ هق منظوم داشته ، در مردان چاپ شده است .

معین الجواهر :

از آثار تصوفی و عرفانیست به سه زبان پنبتو ، پارسی و عربی ، تألیف گردیده بخش پنبتوی آن ۳۰ صفحه و ۶۹۰ بیت باشد. منظومه معین الجواهر در سال ۱۳۱۰ ه ق تألیف گردیده است. ناظم و مؤلف آن فیض محمد اخونزاده موسهی است . معین الجواهر چاپ نشده مخطوطه آن ۱۷۴ صفحه بخط رحیم گل پهمانی کتابت شده در سال ۱۳۰۷ ه ش گزارش شده است (زیری شماره ۴۵) سال ۱۳۵۵

در شماره (۲۰) سال (۱۳۵۶) ه ش شاد ولایتین دو نسخه دیگر این کتاب را نیز گزارش داده است . که یکی آن بزبان های پنبتو و پارسی است و نسخه سومی آن تنها بزبان پنبتوست صد صفحه دارد . و بخط مؤلف فیض - محمد اخونزاده باشد .

معرفة القرآن :

رساله ایست منشور در تجوید قرآن عظیم . نام مؤلف آنرا اسماعیل گزارش داده اند ، ولی در متن این نام به مشاهده نمیرسد . معرفة القرآن یازده باب دارد . در قید ۴۶ صفحه به سال ۱۹۶۶ ع در پشاور به چاپ رسیده است . معرفة القرآن را ناصر الله خان نصر ترتیب نموده و

همیش خلیل مقدمه یی بدان افزوده است .
(پښتو تجوید ونو تاریخچه ص درې څلویښت)

مفردات ناصر :

درین کتاب وزیر محمد سوالی لغات سوچه پښتو را گرداوری نموده،
وازن نام کتاب برمی آید که مؤلف لغاتی را درین کتاب جا داده که در
قبیله ناصر در بین مردم رواج دارد. این کتاب مطبوع نیست .
(دکسی دلمنی پښتانه لیکوال ج ۲ ص ۷۰۲)

مفید المبتدین :

کتابیست مثنوی از احمد جی، درین کتاب اصطلاحات ضروری صرف عربی
بیان شده است، سال تألیف آن ۱۳۲۵ هـ ق گزارش شده. مفید المبتدین
۳۶ صفحه به سال ۱۳۴۴ هـ ق در لاهور به چاپ رسیده است .
(پښتو پانگه ج ۲ ص ۲۵۷)

مفید السالکین :

مثنوی در بحر طویل از حضرت الله در تصوف. نسخه چاپی این اثر را
من نه دیده ام گمان میرود که چاپ نشده باشد. نسخه خطی این
کتاب ۲۴ ورق در کتابخانه اکادمی پښتوی یو نیوررستی پشاور محفوظ
است .

مقدمه جزری :

مقدمه جزری تجوید زبان عربی است. این تجوید را ملا عبدالرحیم
به سال ۱۲۶۹ هـ ق منظوم بزبان پښتو ترجمه داشته، تمام ابیات آن ۲۰۰
بیت است. مقدمه جزری ملا عبدالرحیم امان کوتی بار اول ۱۶ صفحه به
سال ۱۲۹۵ هـ ق در دملی به چاپ رسیده، چاپهای دیگری نیز دارد .
مقدمه جزری را اسماعیل نام نیز به مثنوی پښتو بر گردانده است
تمام ابیات آن ۱۵۴ بیت باشد، این ترجمه در صفحات ۴۶-۵۶ معرفی-
القرآن به چاپ رسیده است .

مقدمه جزوی را به نثر پښتو مولوی محمد اسرائیل ترجمه نموده

است ترجمه مولوی محمد اسرائیل در ۳۰ صفحه در مقدمه معرفة القرآن
به چاپ رسیده است . (پښتو تجوید و نوتاریخچه نه دیرش)

مقدمه عاشق :

قصه ایست از یک عاشق و معشوق، و درگیری جنگ بین ایشان . این
داستان به مثنوی پښتو نظم گردیده، ناظم آن ملا نعمت الله است مقدمه
عاشق و معشوق ۱۶ صفحه به سال ۱۳۱۱ هـ ق در دهلی طبع شده است .

مقدمه کافیه :

اثر یست مثنوی از غلام یحیی ساکن شیوه ننگرهار . وی این اثر را
به سال ۱۳۰۱ هـ ق املا نموده است . مقدمه ایست درباره کافیه و علم
نحو این مقدمه مطبوع نیست . نسخه خطی آن در قید ۵۴ صفحه به کتابخانه
پوهاند دکتر جاوید محفوظ است . (پښتو نسخی)

مکتوبات افغانی :

مجموعه نامه های پښتو ست . در چهار باب . - باب اول خطوطی برای
کلان سالان باب دوم خطوطی برای خورد سالان باب سوم خطوطی برای
مساوی العمر - باب چهارم خطوطی در باب معاملات دنیا .

مؤلف مجموعه قاضی رحیم الله خان خلیل است . مکتوبات افغانی
۱۶۰ صفحه به سال ۱۳۳۸ ع در پشاور طبع شده است .

(پښتو پانگه ج ۲ ص ۷۵۹)

مکر زنان :

از قصه های فولکلوری است . این قصه فولکلوری را از شاعران
پښتو یکی ملا نعمت الله برشته، نظم کشیده و منظومه مکر زنان ملا
نعمت الله ۳۲ صفحه به ۱۹۵۸ ع در لاهور و بعد ها دوسه بار دیگر
در پشاور به چاپ شده است .

شاعر دومی که این قصه را به نظم پښتو بیان داشته دلاور خان طالب
است مکر زنان دلاور خان به چاپ نرسیده است نسخه خطی آن در
کتابخانه اکادمی علوم افغانستان نگاهداری میشود . نور سیب شاعر

عوامی پښتو قصه مکر زنان را به او زان ملی شاعری پښتو منظوم داشته است. مکر زنان نور سیب شکل شفاهی دارد - بعضی هاضبط نیز نموده اند. (پښتو منظومی قصی ص ۱۰۴)

ملك محمد گیتی افروز :

قصه ایست از يك پادشاه زاده هندوستانی و شاهد ختی ازدیارتختن. این قصه بزبان اردو و دیگر زبانهای هندوستانی به نظم و نثر نبشته شده، از شاعران پښتو امان گجراتی این داستان را از زبان اردو منظوم ترجمه داشته است. قصه ملك محمد گیتی افروز ۶۴ صفحه در لاهور به چاپ رسیده است. (پښتو منظومی قصی ص ۱۰۵)

ملی پسرلی :

مجموعه اشعار وطنی و ملی استاد مرحوم علامه حبیبی است بنام ملی پسرلی. این مجموعه ۳۲ صفحه به سال ۱۳۱۴ هـ ش از سوی اداره طلوع افغانی در کندهار به چاپ رسیده است.

ملی هنداره :

کتابیست در سه جلد درین کتاب حکایات فولکلوری پښتو نها که از قرنهای در بین مردم مشهور بوده، و حاملین آن از سینه ای به سینه ای انتقال داده اند گرد آوری شده است. جلد اول ان (۱۷۰ صفحه طبع ۱۳۱۸ هـ ش پښتو ټولنه) شامل حکایات : فتح خان بریخی - شادی او بیو مومن خان شیرینو - جلات شمایل - مرد نامرد - زبانه - بناپیری - موسی خان و گلمکی.

جلد دوم آن (۸۲ صفحه طبع ۱۳۲۵ هـ ش - پښتو ټولنه) شامل حکایات : طالب جان - ظریف خان، خشکیار - قطب خان عدلی، شهو - آدم خان - درخانی - قلندر جان و میراجان.

جلد سوم (۳۰۴ صفحه طبع ۱۳۵۲ هـ ش کندهار) درین جلد نیز حکایتی چندی گرد آمده است، برین جلد مقدمه علمی محترم عطایی نیز دیده میشود. (پښتو پانگه ۲ ر ۷۶۰ - ۷۶۲)

مجموعه :

مجموعه منظومات و نثریته های منشور ملی - وطنی و اجتماعی مرحوم محمد اکبر خادام است موسوم به مجمع. این مجموعه ۵۰ صفحه به سال ۱۳۶۵ ه ق در پشاور طبع شده است. (پښتو پانگه ۲ ص ۷۶۳)

مناجات پیر صاحب :

در آغاز این اثر مناجات منظوم پیر صاحب و در پایان تعریف منظوم ایمان بر اسلام آمده است. نام مکمل آن (مناجات پیر صاحب و بیان ایمان اسلام) باشد ناظم آن رساله محمد گل و عبد ارشید اند. رساله ۱۲ صفحه در لاهور طبع شده است. (پښتو پانگه ج ۲ ص ۷۲۴)

مناجات حاجی بهادر کوهاتی :

مجموعه ایست که سه منظومه پښتو از سه شاعر در آن بیامده. نخست مناجات حاجی بهادر کوهاتی آغازان مثنوی و بخش دیگر منظومه آن مربع است. شاعر این مناجات محمد شاه باشد، امین قرآن شریف از میر احمد در قالب مربع و نصیحت نامه مجموعه قصیده غزل گونه است. هر سه منظومه یکجا ۱۴ صفحه در پشاور طبع شده است. نام مکمل آن : (مناجات حاجی بهادر کوهاتی، امین قرآن شریف و نصیحت نامه) باشد.

مناجات صاحب سوات :

منظومه ایست در قالب مربع از احمد خلیل. شاعر به سال ۱۲۹۱ ه ق ۲۶ بند در مدح اخوند سوات سروده است. این مناجات ضمیمه با دیگر مناجات ها به سال ۱۳۳۰ ه ق به چاپ رسیده است. (کابل مجله شماره ۱۲ سال ۱۳۶۰)

مناجات ملا ظریف اخوند :

مربعیست حمدیه و نعتیه ناظم آن ملا ظریف اخوند باشد مخطوطه آن هورق در کتابخانه پروفیسور ولی محمد سیال کاکر محفوظ است. (پښتو نسخی)

مناره

مجموعه رباعیات پبنتوی بهایی جان صاحبزاده شاعر محبوب اولسی زبان پبنتوست نامش را شاعر مناره گزیده، مجموعه در سال ۱۳۳۸ ه‍.ش در روضه غزنی تکمیل شده است. موضوعات مجموعه راعشقی - تصوفی و اجتماعی بر شمرده اند. این مجموعه چاپ نشده مخطوطه آن بخط مؤلف دیده شده است.

مناقب اخون الیاس :

رساله ایست در قید ۳۶ صفحه، از محمد شریف سواتی وی درین رساله منظوماتی را در قالب مثنوی مربع. و قصاید در مدح و مناقب اخون الیاس پیشوای روحانی آن دیار سروده است. طبع ۱۳۲۱ ه‍.ق دهلی.

(پبنتو پانگه ۷۵۶۲)

مناقب اخون سوات :

منظومه ایست در مناقب و محامداخون سوات - ناظم این مناقب شاعری بنام سیدامیر است - نسخه خطی آن در گنجینه دستنویسهای اکادیمی پبنتوی پشاور نگهداری میشود ۸۶ ورق - این مناقب در قالب غزل سروده شده است.

مناقب جمیل بیگ :

مثنویست از شمس الدین کاکاخیل در مدح و مناقب شیخ جمیل بیگ فرزند شهباز خان برادر خوشحال خان خٔک. این مثنوی به کوشش راجولی شاه خٔک (۳۵۶ صفحه) از سوی اکادیمی پبنتوی پشاور چاپ شده است.

متن انتقادی این مثنوی را دانشمند ریپش از روی دو نسخه خطی تهیه دیده نسخ خطی معلوم آن در مجموعه خطی استاد جاوید و اکادیمی پبنتوی پشاور موجود است.

مناقب شیخ رحمکار :

مثنویست در مناقب و خوارق و عادات وزنده گی شیخ و حکمار کاکا

صاحب. ناظم آن شمس الدین کاکاخیل شاعر قرن سیزدهم است. این مناقب به چاپ نه رسیده نسخه خطی آن ۲۳۰ صفحه در گنجینه دستنویسهای اکادمی پښتو پشاور نگاهداری میشود.

مناقب شیخ عبدالقادر جیلانی :

کتابیست در محامد و محاسن شیخ عبدالقادر ناظم این مناقب دادین شاعر قرن دوازدهم است. نسخه ناقص الاول و ناقص الاخر ۳۶ ورق این مناقب در گنجینه دستنویسهای اکادمی پښتو موجود است.

مناقب غوث الاعظم شیخ عبدالقادر جیلانی رارکن الدین این منیر شاعر عصر احمد شاهی نیز منظوم داشته است. مناقب غوث الاعظم رکن الدین به چاپ نه رسیده نسخ خطی آن در گنجینه دستنویسهای اکادمی پښتو پشاور و کتابخانه پروفیسور سیال کاکړ در کویته گزارش شده است. نسخ خطی دیگر آن در کتاخانه زلمی هیوادممل وانستیتوت خاور شناسی لیننگراد موجود است. مناقب غوث الاعظم شیخ عبدا - لقادر جیلانی را ملا نعمت الله نیز نظم داشته و ۳۵ منقبت وی را در آن آورده است این مناقب ۵۶ صفحه به سال ۱۳۳۲ هـ ق در لاهور چاپ شده است. سید ابوعلی شاه نیز ۲۱ منقبت برا منظوم بیاورده و بنام مناقب غوث - الاعظم ۵۶ صفحه به سال ۱۳۵۸ هـ ق در پشاور به چاپ رسیده است.

مناقب میا عمر :

درین کتاب ۸۵ منقبت میا عمر به مثنوی شیوای پښتو بیان شده است. مطالب کتاب متکی به روایاتی آمیخته با معلومات تاریخی است. ناظم آن شاعر قرن دوازدهم دادین باشد، مناقب دادین چاپ نشده است. نسخ خطی آن در پشاور و کابل یافت میشود. (زیری شماره ۷ - سال ۱۳۵۶)

منتخبات اشعار جان محمد :

درین منتخب پنج چکامه و یک الف نامه جان محمد شاعر قرن دوازدهم پښتو انتخاب گردیده است. مخطوطه آن در رضا لایبرری رامپور نگاهداری میشود. (۵ ورق) (هندد کتابخان و پښتو خطی نسخی ۱۰۵)

منطق :

رساله ایست درباره تعریفات و کلیات منطق کهن. رساله را استاد الفت مرحوم نهایت موجز و به انشای عالی نبشته رساله در قید ۵۳ صفحه به سال ۱۳۳۵ ه ق از سوی پښتو تولنه به چاپ رسیده است. (دالفت یاد)

منهاج العابدین :

از علامه حبیب الله کاکړ. درین اثر موضوعات دینی و تصوفی به مثنوی شیوای پښتو بیان شده است.

منهاج العابدین ۳۰۰ صفحه به سال ۱۳۰۶ ه ق در بمبی طبع شده است. (پښتو پانگه ۲ ص ۷۶۷)

موسی خان او کلمکی :

از قصه های دل انگیز پښتو نهایی داستان عشق موسی خان با دختری بنام کلمکی است. این قصه به شکل شفاهی در اکثر مناطق پښتونها شهرت دارد. از شاعران پښتو ملا نعمت الله این داستان را به مثنوی پښتو منظوم داشته است. موسی خان و کلمکی ملا نعمت الله ۴۰ صفحه بارها در پشاور و لاهور به چاپ رسیده است. (پښتو منظومی ص ۱۰۶)

موصول القرا :

رساله ایست در قرائت قرآن عظیم. نام مؤلف آن معلوم نیست نسخه خطی آن در رساله دپښتو تجویدونو تاریخچه گزارش شده است نسخه خطی موصول القرا ۲۰ صفحه دارد این رساله به نشر و نظم تالیف شده است.

مولود خیرالبشر :

مجموعه ایست از اشعار نعتیه شعرای متفرق. درین مجموعه اشعار نعتیه. نعمت الله - غلام قادر - ماما عبدالروف احمد جان - محمد امین - سعید پشاوروی - نوروز - حسین محمد رفیق و افضل درج شده است. مولود

خیرالبشر ۳۲ صفحه در پشاور طبع شده است .

(پښتو پانگه ج ۲ ص ۷۶۸)

مومن خان او شیرینی :

این قصه نیز را داستانهای شورانگیز و تراژیک جامعه پښتو - نهاست . داستان فولکلوری مومن خان شیرینی در اکثر مناطق پښتون نشین ششهرت کافی وقابل ملاحظه دارد، روایتی از شکل شفاهی این داستان را مرحوم نوری جمع آوری نموده و از شاعران پښتو شاعری بنام جمال آنرا به رشته نظم در آورده است . منظومه مومن خان و شیرینی جمال ۶۶ صفحه در پشاور به چاپ رسیده است .

میرویس نیکه :

کتابیست تاریخی در شرح حال و سیرت ملی - سیاسی و اجتماعی شخصیت عظیم ملی افغانها حضرت میرویس خان . مؤلف آن مرحوم استاد بینواست کتاب ۱۱۴ صفحه به سال ۱۳۲۵ هـ ش از سوی پښتو تولنه در کابل بچاپ رسیده است . (مقدمه گیتا نجلی ص ۹۲)

ن

نافع القرا :

رساله ایست منظوم در تجوید قرآن عظیم از ملا باز محمد قندهاری. نافع القرا به چاپ نرسیده است، نسخه خطی آن بخط مؤلف کتابت شده بتاريخ ۱۳ اسد سال ۱۳۰۶ هـ ش در آرشیف ملی افغانستان نگاهداری میشود. وی تجویدش را به گونه سوال و جواب نبشته ابیات آن ۱۴۰۰ تعداد صفحات مخطوطه آن ۹۹ صفحه گزارش شده است. (دپنیتو تجوید ونو تاریخچه ص نه پنخوس)

نافع المسلمین :

کتابیست در شرح و تفسیر مسایل مهم دینی اصول و فروع آن، نافع المسلمین تالیف نور محمد غلجی است. مؤلف مسایل را در ابواب و فصول جداگانه ترتیب نموده کتاب به نثر مسجع نزدیک به نظم تالیف شده و اما بعضی از قسمت های آن نظم روان است. مؤلف در تالیف این کتاب از کتب معتبر احادیث و دیگر آثار دینی سود برده، نافع المسلمین نور محمد غلجی از روی نسخه واحد خطی آن (محفوظ در آرشیف ملی) به

کوشش زلمی هیواد مل ۲۱۴ صفحه به سال ۱۳۶۳ از سوی ریاست کلتور به چاپ رسیده است .

همچنان- شیخ حسین هراتی کتا بیرا به همین نام (نافع المسلمین) به سبک وشویه نافع المسلمین نورمحمد غلجی در همان موضوعات و به همان شیوه تحقیقی باستناد آثار متعدد دینی نگاشته است .

نافع المسلمین شیخ حسین هراتی به چاپ رسیده ناظم این نافع - دستنویس آن ۲۸۰ صفحه در کتا پخانه پښتو تولنه (اکادیمی علوم افغانستان) نگاهداری میشود .

به همین گونه کتاب منظومی بنام نافع المسلمین در ۵۴ باب و یک ضمیمه غزلیات ومنظومات متفرق شامل مسایل مهم اجتماعی - دینی وحکایات ۳۱۲ صفحه به سال ۱۳۰۲ ه ق در دهلی به چاپ رسیده ناظم این نافع المسلمین اخوند گدا شاعر عصر احمد شاهی است .

ورساله یی در قید ۳۲ صفحه بنام نافع المسلمین در پشاور به چاپ رسیده است رساله به نظم ونثر نگارش یافته مؤلف و ناظم آن قاضی مختار دنگرامی باشد .

ناول دماه رخ :

ناولیست اجتماعی از مرحوم راحت زاخیلی . درین ناول یک قصه حقیقی به شکل داستانی نگاشته شده سال تالیف ناول بعد از سال ۱۹۰۶ ع گزارش شده ناول ۱۴۴ صفحه هشتاد سال قبل در هند قدیم طبع شده است ناول ماه رخ به کوشش لطیف بهاند به سال ۱۳۶۳ ه ش از سوی پوهنتون کابل نیز به چاپ رسید . (پښتو پانگه ۷۷۳۲)

نبوغ او عقبریت :

اثر یست دارای ارزشهای فکری وتحلیلی . اکثر موضوعات این کتاب با اساس قضاوت های شخصی مؤلف در موضوع تکمیل وتالیف شده است . مؤلف آن استاد قیام الدین خادمست و کتاب در قید ۸۴ صفحه به سال ۱۳۴۰ ه ش از سوی پښتو تولنه چاپ شده است .

(امیرعلی شیر نوایی ۵۲ - ۵۳)

نثر الالی :

ترجمه منثور پښتوی ملفوظات منسوب به حضرت علی (ک) . این ترجمه را مولانا عبدالرحیم تکمیل نموده ، متن عربی آن با ترجمه پښتو يك جا در قید ۴۵ صفحه از سوی اداره اشاعت سرحد در پشاور چاپ شده است .

نجات النساء :

رساله ایست منثور از مولوی محمد غوث - درین رساله - مسایل دینی درباره مستورات و نسخه های متعلق به حیض و نفاس در آن گردآوری شده است ، این رساله ۲۴ صفحه در لاهور طبع شده است .
(پښتو پاڼه ۷۷۴ر۲)

نشرح :

منظومه ایست که مردم دیار قندهار آنرا بنا بر بعضی مراسم مذهبی و کلتوری در ایام تولد نوزاد توسط شخصی میخوانند .

از شاعران پښتو نشرح را ملا عبدالاسلام قندهاری در قالب مربع پښتو نظم کرده مخطوطه آن حاوی ۱۵ ورق (کتابت سال ۱۳۴۹ هـ ق) در کتابخانه نجیب قندهاری محفوظ است .

نشرح را ملا محمد عیسی ترین نیز منظوم داشته ، منظومه آن در لاهور به چاپ رسیده است . (پښتو نسخی بیديانی کلونه)

نصاب شش لغت به شش زبان :

رساله ایست فرهنگ گونه مؤلف آن یوسفی معرفی شده است . درین فرهنگ در آغاز يك لغت ترکی آمده بعد معنی آن به زبانهای پارسی - پښتو - عربی هندی و کشمیری آورده شده است . این نصاب چاپی نیست نسخه واحد خطی آن در کتابخانه علیگره مسلم یو نیورستی نگاهداری میشود .
(دهند دکتا بانو پښتو خطی نسخی ۱۹۰)

نعت نامه :

مجموعه چند پارچه شعر نعتیه مرحوم راحت زاخیلی است موسوم

به نعت نامه ، نعت نامه ضمیمه بادیکر رسایل دینی به سال ۱۳۴۷ هـ ق در هوتی مردان به چاپ رسیده است .

نغمات ملا سرور کوهاتی :

مجموعه اشعار ملا سرور ساکن کوهات است ، موسوم به نغمات ملا سرور کوهاتی . این مجموعه را اکمل اسدآبادی در سال ۱۹۵۸ ع تدوین و گردآوری نموده ، شامل اشعار و حکایات دینی و معرا جتانه منظوم شاعر است . بعضی از چکامه های مجموعه به اوزان ملی شعر زبان پشتو سروده شده در آغاز مجموعه مقدمه از مدون نیز به چشم میخورد . نغمات ملا سرور چاپ نشده دستنویس یس آن در گنجینه دستنویس های اکادیمی پشتوی پشاور محفوظ است . (۱۷۶ صفحه)

نقش سلیمانی :

مجموعه تعویذات گونا گونست موسوم به نقش سلیمانی . این اثر از چندین اثر پارسی چون مفید - الخلاق - کنزالحسین و گنجینه عملیات و نقش سلیمانی انتخاب و ترجمه شده است ، کتاب منشور است و در آغازان دو منظومه مؤلف نیز به چشم میخورد . مؤلف نقش سلیمانی قاضی گل احمد باشد کتاب ۴۸ صفحه در لاهور طبع شده است .

نقش نگین :

ترجمه مرآة العروس است بنام نقش نگین ، این اثر را میا حسیب گل کاکا خیل از زبان اردو ترجمه کرده درین اثر مطالب انتباهی و رهنمایی های درباره زنان به شکل داستانی آورده شده است . نقش نگین ۲۸۸ صفحه در سال ۱۹۵۷ ع در پشاور طبع و نشر شده است . (پشتو پانکه ۲۷۷۷)

نوادرا السالکین معروف به ارشاد الطالبین :

اثریست منظوم شامل مسایل دینی . این کتاب را مولوی محمد رفیق اکبر پوری در قالب مثنوی بحر طویل پشتو نظم داشته و ۲۸۸ صفحه در لاهور طبع شده است . (پشتو پانکه ۲۷۷۹)

نوبهار :

مثنویست در بحر خفیف از غلام محمد غوریاخل مومند شاعر قرن دوازدهم هجری . نوبهار احکام دینی را بیان می نماید نوبهار در هشت باب به سال ۱۱۵۹ هـ ق تکمیل گردیده ، است . نوبهار مطبوع نیست مخطوطه آن در پشاور موجود باشد . در شماره ماه اگست سال ۱۹۸۳ مجله پښتو ازین کتاب یادی به عمل آمده است .

نورالبیان :

مثنویست در مدح و مناقب میا عمر شمکنی از نور محمد قریشی . نورالبیان تاحال طبع نشده یادی از مخطوطه این مثنوی در شماره ماه اگست سال ۱۹۸۳ مجله پښتو پیامده است .

نومور کی مؤرخین :

رساله ایست در معرفی و شرح آثار مهم تاریخی و مؤلفین آن . مؤلف این رساله لوی استاد پوهاند حبیبی باشد . رساله پاراول در سالنامه کابل وبعد به گونه اثر مستقل و اضافات تازه به سال ۱۳۵۹ هـ ش از سوی پوهنځی زبان و ادبیات پوهنتون کابل به چاپ رسیده است .

نوی رڼا :

مجموعه صد مقاله اجتماعی تاریخی - کلتوری و ادبی مرحوم استاد قیام الدین خادم است نام مجموعه را استاد خادم نوی رڼا گذاشته است . نوی رڼا ۵۲۴ صفحه به سال ۱۳۴۳ هـ ق از سوی مؤسسه نشراتی هیواد در کابل به طبع رسید . (امیرعلی شیر نوایی ۵۴)

نوی سبک او نوی ادب :

بخشی از نثر های هنری و تخلیقی مرحوم استاد الفت است . استاد الفت نامش را نوی سبک او نوی ادب گزیده اند ، این مجموعه ۶۳ صفحه از سوی نشریات داخلی ریاست مطبوعات وقت به چاپ رسیده است .

نیتہ لیک یادښتونه :

نام مکمل این کتاب (نیتہ لیک یادښتونه یاد افغانستان تاریخی

پيښی) است درین کتاب کروڼواوژی واقعات ورځداد های تاریخی افغانستان از دیرینه روزگار بصورت مسلسل آورده شده ، مولف آن استاد بیڼواست ، جلد اول این کتاب به سال ۱۳۵۴ هـ ش و جلد دوم آن به سال ۱۳۵۸ هـ ش از سوی پوهنځی زبان و ادبیات پوهنتون کابل به چاپ رسیده است .
(مقدمه ویرنی ص یوولس)

نیرنگ عشق :

قصه عزیز وشاهد را مولانا محمداکرم غنیمت به سال ۱۰۸۶ هـ ق منظوم داشته و از داستانهای مهیج زبان پارسی به شمار آید . قصه عزیز و شاهد موسوم به نیرنگ عشق راعبد الحمید مومند شاعر قرن دوازده به مثنوی زیبا و شیرین پښتو ترجمه کرد . نسخ خطی نیرنگ عشق عبدالحمید و فرست این ترجمه بار اول سال ۱۲۹۹ هـ ق در دهلی به چاپ رسید متن ناقص آن بار دوم در پشاور (ورکه خزانه جلد اول طبع ۱۹۶۰ ع) و بار سوم در کابل با مقدمه استاد پوهاند ربښتین به سال ۱۳۴۹ هـ ش زیور طبع پوشید . متن تحقیقی نیرنگ عشق را بسم الله خیر من تهیه دیده یک کاپی آن در بخش افغانستان شناسی کتابخانه پوهنتون کابل نگاهداری میشود .
(پښتو منظومی قصی ص ۱۱۰)

نیک بغتی :

اثریست درباره مسایل زنده گسی اجتماعی از برتر اندرسل ، برگرداننده آن بزبان پښتو مرحوم محمد ارسلان سلیمی باشد ، این اثر ۶۲ صفحه به سال ۱۳۱۷ هـ ش از طرف اداره روزنامه اصلاح در کابل طبع شده است .

نیمبولا و نیمبولا :

قصه نیمبولا و نیمبولا از داستانهای خیالی و فولکلوری است ، این داستان نیز به شکل شفاهی در بین مردم ما وجود دارد . واز شاعران پښتو احمد گل ننگرهاری ، ملا نعمت الله اول خان ، امانت ، نور شالی - محمد ایوب گل حسن شاه و نور سیب آنرا برشته نظم کشیده اند .

۶۴ صفحه به سال ۱۳۰۱ ه ق در دهلی به چاپ رسیده است و از ملا نعمت الله دویاسه بار (۲۴ صفحه) در پشاور چاپ شده است .

نیمبولا و تیمبولای اول خان نیز به چاپ رسیده است و این قصه را به سال ۱۳۱۶ ه ق نظم نموده بود اما منظومه های نور سیب - نورشالی - امانت و محمد ایوب هم به او زان ملی شعر سروده شده اکثر شکل شفاهی دارد و بعضی از آن ضبط نیز شده است .

(پنبتو منظومی قصی ص ۱۱۱-۱۱۲)

نیمگری خوب :

مجموعه (سه درام) مرحوم ایس-ای رحمان کاکا خیل است این مجموعه ۲۷۲ صفحه به سال ۱۹۵۵ ع در پشاور طبع شده است .

(پنبتو پانگه ۷۸۹۲)

و، ه، ی

وامق وعذرا :

قصه وامق وعذرا را بزبان پښتو شاعری بنام معین الدین به سال ۱۲۵۶ هـ ق منظوم ترجمه داشته تا حال به چاپ نه رسیده نسخ خطی آن در برتش موزیم و کتابخانه پروفیسور ولی محمدخان سیال کاکر محفوظ است (پښتو منظومی قصی ص ۱۱۳)

وده وال :

این اثر پیرامون نشوونمای نباتات و حیوانات بحث های مفید و علمی داد. رد این کتاب را بر تاموریس پاکرنیشته و عامری آنرا بزبان پارسی برگردان نموده و مرحوم محمدعالم اتمان آنرا بزبان پښتو ترجمه داشته است کتاب وده وال ۴۳ صفحه به سال ۱۳۳۷ هـ ق از سوی پښتو تو- لنه در کابل طبع و نشر گردیده است (پښتو پانگه ۷۹۲۵/۲)

وصول میراث :

مثنویست از ملا یارمحمد قندهاری ترین با استفاده از کتب معتبر میراث نظم شده است. درین اثر پیرامون تقسیمات میراث مطالبی بیامده در

آغاز در مدح اعلی حضرت امان الله خان نیز غزلیاتی دیده میشود ناظم
اصل رساله وصول میراث رابه سال ۱۳۳۶ ه ق نظم کرده مطبوع نیست
نسخه خطی آن دار آرشیف ملی افغانستان محفوظ است .
(پښتو نسخی)

ورقه و گلشاه :

قصه ورقه و گلشاه از قصص مشهور خاور زمین است ، و به اکثر
زبانهای این خطه به نظم و نثر نبسته شده است از جمله بزبان پشتونیز
چند شاعر آنرا برشته نظم کشیده است از شاعران پښتو ملا احمد جان آنرا
به مثنوی پښتو در آورده و مثنوی وی در قید ۶۴ صفحه به سال ۱۳۵۸
ه ق در لاهور و بعد بارها در پشاور به چاپ
رسیده است ، عبدالکریم مریانی نیز این قصه را به سال ۱۳۴۰ ه ق از
زبان پارسی منظوم به پښتو ترجمه کرد . ورقه و گلشاه عبدالکریم به
سال ۱۳۴۶ ه ق در قید ۹۶ صفحه در لاهور چاپ شد . (پښتو منظومی
قصی ص ۱۱۶) و اما علاوه از دو شاعر یاد شده معین الدین نیز قصه
ورقه و گلشاه را برشته نظم کشیده است . ورقه و گلشاه معین چاپ
نشده است نسخه خطی ناقص آنرا در کتابخانه مرحوم محمد نواز
ختک دیده بودم .

ویش زلمیان :

مجموعه مقالات اجتماعی - ملی ، سیاسی و اصلاحی بعضی از دانشوران
ونخبه گان کشور است . مرحوم استاد بینوا این مقالات را گرد آوری و
تدوین نموده و بنام ویش زلمیان ۱۹۱ صفحه به سال ۱۳۲۶ ه ش از سوی
پښتو ټولنه به چاپ رسیده است . (مقدمه گیتا نجلی ص ۹۸ پښتو
کتابشود ص ۶۰)

ویلhelm قل :

درامیست مشهور از شیلر . سید محمد علی جمال زاده این درام رابه
پارسی ترجمه کرد ، و مرحوم اتمان ترجمه پارسی آنرا بزبان پښتو
برگردانده است ، در اخیر متن درام شرح حال شیلر را مرحوم اتمان

نېشته است - این درام در قید ۱۹۳ صفحه به سال ۱۳۴۰ هـ ش از طرف پښتو ټولنه در کابل طبع گردیده است .

(پښتو پانګه ۷۹۵۲)

هدایت الحقیقت :

دیوان اشعار میرزاخان انصاری شاعر گروه روشانی است موسوم به هدایت الحقیقت - این دیوان حاوی غزلیات : قصاید - الف نامه در قالب غزلیات و مکالمه شمع و پتنگ است ، دیوان موضوعات دینی - اخلاقی و تصوفی را بیان میدارد شاعر گاهی غزل عشقی نیز سروده ، نسخ خطی دیوان مرزد زیاد است - کهنترین نسخه خطی دیوان مرزا همانست که به ۱۰۸۳ هـ ق کتابت شده و در مجموعه خطی پښتو ټولنه (اکادمی علوم افغانستان) نگاهداری میشود ، دیوان مرزا تاحال سه بار چاپ گردیده : طبع اول ۱۳۳۴ هـ ق لاهور .

طبع دوم ۱۹۵۷ ع پشاور بکوشش همیش خلیل .

طبع سوم ۱۳۵۴ هـ ش کابل طبع انتقادی است . بکوشش سرمحقق دوست شینواری .

هدایة المومنین :

ترجمه خلاصه کیدانی و مسایل دینی و فقهی است بنام هدایت المومنین ، هدایت المومنین را احمد خیل به سال ۱۲۹۵ هـ ق منظوم داشته ، این اثر ۷۶ صفحه به سال ۱۲۹۶ هـ ق در دهلی به چاپ رسیده است . (کابل مجله شماره ۱۲ سال ۱۳۶۰ هـ ق)

هزار مسایل :

از کتب دینی است . درین کتاب مسایل عمده و مهم دینی به نظم شیوا و روان پښتو بیان شده است . هزار مسایل نظم کرده مولانا رفیع القدر است . این هزار مسایل زیور چاپ نه پوشیده نسخه خطی آن در صوایی نزد احفادش موجود است .

واما باید یادآور شد : نجابت شاعر زبان پښتو نیز کتاب منظومی بنام هزار مسایل دارد . نسخ خطی هزار مسایل نجابت زیاد پیدامیشود . و بارها به چاپ نیز رسیده قدیمترین چاپ معلوم هزار مسایل نجابت ۶۴ صفحه به سال ۱۳۱۲ هـ ق در مطابع دهلی و انمود گردیده است .

(پښتو مجله مارچ ۱۹۸۲ ص ۱۵ - پښتو کتاب بنود ص ۲۴۰)

هشت بهشت و هفت پیکر :

ترجمه منظوم بهرام نامه پارسی است بنام هشت بهشت و هفت پیکر ، این قصه نیز از قصص خیالی مردم مشرق است . ملا نعمت الله آنرا به مثنوی پښتو در آورده و منظومه وی موسوم به هشت بهشت و هفت پیکر ۶۴ صفحه در لاهور به چاپ رسیده است .

(پښتو منظومی قصی ص ۱۱۶)

هغه دغه :

اثریست حکایوی در آغاز آن ۷۵ قصه کوتاه و بعد از آن هفت حکایه تاریخی تحت عناوین جداگانه آورده شده است . کتاب را منشی احمدجان به نثر شیوای پښتو نبشته هغه دغه ۱۹۱ صفحه به سال ۱۹۲۹ ع در پشاور چاپ و نشر شده است .

(پښتو پانگه ۲/۷۹۸)

هغه وویل :

این کتاب تاعلیف نویسنده عرب جبران خلیل است . قاضی عبدالغفار آنرا بزبان اردو ترجمه نمود ، و مولانا سیفی بزبان پښتو برگردانی کرد . این کتاب ۱۰۱ صفحه به سال ۱۳۳۶ هـ ش از سوی پښتو تولنه به چاپ رسیده است .

(کابل مجله شماره (۱۰) سال ۱۳۶۳)

یاقوت السیر :

مثنویست از ملا عبدالحق خروتنی ، ترجمه از روضه الاحباب پارسی . یاقوت السیر مطالبی پیرامون نسبت و ولادت حضرت محمد (ص) سیرت ، نبوت ، معجزات ، شمایل ، فضایل ، عبادات ، عادات ، ازواج ، اولاد ، خدام

احفاد اسباب خانه وغيره دارد. مخصوصات ياقوت در دو جلد در کتابخانه های اتمی موجود است .

۱- مخطوطه پوهاند دکتري جاويد.

جلد اول آن ۴۳۸ صفحه سال کتابت ۱۲۸۴ هـ ق .

جلد دوم . - ۴۲۰ صفحه .

۲- مخطوطه سليمي قندهاري ۱۹۹۰ ورق .

۳- مخطوطه نجيب قندهاري .

جلد اول ۳۲۸ صفحه .

جلد دوم ۳۲۰ صفحه کتابت شده در ۱۳۲۰ هـ ق .

۴- مخطوطه کتابخانه پروفيسور سيال کاکړ .

بيخ کمال :

اثر يکست منظوم و منثور از مرحوم خانمير هلالی در آغاز مقدمه منثوری در توصيف و مدح اوصاف و کردار مصطفی کمال درج شده است. متن آن نيز در شرح حال همين شخص به منثوی بحر طويل سروده شده است . بـيخ کمال ۱۲۸ صفحه به سال ۱۹۲۵ ع پښتو در لاهور چاپ شده است .
(پښتو پانگه ج ۲ ص ۴۰۴)

يوسف خان شيربانو :

قصه يوسف خان شيربانو نيز از قصص ملی پښتو زبانان است . اين قصه در مناطق صوبه سرحدی شمال مغربي مشهور باشد ، و به شکل شفاهي در بين مردم عموميت دارد. قصه يوسف خان شيربانو را علي حيدر جوشي برشته نظم کشيد ، و در قيد ۶۴ صفحه در پشاور به چاپ رسيد .
(پښتو منظومي قصي ص ۱۱۷)

يوسف زليخا :

از قصص قرآنی است - و به احسن القصص شهرت دارد . قصه يوسف زليخا در اکثر زبانهای مردم مشرق و بعضی از زبانهای باخترزمين به نظم و نثر نبشته شده است . در زبان پښتو نيز اين قصه را چندین

شاعر و نگارنده این زبان برشته نظم کشیده اند، از جمله :
اخوند احمد شاعر و نگارنده دینی زبان پښتو در قرن یازدهم، منظومه
یوسف زلیخا احمد را دانشمند برین بنام (ورك زوی څنگه پیدا شو) به
سال ۱۳۶۴ هـ ش از پشاور طبع و نشر نمود که تحقیقات مزیدی را در
باره با خود همراه دارد .

در کلیات خطی بابو جان (محفوظ در رامپور) نیز روایتی از قصه یوسف
سف زلیخا به چشم میخورد. روایتی ازین قصه را سکندر ختک نیز به
مثنوی پښتو سروده است. متن ناقص آن شامل کلیات سکندر باشد .

عبدالقادر خان ختک این قصه را از یوسف زلیخای جامی (رح) به سال
۱۱۱۲ هـ ق به مثنوی زیبا و شیرین پښتو ترجمه نمود، ترجمه عبدالقادر
بار ها چاپ شده است و چاپ قدیمتر آن از سال ۱۲۸۸ هـ ق است در دهلی.
عبدالقادر مومند قصه یوسف زلیخای امانی خراسانی را به سال
۱۲۷۴ هـ ق به مثنوی بحر حقیف بزبان پښتو برگردانی کرد . تعداد
ابیات این ترجمه هشت هزار گزارش شده است، یوسف زلیخای عبدالقادر
مومند به چاپ نه رسیده، نسخه دستنویس آن در کتابخانه اکادمی
پښتوی پشاور نگاهداری میشود .

شاعری بنام سعدالدین نیز در اوزان ملی پښتو این قصه را نظم نموده
منظومه یوسف زلیخای سعدالدین را نگارنده در بیدایانی گلونه به چاپ
رسانده است .

ملا احمد جان شاعر دیگر است که یوسف زلیخا را برشته نظم در
آورده است. مثنوی یوسف زلیخای ملا احمد جان نیز بارها به چاپ
رسیده یکی از چاپهای آن از سال ۱۳۲۹ هـ ق است در لاهور. شیخ
احمد خان شاعر عصر تیجور شاه درانی (۱۱۶۸-۱۲۰۷ هـ ق) قصه
یوسف را به او زان اولسی شعر پښتو سروده - قصه یوسف زلیخای
احمد خان شکل شفاهی دارد .

همین گونه متن ناقصی ازین قصه را دانشمند برین بنام در شماره ۳۶

سال ۱۳۵۶ جریده زیری معرفی نموده ، ناظم آن منظومه معلوم نیست .
 در دیوان خواص خان قصه یوسف زلیخا به چشم میخورد این دیوان در
 گنجینه دستنویسهای اکادمی پښتو پشاور موجود است .
 شاعری بنام فضل احمد قصه یوسف زلیخا را بنام احسن القصص
 نظم نموده و از پشاور چاپ و نشر شده است . تایب بیدادوی این
 قصه را از متون مذهبی مسیحی بنام احسن القصص منظوم داشته ،
 واز سوی دارالتبلیغ مردان به چاپ رسیده است . در دو قصص
 الانبیای پښتو نیز این قصه پیامده .
 در قصص القرآن پښتو این قصه به نثر مفصل آورده شده است .
 همچنان حکیم محمد عیسی ترین شاعر او اخر قرن چهارده این قصه
 را زیبا سروده است . قصه یوسف زلیخای حکیم محمد عیسی ترین
 بحیث ضمیمه انجمن عشاق و بوستان عشاق چاپ شده ، یوسف زلیخای
 حکیم بارها همراه با ایند و کتابوی درکراچی و پشاور چاپ گردیده
 است . (۲۱ صفحه)

تكملة جلد اول

«۱»

شاعران و نویسندگان که در جلد اول ضبط نشده‌اند

آدم (شیخ) :

از شعرای قرن دوازدهم هجری است، وی شاعر متصوف بود، اشعارش تصوفی و عرفانیست. آدم در شعرش از اورنگ زیب عالمگیر (۱۰۶۸-۱۱۱۸ هـ ق) یاد میکند. دیوان شعر آدم بدسترس ما قرار دارد، قابل یادآوری است که در بیاض میاحسیب کل غزلیاتی از شاعری به نام آدم ضبط باشد اما نمیتوان تا زمان دسترسی به آن بیاض هر دورا یکی دانست. از اشعار آدم است :

دکامل دعایی مله ده

دآدم غشی به نه حی له هدفه

(ادبی ستوری ج ۲ ص ۱ - ۲۴)

آدم خان :

از شاعران نوحه سر است در حوالی قرن سیزدهم هجری در نواحی

شیعه نشین پښتو نه‌ای قبایلی بین کورم و کوهات زیسته است ، معلوم-
 مات بیشتری درباره وی بدسترس ما قرار ندارد . در تذکره بیدایانی
 کلونه شرح حال وی بیامده و در جلد اول اولسی سندری نیز نوحه
 های وی چاپ شده است . آدم به اوزان ملی پښتو مراثی اما مین را
 سرود و واقعات کر بلا را در شعرش انعکاس داد ازوست :

تمامه شپه په دی زنگویه زنگومه   زویه ودی سومه
 که شم روانه تابه خانه سره ورمه   زویه ودی سومه
 (بیدایانی کلونه ۱۹-۶)

ابراهیم خان :

شاعر نوحه سرا بود ، در حدود قرن سیزدهم هجری در نواحی مرزی
 افغانستان در مناطق قبایل نشین شیعه یان پښتون زنده گی میکرد .
 طبع شعر داشت ، به اوزان ملی پښتو شعر میگفت . مراثی امامین
 و واقعات کر بلا را نظم میکرد ، ازوست :

پاڅه میرعباسه وروره واخله نشانونه

خپل دی بندی لار ل دشام په وطنونه

احمد جان (لیونی) :

احمد جان ولد افضل خان از شاعران معاصر پښتو بود . در پرانگ
 دهشغرف میزیست ، اشعار اجتماعی و ملی در قالب غزل و رباعی میسرود .
 بتاريخ ۱۵ دسمبر ۱۹۶۹ ع در يك واقعه ترافیکی چشم از جهان بست ،
 اشعار ویرانگارنده دهشغرف ادب مطالعه نموده است .
 (دهشغراف ص ۵۶)

ارباب عثمان خان خلیل :

از شاعران دوران معاصر بود، در برتهکال پشاور میزیست و به خاندان اربابان تهکال تعلق داشت. غزل میسرود، مجموعه اشعارش دیده شده است .
(یادداشت دانشمند همیش خلیل)

ارسلا خان :

در حدود قرن نهم عیسوی در موضع زیده از توابع صوبه سرحد شمال مغربی زنده گمی میکرد . طبع شاعری داشت به اوزان ملی اشعاری از وی دیده شده است . از وست :

دزاغ دواړه څانگونه دی له مخه کړه چاپیره

جمال په شش کی کورې

(دنوره دین چاربتی ص ۱۰ - ۱۱)

اسدالله :

شاعری از قرن سیزدهم به حساب می آید ، اسدالله در علوم دینی دسترسی داشت و ناظم پښتونیز بودی ، نودنه نام ایزد متعال رابه نظم پښتو شرح کرده ازوست :

ربه تاته ده معلومه   اسدالله کړ له منظومه

د اسمای حسنی شرحه   پښتو لره مرقومه

اغر خان :

اغر خان ولد جان نثار ولد ناصر به سال ۱۲۶۱ هـ ق درقریه (بیرو) منطقه چرخ لوگر چشم به جهان گشود ، علوم متداوله را در ان دیار آموخت . در فن خطاطی نیز دسترسی یافت . بزبان پښتو سخنگویی کرد و اشعار اجتماعی - عشقی و دینی سرود گویند که : اغر خان کتب زیادی

را خطاطی کرده بود ، در رباب نوازی نیز در منطقه شهرت داشت . وی

زنده‌گی رقت باری داشت . در سال ۱۳۱۹ هـ ق چشم از جهان بست .
ازوست :

لویه خدایه لایزاله   پاکه ربه بی مثال
(زیری شماره اول ۱۳۵۹)

افضل پات :

از شاعران عوامی پښتو بود در بابره هشتنفر زنده‌گی میکرد .
به سال ۱۹۵۴ ع به سن ۶۰ سالگی وفات کرد ، ازوست :
سیور می دینخلسمی   خلیبری لکه شمعی
ستوری په آسمان کی   شغله کپه ما سختی
خدای پاک حسن ورکری چر ته یی نشته ده ثانی
(دهشتنفر ادب ص ۵۷)

افغان - گل محمد :

گل محمد افغان هوتک از شاعران نیمه اول سده سیزدهم هجری است .
دردیار بخارا زنده‌گی میکرد . بزبان پښتو و دری شعر میگفت آثار زیادی
بزبان پارسی ازوی باقیست چند پارچه شعر پښتوی وی نیز دیده
ازوست :

وامی وریده خانه له ولاته یی راغلی
پس له دیره عمره بخارا ته یی راغلی
(خراسان شماره (۵) سال ۱۳۶۰)

اقبال شاه :

از شاعران عوامی زبان پښتوست . به اوزان ملی پښتو شعر سروده ،
در (بیدایانی گلونه) شعری از وی با شرح مختصر احوالش ضبط است .
معلومات بیشتری درباره زنده‌گی وی بدسترس مانیست ، ازوست :
(اقبال شاه) زما نامه ده   په هر ملک می هنگامه ده
ستا په شانی خلق ما ته زرکوی سلامه

ژریده به صیح وشامه
(بیدایانی گلونه ۷۱-۸)

اکبر - عبدالاکبر خان :

از ناموران ادبی و سیاسی و ملی‌پشتونها در قرن چهاردهم هجری عبدالاکبر اکبر فرزند عبدالقادر محمدزی به سال ۱۸۹۹ ع یا ۱۹۰۰ ع در محله سپینه وری عمرزی چارسده چشم به جهان گشود در سن طفولیت به کسب دانش پرداخت و به مدارس منطقه رفت - تعلیم ابتدایی را در مدارس منطقه و تعلیمات عالی را در اسلامیه کالج دنبال کرد - اما در همین اثنا به سیاست روی آورد و تعلیم را نا تمام رها نمود - به هندوستان رفت . با بعضی از سبای سیون آن دیار آشنایی حاصل کرد و باز در منطقه خود در حلقه های سیاسی محشور مانده به سال ۱۹۲۰ ع به افغانستان هجرت کرد و ازینجا به مناطق آسیای میانه سفر نمود و بعد از عودت دوباره به وطن مشغول جنگ آزادی میهن با بیگانه گان انگلیس بود . اکبر طبع شعر داشت بزبان پشتو نظم و نثر می نوشت - ده ها کتاب ادبی و تاریخی به نظم و نثر نوشت - در آثار مشهور وی : میتوان از تراخه خوابه زمبورئی ، ادبی پنکه ، مثنوی مولانای روم ، سفرنامه وروشانیان نام گرفت اکبر بتاریخ (۱۱) اکتوبر ۱۹۷۷ ع چشم از جهان بست ، ازوست .

راحی چی مونږه ټول په جمع وکړودادعا
الله دی هند آزاد کری خو آزاد افغان دی وی

الفت - گل پاچا :

گل پاچا متخلص به الفت فرزند سید فقیر به سال ۱۲۸۸ ه ش در قریه منصور کخ عزیز خان لغمان چشم به جهان گشود ، علوم متداول را در منطقه فرا گرفت و به سال ۱۳۱۴ ه ش در اداره اخبار انیس بحیث کاتب داخل کار شد ازین سال تا او اخر سال ۱۳۴۸ ه ش بحیث مدیر و رئیس ، وزیر عضو پارلمان و استاد پوهنتون ایفای وظیفه کرد . تادم مرگ با قلم و کتاب سروکار داشت - مینوشت و میسرود - در تمام دوران حیات علمی اش بیش از سی کتاب و رساله تالیف نمود و صد ها مقاله نوشت بتاریخ ۲۸ قوس سال ۱۳۵۶ ه ش چشم از جهان بست و در

مقبره قریه منصور کج عزیز خان لغمان به خاک سپرده شده .
 الفت شخصیت ملی - اجتماعی و علمی دوران معاصر کشور ما بود -
 شعر زیبا میسرود و نثر شیوا می نوشت ، نارسایی های جامعه و کاستی
 های معاشره را استادانه انتقاد میکردی مطالعه وسیع در ادب و تاریخ
 کشور داشت و با تحقیق نیز علاقمند بود . بن بانهای پشتو - پارسی و عربی
 مینوشت و هم ترجمه میکرد - بار خداهای سیاسی کشور علاقه فراوان
 داشت بدون شك الفت را بایست بحث استاد سخن دوره معاصر پذیرفت .
 از آثار مشهور وی : غوره اشعار غوره نثرونه - بله دیوه - پشتو
 سندی ، ملی قهرمان - لور خیالونه ژور فکرونه - لغوی خیرنه - منطق -
 دآزادی پیغام - عالی افکار لیکوالی و دیگر آثار متعدد توان یاد کرد .
الف خان :

شاعر اولسی زبان پشتو بود ، در قرن سیزدهم میزیست . مؤلف گلشن
 اشعار افغانی ، نبشته است : الف خان در توبی از مضافات مردان زنده می
 میکند پنجاه سال داشت يك سال میشود که بمده است . البته باید
 تذکر داد که گلشن در حوالی ۱۹۰۰ نبشته شده ازوست :
 یو هسی شی می ولید په قلا کی دی حصار

موجونه یی دخولی غی

همیش وهی پیرونه یو گری نه وی قرار

په مخ کی یی تیلی غی

(گلشن اشعار افغانی ص ۱۳۰)

امام :

از غزلسرایان قرن دوازهم است . معلومات بیشتری درباره وی بدسترس
 ما قرار ندارد . اما تذکره نگاران و ادبیات شناسان پشتو از نام و سروده
 های وی اطلاع دارند ازوست :
 که (امام) دی یار بشکنخلی په داشکر

چی خبریری درست جهان نه شه هر گز

(گلزار روه ص ۸۴)

امیر حمزه :

امیر حمزه فرزند ممندخان به عیشره اچوخیل قبیله مروت منسوب بود - شاعرامی و بیسواد بود باهنگهای ملی زبان پښتو شعر میسرود - امیر حمزه به عمر هشتاد سالگی به سال ۱۹۵۵ ع رحلت کرد - بعضی از اشعار وی ضبط شده ازوست :

جگره لکه په فرانس

ترکو لشکر پسی روان و -

(دستنویس د مروتو کسرونه ۴۳-۴۴)

امیرالله :

از شاعران عوامی زبان پښتو بود در حدود قرن چهاردهم هجری در منطقه چچ ضلع هزاره زنده گی داشت، از اشعار اوست :

شروع می که تقریر د تمام چچ کوم بیان

ساز کری می هنردی (اولسی سندری ج ۱ ص ۲۹۹)

انحر گل کاکا خیل :

از شعرا ، نویسنده گان ، خطاطان و اشخاص اهل ذوق بود ، در او آخر قرن سیزده میزیست . وی به عیشره کاکا خیل قبیله ختک نسبت داشت . زادگاهش زیارت کاکا صاحب بود - مدتی را در تیری از مضافات کوهات سپری کرد - از کار های عمده وی تهیه جنگ اشعار شعرای مختلف پښتو و پارسی است که در دو بخش تهیه شده و مسمی به چمن بی عدیل و گلشن بی تمثیل است . وی شعر نیز میسرود - چندین کتاب بخط وی دیده شده - به سال ۱۳۰۳ ه ق رحلت کرد ازوست :

چی فقیر دتوری په بند بندی شه
ډیر راضی یم که شی اوس مرکی تیار زما

اول دین غوبه :

از شاعران عوامی پښتو بود ، په سال ۱۲۹۷ هـ ق در محله یاسینزی
پرانگ هشنغر چشم به جهان گشود. طبع رسای شعری داشت - به اوزان
ملی پښتو شعر میسرود مضامین اجتماعی ، عشقی و دینی را در شعرش
جا میداد - ازوست :

زر جوړ که سامان داقبال پور ته شه پښتو نه
دتر په شانی نر شه چی مردی دی شی ښکاره

(دهشنغر ادب ص ۳۶ - ۴۱)

ایوب خان (استاد) :

وی در قریه شیخ محمدی علاقه مومند پشاور زنده گی میکرد . تولدش
در حدود ۱۸۷۵ع و وفاتش به سال ۱۹۲۰ع اتفاق افتاده است . ایوب خان
تحصیل را بدرجه گریجویت به پایان رسانده بود و در علوم شریعی
معلومات کافی داشت بزبان پښتو در قالب اوزان ملی نیز طبع آزمایی
کرد .

اشعار زیاد سرود ، و حتی رمانهای شیرین و فرهاد و نیمبولا و تیمبولا را
نیز در قالب اوزان ملی به رشته نظم در آورد . ازوست :

میره کی و دسوات

یو ځوان نومی بهادر و

دعلم په تاثیر سره په ملک کی وو دخان

جاری می و فرمان

(پښتو لوک کیت ص ۳۶-۳۸)

بازار (حاجی) :

حاجی بازار فرزند عبدالله کاکر در حدود سال ۱۹۰۵ع در قریه

بادینزی پروپ چشم به جهان گشود طبع شعر داشت اشعار انتقادی
عشقی و اصلاحی میسرود. حاجی بازدر ماه اپریل ۱۹۰۷ ع چشم از جهان
بست، از اشعار اوست :

سود خور دخدای دینمن دی نه منی دقرآن توری
دخدای قهر هر زمان باندی اوری
(دکسی دلمنی پنبستانه لیکوال ۴۱۸)

باد شاه گل (مجروح) :

آزاد بای صوبه سرحد بود. درهنگو میزیست - طبع شعر داشت در
شعر مجروح تخلص میکرد - اشعار اجتماعی - عشقی و ملی سرود پس از
۱۹۴۹ ع رحلت کرد مجموعه اشعاروی در دست بوده، ازوست :

پردیسی کی که بسیاوی ناییساده
غلامی کی که خندا وی نور ژا ده
را کوی د زهرو کوت وایی چی قند ده
داشناد فر یبو نو انتهدا ده

باد شاه گل :

شاعر عوامی زبان پنبتو بود، در منطقه لاجی ضلع کوهات زنده گی
میکرد باوزان ملی زبان پنبتو شعر میسرود، اکمل اسدآبادی در مقدمه
کلام مجروح از وی یادې دارد .

برق - سیداود شاه :

سیداود شاه متخلص به برق از عشیره کاکا خیل قبیله ختک بود.
پدرش حکیم شاه نام داشت به سال ۱۹۱۱ ع در زیارت کاکا صاحب بزاد -
شاعر بیدار ملی زبان پنبتو بود به سال ۱۹۴۷ ع در نهایت جوانی
چشم از جهان پوشید. اشعارش در نشرات سرحد طبع شده .

داسی لاروم داسی زیر شوم ربدی زیر کره

اوس می هیر کره اوس می هیر کره اوس می هیر کره

(غوثی ص - لس)

برکت (اخوند) :

برکت اخوند فرزند پاچا گل اخوند از شاعران عوامی زبان پښتو بود. در صوبه سرحدی شمال مغربی میزیست. برکت اخوند در حدود ۱۹۲۰ع در نوبهار وفات یافت. اشعارش شکل شفاهی دارد در بعضی از مجموعه ها اشعار برکت اخوند ثبت نیز شده ازوست :

په دنیا کی یوه ونه پیدا کړی پاک غفور

دا ډکه ده دنور

(اولسی سندری ج ۱ ص ۲۶)

برهان شاه :

از شاعران قصه پرداز پښتوست در حوالی قرن سیزدهم هجری در مناطق صوبه سرحدی شمالی میزیست. وی داستان گنبت تالیف شاه فاضل را پیرایش نموده، به گونه جدید تنظیم کرده است (محفوظ در کتابخانه اکادیمی پښتوی پشاور) ازوست :

برهان شاه له جمله بدونه ویزار شه

دخپل جد په دلبار اوسه خبردار شه

برهان الله :

برهان الله فرزند عصمت الله به شاخ میر کلامی قبیله کاکا خیل منسوب بود به سال ۱۹۱۱ع بمرد طبع سخن داشت ازوست :

میان برهان ته به خپل عمل رارسی

اوریدلی می دی داسی مسنا لی

(غوثی ص ۷ ط)

بلال :

از شاعران صاحب دیوان زبان پښتوست. در اواخر قرن سیزده و اوایل قرن چهاردهم هجری در نواحی صوبه سرحدی شمال مغربی زیسته است. دیوان وی در مجموعه خطی اکادیمی پښتوی پشاور ضبط بوده.

بلال باهنکهای ملی پښتو وفورمهای غزل شعر سرود ازوست :

دیا اسرار یی ولیدل په سترگو

خکه زړه دبلال عشق ته وهی جوش

(بیدایانی گلونه ۱۸۱-۲۰)

بنگش عبدالجبار :

ازشاعران کثیرالکلام زبان پښتو ست-وی در قرن چهاردهم هجری در
هنگو از متعلقات کوهات میزیست. مثنوی مولانا خداوند کار بلخ را
بزبان پښتو منظوم ترجمه داشت و به زبانهای پښتو و پارسی اشعار
دیگر نیز سرود-وی بعد از سالهای ۱۹۶۰ ع وفات کرده است .

بهادر شاه :

بهادر شاه فرزند رحمت شاه درسکندر خیل از مضافات بنومیزیست.
سن پیدایش ویرا ۱۲۵۸ ه ق و وفاتش را ۱۳۶۳ ه ق نبشته اند -پیشه
آهنگری داشت -و شعر نیز میسرود طبع وی روان به اوزان ملی پښتو
شعر سروده است ،مجموعه اشعارش کرد آوری شده ازوست :

بهادر شاه هادی خو کری هدایت دی

که عمل ورباندی وکری که وی کس

(پت ستوری ۳۰۷)

بیداره

از شاعران عوامی زبان پښتو بود، باهنکهای ملی پښتو شعر میگفت .
بیداره در حباله نکاح شاعر دیگری بنام نانی بود -هر دو در سوات
زنده گی داشتند از اشعار اوست :

سبابه ترد نرد خیری پوری ته ایساری

نانه زما یاره

غنم را کره نشته جم کم به در له خاوری

کورمه دی شوله خواره

(فن و فنکار نمبر مجله پښتو ص ۵۴)

بیربل سنگه :

فردی از سکهان مسکون در نواحی شرقی افغانستان بود - بیربل گاهی در لغمان و گاهی در نواحی جلال آباد زنده گی میکرد . وی سخنور زبان پښتو بود باهنکهای ملی پښتو شعر گفته ، اشعارش به شکل متفرق در حافظه های ذوقیان مناطق شرقی افغانستان محفوظ است ، وی در اوایل قرن چهارده زیسته - مؤلف بیديانی گلونه شرح حال این شاعر را در تذکره اش ضبط میدارد ، ازوست :

چار بیته دبیربل ده معنی تی ښه اټکل وکه
رقیب می لاندی کړی دې حیران چی اوس څه چل وکه
(بیديانی گلونه (۲۱-۲۴)

بینوا ، عبدالروف :

از رجال مهم اجتماعی - ملی سیاسی و ادبی دوران معاصر کشور ما بود . عبدالروف بینوا فرزند عبدالله بن عبدالحق بن گلستان بن گلاب اخوند به يك خاندان علمی علیزایان معروف و موسی کلای هلمند تعلق داشت .

بینوا در آخر سال ۱۲۹۲ ه ق در شهر کندهار بزاد - علوم دینی و ادبی مروج عصر را در آغوش فامیل نزد برادرش مولوی حقانی فرا گرفت در ایام جوانی به کار های رسمی پرداخت کار های رسمی را اکثر در موسسات علمی و فرهنگی انجام داد . در پښتو تولنه - پوهنتون کابل ریاست مطبوعات و زرات اطلاعات و کلتور - رادیو افغانستان - روزنامه های مرکزی کشور و اکادیمی علوم افغانستان از رتبه عضوادی گرفته تا رتبه رئیس و وزیر خدمت کرد ، زمانی استاد پوهنتون ومدتی نماینده مردم در پارلمان بود در سالهای اخیر حیات بحیث مشاور صدراعظم و سفیر کبیر ایقای وظیفه کرد .

بینوا از رجل برجسته ادبی نیز شمرده میشود - اشعار نفز ملی و اجتماعی میسرود و نثر بدیع و بلیغ هنری می نگاشت - سروده ها و پرداخته های بینوا از گرانها ترین بخش ادبیات معاصر زبان ماست .

و بدون شك ويرا باييست استادسخت ناميد .

استاد بينوا بزبان پارسی نیز می نوشت و از زبان های اردو و عربی ترجمه می کرد ، به کار های علمی تحقیقی نیز علاقه زیاد داشت - وی در اثر فعالیت های علمی - ادبی و تحقیقی خود در حدود بیش از پنجاه نوشته کوتاه به حوصله مقاله و بیش از شصت اثر ادبی و تحقیقی و علمی نبشت و ایجاد کرد .

استاد بینوا بتاريخ ۲۱ جدی سال ۱۳۶۳ هـ ش چشم از جهان بست . از آثار مشهور وی : اوسنی لیکوال در سه جلد - دافغانستان نومالی چهار جلد آن چاپ شده است . دافغانستان تاریخی پینبی دو جلد آن چاپ شده است . تصحیح و ترتیب دواوین : پیرمحمد کاکړ - عبدالرحمن مومند و کاظم خان شیدا از آثار نظم و نثری ادبی و هنری وی پریشانه افکار و دزیه خواله ، خوشحال خان خه وایی ؟ و دیگر آثار گرانبها .
(مقدمه کیتا نجلی ، یادداشت استاد رشاد و یاداشتهای نگارنده)

پایینی - ملا یارمحمد :

حاجی ملا یارمحمد پایینی از علمای جید عصر خود بود در اوایل قرن دوازده در پایین منطقه شیوارمیزبست از سلوک و معرفت بهره داشت و از مریدان شیخ آدم بنوری مشوانی بود . کتابیرا در تصوف بنام کتاب السلوک نبشت ، از اشعار اوست :

یارمحمد په خوب کی پینس په گلبدن شه

اوس ترویشنه زیات په خوب باندی مین شه

(مجله کابل شماره (۳) سال ۱۳۵۹)

پایینه خان :

شاعر عوامی زبان پشتوست بزبان پشتو شعر رزمی میسرود - پایینه خان در حدود قرن سیزدهم در مناطق صوبه سرحدی شمال

مغربی میزبست. بعضی از اشعارش ضبط شده - از اوست :

توپک د چکدری نه   چا یووړل دپنچری نه
رساد ملکنده ورله راغله پرنګیان   ورته ودریدو حیران
(پښتو مجله اګست ۱۹۸۱ ص ۲۶)

پروانه - پیرمچند :

شاعر اولسی زبان پښتو ست در کچلاغ از مضافات بلوچستان
میزبست به او زان ملی پښتو شعر میگفت دوران زنده گی وی حدودقرن
چهاردهم تخمین میشود . (لیکنگی ج ۱ ص ۱۰۵)

پیروز خان :

از شاعران اولسی زبان پښتو بوده اوزان ملی پښتو شعر میسرود،
در قریه بودیالی کوز کنر زنده گی داشت - بیه سال ۱۳۲۱ هـ ش چشم
از جهان پوشید . اشعار و شرح حالش را تذکره نگاران ادب پښتو ضبط
نموده اند - از اوست :

پیروز خانه شاعری دی وظیفه شوه

قبلوه یی اوس ثواب دی که وېـال

(دسردرو توتیان شاعر تمبر ۱)

تنها :

نام این شاعر معلوم نیست . سه غزل وی به تخلص تنها شامل نسخه
خطی ضابطه افغانی مولوی دوست محمد تونکی است . غزلیات وی شور
و جذب دارد - واز غزلیات خوب زبان پښتو به شمار می آید . تنها شاعر

حدود قرن سیزدهم محسوب میشود. بیتی از يك غزل تنها :
 ستا په بيلتانه كې سخت ساعت په تنها راغی
 خلاصی په وصال كړه له غذا به كله كله
 (گلزار روه ص ۲۴)

توره بازه :

خطاط و ناظم زبان پښتو بود - در حدود قرن سیزدهم هجری در نواحی
 ختک نشین صوبه سرحدی شمال مغربی زنده گی داشت. میداء الخلاق
 گل محمد را به سال ۱۲۸۱ هـ ق خطاطی کرد. در اخیر همان اثر منظوم -
 مات وی پیامده ، ازوست :

اوس د اکښلی توره باز دی یاسین خیل ختک بی ساری

جان محمد (حاجی) :

حاجی جان محمد ستر یانی فرزند محمد عالم به سال ۱۸۶۰ ع در منطقه
 پی بنام سدو چینه از توابع بلوچستان چشم به جهان گشود . جان
 محمد طبع شعر داشت و شاعر زبان پښتو بود ، اشعار ملی - اجتماعی و
 فکاهی میسرود به سال ۱۹۶۷ ع چشم از جهان بست - اشعارش در
 نشرات شهر کویت چاپ گردیده ازوست :

بناسته یاران سو تړل تر خاورولاندی

حاجی له غمه فریاد ونه کـــــــــــــــــوی

(د کسی دلمنی پښتانه لیکوال ۵۹۱)

جزیل کاکا خیل :

از شاعران طراز اول عوامی پښتو بود . در حوالی قرن سیزدهم هجری
 در منطقه زیارت کاکا صاحب نوشهر زندگی کرده ، بصورت خاص به اوزان

ملی پښتو شعر سروده است - اشعاروی در يك مجموعه خطی گرد آمده
ومؤلف بیديانی گلونه شرح حال مختصروى را درج صحايف آن کتاب
کرده است ، ازوست :

ته چي سره پالنگ ته ځي جزيرل را بولى

داسپين غولې به يې سپين په وينو خپل کړي

(بیديانی گلونه ۳۸ - ۴۰)

جسيم :

از شاعران عوامی پښتو بود ، پيشه بزرگري داشت - تاريخ تولدش
۱۸۱۳ع و سال وفاتش ۱۹۰۳ع تعيين شده است ، اشعارش هم شکل شفاهي
داشته و نمونه کلام ويرا مؤلف (دهشنگر ادب) ضبط کرده ازوست :

زمونږ يوه چونگره

ولاړه وه په لويه

(دهشنگر ادب ص ۱۸)

جلالی ، غلام جيلانی :

غلام جيلانی جلالی فرزند عبدلستار به عشيره ميرزی قبيله اندر
تعلق داشت به سال ۱۳۱۴ هـ ق درواغز غزنی چشم به جهان گشود -
علوم متداوله را در اغوش فاميل و مدارس غزنی و کابل فرا گرفت .
در فلسفه - منطق و علوم ادبی مهارت داشت ، زبانهای عربی - پارسی و پښتو
را بلد بود - پښتو زبان مادری اش بود - بزبانهای پښتو و دري می نوشت
و شعر میسرود کتبی در تاريخ ادب و فلسفه تالیف داشت - و مقالات زیادی
باین زبانها نوشت و ترجمه کرد . غلام جيلانی جلالی
از ۱۳۰۰ هـ ش بدینسو تا سال ۱۳۴۸ هـ ش در مؤسسات آموزشی
و علمی بحیث آموزگار مدیر و رئیس و مشاور ایفای وظیفه کرد - به سال
۱۴۰۰ هـ ق بتاريخ ۲۳ رمضان المبارک چشم از جهان بست و در شهدای

صالحین بخاک سپرده شد ، ازوست :

دمشرق په سر کی خوار خسته بیمار شوم
وخیل خان ته می نظر کو را بیدار شوم
(دپښتو ځانتنی ادب او موسیقی مقدمه)

جلیل سعادت خان :

ازشاعران نامدار ومبارزان برجسته ملی صوبه سرحد بود . سعادت متخلص به جلیل در حدود ۱۹۱۴ع در ترنکزی هشنغر چشم به جهان گشود - عمرش را صرف مبارزه کردبارها به زندان کشانده شد وزجر های فراوانی کشید - شعر انقلابی و ملی سرود - آثار وی طبع شده است ، مرحوم جلیل بتاریخ ۱۷ دسامبر ۱۹۷۹ ع از جهان رفت ، ازوست :
د امیدونو پیغلټوب کی لیل
غوښته زمانه داوړبل غنچه
(دهشنغر ادب ص ۱۹۲)

جلیا ، امیر نواز :

از شاعران مبارز و ملی زبان پښتو بود . بتاریخ دهم مارچ ۱۹۱۰ع چشم از جهان بست - عمرش را صرف مبارزه ملی کرد - شعر وهنرش را در خدمت ملتش قرار داد - اشعارش در جراید صوبه سرحد طبع شده ازوست :

بیا به جلیا ووايي په زوره چی دچایی
ای دپښتنو مزکی زماوی او زمایی
(دهشنغر ادب ص ۶۴)

جمال خان :

ازشاعران قرن دوازدهم هجریست . شاعر غزل سرا بود غزلیات خطی وی دیده شده ، مؤلف ادبی ستوری در (ج ۲ ص ۵۶-۵۹) این کتاب یادی از جمال خان می نماید ازوست :

وښته سپین ، سترگی تاریکی چینگی داری
ته لاگرځی خپل پردی په خپله نغاړه

جمال دین :

شاعر اولسی زبان پښتو بود . در قرن چهاردهم هجری میزیست . در اواسط همان قرن چشم از جهان بست . به اوزان ملی پښتو شعر میگفت ، وی در شینکه کلی از توابع صوبه سرحد شمالی میزیست از اشعار اوست :

ویل دجمال دین دی   خواره شیرین کبین دی
لذت لری رنگین دی

خلور ژبی پیوست شوی یادوه شیر و شکر وینم ،
ستا په لاس خنجر وینم
(پښتو مجله نومبر ۱۹۸۱ ص ۲۳)

جمعه خان :

از شاعران عوامی زبان پښتوست در حوالی قرن چهاردهم هجری در قصبه تګان ناحیه شملخوست زنده گی داشت شاعر مردمی بود - به اوزان ملی پښتو شعر میگفت . اشعارش در حافظهای بعضی از ذوقیان محفوظ بوده ازوست :

ستا دلبار ته یم راغلی امیدواره پیره
په سر می کښیرده منګول گل گلزاره پیره
(بیدیدانی گلونه ۴۷ - ۴۹)

چری گل :

شاعر اولسی بود ، در محله شامیزی برسوات زنده گی میکرد . به آهنگهای ملی پښتو شعر میگفت ، ازوست :

تیک دی دخلورو سوو اینبی په جبین دی
مستی حاجتمند دی ننداروته نوابان دی
(پښتو - فن و فنکار نمبر ص ۵۲ سال ۱۹۷۹)

حامد ، حمدالله :

از شاعران معاصر زبان پښتو بود . نامش حمدالله و حامد تخلص

میکرد. به عشیره عیسی خیل قبیلۀ مومند تعلق داشت. در شهر حیدرآباد
دکن در مسجد میا مشک میزیست طبع شعر داشت و بزبان پښتو شعر
میسرود. دیوان شعر از خود به یادگار گذاشت. حامد به سال ۱۳۹۴
ه. ق به عمر ۷۵ سالگی بدرود حیات گفت ازوست :

پوی او لوی ساتونکی ته یی زماخدایه

هم خاوندربښتونی ته یی زما خدایه
(دهند دکتابخانو پښتو خطی نسخی ۲۳۵)

حباب :

از شاعران اولسی زبان پښتو بود در اواخر قرن سیزده و اوایل قرن
چهارده میزیست و به اوزان ملی زبان پښتو شعر میسرود مؤلف گلشن
اشعار افغانی در حدود ۱۹۰۰ ع نبشته است : حباب در کوته از مضافات
مردان زنده گی دارد سی ساله است سواد ندارد. ازوست :

نیمگری سړی وړك شه نه یی پلار نه یی ورور وی
په کلی کی به گرځی یار اشنا به خان له گوری
(گلشن اشعار افغانی ص ۱۳۵)

حبیب شاه :

شاعر عوامی زبان پښتو است ، در نواحی صوبه سرحدی شمال مغربی
میزیسته است و به اوزان ملی زبان پښتو شعر میگفت بعضی از پارچه
های وی ضبط شده ، ازوست :

مخ څرگند که دلربا ولاړ فقیردی
مخ راڅرگند که یاره ولاړ فقیر دی
(قند شماره ۷ - ۸ ص ۱۶)

حبیب گل :

از شاعران قرن سیزدهم به شماراید. معلومات بیشتری در باره وی

بدسترس مانست تنها نور نامه منظوم ویرا دیده‌ام که به سال
۱۲۹۰ هـ ق در دهلی به چاپ رسیده‌ازوست :

خوار حبیب کړ له پښتو

د دوستانو په غوښتو

(دسره غره گلونه ص ۹۸)

حبیبی - عبدالحی (علامه) :

دانشمند شهیر و بلند مقام مورخ و پژوهشگر بی همتا ، و آموزگار مهر
بان دوران معاصر ، علامه زمان لوی استاد پوهاند عبدا لعی حبیبی
فرزند عبدالحق اخونزاده به سال ۱۳۲۸ هـ ق در محله بامیزی
شهر قندهار چشم به جهان کشود ، علوم مروج
و متداول زمان را در مدارس و مساجد آن دیار از علمای جید محل ودود
مانش کسب کرد شامل مکتب ابتدائی شاله مار قندهار شد به سال ۱۳۰۴
هـ ق شامل وظیفه مقدس آموزگاری در یکی از مکاتب قندهار گردید -
استاد علامه حبیبی از ۱۳۰۴ تا ۱۳۶۳ هـ ش وظایف مهم دولتی را
از معلمی مکتب و استادی پوهنتون گرفته تا رتبه مدیریت ریاست و
معینیت و مشاوریت انجام داد . پیش از ده سال بحیث معاون و مدیر جریده
طلوع افغان کار کرد . اولین رئیس پښتو ټولنه و اولین رئیس
پوهنځی ادبیات - استادمان بود . استاد در دوره هفتم شورى بحیث
نماینده مردم قندهار در پارلمان افغانستان عضویت داشت .
استاد شخص روشن ضمیری بود ، فکر آبادانی میهن و غرور ملی باوی
بود - در ایام جوانی به سیاست نیز گرائید و با ساس مخالفت با حکومت
وقت ده سال بحیث شخص نفی شده سیاسی در پاکستان به سر برد -
پس از عودت به وطن دوباره مصروف مشاغل علمی و فرهنگی و آموزشی و
تربیه فرزندان جوان وطن شد .

استاد شخصیتی بونده تنها متعلق به جامعه و وطن ما - بل استاد حبیبی
به جوامع علمی و فرهنگی گیتی تعلق دارد . استاد از علما و دانشمندان

سر شناس ممالك منطقه بود. تالیفات و تحقیقات وی همواره مورد استفاده علما، دانشمندان و حلقه‌های فرهنگی ممالك منطقه و حتی کیتی است و خواهد بود - استاد بزبانهای پښتو-پارسی وارد و مینوشت و آثار گرانبهای را درین زبانها از خود به یادگار گذاشته است. استاد طبع شعر داشت و بزبانهای پښتو و پارسی شعر نیز سرود - استاد در دوران زنده‌گی علمی و فرهنگی خود بیش از هشتصد مقاله نبشت و ۱۳۲ کتاب و رساله تالیف - تدوین و ترتیب کرد. و تادم مرگ از کتاب - مطالعه تحقیق و نوشتن نبرید، در همه حالات و در گرم و سرد های روز کار یار و یاور و همدمش همین مشاغل فرهنگی وی بود، استاد هزاران شاگرد تربیه کرد و با شاگردانش چون پدر مهربان برخورد میکرد.

این مرد دانش و فرهنگ و استاد بزرگوار ما لوی استاد علامه پوهاند عبدالحی حبیبی به سال ۱۴۰۴ هـ ق بتاریخ ۲۰ ثور ۱۳۶۳ هـ ش چشم از جهان بست - روانش شاد و یادش گرامی باد.

و اما از آثار مهم استاد: پښتانه شعراء جلد اول - دپښتو ادبیاتو تاریخ در چهار جلد، افغانستان بعد از اسلام - تاریخ مختصر افغانستان - پنجاه مقاله - پښتو نثر ته کړه کتنی - هنر عهد تیموریان - تصحیح و چاپ پته خزانه محمد هوتک، دیوان احمد شاه، کلیات خوشحال، دیوان عبدالقادر خان - تصحیح زین الاخبار - سواد اعظم و صد ها اثر دیگر گرانبها.

(مقدمه داستاد یادو مجله ژوندون شماره ۳ سال ۱۳۶۱)

حمدالله کاکا خیل (میا):

از شاعران صاحب دیوان است، مؤلف ادبی ستوری زنده‌گی ویرا حدود قرن دوازدهم تخمین کرده است. موضوعات عشقی و صوفیانه را در شعرش بیان داشته - دیوان شعروې در دست است. میاحمدالله کاکاخیل شاعری از دودمان علمی و ادبی شیخ رحمکار کاکا صاحب (رح)

(مترقا ۱۰۶۳ ه ق) بوده بیتي از نمونه كلام وي :

مشهور ميا حميدالله عالي نسبدي

كه خپل يار يسي مسمي په مجهول نه كا

(ادبي ستوري ج ۲ ص ۶۴-۶۸)

پاساس گفته مؤلف پټ ستوري حمدالله فرزند عبدالله در اواخر قرن سيزده ديده به جهان گشود و بنا بر روايتي به سال ۱۳۳۷ ه ق چشم از جهان بست . و در زيارت كاكا صاحب دفن شد .

(پټ ستوري ۱۸۰-۱۸۱)

حمزه - حمزه الله خان :

حمزه الله خان متخلص به حمزه فرزند حاجي گل محمد به سال ۱۸۹۷ ع در چارسده دهشنگر چشم به جهان گشود - وي بزبان پښتو اشعار اجتماعي و انتقادي سرود - و به ادبيات پښتو علاقه مفرط داشت - بتاريخ ۷ دسامبر ۱۹۶۷ از جهان رفت - ازوست :

دپسرلي په منجرو كي راشه   كلونه راوړه په شكروكي راشه
(دهشنگر ادب ص ۱۱۴)

حسن الدين :

قاضي حسن الدين در حدود قرن سيزدهم در دنگرام سوات ميژيست شاعر زبان پښتو بود ديوان شعراز خود به يادگار گذاشته است .
(پښتو جنوري ۱۹۸۱ ص ۵۱)

حسن (ملا) :

از ملاانواعامي زبان پښتو در حدود ۱۳۰۰ ه ق در منطقه شاه منصور صوبه سرحدی شمال مغربي ميژيست ، باوزان ملي پښتو شعر ميگفت . مؤلف كلشن اشعار افغاني چكامة هاي ويرا ضبط اين اثر نموده و در تذكرة بيداياني كلونه نيز از وي يادې شده است . از اشعار اوست :

دغره په جماعت كي نه كوي ميلمه ته ست

كودي ملا محبت

(ديدياني كلونه ۵۰ - ۵۴)

حسن گل :

حسن گل فرزند حضرت گل از شاعران عوامی زبان پښتو بود. وی در سال ۱۲۸۳ هـ ش در بره دارکلی کامه به ننگرهار بدنیا آمد و به سال ۱۳۵۶ هـ ش وفات کرد. با هنکهای ملی زبان پښتو شعر سرود - اشعارش به شکل شفاهی در بین مردم عمو میت دارد ، ازوست :

ما بیگاه په خوب کی ولید عجب کار

یوسپین زیری سرې راغی په تلوار
(بیدایانی کلونه ۵۵ - ۵۹)

حسینا مروت :

از سخنوران منسوب به قبیله مروت است - شاعری بود کسر میسرود - وی در نواحی تحصیل لکی مروت ضلع بنو صوبه شمال مغربی سرحدی در حدود قرن سیزدهم میزیست . حسنیاکسر های دارد ، در بیان جنگهای قبیله اش با دیگر قبایل . بعضی از کسر های وی ضبط شده ازوست :

ومی ساتی یا الهی له ازماشته

کفر کی ایسار یم خو که ته را کرې بهشته
(اولسی سندری ج ۱ ص ۱۹۲)

حضرت الله :

از نویسندگان شعرای قرن سیزدهم محسوب میشود - در توابع صوبه سرحدی شمال مغربی سکونت داشت - کتابیرا بنام مفید السالکین نظم نموده ازوست :

حضرت الله چی داویلی له افسوسه په خواری دی
مولی ته یی ژاړلی دی دپاره دزاری دی

حضرت ویس :

فرزند حضرت نور به عشیره مسود قبیله ساپی نسبت داشت و در قریه مسود دره غازی آباد علاقه داری نورگل ولایت کتر زنده گی

میکرد، در حدود سال ۱۳۲۷ هـ ش چشم از جهان پوشید، طبع شعری داشت به آهنگهای ملی پښتو شعرسرود، ازوست :
 پاس په سینه کی یی روپی کلیمه داره ده
 پلار یی ویده دی موری ناسته څوکیداره ده
 (دسردرو توتیان شاعر نمبر ۴)

حکیم گل :

حکیم گل فرزند حضرت گل از شاعران اولسی زبان پښتوست، حکیم در اواخر قرن نژده در موضع تیری ضلع کوهات بزاد، تعلیم ابتدایی را در مکاتب آن دیار کسب کرد. طبع شعر داشت اشعاری باهنگهای ملی پښتو سرود، دیوان شعروی جمع آوری شده، حکیم گل به عمر ۲۵ سالگی به سال ۱۹۱۴ ع وفات کرد، ازوست :
 غوغا شوه په جهان مخلوق شو په گریان
 محمود صاحبزاده چی له دنیاوکه رحلت نصیب یی شه جنت

حیات :

شاعر عوامی زبان پښتو بود، به اوزان ملی شعر میسرود - مؤلف گلشن اشعار افغانی در حدود ۱۹۰۰ ع نبشته است : وی در کوته از مضافات مردان زنده گی داشت و به هفتاد سالگی مرد . ازوست :
 ستامخ لکه زیر گل ټیک په اوربل زرین دې شال دې
 چشمان دیهر زمان کوی تاوان لورد خونکاری
 (گلشن اشعار افغانی ص ۱۳۲)

حیات خان :

شاعر بان پښتو بود، در مناطق صوبه سرحدی شمال مغربی میزیست. اشعارش را مؤلف ورکه خزانه ضبط نموده ازوست :
 که روغ عالم جوړ دې نن زما په سترگو دون دې
 چی می شوې د اشنا سره بیلتون دې
 (ورکه خزانه ج ۳ رمسوده)

حیدر جان :

شاعر اولسی زبان پښتو بود ، باوزان ملی پښتو شعر سرود - شعرش در منطقه به شکل شفاهی در بین مردم عمومیت دارد . حیدرجان شاعری از عشیره گربز قوم ساپی بود . در دره دیوه گل چوکی کنرها زنده گی داشت . حیدرجان در حدود سال ۱۳۴۸ هـ ش راهی دارالبقا گشت ازوست :

حیدر جان چی پسی شپه اوورخی ژاری

بی له یاره منت بار دهیچا نه یـــم

(د سردرو توتیان ۳۷۱ - ۳۷۲)

خادم حسین :

شاعر است . نوحه سرا در حدود قرن سیزدهم هجری در نواحی پښتو - نهایی شیعه نشین مناطق سرحدی قبایلی زنده گی میکرد ، نوحهای پر سوزی در باره واقعات کربلا سرود خادم حسین طبع شعر داشت ، بعضی از اشعار وی ضبط شده ، ازوست :

حسین ناری کپی دیری کیلی کپی نیکه په زړه می دا اندیښنی دی

خادم - قیام الدین :

فرزند ملا حسام الدین به سال ۱۳۲۵ هـ ق در کامه ننگرهار چشم بدنیا کشود . علوم دینی و کتب نظم و نثر پارسی و پښتو را در آغوش فامیل فرا گرفت و بعد به مدارس دیگر منطقه روی آورد و همچنان جهت کسب دانش مروج رهسپار دیار دیگر شد . در مدارس نیم قاره هند علوم مروج را خواند و پس از پانزده سال رنج سفرها و مسافرت دوباره به زادگاهش عودت کرد - و وظیفه مقدس آموزگاری را گزید ، در سال ۱۳۰۴ هـ ش در یک مکتب ابتدایی کامه سمت معلمی یافت بعد از آن بحیث عضو انجمن ادبی قندهار ، عضو پښتو تولنه مدیر یکی از دیپار - تمت های این مؤسسه - معاون این مؤسسه و همچنان بحیث مدیر اخبار زیری مجله کابل و روزنامه های طلوع افغان - اصلاح - هیواد - اتحاد مشرقی ایفای وظیفه کرده است بدین گونه وظایف دیگر دولتی نیز

در بعضی از مؤسسات علمی واداری به وی سپرده شده بود ،مدتی در
سنای افغانستان بحیث سناتور خدمت کرد -وزمانی در مؤسسات عالی
تعلیمی کشور بحیث استادنیز ایفای وظیفه نموده
بود .سالهای اخیر عمرش را در منزل به صرف مطالعه وتالیف آثار سپری
میکرد - به سال ۱۳۹۹ هـ ق مطابق ۵ سنبله ۱۳۵۸ هـ ش رخت از جهان
بست . و در زاگامش مدفون گشت .

استاد قیام الدین خادم پیش از پنجاه سال عمرش را صرف خدمت
به دانش وفرهنگ و تربیه اولاد وطن کرد .استاد خادم درین مدت
شاگردان زیادی تربیه نمود - اشعار ملی واجتماعی وبیدار کننده سرود
.وترانه های دلپذیر را تقدیم مردمش کرد - صدها مقاله نبشت وده ها
کتاب ورساله ترجمه وتالیف کرد در مجالس علمی ملی وبین المللی
شرکت نمود -وبه پاره یی از کشورهای منطقه بصورت رسمی مسافر-
تها نمود - بزبانهای پشتو وپارسی سروده ها وپرداخته های از خریدبه
یادگار گذاشت واز زبانهای عربی اردو وپارسی رسایل -مقالات وکتبی
رابزبان مادریش (پشتو)- برگردنه از آثار مهم او :نوی رنہ- خاروان -
دمرغلرو امیل - لرغونی پښتانه قومونه ودیگر آثار مهم . اخباری را
به مصرف خود بنام افغان اولس به منظور بیداری مردم طبع ونشر میگردد .
ازوست :

دناز په خوب ویدی غنچې وروړو را ویشوم
خادم پادسبا یم که وی وم که نه وم نه وم
(امیر علی شیر نوایی ۳۹-۵۹)

خاکسار ،علی حیدر :

صاحبزاده علی حیدر خاکسار طوری از علما ودانشمندان دوران
معاصر بود بزبان پشتو نظم ونثر می نوشت .
علی حیدر فرزند محمد حسن ابن زین العابدین بن فضل حق بن شیخ

نوراحمد بتاریخ ۱۰ جنوری ۱۸۹۴ع در طور و مایار بزاز و در مدار سی سہار نپور ہندوستان درس خواندوبہ سال ۱۹۶۴ چشم از جہان بست۔ از آثار او فصاحت افغانی و شرح رباعیات ابوسعید ابولخیز - معلوم بودہ ازوست :

ولی دغم بندیخانہ کی بندیوان کببینم

(قند شمارہ جنوری فیبروری ۱۹۷ ص ۹۰ - ۹۲)

خاکسار ، مرزا شوکت علی :

از ادبای دوران معاصر است، وی فرزند مرزا عبدالرحیم بہ سال ۱۹۳۴ع در ہیبت گرام دیدہ بہ جہان کشود۔ کتب دینی و آثار نظم و نثر پښتو - پارسی و عربی را درمدرس منطقہ فرا گرفت و بعد تا صنف دہم درس خواند۔ مرزا شوکت علی مصروف کار و بار شخصی بود بتاریخ ۱۵ جون ۱۹۷۷ چشم از جہان بست۔ شاعر زبان پښتو بود۔ دیوان پدرش را نیز تدوین کردہ است۔ (دسوات و رک شاعران از رحیم شاہ رحیم)

خاکی - محمد امین :

در اوایل قرن چہار دہم ہجری دراکبر پورہ از مضافات پشاور چشم بہ جہان کشود عالم علوم دینی و شاعر زبان پښتو بود۔ دیوان شعر وی را قاری عبدالمنقّم اکبر پوری تدوین کردہ وزندہ کی وی تا سال ۱۳۶۴ھ ق یقینی می نماید ازوست: دخاکی شعر ہمہ داشارو دی کہ مضمون بی رباعی وی یاغزل وی (بت ستوری ص ۳۵۶)

خاموش - میرزا تاج محمد :

از شاعران ملی و وطنپرست پښتو بود۔ در قریہ پیرانگ ہشنغر متولد و در همانجا بہ تاریخ ۲۳ می ۱۹۷۱ع از جہان رفت عمرش را صرف مبارزہ ملی و خدمات ادبی کرد۔ اشعار ملی واجتماعی سرود۔ مجموعہ اشعارش

بنام (شتی او شغلی) طبع شده، ازوست :
 مونیر کومی ورائی کمری ستا دیلاردی کار خانی
 ناترسی زمانی په مونیر دی شه وکمری کانسی
 (دهشنفر ادب ص ۱۵۶)

خان زمان (حافظ) :

از علمای دین و حافظ قرآن عظیم بود در علم القرآن مطالعه وسیع داشت - کتابیرا بنام کتاب المنیر منظوم تالیف داشت - وی در میاکلی از توابع جندول زنده گی میکرد شاعر حدود اواخر قرن سیزدهم محسوب میشود ، از اشعار اوست :

دا کتاب المنیر دی یوویشته باپه
 قواعدد هر با ب زده که اجابہ
 (پت ستوری ۲۴۴)

خان محمد لوهار :

خان محمد لوهار از شاعران عوامی پستو بود - به سال ۱۸۳۳ ع در مسافر خیل پراک هشنفر بدنیا آمد و به سال ۱۹۳۳ بدرود حیات گفت . در مقبره پراک دفن است .

اشعارش شکل شناخی دارد ازوست :
 زړه می دم په دم غوخیږی په جنادجان ورو ورو
 دچشمانو می بهیږی نم راخی په گریوان ورو ورو
 (دهشنفر ارب ص ۳۴۰)

ختک - محمد نواز :

محمد نواز فرزند شهباز خان به سال ۱۹۱۱ ع در قصه شیدو از مضافات نوښار چشم به جهان کشود به قبیله ختک نسبت داشت - محمد نواز ختک تعلیم ابتدایی را در مکاتب آن دیار فرا گرفت - اندک مدتی ملازم دفتار رسمی بود - بعد ترک ملازم گرد - به خدمت مردم همت گماشت - آزاد قمر به مبارزه پرداخت - محمد نواز ختک شاعر نوپسند و محقق

زبان و ادبیات پښتو بود - چندین اثر منظوم و منثور وی به چاپ رسیده است - کتابخانه مغتمنی داشت که قبل از مرگ خود به اکادمی پښتوی پشاور هدیه کرد ، خټک محمد نواز بتاریخ ۹ فروری ۱۹۸۳ ع چشم از جهان بست و در مقبره شیدو به خاک سپرده شد ، ازوست :

دغلامی طوق لعنت په غاړه   چی دچاوی هغه اختر څه کوي
په تاخو هروخت محرم دی ژاړه   ستا په اختر به څوک باور څه کوي
(د عقیدت کلونه ص ۷ - ۸)

خلیق - عبدالخالق :

حکیم عبدالخالق خلیق فرزند حافظ عبدالحق خټک از ناموران و خدمتگاران نامی ادبیات معاصر زبان ماست . عبدالخالق خلیق به سال ۱۸۹۵ ع در مانکی شریف نواحی صوبه سرحد بزاد - به سن پنج سالگی به کسب دانش پرداخت - علوم متداول و عروض قدیم را فرا گرفت . طبع شعر نیز داشت بزبان پښتو نظم و نثر می نوشت - در حلقه های سیاسی منطقه نیز محشور بود ، در اخیر عمر به نشر کتب و آثار پښتو می پرداخت و تا دم مرگ اداره اشاعت سرحد پشاور را اداره میکرد . خلیق در زمان زنده گی پر بارش ده ها کتاب نشر کرد و خودش نیز چندین کتاب و رساله به نظم و نثر نوشت . در آثار مشهورش میتوان از :- دآزادی جنگ - خور ژوندون - شهیده سکینه و زه او زما زمانه یاد کرد .

خلیق بتاریخ ۲۶ جنوری ۱۹۷۸ ع چشم از جهان بست .

(زیرې شماره ۴۵ سال ۱۳۵۶)

خلیل - ارباب عبدالرحمن :

از شاعران قرن چهاردهم هجری است . عبدالرحمن از خاندان اربابان تیکال بالای پشاور بود ، در حدود ۱۳۷۵ ه ق بدروود حیات گفته است . بزبان پښتو شعر میسرود خود را ثانی عبدالرحمن میگفت .

(یاد داشت دانشمند همیش خلیل)

خواص خان :

خواص خان از شاعران صاحب دیوان دوران معاصر است - وی در

حدود قرن - سیزده در پلو دھیری - علاقه سدوم سکونت داشت . دیوان
شعرش موجود است - قصصی را نیز برشته نظم کشیده - ازوست .

خواص وایی په سوالونو شومه ستړي

ولی یوقبول دخدای په دلبار نه شه

تذکر : یاد ناقصی ازین شاعر در جلد اول نیز شده است :

خیري :

از شعرای مناطق پشاور است - بعد از ۱۳۰۰ هـ ق میزیسته است .

از اشعار اوست :

زړه می دم په دم غوڅیرې په جفادجانان ورو ورو

دچشمانو می بهیرې اوښی سړې په گریوان ورو ورو

(تذکرۃ الشعراء ص ۲۷۲)

داوې - عبدالهادی :

از دانشوران روشنفکران و ادبای نامور کشور ما یکی مرحوم استاد
عبدالهادی داوې است . وی فرزند عبدالاحمد خان داوې به سال ۱۲۷۲
هـ ش در باغ علیمردان کابل بزاد تعلیم را در مکتب حبیبه به پایان
رساند - زبانهای اردو - عربی و ترکی را فرا گرفت . استاد داوې بزبانهای
پشتو و پارسی نظم و نثر مینوشت و از زبانهای دیگر باین دو زبان بر-
گردانی میکرد - استاد داوې بحیث یک روشنفکر از زمان دوره سراجی
شخص محشور در سیاست مملکت بود - اشعار بیدار کننده سرود و در
سراج الاخبار افغانیه نشر کرد . استاد داوې به سال ۱۲۹۰ هـ ش
شامل ملازمت رسمی گردید و تا سال ۱۳۵۲ هـ ش به وقفه ها این کار
را دنبال کرد . دوبار بزندان کشیده شد بار اول هفت ماه و بار دوم از
۱۳۱۲ تا ۲۵ قوس سال ۱۳۲۵ هـ ش زندانی بود . استاد داوې در دوره
ملازمت رسمی اش از محرری سراج الاخبار گرفته تا مدیریت امان افغان -
سفیر و وزیر و رئیس مجلس سنا خدمت صادقانه کرد و تادم مرگ از
مطالعه و نوشتن و سرودن شعر دست نه کشید . استاد داوې از آغاز کار
های فرهنگی و ادبی اش تادم مرگ صد ها مقاله و ده ها رساله و کتاب
نشرت و چندین مجموعه شعر تهیه دید مقالات وی در نشرات موقوف

کشور به چاپ رسید. آثارش بعضی به چاپ رسیده، قسمت اعظم آن خطی باشد و در کتابخانه مرحوم نگاهداری میشود.

استاد عبدالهادی داوی بتاريخ ۲۸ اسد ۱۳۶۱ هـ ش چشم از جهان بست از آثار مستقل چاپ شده اوزما رسول پاك - آثار اردوی اقبال در دو جلد میتوان یاد کرد ازوست:

ناوی ۴۰۰ بردی په اوربل باندی قطار گل

انسان کله. سی کیدای په ډیر سینگار گل

(اوسنی لیکوال ج ۱)

درد - الفت بیگم :

سخنوری از دیار صوابی بود نامش الفت بیگم و درد تخلص میکرد. پدرش فردوس خان وجدش ملک جعفر خان نام داشت - به قبیله مندر منسوب بود. الفت بیگم در جوانی به سال ۱۹۷۶ ع از جهان رخت بست - بزبان پښتو سروده ها و پرداخته ها دارد. دو مجموعه اشعارش بنامهای، دزمانی تگری و حیات درد طبع شده، ازوست :

پرون راغی میکدی سره په مخه

شرمیده وی (درد) شپه ده چرته خوی

(بیدیانی کلونه ۹۱ - ۱۳)

در مکنون (قاضی) :

قاضی در مکنون فرزند معمرالدین در حدود ۱۲۵۰ هـ ق در زیارت کاکا - صاحب تحصیل نوبنار چشم به دنیا کشود - علوم دینی و ادبی را در اینجا کسب کرد، زبانهای عربی و پارسی را خوب میدانست، پښتو زبان مادری اش بود. در هر سه زبان نظم و نثر مینوشت. مجموعه الخطب در مکنون در حلقه های دینی پښتو زبانان شهرت دارد، اشعار متفرق وی نیز

یافت میشود - قاضی به ۱۶ ربیع الاول ۱۳۳۵ هـ ق چشم از جهان بست
ازوست :

در مکنون سوی لہمون دستا بہ دین باندی

(پت ستوری ۲۸۷)

درویش داود :

از اہالی مردم تیراہ بود در عصرا کبری میزیست . بہ گروہ روشانیان
پیوست و درین گروہ تا مقام خلیفہ رسید ، سفری بہ دیار ہند کرد و
جلال الدین اکبر را ملاقات نمود ، مؤلف حالنامہ احوالش را مفصل نگاشته
و اشعار پشکو و برا نیز ضبط کردہ از اشعار اوست :

بی دیدنہ فراق نہ شی   چی دیدن یی روزی نہ شی

دکامل مخ آئینہ دی   دحق مخ پکی لیڈہ شی

دمرید قبلہ کامل دی   دکامل می و خیل مخ و تہ کاتہ شی

(حالنامہ ص ۴۹۳ - ۴۹۴)

دلاور طالب :

شاعری از عشیرہ عمر خیل قبیلہ غلجی بود - جد بزرگش از نرخ
میدان بہ علاقہ کامہ ننگرہار رفتہ و در انجا اقامت گزیدہ است . دلاور
طالب پیشہ میرزایی داشت - و میرزای شخصی مغل خان غازی بود ،

دلاور را علاوہ از پیشہ میرزایی طبع شعری و علاقہ مطالعہ کتب ادبی
و دینی نیز ہمراہ بود . وی مبارزات و مجاہدات مغل خان را با انگلیسہا
در کتابی بنام جنگنامہ مغل خان نظم داشتہ و قصہ مکر زنان رانیز ترجمہ
نمودہ و اشعار متفرقی را نیز از خود بہ یادگار گذاشتہ است . زندہ گی وی
اواخر قرن سیزدہم ہجری تخمین میشود ، ازوست :

یہ میرزا د مغل خان می دی شہیر   نوم می دی دلاور خان بہ خان زہیر
یہ نسبت یمہ غلجی عمر خیل گورہ   خصوصاً علیزایی واورہ ای وورورہ
(ادبی ستوری ج ۲ ص ۱۶۹)

دوست محمد خان :

دوست محمد خان قرظہ امیر محمد خان بن حیات خان بن قمر الدین خان

در قصبه اغل شامیزی برسوات به سال ۱۸۷۵ ع. بشم به جهان کشود۔ علوم دینی را در منطقه فرا گرفته بود۔ شخص صاحب مطالعه شاعر و دانشمند بود مصروف کارهای شخصی خود بود، به سال ۱۹۳۰ عیسوی چشم از جهان بست کتابیرا بنام کنجه الکوهری به نظم پښتو نښت۔ از اشعار اوست :

له دی جهان به روان شی دوست محمد آخر
هم اغوستن به دی کفن خاوری په سر ونیسه
(پښتو مجله دسمبر ۱۹۸۰ ص ۴۹)

دوست محمد کاکړ :

از شاعران اولسی زبان پښتو بود۔ زادگاهش را کندهار نښته اند۔ دوست محمد کاکړ در منطقه کښته هده از مضافات کویته میزیست۔ در کویته رحلت کرد و در همانجا مدفون گشت۔ دوست محمد به اوزان ملی پښتو شعر میگفت، از اشعار اوست :

خلکو وکرل فصلونه اوس یی اخلی درمندونه
دوست محمد خانه خراب دغمونو تخم پاشی
راووځه له بوستانه عاشقان کوی زاری

(دکسی لمنی پښتانه لیکوال ج ۲ ص ۱۲۳)

دین محمد (ملک) :

شاعر اولسی زبان پښتو بود در قرن چهاردهم در بوری از متعلقات بلوچستان میزیست دیوان شعر از وی باقیست۔
(لیکنخی ج ۱ ص ۱۰۵)

دین محمد کدی زی (ملا) :

از شعرا و علمای دین بود در قرن چهاردهم در بوری میزیست۔ شاعر عوامی زبان پښتو بود به عشیره کدی زی نسبت داشت، از اشعار اوست :

دفرق ناری و همه مرم له غمه سرا و پای دشتوی وسطی منه
(لیکنخی ج ۱ ص ۱۰۱)

داکتر خانصاحب (عبدالجبار) :

از مبارزان ملی و رجال سیاسی صوبه سرحد بود . به داکتر خان شهرت داشت اسم وی عبدالجبار پسر بهرام خان در چارسده پشاور چشم به جهان کشود عمرش را صرف مبارزه ملی و فعالیت های سیاسی کرد .

داکتر خان بزبان پښتو مینوشت نېشته ها و بیانه های وی درج صحایف مطبوعات پشاور و صوبه سرحد شده است .

داکتر خان بزبان پښتو مینوشت ، ۱۹۵۶ع در لاهور مورد حمله قرار گرفت و به ضرب کار دمجروح و چشم از جهان پوشید .

(هشنغر ادب ص ۸۶)

رحمت :

شاعر اولسی زبان پښتو بود ، به اوزان ملی پښتو شعر میگفت . مؤلف گلشن - اشعار افغانی مینویسد که رحمت شاعر بیسواد است . درهانیری از مضافات مردان زنده گی دارد و عمرش را در حدود سال ۱۹۰۰ ع پنجاه سال نېشته ازوست :

په خوارو کیږی زور   زه چاته وکړم شهور

(گلشن اشعار افغانی ص ۱)

رحمت خان :

شاعر عوامی زبان پښتو بود باهنگهای ملی پښتو شعر میسرود . رحمت خان به عشیره و دیر قبیله ساپی منسوب بود - و در کوز کنر ولایت ننگرهار میزیست . مبادی علوم دینی را در منطقه فرا گرفت - و در مدارس پشاور نیز درس خواند بانجم علاقه داشت و درین رشته دانش نیز دسترسی داشت ، رحمت خان در حدود سال ۱۳۲۸ ه ش چشم از جهان بست تذکره نگاران پښتو از وی یاد دارند و نمونه کلامش را ضبط

میدارند ، ازوست :

دا تاثیر دمحببت دی رحمت خانه

چی په دواړو سترگو خوری دی جالزما

(دسردرو توتیان شاعر نمبر ۵)

رحمت الله :

در مینگوره از مناطق سوات میز یست - به اوزان ملی پښتو شعر میگفت - اشعار وی در بین مردم شهرت دارد - ازوست :

اوری ژمی اغوندم کمیس دملیشی

پروتیم په نیستی کی یاره وکړه تماشی

(پښتو فن و فنکار نمبر ص ۵۷)

رستم :

از شاعران زبان پښتوست در حدود ۱۳۰۰ هـ ق در نواحی صوبه سرحدی شمال مغربی میزیست . در یکی از نسخ خطی شهزاده قمرالزمان مضبوط در کتابخانه - اکادمی پښتوی پشاور پارچه شعری از وی ضبط است .

رسول خان :

رسول خان فرزند عالم خان ختک در جمال گرهی از توابع مردان میز - یست - به اوزان ملی پښتو شعر میگفت ، به سال ۱۹۳۰ ع چشم از جهان بست ، ازوست :

خلک کابل ته روانیږي غی په شور باندي

سوزی په اور باندي

(په مردان کی پښتو ادب ص ۱۱)

رښتونی :

الحاج جعفر حسین شاه رښتونی فرزند میر جعفر شاه به سال ۱۸۹۶ ع در اشترزی پایان ضلع کوهات بزاد . آزاد با و محققین نامدار - و بادرد پښتو بود - بزبان پښتو نظم و نثر مینوشت . چندین کتاب درباره کلتور - تاریخ و ادب مناطق سرحدی و قبایلی نوشت - و

از کار های عمده آن ترجمه منظوم قرآن عظیم است. در باره این ترجمه خود گفته بود :

زه رښتونی که اوس مې شم هم مې نه یم
چی مې پریښی په دنیا کی لوی نشان
څه خبر یی چی څه دې هغه نشان

چی منظومه ترجمه دی دقرآن
ایوب صابر در «جدید پښتو ادب» که به سال ۱۹۷۴ع چاپ شده نبشته
است: رښتونی درین نزدیکی هاوفات یافته است.

رضاء خان (مرزا) :

مرزا رضا خان از شعرای صاحب دیوان پښتو است. در چارسده هشتقر
زنگی میکرد طبع شعر داشت و شعر میسرود - اشعارش را تنظیم بخشید
و دیوانی از خود به یادگار گذاشت. سال وفات ویرا ۱۹۶۸ء نوشته اند.
(دهشقر ادب ص ۱۵۳)

رفیع القدر :

مولانا رفیع القدر فرزند مولانا محمد رفیق مشهور به گرهی شاه بابا -
آزاد بای قرن سیزدهم هجری است در کونده کلی می زیست - رفیع -
القدر در همان قرن چشم از جهان بست از علما و شعرای پښتو بود
کتابی بنام هزار مسایل منظوم داشته است .

(پښتو مجله مارچ ۱۹۸۲ ص ۱۵)

زاهد خان ابراهیم زی :

از پښتو زبانان هرات بود - وقایع جنگ های مردم افغانستان را با هنکهای
ملی پښتو نظم نموده از شعرای عصر عبدالرحمن خان محسوب میشود ،
ازوست :

جنگ دی په ... غوث الدین ویل لښکر ته

قوځونه باندې راغله پښتنو کښینی سنگر ته

(تذکره الشعرا پښتو ص ۲۴۶)

زاهد بهرمند :

از غزلسرایان ادب معاصر پښتو-پدرش عبدالغفور نام داشت -عضو انجمن دهشنغر پښتو ادبی تولنه چارسده بود -تاریخ تولدش به سال ۱۹۵۷ع در پراگ هشنغر بوقوع پیوست و به سن بیست سالگی بتاریخ ۹ دسامبر ۱۹۷۷ع در يك واقعه ترافیکی چشم از جهان بست ازوست :

ای دپښتو ژبی هریو لفظ دې درو مرجان دې
دزړه په صداقت می درنه مال وسر قربان دی
(دهشنغر ادب ص ۸۰)

زعفران (ملک) :

از ناظران دینی بود -در حدود قرن سیزدهم هجری در پجکی از مضافات صوبه سرحدی شمال مغربی میزیست پدرش یوسف نام داشت ادعیه منظوم پښتوی وې در ساله صلوٰۃ الهدایت چاپ شده چندین رساله منظوم دیگر نیز دارد ،ازوست :

دادعا که څوک مانځه نه دصباح
پس ولسولی در ته وایم په صلاح
(گلدسته کرامات ص ۲۳۰)

زودین اخون :

از شاعران عوامی پښتو بود -به آهنگهای ملی شعر میگفت .وې به سال ۱۸۷۳ع در مجله عثمان خیل تنگی هشنغر چشم به جهان کشود و به سال ۱۹۳۳ع از جهان رفت و در مقبره تنگی دفن گردید ،ازوست :

ثنا به یی درب وی ته په دې وکره باور
په منځ کی ددریاب پروت و یو کټ لکه دغر
(دهشنغر ادب ص ۸۸)

زوری ملا عبدالعزیز :

عبدالعزیز فرزند عبدالکبیر بن کمال الدین به سال ۱۲۸۰ ه ق در

فراه چشم به جهان گشود - از علوم متداول بهره داشت بزبانهای پښتو و دري شعر میگفت ، شاعر صاحب دیوان قلمداد شده است . ملا عبدالعزیز زوری به سال ۱۳۵۲ هـ قدرچچکتو چشم از جهان بست ازوست :
دغه لار چی تا نیولی ده محکمه

ای عزیزه خطا نه ده خود صواب دی

(زیری شماره (۴۳) سال ۱۳۵۶)

ساد - خیرمحمد :

خیرمحمد فرزند سالو خان از مردم شیخواری بود - به سال ۱۳۱۶ هـ ش در پایین ده بالای شینوار چشم به جهان گشود - مکتب ابتدایی را در منطقه و تعلیمات ثانوی را در دارا لمعلمین کابل سپری کرد - به سال ۱۳۴۵ هـ ش از پوهنځی ادبیات پوهنتون کابل فارغ شد خیرمحمد که گاهی شیخواری وبعد ها ساد تخلص میکرد - زمانی معلم ومدتی معاون ومدیر مجله کابل و گاهی آمرورئیس وبعد عضو علمی اکادمی علوم بود ، خیرمحمد از زبانهای پارسی اردو وانگلیسی استفاده میتواندست بزبان پښتو می نثشت - مقالات زیادی درباره ادب - تاریخ و کلتور مملکت تبشته است - رساله درباره کاظم خان شیدا و کتابی بنام لرغونی آریایان ازوی باقیست . ساد به تاریخ ۲۵ میزان ۱۳۶۱ چشم از جهان بست و در تپه مرنجان بڅاک سپرده شد .

سایل - عبدالحکیم :

عبدالحکیم متخلص به سایل فرزند عبیدالله بن مقام بن ادریس از شاعران عاشق مشرب قرن سیزدهم است . مؤلف ادبی ستوری غزل شیوا و رنگین عاشقانه ویرا ضبط داشته ازوست :

راغله په چمن کی بلبلان نورگلان غواړی

زه سایل گډ شوی په گلزار یم یاره ستا

(ادبی ستوری ج ۲ ص ۱۷۲)

سرور جان :

از شاعران عوامی زبان پښتو ست در جعفر کلی علاقه بنو صوبه

سرحدی شمال مغربی زندہ گی میکرد-پیشہ دھقانی داشت - باوازن ملی
زبان پښتو شعر میسرود بعضی از اشعار وی - ثبت شده ، ازوست :

زه عاصی یم سرور جان   سوالگریم دایمان
په روی دپاک حضرت په شی اسانه دشواری

عجب قدرت لری

(دستنویس دمروتو کسرونه ص ۳۵ - ۳۷)

سرود شاه :

از شاعران غزالسرای پښتوست. در حدود قرن دوازدهم هجری زیسته
است غزلیات خطی وی دیده شده است . مؤلف (دپښتو غزل) غزلی از
وی را ضبط کرده است - ازوست :

چی می نوش کړ له پیاله د عشق له جامه

خبرنه یمه هر گز له صبح وشامه

(دپښتو غزل ص ۲۴۳)

سعادت خان :

سعادت خان فرزند محمد ابراهیم از باشندگان کامه بود وی کتابیرا
بنام سعادت نامه در تاریخ و احوال پښتونهای مسکون در صوبه سرحدی
شمال مغربی نبشته است - باساس نبشته های خان روشن خان بیانات
این تاریخ قدیمتر از تواریخ حافظ رحمت خانی است . زندہ گی سعادت
خان حدود قرن یازدهم یا دوازدهم تخمین شده میتواند .

(پښتو اکتوبر ۱۹۷۹ ص ۴۹)

سعدالدین :

از شاعران حدود قرن سیزدهم زبان پښتوست - وی در نواحی قبایل
نشین سرحدی زندہ گی میکرد ، وقصه یوسف زلیخا را باوازن ملی
پښتو نظم نموده ازوست :

یوسف بشر و زیبا

منخ یی و شمس و قمر

(بیدیانای گلونه ۷۶ - ۸۶)

سلطان :

سلطان فرزند محمود ودبر ساپی در بودیالی کوزکني ننگرهار میزیست
طبع شعر داشت باوزان ملی پښتو شعر میسرود - اشعارش به شکل
شفاهی در منطقه عمومیت دارد سلطان در سال ۱۳۶۰ هـ ش به
کپرسن وفات کرد ازوست :

کومی خواته ورته ووځه سلطانه

څه به وکی په دی خواري بودیالی کی
(دسردرو توتیان ۳۹۴)

سليمی - ارسلان :

محمد ارسلان سلیمی فرزند محمداسد خان ما یار وردگ به سال
۱۲۹۳ هـ ش در قریه کندوکول ولایت وردگ چشم به جهان کشود - تعلیم
ابتدایی معمول را در مساجد منطقه به پایان رساند ، پس به دارالعلوم
کابل شامل گردید و تصنف ششم این مکتب را دنبال کرد - به سال ۱۳۱۳
هـ ش داخل ماموریت رسمی شد تا سال ۱۳۴۰ هـ ش در دواير مختلف
دولتی و موسسات نشراتی بحیث مدیر و معاون رئیس ایفای وظیفه نمود -
سلیمی بزبان پښتو نظم و نثر مینوشت و از زبانهای دیگر بزبان مادرې اش
مشغول برگردانی آثار بود .

آثاری چون : - په ځان باور و نیکبختی را ترجمه و چاپ نموده
است ، اولین - دو جلد سلسله (دخیلواکی تړون) تالیف سلیمی
است ، مقالات زیادی از وې در نشرات هوقوت کشور به چاپ رسید ، سلیمی
بتاریخ ۶ ثور ۱۳۵۷ هـ ش چشم از جهان بست و بتاریخ ۷ ثور در قبرستان
ارغنده کابل به خاک سپرده شده ، ازوست :

سليمی چی یی تر څو قلم چلیږی

تا به ستایی ځکه ستا توره تیره وه

(اوسنی لیکوال ج ۲)

سمندر :

سمندر فرزند امانت درمینی از مضافات مردان زنده گی داشت شاعر
او اخر قرن سیزده واویل چهاردهم هجری محسوب میشود . بضی از
اشعارش را مؤلف گلشن اشعار افغانی ضبط میدارد ، ازوست :
قند په خوند کی مساوی نه دې زما ددواړو لېو

سپین دندان می دې دران رنگ دهند په پانو
(گلشن اشعار افغانی ص ۹۸)

سوایی ، وزیر محمد :

وزیر محمد فرزند سلیمان به سال ۱۹۳۲ ع در سانکوری از مضافات
بورې کاکړ ستان چشم به جهان کشود . به قبيله ناصرتعلق داشت .
علوم دینی را در منطقه فرا گرفت . به مدارس آنجا نیز رفت و سند
فاضل فارسی را بدست آورد ، وزیر محمد طبع شعر داشت در شعر سوایی
تخلص میکرد . قسمتی از اشعارش را به آهنگهای ملی پښتو سروده
است .

سوایی پیشه آموزگاری و امامت داشت . بزبان پښتو ونظم و نثر
مینوشت . بتاریخ ۱۳ جون ۱۹۷۸ از جهان رفت چند کتاب از وی باقیست ،
از اشعار اوست :

په ژړا درځی سوایی که یی قبول کی

پرداغلی زړه نوی داغ دمن مه ږده
(دکسی دلمنی پښتانه لیکوال ج ۲ ص ۷۰۰)

سید پاچا :

سید پاچا ولد مردانشاه از شاعران قرن چهاردهم هجری . سید پاچا در
حدود ۱۳۰۰ هـ ش در قریه غازی آباد علاقه داری نورگل ولایت کنر
بزاد و به سال ۱۳۳۰ هـ ش در همانجا بدرود حیات گفت وی مبادی علوم
دینی را میدانست . علوم دینی را در مدارس منطقه و مدارس دینی پشاور
کسب کرد . طبع شعر داشت باوزان ملی پښتو شعر میگفت . مجموعه

اشعارش موجود بوده ، ازوست :

لیلا ایلنبد ته لاپه دمجنون زپه کی ارمان

یار پی میروگی گرخی ژپا کوی هر زمان

(دسردرو توتیان شاعر نمبر ۷)

سید حسین :

از مرثیه نگاران قرن سیزدهم هجری است وی در نواحی مرزی
پښتونهای شیعه میزیست به اوزان ملی پښتو شعر میگفت . مرثی اهامین
وواقعات کربلا را نظم کرد - اشعاروی ثبت شده ، ازوست :

سید حسین به اجر له خدایه اتو جنتو کی دی لحای شه بابا
(اولسی سندری ج ۱ ص ۲۵۰)

سید شاه اولیاء :

سید شاه اولیا ولد سید ابراهیم ولد سید مرتضی ولد سید خلیل
شاعر مرثیه سرا ، در عهد عالمگیر اورنگزیت (۱۰۶۸ - ۱۱۱۸ هـ ق) در
شیرکوت کوهات میزیست - ازوست :

ای شاه اولیا خو به دسود فکر ونه کپی
خدا ی دی وژ غوره نه د ی وسوا سه
(ورکه خزانه ج ۳ . مسوده)

سید عباس :

ازشاعران اولسی زبان پښتو ست در قرن سیزدهم هجری . سید عباس
در نواحی صوبه سرحدی شمال مغربی میزیست به اوزان ملی پښتو شعر
رزمی و عشقی میسرود واقعات جنگهای آزادی خواهی پښتونها علیه استعمار
بیداد گر انگلیس را نظم میکرد . بعضی از اشعارش ضبط شده از
اشعار اوست :

دکلکتی نه را ختلی پرنگیان دی

غزاجو پیری بنه زلمی پسی روان دی

(پښتو مجله مارچ ۱۹۸۱ ص ۱۹)

سید عثمان طالب :

سید عثمان طالب فرزند مجیب‌گل به سال ۱۸۹۰ع در گداکوت سوات
بدنیا آمد ، علوم دینی را در منطقه فرا گرفت عالم علوم دینی شاعر
زبان پښتو بود آثار زیاد منظوم از وی باقی است ، سید عثمان به سال
۱۹۶۳ چشم از جهان بست - ازوست :

سید عثمان طالبه پیر دی په اجمیر دی
همیشه دی ساتی لاندې د نظــــرنه
(پښتو مجله جنوري ۱۹۸۱ ص ۴۹)

سید کرم (اخون) :

در قریه گندویری هشنغر در حدود ۱۸۸۳ع به جهان آمد و به سال
۱۹۵۸ع از جهان رفت . شاعر عوامی پښتو بود - باهنکهای ملی پښتو
اشعار زیادی سرود ازوست :

سید کرم به دخپل دین نه بهرنه شی
په ادنیا کی یی د کفر گفتار نشته

سید کریم :

شاعر عوامی پښتو بود - درعلاقه داری نورگل زنده گی داشت در حدود
۱۳۵۲ هـ ش رخت از جهان بست ، سید کریم باوزان ملی پښتو شعر
سرود اشعارش شکل شفاهی داشته و در حافظه ذوقیان منطقه محفوظ
است . ازوست :

که له دی حاله بتر شی سید کریمه
خدای دی نه کی چی له یاره به انکار کرم
(د سردرو توتیان ۳۷۷ - ۳۷۸)

سید کمال (طالب) :

از شاعران عوامی پښتو بود - در منطقه به طالب سید کمال شهرت
داشت . مبادی علوم دینی را می دانست . طالب سید کمال در دره مزار علاقه
نورگل میزیست و به قبیله سایبی نسبت داشت . گویند که مجموعه

اشعاری نیز از وی باقیست. سید کمال در حدود سال ۱۳۳۳ هـ ش چشم از جهان پوشید، ازوست :

زه طالب سید کمال حُکمه شور فریاد کرم
دازرگی می نُنْ له غمه شو ناسور
(دسردرو توتیان ۳۶۵ - ۳۶۶)

سید نظر محمد :

شاعری بود که در اواخر قرن چهاردهم هجری در طور و میزیست
طبع شعر داشت - اشعارش در مجله قند به چاپ رسیده است. سید نظر
محمد به سال ۱۹۷۱ ع بدرود حیات گفت ازوست :

راشه و کوره صیاده او کچه غوثنی تقریری
ستا په غشی لگیدلی دابی زبان دی مړه کیری
(قند - اپریل می ۱۹۷۲ ص ۲۰)

سید یعقوب شاه :

سید یعقوب شاه فرزند سید احمد شاه در حدود ۱۹۵۰ ع در هرات چشم
به جهان کشود ازان دیار با فامیلش رهسپار بلوچستان گردید، و در
ابراهیم زی پنین سکونت گزید. در سالهای اخیر در همانجا رحلت
کرد و در هدیره همان محله مدفون گشت، بزبان پشتو نظم و نثر مینو-
شت کتابی بنام برق سماوی از خود به یادگار گذاشت، ازوست :

یعقوب شاه له دی عالمه خان کنار که
چی اخته نه شی دجهل په سودا

(دکس دلمنی پښتانه لیکوال ج ۲ ص ۷۴۲)

سیفی - عزیزالرحمان :

مولانا عزیزالرحمن سیفی فرزندسلطان محمد الکوزی از مترجمان زبده دوران معاصر بود. وی در حدود سال ۱۲۸۰ هـ ش در شب قدر بزاد در سنین طفولیت باعمش مولانا سیف الرحمن به هندوستان رفت مدتی در مدرسه ناصریه تونک وزمانی در مدرسه فتح پوری دهلی کسب دانش کرد. سپس با خانواده اش به مناطق سرحدی افغانستان آمد درمبارزه باانگلیس بزرندان رفت بعد از دو سال و شش ماه حبس از زندان رهایی یافت و با خانواده اش به افغانستان آمد و بعد از مدتی ازینجا رهسپار دیار هند شد و در دارالعلوم دیو بند به کسب دانش پرداخت .

پس از عودت به کابل مولانا سیفی به سال ۱۳۲۱ هـ ش در اداره روزنامه انیس بحیث محرر شروع بکار کرد. و به سال ۱۳۲۵ هـ ش به عضویت پشوتو توله پذیرفته شد، و تا سال ۱۳۵۲ هـ ش در آن مؤسسه کار می کرد و مدتی زیاد این دوران تادم تقاعد مدیر تالیف و ترجمه آن مؤسسه بود. مولانا سیفی از زبانهای عربی - اردو و پارسی بزبان پشوتو ترجمه میکرد - ترجمه های از عربی به دری نیز ازو باقیست. مولانا در حدود بیست کتاب و صدهمقاله را ازین زبانها بزبان های پشوتو و پارسی برگردان کرد. مولانا سیفی بتاریخ ۱۳ حوت سال ۱۳۶۲ هـ ش چشم از جهان بست و فردای آن روز در سیاه سنگ کابل به خاک سپرده شد. از آثار مهم او :- سیره النبی درشش جلد - اجتماعی روزنه - دهلی دپنتو په وخت کی - دکورنیکمرغی .

(مجله کابل شماره (۱۰) سال ۱۳۶۳)

شامت خان :

شاه محمد خان مشهور به شامت خان از شاعران اولسی عشیره ودیر قبیله ساپی بود در قصبه بودیالی کوز کتر میزیست باوزان ملی پښتو شعر میگفت ، شاه محمد خان در حدود سال ۱۳۳۲ هـ ش داعی اجل رالبیک گفت ، ازوست :

دا خیالی اور بل دی شه له جوړوې جلی

پسی زړه دعا شقا— و وړانوی جلی

(د سردرو ټوټیان ۳۵۹ - ۳۶۰)

شان گل :

شان گل فرزند فریدگل به سال ۱۹۰۴ ع در زیارت کاکا صاحب چشم به جهان کشود از شاعران معاصر زبان پښتو بود - مؤلف په مردان کی پښتو ادب بحیث شاعر ونگارنده از وی یادې دارد .
(په مردان کی پښتو ادب خطی ص ۵)

شاه افضل (دکتر) :

دکتر شاه افضل از اطباء قلم بدست بود - سلیقه نبشتن داشت . قصه های کوتاه وی در مجله قندآتشار یافته است قبل از سال ۱۹۷۲ بدروود حیات گفته است .

شمس الدین کاکاخیل :

شمس الدین بن زبیر بن قیام الدین بن ضیاء الدین (زادگل) بن شیخ رحمکار از شاعران کثیرالکلام پښتوست ، زنده کی ویرا مؤلف ادبی

ستوری حدود (۱۱۲۰ - ۱۱۸۰ ه ق) تخمین کرده است ، تالیفات شمس-الدین کاکا خیل عبارت اند از .

۱- مناقب رحمکار ۲- مناقب حمیل بیگ ۳- قصه جرجیس ۴- مناقب حضرت جی ۵- مناقب امام اعظم از اشعار اوست :

شمس الدین که گنهکار یم به خیل فضل دیدار را کړه
(ادبی ستوری ج ۲ ص ۷۸-۸۷)

شهباز خان خټک :

شهباز خان خټک از سخن سرایان قرن چهاردهم هجری است وی فرزند خوشحال خان بود، درشیدواز مضافات نوبهار میزیست طبع سخن داشت اشعارش دیده شده شهبازخان خټک به سال ۱۹۲۲ع چشم از جهان بست و در زادگاهش مدفون گشت. ازوست :

ای شهبازه گنهکاره شه توبنه کړه دځان دپاره

دنیا ټکه ده مکاره پکی شته ده پښیمانی

(دعقیدت گلونه ص ۵)

شهزادگله :

دختر درویش دادو از اهالی مردم تیراه بود - در عهد جلال الدین اکبر میزیست پدرش در گروه روښا نیان خلیفه بود دخترش ازین گروه پیروی میکرد در حالنامه شرح وی بیامده مؤلف حالنامه مینویسد : شهزاده گلی شوهر نمیگرفت . و جلال الدین پسر بایزید ویرا به جبر به مرد برکی موسوم به (بارک) نکاح کرد .

مؤلف حالنامه می افزاید . . . پس بی بی شهزاده گله را خبر نموده التجابه خدا آورده در شب عروسی از غم و اندوه غنود و در حالت غنود

گی افتاد و این بیت افغانی گفت :

ای جلی شاهزاد گلی   د هیچا به روزی نه شی
ته د شاهنشاه خپلی   (حالنامه ص ۴۸۵)

صابر :

از مور خان قرن دهم هجریست . کتابی را بنام اسرارالافغانه بزبان پښتو نوشت پدرش خضر خان نام داشت که مرید شیخ قاسم (۹۵۶-۱۰۱۶ ه ق) بود . (تو مورکی مورخین ۶۱)

صاحب دین خټک :

از شاعران حماسه سراسر در حدود قرن سیزدهم هجری در منطقه کنیت کوهان زیسته . صاحب الدین شاعری از عشیره سینی قبیله خټک بود - مبارزات و جنگهای آزادیخواهی پښتونها را بصورت عموم و فیروزخان سردار آن وقت قوم خټک را بطور اخص بار نجیت سنگه نظم نموده و کتابش را (فیروز نامه) نام گذاشته است . شعر صاحب الدین سلیس و عاری از تعقیدات می باشد ازوست :

دا کتاب فیروز نامه ده   پر پرده ه هنگامه ده
دا چشمه ده له حیاته   په خټکو کی شوه زباته
(ادبی ستوری ج ۲ ص ۱۶۵)

صاحب گل :

از شاعران عوامی پښتو بود در مسافر خیل پراگ هشنغر زندگی میکرد سال تولد ویرا ۱۸۳۱ و وفاتش را به عمر ۱۲۰ سالگی به سال ۱۹۵۱ ع نوشته اند . وی در مقبره پراگ دفن است . اشعارش شکل شفاهی دارد ، ازوست :

کار جوړ دخلافت شو   په ملک د هشنغر
(دهشنغر ادب ص ۳۱۴)

صالحین :

شاعر اولسی زبان پښتو بود در بر سوات میزیست باهنکهای ملی

پښتو شعر میسرود بعضی از ادبیات‌شناسان پښتو از اشعار وی اطلاع دارند ، ازوست :

دېرۍ دی خونړۍ زانګی په وروځو مزیداره
شاه لور یی داورنگ

(پښتو - فن و فنکار نمبر ص ۵۲-۱۹۷۹)

صفدر جان یوسفزی :

از شاعران قصه پرداز پښتو بود، در قرن چهاردهم هجری در محله سدی خیل علاقه مردان میزیست و به قبیله یوسفزی نسبت داشت قصه لعل و سکندر را به سال ۱۳۴۵ ه ق برشته نظم مثنوی کشید ، ازوست :

زما نوم دی صفدر جان کلی مردان
ده محله دسدی خیلو په ښه شان
یمه له قامه یوسفزی اصل پښتون
په ماونه کری گمان دخوا را خون

ضمیر گل :

از شاعران دوران معاصر ست . در دیوان خواص خان اشعار این اشعار این شاعر نیز درج شده - وی در حدود قرن چهاردهم در نواحی صوبه سرحدی شمال مغربی سکونت داشت . ازوست :

یا پیشوا برکتی لرم ضمیره که دتولو گنهارویم افسر زه

ضمیر گل :

در اوایل قرن چهاردهم هجری در زیارت کاکا صاحب از توابع نو ښار صوبه سرحدی شمال مغربی میزیست - یک نامه منظوم وی بنام شیرعلی خټک ضم مخطوطه قصه شیخ صنعان شیرعلی باشد - ازوست :
خان صاحبه مهربانه علی جاها

عالیشانده د خوارانو تکیه گا ها

طالب :

شاعر یست غزلسرا در حدود قرن دوازده یا سیزده در نواحی سوات

میزیست است - در حاشیه يك نسخه خطی مخزن الاسلام محفوظ در کتابخانه
آکادمی پښتو پشاور (نمبر ۶۶) دوغزلی ازین شاعر بیامده این نسخه
از قمبرکلی سوات به آکادمی آورده ازوست :

دا طالب دیار به خال هسی مین شه
لکه شاه خاقان مین و په ایاز

طالب جان :

از سخنوران عوامی زبان پښتو بود در حدود ۱۳۰۰ هـ در قریه کوچی
اولسوالی الینگار لغمان میزیست باهنگهای ملی پښتو شعر میگفت -
اشعارش به شکل شفاهی در منطقه وازدگاهش در سینه های مردم
محفوظ است ، ازوست :

به تورو سترگو جلی نن دی کرم رنخوره
په رسم راغلی بیا په چا په کی مور بوره
(اولسی سنډری ج ۱ ص ۸۰)

طسوطی جان :

از شاعران ملی زبان پښتو وعالم علوم دینی بود ، در محله پرانگ
دهشغز به سال ۱۸۹۱ ع چشم به جهان گشود طبع شعر داشت ، در
مبارزه افغانان با انگلیسها سهم گرفت بتاريخ ۵ می ۱۹۷۱ ع چشم از جهان
بست ازوست :

یوه لوروه د بادشاه په سیالوتلی سویلی ورسره ډیری خیالولی
(دهشغز ادب ص ۱۲۰ - ۱۲۲)

عابد خان خټک :

از شاعران دوران خوشحال خټک است . عابد خان فرزند خوشحال خان
خټک تولد ویرا خوشحال خان در یک رباعی پارسی ۱۰۵۸ هـ ق نوشته
است .

عابد خان با پدر در جنگها اشتراک نموده بود ، خوشحال در کلیاتش
از وی یاد میدارد . عابد خان چون دیگر فرزندان خوشحال خان خټک مرد شاعر

وسخنور بود دیوان شعرش ناپیداست دو قصیده و یک غزل وی در یکی از نسخ خطی کلیات خوشحال خان دیده شده است اشعار در دست داشته وی در رثای فرزندش شاهد خان (۱۰۹۰ - ۱۱۰۸ ه ق) سروده شده است ازوست :

دشاهد دنیاست هسی رنگه کارؤ

چی تر مخ پوری یی هیش تازه بکارؤ
(ادبی ستوری ج ۲ ص ۲۹ - ۴۱)

عاصی - مصغیر خان :

از شاعران عوامی پښتو بود در چارسده زنده گی میکرد . در بازار چاسده دکانی داشت . شعر نیز میسرود به سال ۱۹۵۹ ع از جهان رفت و در مقبره چارسده دفن شد . (دهشغری ادب ص ۱۵۳)

عالم خان :

از شاعران عوامی پښتو - شاگرد میرا شاعر طراز اول عوامی بود - در حوالی قرن سیزدهم میزیست . اشعار متفرقی از وی هنوز هم در حافظه ها محفوظ است . مؤلف دپښتو غزل مینویسد که غزلیات عالم خان روانی قابل وصفی دارد ، ازوست :

ننچی راغله جمالداره رانه تیره شوه په څنگ
غن یی نه کوو له قهره په اختیار کی وه دجنگ
(دپښتو غزل ص ۳۶۱)

عباسغلام :

از اهل ذوقان و ادبای پښتو نهای شیعیه است . عباسغلام نوحه های در حدود ۲۰ شاعر پښتون شیعیه را جمع آوری نموده ، و در یک مجموعه گرد آورده است . زنده گی وی تا سال ۱۳۲۰ ه ق یقینی می نماید . (اولسی سندری ج ۱ ص ۴۸)

عبدالاحد :

در قصبه رنجی هشنغر میزیست شاعر عوامی پښتو بود . باهنگهای ملی پښتو اشعار دینی - عشقی و تاریخی سرود - به سال ۱۹۱۳ ع به

عمر ۶۵ سالگی بدرود حیات گفت ازوست :
رحمت یی په مور و پلار شه چی پیدا تری داسی تر دی

نواب دهشنغر دی

(دهشنغر ادب ص ۲۴۲)

عبدالجلال :

تذکره نگاران ادبیات پښتونېشته اند که عبدالجلال شاعر مستعد و صاحب شهرت اولسی بود - عبدالجلال در دره دیوه گل ولایت کنر میزیست و به عشیره گوریز قبیله ساپسی نسبت داشت با موسیقی نیز علا -
قمند بود ، باوزان ملی پښتو شعر میسرود - عبدالجلال در حدود ۱۳۳۰ هـ ش از جهان رفت - ازوست :

چی منکر ورته ته نه شی عبدالجلاله

مین کله اوښتلی په پیغور دی

(دسردرو توتیان شاعر نمبر ۶)

عبدالحکیم :

اخونزاده عبدالحکیم در گوجروکړهی از مضافات صوبه سرحد ی شمال مغربی میزیست شاعر زبان پښتو عالم علوم دینی و از ارادتمندان میاعمر چمکنی بود به سال ۱۲۳۶ هـ ق بدرود حیات گفت - ازوست :
ده ویل چی عبادت دده خاصه وه داناوارو داسرارو خلاصه وه

عبدالعلیم :

عبدالعلیم فرزند فوایدگل به سال ۱۸۴۸ ع در زیارت کاکا صاحب تولد شد شاعر زبان پښتو بود - به سال ۱۹۱۸ چشم از جهان پوشید .
(غوثی ص ۰ م)

عبدالحمید (قاضی) :

قاضی عبدالحمید فرزند محمد اکبرنوه حیدر از شاعران اوایل قرن چهاردهم هجری است . زادگاه عبدا لحمید محله کو کاری سوات است -

بعد در مینکوره زنده‌گی میکرد ازوست :
دزوره ور سره مجلس په خمسورتیا ونه کړې
دژبی سرچرته دسرو مچو په کک کښینېردی
(پښتو شماره ۸-۱۹۷۷ ع ۳۰)

عبدالرحیم :

از سخن سرايان اولسی زبان پښتو بود - در حدود قرن چهاردهم
مجرى در ريکى از توابع پشاور زنده‌گی میکرد با وزان ملی پښتو
شعر سرود در بعضی از مجموعه ها اشعار وی چاپ شده ازوست :
شاگرده ما خبر که   دا خلشق ولی ژاړی
آخره زمانه شوه په هر چا راغی خفگان
هندو په مسلمان

(اولسی سندری ج ۱ ص ۱۸۷)

عبدالرحیم (مرزا) :

مرزا عبدالرحیم از علمای عصر خود وشاعر عصیا نگر زبان پښتو
بود ، علیه استبداد انگلیس قیام کرد - مرزا عبدالرحیم بتاریخ ۲۰
ذی قعدة سال ۱۲۹۸ ه ق در هیبت گرام چشم به جهان کشود ودر محله
ای بنام (تانه) زنده‌گی داشت درجمادی الاول سال ۱۳۷۵ ه ق چشم
از جهان بست علاوه از زبان پښتو زبانهای عربی وپارسی رانیز اشنایی
داشت . دیوان شعرو معجزات سردار عالم ازوی . باقیست - از اشعار اوست :
مرزا خبر شه دروغژن سره نزدی چی نه شی

ددروغژنوپه دوستی باندى شه ناز نه وی

(پت ستوری ص ۳۶۰)

عبدالسلام :

از غزلسرایان زبان پښتو ست در حدود قرن دوازدهم هجرى در صوبه
سرحدې شمال مغربى میزیست . غزلی ازین شاعر را از حاشیه يك نسخه

خطی طبی محفوظ در اکادمی پښتو پشاور مؤلف گلزار روه نقل کرد
ازوست :

د اشنا له ډیره غمه شوم هلاک

چي اشنا را سره جوړ کړلو پخسا ک
(گلزار روه ص ۲۵)

عبدالسلام صاحبزاده :

عبدالسلام فرزند محمد حامد بن فیض محمد اخونزاده در موسهی لوگر
میزبست شخصیت روحانی و عالم علوم دینی بود. بزبان پښتو شعر میگفت
عبدالسلام صاحبزاده به سال ۱۳۴۹ هـ ش به عمر هفتاد سالگی داعی
اجل رالبیک گفت. مجموعه شعر ازخود به یادگار گذاشت. ازوست :

که شی زر کاله دی عمر ای سلامه

دهجران قاصد به را شی په فنا

(زیری شماره ۴۳- سال ۱۳۵۶)

عبدالعزیز (طالب) :

از شاعران عوامی زبان پښتو بود درقریه گوربز دره غازی آباد علاقہ -
داري نورگل میزبست به عشیره گوربز قبیله ساپی نسبت داشت
طالب عبدالعزیز در حدود ۱۳۲۶ هـ ش بدرود حیات گفته است. اشعارش
را تذکره نگاران پښتو ضبط کرده اند ازوست :

ای طالب عبدالعزیز خدای دی خیر کړي

دکناه پیتی دروند شوی تر کوه فافه

(دسردرو توتیان شاعر نمبر ۳)

عبدالغفور :

از شاعران قصه پرداز بود به گمان غالب در حدود قرن سیزدهم
هجری میزبست. قصه شهزاده بدرمنیر را به مثنوی پښتو نظم کرد ،
غزلیات وی نیز درمخطوطه این قصه بیامده ازوست :

کل دبلبل دکل سره کنار بنه ایسی

دووو مینو په یو لځای کی دار مدار بنه ایسی

عبدالقدیر مومند :

از شاعران قرن سیزدهم ادب پښتو ست . عبدالقدیر مومند در باجوړ میزیست یوسف زلیخای منسوب به فردوسی را از پارسی به پښتو به سال ۱۲۷۴ برگردانده است . مثنوی یوسف زلیخای عبدالقدیر مومند هشت هزار و دوصد بیت است . شعرش شیوایی و سلاست دارد ازوست :

نوم می دی عبدالقدیر	نه خټک یم نه وزیر
په مومندو کی پیدایم	بیا پیدا په کاروان ځایم
باجوړ می دی وطن	بیا خاص شوه په مسکن
زر دوه سوه او یا کاله	څلور نور پری زما له لاله
د حضرت تیر شو عیان	چی ما وکه دایمان

(روهي ادب ج ۱ ص ۸۲)

عبدالله :

شاعریست مذهبی - نور نامه حضرت محمد (ص) را در قالب مثنوی منظوم داشته - معلومات بیشتری درباره آن در دست نیست - ازوست :

ما عبدالله دځان دپاره   امیل جوړ که خوش نظاره

عبدالله :

از شاعران زبان پښتو ست در حدود قرن چهاردهم هجری در برتا - کال پشاور میزیسته طبع شعر واست :

الهی شی مهربان په عبدالله ته

چی ساکن دی په تا کال بالا نیگدانه

عبدالله :

از شاعران مذهبی پښتو بود به سال ۱۸۳۴ع در اتمانزی هشنغر به دنیا آمد علوم دینی را در منطقه آموخت ، پیشه امامت داشت به سال ۱۹۱۴ع چشم از جهان پوشید ازوست :

دین اسلام واخله دلبره دیدار را

واخله دسرو سترگو څمار را

(دهشنغر ادب ص ۲۲۰)

عبدالمجید :

در اواخر قرن سیزدهم در صوابی از مضافات مردان زنده گی داشت
بزبان پښتو شعر میسرود ، مؤلف گلشن اشعار افغانی درباره وی در
حدود سال ۱۹۰۰ ع گفته است : وی شاعر باسواد بود ، بیست و پنج
سال دارد ازوست :

څه ناڅاپه خلقه په چاونۍ کی شور و شر شه

هیڅوک نه وڅېر

لام جوړ شه په چینۍ هر یوسپامی په غم اېتر شه دملکه لاس په
سر شه
(گلشن اشعار افغانی ص ۱۵۶)

عبدالمستان (حافظ) :

حافظ عبدالمستان اخون در قصه پړانگ هشنغر میزیست . تولد وی
در حدود ۱۳۰۰ ه ق اتفاق افتاد ، به سال ۱۳۸۰ ه ق به عمر ۸۰
سالگی از جهان رفت وی شاعر عوامی پښتو بود - باهنکهای ملی این زبان
شعر سرود - اشعارش شکل شفاهی دارد ، ازوست :

هر یو ملک می راته ښکته په نظر دی

وطنو کی ښایسته می هشنغر دی
(دهشنغر ادب ص ۹۰)

عبدالمثنان :

از شاعران عوامی پښتو بود - در مرحله یاسین زی پړانگ چارسده
میزیست . به سال ۱۸۸۷ ع به دنیا آمد - به سال ۱۹۳۰ ع رحلت کرد
اشعار ملی و عشقی سرود - اشعارش شکل شفاهی داشته واکثراً باهنکهای
ملی سروده شده است ، ازوست :

کتاب کی می لیدلی په زمین باندی یو غر دې

ولاړده پری ونه هغه غر دې دکافورو

(دهشنغر ادب ص ۲۰۸)

عثمان :

از شاعران پښتو نه‌ای شیعه بود، به عشیره عبدالعزیز خیل قبیله اورکزی متعلق بود ، با قمبر علی‌خان اورکزی وفات ۱۲۰۷ هـ ق قرابت داشت . وهمزمان باوی زنده‌گی کرده‌واندکی بعد ازوې بدروود حیات گفته ، ازوست :

عثمانه ونیسه په مخ کی آئینه دخيال
په رنگارنگ چي درښکاره شی ددنيا کلونه
(ورکه خزانه ج ۳ مسوده)

عجب خان :

عجب خان فرزند خوشحال خان خټک از شاعران اوایل قرن دوازدهم هجری - قلمداد شده میتواند . اشرف‌خان هجرې برادر عجب خان ازسخن شناسی وی یاد میکند بیتی از ویرامؤلف تاریخ مرصع نیز بیاورده ازوست :

چی یی په پچو پسی گمراه نه شوی
شکروکاره د دجال وخت دی
(تعلیقات فراقنامه ص‌خلورخلوینیت)

عزت :

شاعر اولسی زبان پښتو بود ، مؤلف ومدون کلشن اشعار افغانی شعری از عزت را در مجموعه اشرا داده گفته است عزت در توپي زنده‌گی میکندازشاعران قرن چهاردهم محسوب شده میتواند .

عسکر علی شاه :

ازشاعران وادبای صوبه سرحدی‌شمال مغربی است . عسکر علی شاه به سال ۱۳۹۹ هـ ق چشم از جهان بست .

علی احمد . (اڅون) :

از شاعران عوامی پښتوست دربتگرام تولد یافته در کړی حمیدکل هشنغر زیسته ودر شهر پشاور چشم‌از جهان بسته است . وی در اخیر

عمر مجنون وار میگشت واشعارش را میخواند پارچه های متفرقی از وی
باقیست . گویند که علی احمد اخوندبه سال ۱۹۴۶ ع به عمر ۸۰ سالگی
داعی اجل رالبیک گفت - ازوست :
نشسته میم زرما په کی

توله تی زر تاده خلقه وبه کپرووینا پکی
نشسته میم زرما په کی
(دهشنغر ادب ص ۲۵۸)

علی اصغر :

از ناظران دینی زبان پښتوست ، نورنامه حضرت سرور کاینات رابه
سال ۱۱۴۱ هـ ق از پارسی به زبان پښتو منظوم برگردانده ، ازوست :
نور نامه اول په ژبه عربی وه
فارسی خوانو بیان کری په پارسی وه
دا درونه په پښتو ژبه پییلمی
له دی بحرته علی اصغر ایستلی

علی بیگ :

از شاعران نعت سراسرست . قصیده نعتیه ویرا مؤلف ادبی ستوری از
یک جنگ قدیم در یافت داشته ، وبا ساس آن ویرا در همین جلد دوم
آن کتاب بحیث شاعر معرفی داشته است .
(ادبی ستوری ج ۲ ص ۱۳۹)

علی جان :

در قصبه مندوخیل پرانگ هشنغر زندگی داشت . در ایام جوانی داعی
اجل را لبیک گفته تذکره نویسان گویند که علی جان به عمر ۳۲ سالگی
به سال ۱۹۳۸ ع وفات نمود ، وی استعداد شعر سرایی داشت وبه او -
زان ملی پښتو چکامه های سرود ، ازوست :
شکر ډیر هم ما علی کپروچی ترلاړم

زه تر خو دغم په ټال به زنگیلم
(دهشنغر ادب ص ۲۶۰)

علی مرزا :

از پښتو نه‌ای شیعه بود - در حدود قرن سیزدهم در مناطق قبایل نشین میزیست باهنکهای ملی شعر پښتو میسرود - بعضی از اشعار وی ضبط شده ، ازوست :

علی میرزا په زړه دقاسم جان سرکه

عمادالدین :

از شعرا و نویسندگان قرن سیزدهم به شماراید وی شرح مخزن از حاجی بهادر کوهاتی را خطاطی کرده ، بعضی از غزلیات خود را نیز در آن گنجانیده است . از اشعار اوست :

زه عماد یوسمندر شوم ستا په مینه

اوس په سرو لمبو کی شی ارام زما

(مخطوطه نمبر ۱۹ مجموعه خطی هیوادم)

عیسی هوتک :

از شاعران قرن سیزدهم است . عیسی در نواحی کندهار زیسته و مرید صاحب الدین بود . دیوان مردفی از خود به یادگار گذاشته است . دیوانش را به سال ۱۲۵۰ ه ق یا ۱۲۶۰ ه ق تکمیل و تدوین داشته است . عیسی از علم عروض بهره داشت . اشعاری در بحر این دانش سروده در شعرش بیان مسایل تصوف فزونی دارد ، ازوست :

یم زه عاصی عیسی هوتک په اصل

لغری د حاجی صاحب‌داد د نسل

(ادبی ستوری ج ۲ ص ۱۴۶ - ۱۴۸)

غلام :

شاعر اولسی زبان پښتو بود ، در پایینی از مضافات صوبه سرحدی شمالی زنده گی داشت ، به اوزان ملی پښتو شعر میگفت . مؤلف گلشن اشعار افغانی در حدود ۱۹۰۰ نبشته که غلام بیست و پنج سال دارد - شاعر

بیسواد است ، از اشعار اوست :

خبر شومه له حاله
کهبل کی وشه جنگ
سالار اود منصور په کور کی راغله بی مرضی
په ملک داتمان زی

(گلشن اشعار افغانی ص ۱۴۷)

غلام :

از شاعران غزلسراست به احتمال قوی در حدود قرن دوازدهم در نواحی پښتونخوا زیسته ، بعضی از غزلیات وی در بیاض میاحسیب گل پیامده ، ازوست :

که همیشه ناری فریاد کوم په درستا
په ما نه کیږی دمینی یو نظر ستا
(پټ ستوری ۳۸۴)

غلام ربانی (قاضی) :

قاضی غلام ربانی فرزند قاضی عبدالحمید به ډاگ قاضی شهرت داشت. به سال ۱۸۵۳ع در کوکاری سوات چشم به جهان کشود - بعد با فامیل خود در مینگوره میزیست - بعد از آن در هود یگرام زنده گی اختیار کرد و به سال ۱۹۴۳ چشم از جهان بست - ازوست :

رنگ می زیر وار می خطا دی بیلتانه ته
لکه خوار سږی چی کورې میلما نه ته
(پښتو ص ۳۰ شماره ۸ - ۱۹۷۷ ع)

غلام دستگیر :

غلام دستگیر مشهور به صاحب حق از شاعران قصه پرداز قرن چهاردهم است غلام دستگیر از خاندان قاضی خیلان سدوم بود - خود در مردان میزیست - قصه را از زبان اردو بنام (جفاکاره معشوقه) بزبان پښتو ترجمه داشته ،

در اخیر این قصه غزلیات شاعر نیز به چشم میخورد ازوست :
اصلی خای می دې کلیاره زادوبوم

علاقه زما یادیری په ســـــــد و م

په نسب حسب کی یمه زه افغان

اوتحصیل ضلع می دواړه دمردان

غلام محمد مومند :

از مثنوی سرایان وعلماي دین بود در قرن دوازدهم ، غلام محمد
اواسه اخون جمال غوریا خیل مومنداست که وی معاصر خوشحال خان
خټک بود غلام محمد درقصبه پندومناطق مومند نشین از دیار صوبه
سرحد شمالی مغربی میزست . غلام محمد طبع شعر داشتی از علوم دینی
نیز بی بهره نبودی به سال ۱۱۵۹ هـ ق کتابیرا بنام (نوبهار) نظم کردی،
ازوست :

قدم مه برده زیات ترخده زبان بند کړه له گفتاره

ای بنایسته غلام محمده د اخوند جمال یاد گاره

(پښتو مجله شماره اگست ۱۹۸۳ مقاله شاه فاروق انور)

غلام نبی :

شاعر داستانسر است در حدود قرن سیزدهم هجری در نواحی صوبه
سرحدی شمالی مغربی زنده گی میکرد داستانهای را به سال ۱۲۸۴ هـ ق
از بهار دانش پارسی به مثنوی پښتو ترجمه داشته ، ازوست :

ما غلام نبی تمام کړی دابیان په توفیق دغنی خدای قادر سبحان

غلام نبی (استاد) :

شاعر اولسی زبان پښتو بود و همیشه با شاعران دیگر هم سلکش به
مقابله بر می خاست غلام نبی درشامیزی برسوات میزست ، باهنکهای
ملی پښتو شعر میگفت ، ازوست :

وژنی می پخپله چی په لاس کی دی آئین دی

زلفی دی فوځونه شنه خالونه جلادیان دی

(پښتو - فن و فنکار نمبر ص ۵۲)

فتح علی :

شاعر نوحہ سراسر است - واز پښتو نځای شیعه (تورې - اورکزې - بنگښ)
بوده اشعارش باهنگهای ملی پښتو ست ، واقعات کرېلا را نظم کرده
زنده گی وی حدود قرن سیزدهم شمردہ ، میشود ازوست :
زینب ناری چی عرش لړزیرې

په کـــر بلا می کانی ور یری
(بیدایانی گلونه ۱۶۰)

فدا علی اکبر :

علی اکبر متخلص به فدا فرزند سردار خان به سال ۱۹۳۸ ع بتاریخ
اول سپتامبر در چارسده هشتغزچشم به جهان کشود - شاعر ملی وعوامی
پښتو بود اشعار اجتماعی و ملی میسرود - بتاریخ ۲۱ ماه می سال
۱۹۷۹ ازجهان رفت ، از اشعار اوست :

فخر په میړانه ستا شهیده درست جهان کوی
نن دمیرتوب خبری ستا هر یو انسان کوی
(دهشغز ادب ص ۲۸۶)

فرید جان :

از شاعران اولسی زبان پښتو بود در حدود قرن چهاردهم درامر
پایان از توابع پشاور میزیست به اوزان اولسی شعر میسرود و قصص
نظم میکرد ، دو مجموعه شعرش بنا مهای (شعر العجم) و (بهار عشق)
تدوین شده ، ازوست :

خپله ژبه دی قابو کړه فریدجانه
نه چی شید خپل زبان په قال او قیال د ووب
(پټ ستوری ص ۳۲۹)
سال وفات فرید جان را در مجله ننگیالی (طبع پشاور شماره ۲)
۱۹۵۷ ع سال ۱۹۰۰ ع) نبشته اند :

فریدون یا مفتی حکیم :

از شاعران صاحب دیوان است ، در اوایل قرن چهاردهم هجری زنده گی

داشته و دیوان موجزی از خود باقی مانده است. شاعری از نواحی کندهار است در مقطعات غزلیات خود اسمای مفتی فریدون و حکیم را میاورد ، ازوست :

تل نظر کړې خوار حکیم ولوی حلیم ته
ځان به تل دهر ظالم په بدن لام کړم
(ادبی ستوری ج ۲ ص ۲۲۸)

فضل احمد :

از شاعران اولسی زبان پښتو بود در حدود قرن سیزدهم هجری در مناطق صوبه سرحدی شمال مغرب، بی زنده گی میکرد. به اوزان ملی پښتو شعر میگفت واقعات آزادی خواهی پښتونهای آن دیار را در قوالب شعر ملی پښتو منظوم میداشت ، بعضی از منظومه های وی ضبط شده از اشعار اوست :

چار بیته می پوره کړه ماسپینین نه تر سحره
صاحبانه بری ورکړې ته یی ملشی پاک اکبره
(پښتو مجله فروری ۱۹۸۱ ص ۴۰)

فضل الله :

شاعر عوامی پښتو بود - در قریه اتمانزی هشنغر میزیست - در حدود سال ۱۸۴۷ ع بدنیا آمد و به سال ۱۹۰۷ رحلت کرد - در مقبره اتمانزی مدفون گشت ، ازوست :

کوم قلم زن دی په جبین نقش دچین وهلی
خالی یی په پانه دنسیرین وهلی
(دهشنغر ادب ص ۴۹۲)

فضل واحد :

ملا فضل واحد به سال ۱۸۸۱ ع در محله دوره خیل شیراپاو هشنغر بدنیا آمده و به سال ۱۹۴۱ ع به عمر ۶۰ سالگی بدروود حیات گفت. وی پیشه امامت داشت. علوم دینی را فرا گرفته بود بزبان پښتو شعر

نیز میسرود، اشعارش جنبه اجتماعی ملی و عشقی دارد .
تذکر: واحد (ج ۱ ص ۳۷۴) رانا پیدا شدن اسناد باورمند نه باید
با این فضل واحد اشتباه کرد .
فقیر گل:

از شاعران و علمای علوم دینی حدود قرن سیزدهم بود - کتابیرادر
خواص آیات قرآنی بنام کتاب تنزیل به سال ۱۳۵۶ هـ ق تالیف داشته
است ، ازوست :
له اوله نازل شوی چی قرآن دی

له سینه خدایه په نبی اخر زمان دی
فقیر محمد :

از شاعران حدود قرن سیزدهم هجری است - در مناطق پښتون نشین
بلوچستان میزیست ، بزبانهای پښتو و پارسی شعر میسرود دیوان شعر
ازوی باقیست .

فیض طلب :

از شاعران قدیم پښتوست - وی در نواحی پشاور در حدود قرن دوازده
هجریستی آثار دیگر وی به ما معلوم نیست ، تنها غزلی ازوی در یکی از
نسخ خطی کلیات خوشحال خان خټک در ردیف (ح) ضبط بودی ، زمانیکه
دانشمند فاضل دوست محمد خان کامل کلیات این شاعر گرانمایه را تدوین
داشتی غزل فیض طلب را نیز ضم این کلیات نمودی . چاپهای قدیم
کلیات این غزل را نداشته و بدون ارمغان خوشحال نیز غزل فیض طلب
را شامل غزلیات خوشحال نه کردی ولی جامعین غزلیات خوشحال در جلد
اول کلیات (طبع کابل) نیز غزل فیض طلب را در زمره اشعار خوشحال
بیآور دی .

باید یاد آور شد غزلی که در ص ۵۵ کلیات (طبع استاد کامل پشاور)
و ص ۴۴ غزلیات (طبع کابل) آمدی - از خوشحال خان خټک نبودی بلکه
از شاعر دیگری بنام فیض طلب است ، ازوست :

که په سبیل دگلزار زه فیض طلب خـم
بی‌اله دوسته که لحم گرم دی زما روح

فیض الله خان :

فیض الله خان شاعر بیسواد از عشیره و دیر قبیله ساپی بود - در قریه و دیر منطقه غازی آباد علاقه داری نورگل میزیست ، در حدود سال ۱۳۵۲ هـ ش چشم از جهان بست اشعارش باوزان ملی پنبتوست به شکل شفاهی در منطقه عمومیت دارد - ازوست :

دا زړگی می نن ډیر ناقرار دی چی جدا می له ځنګه دلدار دی
(دسردرو توتیان (۳۸۱-۳۸۲)

قاسم :

در حدود قرن دوازدهم هجری میزیست شاعر غزلسرا بود - دریکی از جنگ های خطی غزلی از وی محفوظ است ، در تحقیقات ادبی نیز از وی یادې به عمل آمده ، ازوست :

دلولاک تاج یی په سر چی قاسم وینی

مداح ځکه هر زمان د محمد دی

(گلزار روه ص ۸۳)

قاضی دادا گل :

قاضی محمد سید پادشاه مشهور به قاضی دادا گل فرزند قاضی میر - احمد شاه به سال ۱۸۷۹ ع در کوزه بانچه نیک بی خیل سوات چشم به جهان کشود و به سال ۱۹۷۴ چشم از جهان بست - عالم علوم دینی و شاعر پنبتو بود . کتابی بنام داغ هجران از وی باقیست .
(پنبتو مجله جنوری ۱۹۸۱ ع ص ۵۰)

قدرت علی :

مشهور به قاضی گل از شاعران قصه پرداز و نشر نگار قرن چهاردهم هجریست . قاضی گل در موضع تکری ضلع هزاره میزیست در علوم دینی دسترسی داشت زنده گی وی تا سال ۱۳۶۰ هـ ق یقینی است . قصه های رت و پدم فتح خان قندهاری را به نظم آورد . او اشعار زیاد سرود

و نیز نبشته است رساله های منظوم و منثور وی موجود است .
ازوست :

نن می بیا به زپکی بنخی شوپاری
چی می ولیدی دشاه زلفی خور ی
(بیدیانن کلونه ۱۶۴ - ۱۷۵)

قریشی - لعل محمد :

لعل محمد متخلص به قریشی فرزند دین محمد بتاریخ ۱۶ می
۱۸۸۶ع در قریه شاه پور کوهات چشم به جهان کشود - علوم دینی
را در مدارس منطقه و علوم عصری را در مکاتب هندوستان آن زمان
کسب کرد - بعد وظیفه تدریس پښتو به انگریزان را به عهده داشت .
شعر نیز میسرود - گویند که علاوه بر زبان پښتو اشعاری بزبان عربی
و پارسی نیز سروده است . قریشی به تاریخ ۹ جنوری ۱۹۷۱ چشم از
جهان پوشید ، و دیوان شعر از خود به یادگار گذاشت ، ازوست :

چی لعل محمد به نظر راشی توری زلفی دیار
لکه شامار همی مدام خوری پیچ و تاب

کاشف - فتح محمد :

فتح محمد متخلص به کاشف از نویسندگان پښتو و عضو (دهشنغر
پښتو ادبی تولنه) بود در رادیو پشاور نیز ملا زمت داشت . فتح محمد
کاشف در گری شهباز خان پرائگ دهشنغر میزیست بتاریخ ۱۱ می سال
۱۹۷۷ع بدرود حیات گفت . (دهشنغر ادب ص ۳۰۴)

کامل - دوست محمد خان (استاد):

استاد دوست محمد خان کامل مومند فرزند فوجون خان ازاد با
و محققان بنام زبان پښتو بود ، درسکندر پوره پشاور میزیست - استاد
کامل در سال ۱۹۱۵ع بزد - دروس ابتدایی و متوسط را در مکاتب پشاور
آموخت برای فرا گیری تحصیلات عالی شامل اسلامیة کالج پشاور شد .
لیسانس را از انجا بدست آورد . و بعد به مسلم یونیورسیتی علیگوه

شامل شد. و دیپلوم ماستری در فلسفه را از آن یونیورسیتی در یافت نمود در ایام تحصیل شخصی شامل درجریان های سیاسی منطقه نیز بود پس از عودت به زادگاهش در پهلوی کار های علمی به وکالت مصروف بود .

استاد کامل شعر میسرود - نثر می نوشت و به تحقیق در ادب و تاریخ زبان پښتو می پرداخت - پنجاه سال به زبان و فرهنگش خدمت نمود و آثار گرانبهای از خود به یادگار گذاشت که نامش و یادش را در تحقیقات ادبی و تاریخی پښتو زنده و جاوید نگاه میدارد .

استاد کامل مومند تادم مرگ قلم و کتاب را از خود دور نکرد و تادم مرگ بزبان و تاریخ و قوم خود خدمت نمود - استاد کامل در حیات علمی و فرهنگی اش صد ها مقاله نوشت و ده ها کتاب و رساله بزبانهای پښتو اردو - انگلیسی و پارسی تالیف داشت و چندین متن در خور اعتبار را بدست نشر سپرد - از کار های عمده علمی وی :

۱- کلیات خوشحال خان ۲- کلیات رحمان بابا ۳- تاریخ مرصع ۴- دیوان سکندر خان ۵- خوشحال خان خټک بزبان اردو ۶- رحمان بابا ۷- خوشحال از دیدگاه خارجی و دیگر آثار: استاد کامل در فیبروری سال ۱۹۸۱ ع چشم از جهان بست ، ازوست :

ته زما زه کامل ستا یم که تر شمیر ښایسته تیردی
(کابل مجله شماره اول ۱۳۶)

کرامت شاه (مولوی) :

از شاعران پښتو بود در قرن چهاردهم هجری میزیست مولوی کرامت شاه عالم علوم دینی و شاعر زبانهای پښتو و پارسی شناخته شده مجموعه اشعارش بنام گلزار ولایت در سال ۱۳۳۰ ه ق چاپ گردیده ، مولوی در موضع پیر پایی از مضافات پشاور بودو باش داشت - ازوست :
ده وی ای کرامت شاه راشه گفتار کره

خو خبری را ته جمع دخیل پلار کره

ککی :

از شاعران عوامی بود که در مصافقات صوبه سرحدی شمال مغربی
میزبست زنده گی وی حدود ۱۳۰۰ هـ ق تخمین میشود، شاعری بود که
باوزان ملی پشتو شعر سرود در گلشن اشعار افغانی اشعار وی پیامده
مولف بیدایانی گلونه شرح مختصری ویرا با نمونه کلامش ضبط میدارد،
ازوست :

مه کوه و رانی نادانی دیر شومه پر کال نن
چاته نه وایم حال نن

کمال خان خیشکی :

کمال خان متخلص به خیشکی فرزند خدای رام خیشکی به سال
۱۹۲۶ع با فامیلش در گلستان از توابع کویت مسکن گزید علوم دینی
را در منطقه فرا گرفت طبع شعر نیز داشت بزبان پشتو شعر میسرود
در نومبر سال ۱۹۶۶ع چشم از جهان بست از اشعار اوست :

ای کماله دخپل عقل څه کارواخله

بی عقلی دبی عقلانو ورتنه

(کسی دلمنی پښتانه! لیکوال ج)

گدا - عبدالباری :

از علمای دین و شعراي به گمان غالب از دیار کندهار در قرن دوازدهم
هجری بود. عبدالباری گدا تخلص میکرد، کتابیرا بنام مختصر در سال
۱۱۶۰ هـ غ به مثنوی در آورد، از اشعار اوست :

مخض نوم دگدا سم شو   عبدالباری ور له رقم شو
سل وزر شپيته کلونه

چی تیر شوی دنیی له هجر وونه

گدا :

از شاعران اولسی زبان پشتو در حدود قرن سیزدهم در نواحی صوبه

سرحدی شمال مغربی میزیست . بعضی از اشعارش را مؤلف گلشن اشعار افغانی ثبت نموده ، ازوست :

شابس تاله چی دمینی باراکازی

دوگری — سلامت دو باره را کاری

(گلشن اشعار افغانی ص ۱۱۵)

گدای (حاجی) :

حاجی گدای از ساکنان مناطق مهمند نشین پشاور بود . در حدود ۹۵۰ هـ ق در آن دیار میزیست . در حلقه مریدان بایزید رویشان ۹۴۱- ۹۸۰ هـ ق) در آمد . چندین بار فریضه حج را به جا آورد . طبع شعر داشت بزبان پښتو شعر میسرود رباعی ویرا مؤلف حالنامه ضبط کرده ، ازوست :

حاجی گدای نیاز کړې چی زه مکی ته تمللی په شه وم
که درویش کړه راخرگنده هغه کس چی گواهئ زه وم

(حالنامه ص ۴۸۰)

گل احمد اخون :

در محله مرغز از توابع صوابی میزیست گل احمد اخون شاعر اولسی بود به سال ۱۹۷۰ یا ۱۹۷۱ به عمر شصت سالگی چشم از جهان پوشید به اوزان ملی پښتو شعر سرود از اشعار وست :

په لویه ورځ دمحشر به گل احمد کړی اختر
که چا آواز وکړو چی نبی اخر زمان راغی

شاه خوبان راغی

(په مردان کی پښتو ادب ص ۱۱)

گل مست :

از شاعران اولسی زبان پښتو ست در قریه شیخان منطقه گوربزخوست میزیست گل مست در حدود ۱۳۵۳ هـ ق به کبر سن وفات نموده ازوست :

هر دم دی فضل غواړم خالقه ذوالجلاله

گنا همکار یمه بسیار

(بیدیانی گلونه ۱۸۵- ۱۸۷)

لال گل :

از شاعران اولسی زبان پښتو بود، در حدود قرن چهاردهم هجری در نواحی سوات میزیست با وزان ملی پښتو شعر میگفت ازوست :
دیار زلفینی وهی قال دیار په لور لورنن

باغ می سمسور سور نن
(بیدایانی گلونه ۱۸۸ - ۱۸۹)

لدهارام اوداس :

از اهل هندو و شاعر عوامی پښتو بود - باهنگهای ملی پښتو شعر میسرود تاریخ تولدش سال ۱۲۸۵ هـ ق و وفات ویرا ۱۳۶۳ هـ ق تخمین کرده اند، ازوست :

دغم شپه لری کره نور جوړیا سحر کره په ما
دخوشحالی دولی کی راشه لږ نظر کره په ما
(دهشنغر ادب ص ۱۲۴ - ۱۲۵)

لطیف خان :

از شاعران غزل گو بود در قرن چهاردهم هجری در هشنغر میزیست لطیف (۱۲۸۵ - ۱۳۵۲ هـ ق) غزل متعدد به پیروی شاعر هم عصرش صحبت سروده است .

لودین - اقامحمد (مولوی)

مولوی اقامحمد لودین فرزند خوشدل بن موسی خان به سال ۱۲۹۷ هـ ش در مضافات ترین کوت ارزگان زاد - علوم دینی را کسب نمود . پیشه امامت و تدریس داشت . شعر نیز میسرود . بتاریخ اول سرطان ۱۳۵۸ هـ ش به مرد ، ازوست :
پلار راته ویله ساته دوطن ننگ

مخ پرتندی ورشه د دشمن لره په جنگ
(پیام حق ۷۰۶ ر ۱۳۶۰ ص ۳۷ - ۴۰)

مبین (میا) :

از ناظران مذهبی زبان پښتوست در حوالی قرن سیزدهم هجری در توابع

صوبه سرحدې شمال مغربي ميزيست. کتابي را در مسایل قرائت قرآن عظیم بنام زاد القراء در سال ۱۲۹۵ هـ قدر هفده باب نظم کرد، ازوست :
میان مبین حُکمه مفهوم کړې په خپل ژبه یی مرقوم کړې

محسن :

شاعر نوحه سراسر است. در حدود قرن سیزدهم هجری در مناطق مرزی افغانستان در بین قبایل پشتونهای شیعه میزیست. واقعات کربلا را به اوزان ملی پنبتو نظم کرد، اشعار او ثبت شده - ازوست :

کوه محسنه بڼه گفتار ونه صغراجان ژاړه په ارمانونه
خدای به دې ژغورې به دوزخونه علی اکبر خودې بدرگه دی
(اولسی سندری ج ۱ ص ۲۵۰)

محمد :

از شاعران مرثیه نگار و نوحه سراسر است. مراثی و اشعار سوز خوانی را به اوزان ملی پنبتو سروده محمد در حدود قرن سیزدهم هجری در نواحی مرزی در قبایل پشتونهای شیعه زنده گی میکرد. اشعار او ثبت شده ازوست :

اسمان ویل زمکی ته بی وفاشوی
د بادشاهانو په خون رضا شو ی
(اولسی سندری ج ۱ ص ۲۴۵)

محمد اعظم (پوپلزی) :

در حدود ۱۲۶۰ هـ ق در کرزکندهار میزیست. وقایع سقوط امیر شیر علی حبس محمد یعقوب خان و وقایع جنگ میوند را نظم نموده ، ازوست :

محمد یعقوب خان دی ارمان لري خدا عالمه
چی داسی ورور یی پاته سوی دې ترشا عالمه
(تذکره الشعرا پنبتو ص ۲۳۹)

محمد انور (هلا) :

هلا محمد انور کندهاری فرزند ملاخیرالله اخوند سلیمان خیل به سال

۱۸۸۹ع در کوچه بامیزی کندهار چشم به جهان کشود، پیشه ساعت سازی داشت شاعر صاحب شعور ملی بود، به سال ۱۹۵۰ع به کونیه رقت و در همان دیار مسکن گزید. ملاه محمدانور بتاریخ ۲۲ فروری ۱۹۷۶ع در شهر کویته چشم از جهان بست و در مقبره کاسیان دفن گردید، ازوست: مسلمانای دخوش اخلاقو صادقانوکار دی

چی هر بدکار بددیانتہ بیا مومن وی پرخه
(دکسی دلمنی پښتانه لیکوال ج ۲ ص ۵۳۰)

محمد جان :

شخصی طالب علمی بود در کنب دینی عربی مطالعه داشت در حدود قرن سیزدهم هجری در نواحی غلزیایی های مسکون بین کلات و غزنه سکونت داشت، رساله دینی خوف القلوب را به مثنوی پښتو نظم داشته، القنامه ها نیز دارد - و غزلی از وی نیز ضم همان رساله خوف القلوب است. ازوست :

څوک څی تژی د اوبو وې خواب یی نه سی

چی یی تژی د دیدن وې څه به خوب که
(ادبی ستوری ج ۲ ص ۲۲۳)

محمد جان (صاحب زاده) :

محمد جان فرزند فیض محمد اخونزاده حسین خیل جمریانی از علما - روحانیون و قلم بدستان قرن چهاردهم بود. محمد جان صاحب در موسیقی لوگر میزیست و در بین مردم به کاکا صاحب شهرت داشت محمد جان به سال ۱۳۳۷ ه ق چشم از جهان بست اشعاری بزبانهای پښتو، ووزبسی سروده، از اشعار اوست :

تل به نه وی د دنیا دنه دوران

اخر درومی که بادشاه وی که سلطان
(زیری شماره (۶) سال ۱۳۵۶)

محمد جان قندهاری :

از علمای معاصر کشور ماست حاجی مولوی محمد جان فرزند مولوی

عبدالاحد اخونزاده ساکزی به سال ۱۲۶۹ هـ در کوچه خروتی های شهر قندهار دیده به دنیا کشود علوم دینی و مروج را فرا گرفت. و زبانهای پارسی - عربی وارد و رانیز آموخته علاوه از زبان مادریش پښتو بزبانهای دیگر صلاحیت نبشتن داشت. و کتابیرا بزبانی پښتو تالیف کرده، قاضی به سال ۱۳۳۹ هـ چشم از جهان بست. (زیری شماره ۸ - سال ۱۳۴۸)

محمد جمیل صاحبزاده :

محمد جمیل صاحبزاده از قلم بدستان صاحب ذوق بود در حدود قرن چهاردهم هجری در ماشوخیل از توابع پشاور میزیست بزبان پښتو نثر و نظم می نبشت - نبشته ها و منظومات وی دیده شده ازوست :
امین پروایم امین پرو کړئ د زړه له شوقه ای سامعانو
چی خدای قبول کړې داسکلی سوال

خاص په نسبت کی د عاشقانو
(مقدمه دیوان عبدالحمید مومند ص ۳)

محمد حقیق :

از شاعران قرن دوازدهم قلم دادشده است. وادعا گردیده شاید شاعری از منطقه کوهات و منسوب به قبیله ختک باشد، تذکره نگاران پښتو از وی اطلاع دارند - ازوست:

راشه ای حقیقه نصیحت خودی بڼه ووی

بل چاته چی یی وایی ته په خپله فهمدارشه

(پت ستوری ۴۹)

محمد رضا :

از علمای دین و دانشوران صاحب قلم بود. محمد رضا فرزند ملا میر بابا بن ملا میر داد بن ملا خداداد بن ملا خالق داد در مزینه ننگرهار سکونت داشت سال تولد و وفاتش معلوم نیست، نبشته اند که به عمر ۷۰ سالگی بدرود حیات گفت.

بزبانهای پښتو و پارسی شعر میسرود و نثر می نبشت محمد رضا

آثاری از خود باقی گذاشته چون تحفه السالکین و گلچین جام عشق،
از اشعار اوست :

زه محمد رضا فقیـریم   خاص مرید دهغه پیریم
نیک نظر ته یی په خیر یم   د اجمیر چشتی بابا
(مجله کابل شماره (۶) سال ۱۳۵۶)

محمد رفیق علی زی :

شاعر حدود قرن دوازدهم است شخص صاحب خاهه و شمشیر بود .
محمد رفیق از علی زایان قندهار بود - در لشکر کشی های احمد شاه
بابای کبیر سوی نیم قاره در زمره علما و غازی مردان باوې همراه بود .
محمد رفیق علی زی ، بشاه بزرگ افغان دوباره به قندهار نرفت و در
کوئته کلی از توابع صوابی مسکن گزید و در همان قرن در دره پیچ
در جنگها جاننش را از دست داد و در همان دیار مدفون گشت ، مزارش
به شهید بابا شهرت دارد - محمد رفیق شخص عالم و دانشمندی بود
زبان پښتو شعر میگفت دیوان شعرا از خود به یادگار گذاشت - ازوست :
محمد رفیق زما نامه ده   اصل خای زما کوئته ده
یم په اصل درا نی   درانو کی علی زی
(پښتو مجله مارچ ۱۹۸۲ ص ۱۵)

محمد شریف :

از سخنوران و قلم بدستان زبان و ادب پښتو بود در حدود قرن
سیزدهم هجری در محله یی بنام سرخیل از مضافات صوبه سرحدی شمال
مغربی میزیست . فیروزنامه صاحب دین ختیک را به سال ۱۲۹۵ هـ ق نبشت ،
در اخیر این کتاب منظومات وی نیز بیامده ، ازوست :
محمد شریف وساتی خدایه   دشيطان له بده رایه

محمد صادق :

از واعظان دینی و ناظمان زبان پښتو بود - در حدود قرن سیزدهم
در نواحی صوبه سرحدی شمال مغربی سکونت داشت ، نصیحت نامه

منتظوم وی در قالب مثنوی در اخیر یکی نسخ خطی حاشیه سلم محفوظ

در اکادیمی پښتوی پشاور بیامده ازوست :

نصیحت می که تمام والسلام علی الدوام

په نامه محمد صادق یم دهر چا نه نالایق یم

محمد صحبت خان (حاجی) :

حاجی محمد صحبت خان بن حکمت خان بن چمنی خان بن بهرام خان محمدزی به سال ۱۲۸۵ هـ ق در محله یاسین زی قصبه پراگ هشنغرچشم به جهان کشود وی شخصی مطلع بود بزبانهای پارسی وارد ورائیک میدانست . بزبانهای پښتو - پارسی وارد و شعر میسرود و نثر می نوشت . دیوان مکمل از وی باقیست . وفات وی به سال ۱۳۵۲ هـ ق واقع شده ، ازوست :

که هم دارنگه محکم په ظلم زورشی

عاقبت به لاس پر سر شـم له حیا ته

(دهشنغر ادب ص ۹۴)

محمد عالم :

از ناظران و مترجمین قصه پرداز است در حدود قرن سیزدهم در نواحی صوبه سرحدی شمالی زیسته است . قصه ماهی گیر از آثار او به ما معلوم بوده ، ازوست :

یو سری و ماهی گیر په دنیا خوار و

همیشه یی جال په لاس کسب یی ښکار و

محمد علی :

شاعر اولسی زبان پښتو بود ، در منطقه متنی از توابع پشاور سکونت داشت - شاعر اریل قرن چهارده محسوب میشود ، اشعار بی باهنگهای ملی پښتو سرود ، مؤلف (چاریتی) بعضی اشعار ویرا ضبط کرده ازوست :

په ما محمد علی پیر ، منگل کړه په سر ډال

زه تری د وصال

(چاریتی - خطی)

محمد عەر :

محمد عمر فرزند شیر اکبر در حدود ۱۲۸۶ هـ ش در شهر قندهار بزاد و به سال ۱۳۵۶ هـ ش بمرد، عالم علوم دینی و شخص مطلع بود بزبان پښتو شعر سرودی. اشعارش بصورت متفرق در بعضی از مجموعه و اخبار طلوع افغان چاپ شده، ازوست :

تر محمد رسول الله می سر قربان دی
بی ده می ژوندون گران دی چار چار تر محمد
(بیدایانی گلونه ۲۲۱ - ۲۲۵)

محمد غلام :

از شاعران نوحه سراسر است بـهـ هنگهای ملی پښتو شعر میگفت . و واقعات کر بلا را نظم میکرد - سرودهای غم انگیز واقعات کر بلاي وي در بعضی از مجموعه ها ضبط بوده محمد غلام از پښتونهای شیعه بود - در حدود قرن سیزدهم در مناطق سرحدی میزیسته ازوست :

موري ته نه وي په کر بلا کی مو شولو پاتی دغه صحرا کی
(اولسی سندری ج ۱ ص ۲۳۶)

محمد گل :

از شاعران حدود قرن دوازدهم هجری ، در موضع کوهات میزیست . و به دودمان حاجی بهادر کوهاتی نسبت داشت . در علوم دینی و مذهبی مطالعه داشت بزبان پښتو نثر و نظم می نوشت رسایلی را موسوم به (صوفی نامه و عط نامه - شمایل نامه) به سال ۱۱۶۷ هـ ق به نظم و نثر تالیف داشته ، ازوست :

محمد گل نقشبندی دی په کوهات کی ناست بندی دی
د حاجی بهادر فرزند دی ناست دیار په مینه بند دی
خپل مرشد له برکته خپل خدای خلاص کړ له محنته

محمد نصیر :

محمد نصیر ولد عبدالکبیر از غزلسرایان و صاحب ذوقان قرن سیزدهم هجری بشمار آید . غزلیات محمد نصیر در اخیر یکی از نسخ

خطی قصه گل صنوبر دیده شده، در تحقیقات ادبی پنبتو نیز راه یافته ازوست :

ددیدن طلب یی کره محمد نصیره

ذوالجلال دی محسن و خداوند
(گلزار روه ص ۸۳)

محمد نور :

يك پارچه شعر این شاعر بخط خودش در اخیر نسخه خطی قصه غل وقاضی محفوظ در کتابخانه یونیورسیتی پشاور بیامده، در مقطع آن شعر گوید :

زه محمد نور خاکی بنده په بسم الله درووم
په هر قدم چی کښیږدم زه دامن گیر دمحمد رسول الله درووم
محمد نور از شاعران و سخنوران دینی در قرن سیزدهم محسوب میشود، در صوبه سرحدی شمال مغربی میزیست .

محمد نیاز (وکیل) :

شاعری بود باسواد و صاحب رسوخ در اولسی جرگه وقت زمانی وکیل مردم نیز بود از همین جهت به وکیل محمد نیاز شهرت داشت . محمد نیاز فرزند تجور خان و دیر منسوب به قبیله ساپی بود . وی در قریه بود - یالی کوز کنر چشم بجهان کشود علوم مروج را از علمای منطقه آموخت گویند مجموعه شعر داشت وکیل محمد نیاز به سال ۱۳۵۵ ه ش به سن ۹۵ سالگی از جهان رفت . ازوست :

شاه سلطان دکل جهان ته یی قربان رسوله

شمه قربان په هر زمان ستا دلوی شان رسوله

(دسردو توتیان ۳۸۹ - ۳۹۰)

محمد یار صاحبزاده :

بعد از ۱۲۵۰ ه ق تولد گردید ، اصلاً از غونبان کلات بود - درقندهار میزیست بعد از سنال ۱۳۱۰ ه قوفات یافته است . دیوان شعر داشت

نایاب است ، اشعار متفرق وی دیده نده ازوست :
جانانه ودی سوم دهجر په انگاره

خاوری سوم سستا په دربار
(تذکره الشعراء پښتو ۲۳۸)

محمد يوسف (ملا) :

در بالوخیل چارسده هشنغر به سال ۱۳۱۰ هـ ق چشم به جهان کشود
علوم دینی را آموخت - پیشه امامت داشت . شعر نیز سرود - اشعاروی
دیتیست سال وفات ویرا ۱۳۷۰ هـ ق نوشته اند .
(دهشنغر ادب ص ۱۳۶)

محمود :

سخنورو خطاط زبان پښتو بود ، در حوالی قرن سیزدهم هجری در
محل چوتره از مضافات صوبه سرحدی شمال مغربی زنده گی داشت ، قصه
جرحیمس رابه سال ۱۲۶۸ هـ ق خطاطی کرده در اخیر آن منظومات وی نیز
پیامده ازوست :

خدایه ستا فضل عظیم دی ستانامه رحمان رحیم دی

مدثر :

از اشخاص صاحب ذوق و ناظم زبان پښتو بود - چندین اثر بخط وی
دیده شده است منظومات وی نیزضم همان آثار محفوظ است زنده گی
وی حدود ۱۳۰۰ هـ ق تخمین میشودمولف پت ستوری ویرا ازختیکان محله
لاچی میداند ، ازوست :

مدثریی دعا گوی په صبح وشام دی

دابه داجی تری موندلی دیر انعام دی

مردانشاه :

مردانشاه فرزند غاتول و دیرسایپی در قصبه و دیر علاقه غازی آباد
علاقه دارې نورگل کنې چشم به جهان کشود - طبع شعر داشت باوزان ملی
شعر سرود - شعرش در حلقه های موسیقی وهنرمحلی منطقه شهرت کسب

کرد - در حدود سال ۱۳۵۳ هـ ش از جهان رفت ازوست :

ستاپه عشق کی په طاعون مرضاخته دی

لږ په حال باندی خبر دمر دانشاه شه

(دسردرو توتیان ۳۸۵ - ۳۸۶)

مسافر خان :

شاعر عوامی زبان پښتو بود در بودیالی کوز کڼی ولایت ننگرهار سکونت داشت در حدود ۱۳۳۲ چشم از جهان پوشید . مسافر خان باوزان ملی پښتو شعر سرود ، تذکره نگاران پښتو احوال و قسمتی از آثارش را ضبط میدارد ازوست :

خدای دپاره ظلم مه کوه شیرینی

مسافردی بېر سوری دیابان که

(دسردرو توتیان ۳۶۲ - ۳۶۳)

مسکین - عبدالستار :

عبدالستار متخلص به (مسکین) فرزند عبدالرحیم از شاعران عوامی پښتو بود در موسی خیل چارسده میزیست . از اعضای سابقه دار حزب کانگرس بود ، واز شاگردان محمداکبر خادم محسوب میشد . خودش پیشه گلکاری داشت . ولی با ادب و شعر نیز علاقه میگرفت . خودش شعر میسرود اشعار عشقی و اجتماعی وی در دست است . به تاریخ نهم اکتوبر ۱۹۷۹ ع از جهان رفت ، ازوست :

زنگیری دې په لیچو تورزلفان کاږه واږه

یادی په چندرو ښاماران کاږه واږه

مسکین غلام حبیب :

از شاعران عوامی پښتو بود ، به سال ۱۸۷۱ ع در محله ښایسته خیل منطقه پراگ هشنغر در کلبه ای بزرگري بنام غلام حیدر چشم به جهان کشود . پدر غلام حیدر را غلام محمد گفتندی - درسش شش سالگی پدر و مادرش داعی اجل را لبیک گفت . وی را خویشاوندانش تربیت کرد و به کارهای بزرگري مشغولیت داشت تعلیم نه کردی . ولی استعداد شعرې

-۲۹۹-

داشتی در سن شانزده سالگی شعر سرودی - باوزان ملی پښتو و در قالبهای معمول شعر دیوانی غزل عشقی دینی - اخلاقی و اجتماعی گفتی در ۶ جنوری ۱۹۶۳ ع به روز جمعه از جهان چشم بستنی ازوست :

داخلص په نیل کی رنگ زما جامی شوی

ستاله هجره می په زړه ښځی اړی شوې
(دهشغیر ادب ص ۱۲ - ۳۴)

مصطفی :

از شاعران عوامی پښتو بود . در حدود قرن سیزدهم در نواحی نوښار میزیست در دیری خیل نوښار دفن است . اشعارش به شکل متفرق یافت میشود شعرش را اکثر باهنکهای ملی پښتو سروده - ازوست :

ومی نه لید گلستان دتورو زلفو

وامی نخست امتحان دتورو زلفو
(پښتو غزل ص ۳۵۰)

مصطفی جان قاضی :

قاضی مصطفی جان فرزند قاضی عبدالطیف به ۱۸۹۴ ع در قصبه غالیگی از توابع سوات چشم به جهان کشود ، شاعر زبان پښتو شخص عالم قاضی و حافظ قرآن عظیم بود . به سال ۱۹۷۰ ع چشم از جهان بست و در قبرستان قصبه غالیگی مدفون گردید .

(پښتو جنوری ۱۹۸۱ ع ص ۵۳)

مصلی خان :

از شاعران عوامی پښتو بود باهنکهای ملی پښتو اشعار تاریخی و عشقی سرود در محله غنی خیل راک هشنغر زنده گی داشت ، وفات وی در حدود ۱۸۰۰ ع اتفاق افتاده است ازوست :

خداک دی دچشمانو په شست پورته کړه کمان ته

مغروره یی خپل هنر ته

(دهشغیر ادب ص ۱۵۰)

معراج الاسلام :

از نویسندگان و مترجمین زبان پښتو بود ، در اوایل قرن چهارده هجری در بنو زنده گی میکرد . چندرساله را از زبان فارسی بزبان پښتو ترجمه کرده است .

مقصیل (ملا) :

در قصبه رُحی هشنغر زنده گی میکرد - شاعر عوامی پښتو بود - علوم دینی را کسب کرد و در مسجد قصبه خود پیشه امامت داشت . اشعاری با هنگه ای ملی سرود و اشعارش شکل شقامی دارد ملا مقصیل به عمر ۵۰ سالگی به سال ۱۹۱۳ از جهان رفت - ازوست :

چی می یار ولید په څنگ کی داغیار ناست
هغه دم می ولید ځان په سرد دار ناست

منیب :

از علما و شاعران عشیره کا کاخیل قبیلہ ختک بود ، در تنگی هشنغر میزیست دوران زنده گی ویرا تذکر نگاران قرن سیزدهم نبشته اند - غزلی ازین شاعر در دیوان اشعار فرزندش خادم کا کا خیل بیامده ، ازوست :

مینی ستا یم په خو قسمه قلب نتلی
طمع مه کوه زما چی شی به غلی

مومن خان :

مومن خان در دیوه گل منطقه چوکی ولایت کنر میزیست ، و به عشیره گوربز قبیلہ سایی نسبت داشت . شعر میسرود باوزان ملی پښتو چکامه های ازوې باقیست . مومن خان در حدود سال ۱۳۴۶ چشم از جهان پشید ازوست :

هره ورخی ژاړمه ارمان راخی
کله به می غیری له جانان راخی
(د سردرو توتیان ۳۶۸ - ۴۶۹)

مومن (ملا) :

از شاعران حماسه سرا و عوامی زبان پښتو بود، در حدود ۱۲۵۰ هـ ق در نواحی قندهار میزیسته است. واقعه‌ی از جنگ دوم افغان و انگلیس را سروده، از وست:

هم شهید سوی هم غازی میرامدجانه

دهرانی‌رغ دی ولای تر هندوستانه

(بیدایانی گلونه ۲۴۱-۲۴۶)

مهین :

از شاعران قرن دوازدهم زبان پښتو است، مهین زبانهای عربی و پارسی را خوب میدانست و از آنها ترجمه منظوم کرده میتوانست. مهین عریه شیخ ابراهیم خلیل بود - واز طریق عرفانی کبرویه پیروی میکرد. مهین تا سال ۱۱۴۰ هـ ق حیات داشت دیوان شعر و مجموعه حکایات بنام (تذکره ابرار) را از خود به یادگار گذاشته از وست :

نوم یی شیخ ابراهیم دی په اصل کی خلیل دی

سری خدای روښان که کبرویه دده طریق

(دهندد کتابخانوی پښتو خطی نسخی ۲۶۱)

میر احمد :

از سخن گویان قرن چهاردهم هجری، محسوب میشود غالباً در نواحی صوبه سرحدی شمال مغربی زیسته است، خود را پیر خیل معرفی میداد، رساله منظوم در امین قرآن شریف از وی دیده شده از وست :

میر احمد دی بد نصیب بس دی مرگ و ته قریب

په پیر خیلو کی غریب سبحانه من یرانی

میر احمد خان :

میر احمد بن سر بلند خان بتاریخ ۷ فروری ۱۸۹۲ ع در محله یاسین زئی (احمدزی) پراگ هشنغر چشم به جهان گشود - شاعر و نگارنده پښتو بود، آثار متعددی از خود به یادگار گذاشت اشعار و آثار وی دینی - اخلاقی و عشقی است. (نورالا نوار) وی طبع شده، زیب المعجزات، سوره

النبی تفسیر القرآن - مجموعه های رباعیات و غزلیات وی غیر مطبوع است. در موسیقی نیز دسترسسی داشت - بحیث استاد موسیقی باراديو دهلی و راديو پشاور نیز تعلق داشت. از اشعار اوست :

بالا په مهر و یانو کی دلداری زمادی

الحمد لله شکر دی چی یار زما دی

(دهشنغر ادب ص ۱۷۴)

میر رحمن خان :

از شاعران صوفی پښتو بود به سال ۱۹۰۱ ع در مرحله اتمانزی هشنغر چشم به جهان کشود - شخص صوفی و پیر و طریقت بود - شعر نیز میسرود - بتاریخ ۱۲ فروری ۱۹۶۳ ع چشم از جهان بست و در مقبره اتمانزی مدفون گشت ، ازوست :

ای زړه په تاکی مینه دالله اودنبي ده

داعین مسلماني ده

لیکمی په دی فیصله بڼه قرآنی ده

داعین مسلماني ده

(دهشنغر ادب ص ۱۵۴)

میر شاه رضا :

شاعر نوحه سرا بود - در حدود قرن سیزدهم هجری در مناطق قبایل نشین مرزی محل سکونت شیعه یان پښتون میزیست . طبع شعر داشت به اوزان ملی پښتو شعر میگفت و اقعات کر بلارا نظم میکرد ، بعضی از اشعارش ضبط شده - ازوست :

جونو پاس مدینه منځ په بازار

بی بی لیســــــــــــــلا ته یی وکو گفتار

میر عبدالله :

از شاعران زبان پښتو بود ، باهنگهای ملی شعر پښتو و مرثیاتی امامین را سرود و واقعات کر بلا را غم انگیز نظم میکرد - اشعارش در امام باره هاراه داشت . میر عبدالله در حدود قرن سیزدهم در مناطق مرزی قبایلی در

بین پښتونپه‌ای شیعه میزیست ، از اشعار اوست :
میر عبد الله درته سوال کوی حسین په مخ
محشر په ورځی دی رب وبخښی گناه غفاره

مینوش - شیر محمد :

شیر محمد متخلص به مینو ش فرزند ظهور الله ازاد با شاعران و محققان و مترجمان معاصر زبان و ادب پښتو بود . بتاریخ ۱۷ فروری ۱۹۰۳ بزاد وې به عشیره قبول خیل قبیله مندې نسبت داشت و در منطقه تر لاندی تحصیل صوابی مردان میزیست پیام مشرق ، ضرب کلیم و بانگ‌داری علامه اقبال را په پښتو منظوم ترجمه داشت . به سال ۱۹۷۹ ع چشم از جهان بست . تذکره ملی بنام (پښتانه شاعران) را تالیف کرد ، ازوست :
دتخم نه تر گل پوری یوان دتمنادې

هران دتمنامی یو جهان دتمنا دی
(پښتانه لیکوال ج ۱ ص ۲۱۴)

نادر علی :

شاعر نوحه سراست . اشعار ی دربارہ واقعات کرپلا را نهایت پر سوز به اوزان ملی پښتو سروده است . شاعر یست در حدود قرن سیزدهم میزیسته - عباس غلام درجنگش اشعار ویرا بیاورده ازوست :
زه غابدین دمدینی په لوری خم بابا

شال وشملی دشیدانو کور ته ورم بابا

ناصر - محمد اسماعیل :

ناصر الاسلام محمد اسماعیل هشنغری از علمای دین و سخن پر - دازان پښتو بود در حدود قرن چهاردهم هجری در هشنغر صوبه سرحد ی میزیست . ناصر تخلص میگرد مجموعه خطب را بزبانهای پښتو -

عربی و پارسی تهیه دیده ازوست :

عجب بازار ددنیا گرم مونړه هیڅ ونه کره

بل اسماعیل ناصر نور دلته خپل بیان پاتی کر
(مجموعه الخطب ۴)

ناتسی :

شاعر دهقان بود - در سوات میزیست . طبع شعر داشت به اوزان ملی پښتو شعر میگفت . اشعارش شکل شفاهی دارد ، ازوست :
بیداری زما یارې کره غنم را له تیار
نیکان به می شی قار

غویان راته ولاړ دی په پتی کی حق حیران
په تا به وی تاوان
(فن و فنکار نمبر پښتو ص ۵۴)

نجم الدین :

در محله کوتله از توابع بسرسوات سکونت داشت - شاعر عوامی زبان پښتو بود . به آهنگهای ملی زبان پښتو شعر میگفت . ادبیات شناسان پښتو به آثار وی اشنایی دارند - ازوست :

پل دی دپادشاه په کال کی دری هیره زنگی غواړې
خواری پښتانه کړل دوی لا هماغسی خانی غواړې
(پښتو - فن و فنکار نمبر ص ۵۸)

نجیب الله :

از شاعران عوامی پښتو بود . به عصر انش مقابله های شعری نمود . گویند که وی در هیچ مقابله شعری با رقیبش به شکست مواجه نشدی .
(دخیبر ادب ص ۵۰ - ۵۲)

نصرالله کاکا :

در حدود ۱۹۰۰ ع در اتمانزی هشنغر چشم به جهان کشود - شاعر ملی و وطنپرست بود در نهضت های ملی منطقه نیز بحیث عضو سهم داشت . به سال ۱۹۵۴ ع به عمر پنجاه و چهار سالگی از جهان رفت ، ازوست :

زمانی کر مه گوزار دفکر تال ته
دمطلب غشی می نه رسی کمال ته
(دهشنغر ادب ص ۱۸۴)

نصیر الدین (حافظ) :

از علمای دین و نگارنده گان زبان پښتو بود در حدود قرن سیزدهم در سه گنبد پغمان میزیست. وی کتابیرا بنام تعلیم المبتدی در علم تجوید به نثر پښتو نبشته است سال تالیف آن ۱۲۹۳ هـ ق باشد .

نورالدین :

از علما و شاعران قرن دوازدهم هجریست . وی در نواحی صوبه سرحد زیسته است و کتابیرا در شرح مسایل فقهی بنام حنیفیه به سال ۱۱۸۰ هـ ق نظم داشته است ، مؤلف ادبی ستوری گوید که وی شاعری از قبیله خټک بود ازوست :

شکر شرحه شوه تیازه په توفیق له کرد گاره

چی تمامه په خامه شوه مسمی په (حنیفیه) شوه

(ادبی ستوری ج ۲ ص ۸۸-۹۰)

نور زمان :

شاعر دوران معاصر است . درنوی کلی تپه رځې تحصیل صوابی ضلع مردان میزیست پدرش نورالله نام داشت . نور زمان شاعری بود به اوزان ملی پښتو و در قالب غزل شعر میسرود اشعارش تدوین شده ، وی به سال ۱۹۶۷ ع چشم از جهان بست ازوست :

نوی نوې سبق شته دې دهر وخت په بدلیدو کی

خو بی فکروته ده گرانه دسپری په خلیدو کی

نور علی :

از شاعران مرثیه نگار پښتو بود ، در حدود قرن سیزدهم در مجله کچی تحصیل هنگو ضلع کوهاټ میزیست و به شیعه یان قبیله بنگښ نسبت داشت ، ازوست :

نورعلی بس که بیااخر په دادنیابه خه کری

د ښومینوښه بیلتون سره به ویل مژه که

(ورکه خزانه ج ۳ مسوده)

نورالله یوسفزی :

نورالله از شاعران داستان سرا بود - در قرن سیزدهم میزیست .
مولدش (یارحسین) است بعداً درجهانگیری تحصیل نو بنهر مسکن
گزیده است. وی شاعرې از عشیره ملکزی قوم یوسفزی بود . سکندر
نامه نظامی گنجوی را به مثنوی سلیس و روان پښتو برگردانده است ،
از اشعار اوست :

عاقبت له اصلی ملکه را بیرون شوم
په قریه دجها نگیری باندې مسکون شوم

اصلی ملک می یار حسین قوم ملکزی دې
ملکزی در خړو زوی یو سفــــــزې دې
(ادبی ستوري ج ۲ ص ۱۸۷)

نوره دین :

نوره دین شاعری بود عوایی که در حدود قرن چهاردهم هجری در
منطقه میتی - زنده گی میکرد و بزبان پښتو شعر اولسی میسرود ، ازوست:
چرگو ناری کړې سر دوباره   پاڅه زما دغیري یاره
خوند می دسرو لبانو هیرکه   هلکه څه څوک به دی گیرکه
(بیدیائی گلونه ۲۵۳ - ۲۵۵)

نور وز :

از شاعران نوحه سراست که در حدود قرن سیزدهم هجری (نواحی
بین تیراه وپاره چنار) زیسته است شاعرې بود از شیعه یان پښتون
واقعات کر بلا را باهنکهای ملی پښتو در نهایت شیوایی و شور و جذب مذهبی
نظم کرده ، ازوست :

حدیقه نازی کړې چی ارمانونه دې
اکبره تا دجبین دغه زخمونه دی
(بیدیائی گلونه ۲۵۰ - ۲۵۲)

نوروز :

در چارسده میزیست . زمان زنده گی وی در حدود ۱۳۰۰ هـ تخمین میشود

اشعار عشقی و اخلاقی سروده ، ازوست :
 دلبر په مازیگر کی سیل ته ځان سنبالوی
 پوهیږم بی گناه به عاشقان حـالا لوی
 (دهشنگر ادب ص ۱۸۶)

واجد ، عبدالواحد کاکا خیل :

عبدالواجد فرزند عبدالکریم کاکاخیل در اوایل قرن چهاردهم در زیارت
 کاکا صاحب چشم به جهان کشود از مدرسه نصرت الاسلام زیارت کاکا
 صاحب کسب دانش کرد طبع شعر نیز داشت . در اواخر قرن چهاردهم به
 عمر ۶۰ سالگی چشم از جهان بست ، ازوست :
 که دحسن دیو تا لږه عطا وکه

میان واجـد به ځان قربان که ترلتو
 (پت ستوری ۲۹۳)

وزیر :

وزیر فرزند محمد علی در لالپوره مومند دره ننگرهار سکونت داشت ،
 شاعر اولسی بود و از شاگردان شاعر مشهور اولسی شریف محسوب میشد ،
 تذکره نگاران پښتو سال تولدش را ۱۲۶۲ هـ ش و سال وفاتش را ۱۳۴۸
 هـ ش قلمداد کرده اند ، ازوست :

دمحبت په ځای کی لږ راته په خیال گوره

شرینه یاره

(بیدایانی گلونه ۲۵۸ - ۲۵۹)

وسیم کاکا خیل :

از علمای جيد قرن سیزدهم هجری است . در منطق - فلسفه - ریاضی -
 حکمت و علوم دینی دسترسی کامل داشت - به حکمتی ملا مشهور بود .
 وسیم گل فرزند عبدالرحیم به عشیره کاکا خیل قبیله ختک منسوب بود ،
 در باجوړ میزیست . بزبانهای پښتو پارسی و عربی مینوشت و شعر میسرود
 صنعت اصطربلاب - تحفة الناظمین و سیف ظفر از آثار اوست . زنده گی

وی تا سال ۱۲۷۹ یقینی مینماید، از اشعار اوست :

خدای زده رد ده که قبوله ده پری پند کا

داسی زمـــــکه وسیم بشکلی فرمانه ده

وفامحمد سواتی : (پت سنوری ص ۵۵)

در حدود ۱۱۰۰ هـ ق در موضع سوات زنده گی میکرد غزلیات وی یافت میشود شاعر غزلسرا بود اشعار عشقی سرود ، ازوست :

معشوقه زما په عشق باندی راضی ده

ظلمه دی دا ددې واره مرضی ده

ولی محمد : (پښتو غزل ص ۲۵۲)

ولی محمد ولد نصرت بیگوخیل درنواحی لکی مروت زنده گی میکرد. شاعر اولسی زبان پښتو بود ، باهنکهای ملی زبان پښتو شعر میسرود-

پیشه دهقانی داشت . عبدالرحیم مجذوب بعضی از چکامه های ویرا

ضبط کرده ، ولی محمد در سال ۱۹۵۷ ع رحلت کرد .

(دستنویس دمروتو کسرونه ص ۴۱ - ۴۲)

هارون :

از مبارزان ملی پښتون بود . به قبيله سالارزی نسبت داشت در قرن زده در مجله (پشت) دره بابو قره باجوړ میزیست . طبع شعر داشتی و مرد شمشیر نیز بودی . دریک ستیز با انگلیس ها در سال ۱۸۹۶ ع جام

شهادت نوشید . و بسوی جاودانگی رخت کشید . ازوست :

په ملکنډ توره تیاره شوه هارونه توره ځلوه چی رڼا شینه

یاسین ابدالی : (روحانی ترون ۹۹۵)

یاسین فرزند کریمداد ابدالی از شاعران و علمای قرن دوازدهم بود .

یاسین در جلدک میزیست . در علم القراءه مطالعه خاصی داشت .

قواعد تجوید قرآن عظیم را به سال ۱۱۸۶ هـ ق به نظم پښتو ترجمه

داشت ، از اشعار اوست :

نوم : ما که غواپی یاد یاسین زوې د کریمداد

(ادبی ستوری ج ۲ ص ۹۵ - ۹۷)

«۲»

کاستی ها و اشتباهات جلد اول

در ص ۷ جلد اول به شماره دوم شاعری بنام ابراهیم معرفی شده است و همچنان در ص ۸ شاعر شماره (۳) ابراهیم متی زی گزارش شده است - من با ساس ماخذ در دست داشته هر دو را بحیث دو شاعر جداگانه معرفی داشته ام اما تحقیقات جدید معلوم کرد : که هر دو تن يك شاعر است و هر دو را بحیث يك شاعر بایست شناخت .

* * *

در ص ۱۱ یادى از ابو محمد هاشم بیامده تاریخ تولد آن نادرست ۶۲۳ چاپ گردیده درست آن ۲۲۳ هـ ق باشد .

* * *

در ص ۱۳-۱۴ فرهنگ شاعری بنامهای احمد اخوند خیل احمد پجکی- واحمد تیراهی معرفی شده است : باساس تحقیق جدید این سه نام از يك نفر است و میتوان شرح حال این شاعر را چنین نبشت : نام مکملش

گل احمد است ، اما به نامهای احمد تیراهی - احمد اخوند خیل - احمد -
 پجکی - احمد سفید دیری - گل احمد - احمد خلیل در تحقیقات ادبی یاد شده
 است . پدرش کریم شاه نام داشت . منسوب به قبیله خلیل بود . مسکن
 پدری وی محله بنام سفید دیری از توابع پشاور باشد - در محلات تیراهی
 - پجکی و دیگر مناطق آن دیار نیز زنده گی کرده است . سال تولد ویرا
 (۱۲۶۷ هـ ق) نبشته اند تا سال ۱۳۰۵ هـ ق در قید حیات بود . شاعر
 کثیر الکلام است آثار معلوم وی عبارت اند از : ظهور المطالب - قصه بدرمنیر
 ، هدایت المومنین - قصه گل بکاولی طریقه الاسلام - لیلی و مجنون - جواهر -
 الانبیا - قصه جمجمه - قصه رت و پدم - قصه طوطی و مینا و دیگر آثار
 متعدد (مجله کابل شماره (۱۲) سال ۱۳۶۰ هـ ش)

* * *

در ص ۱۷ سال وفات مولوی احمد هشنغری ۱۳۰۱ هـ ق بیامده درست
 نباشد ، سال وفات وی ۱۳۰۰ هـ ق است . (یادداشت استاد رشاد)

* * *

در ص ۱۸ سال تولد و وفات منشی احمد خان را اینگونه بایست درست کرد:
 تولد : ۱۳۰۰ هـ ق وفات ۱۳۷۰ هـ ق (یادداشت پوهاند رشاد)

* * *

در ص ۱۸ ذکری از نویسنده یی بنام احمد جی بیامده ، استاد
 دانشمند پوهاند رشاد نبشته اند : «تخلص احمد جی رحیمی باشد وی
 باشند لاله کاله بود - بر علاوه مفید المبتدین که در فرهنگ ذکری
 ازان رفته است ، رساله افغانیه فی الحساب و ضابط میراث (مفتاح -
 السراجی) نیز از تالیفات وی باشد» (یادداشت پوهاند رشاد)

* * *

در ص ۲۰ از احمد شاه کبیر ذکری به عمل آمده - و در معرفی
 وی نبشته شده : از عشیره بامیزی طایفه سدوزائیان بود . در اینجا
 عشیره بامیزی نادرست است . (یادداشت پوهاند رشاد)

در ص ۲۱ شرح مختصری درباره‌ی احمد شاه - شاه آمده است . در مقدمه شاه‌میا اودهغه کلام میخوانیم: «میا احمد شاه بتاريخ ۱۸ فروری ۱۸۹۴ ع چشم به جهان گشود و بتاريخ ۵ جولای ۱۹۶۲ چشم از جهان پوشیده.»

• • •

در ص ۲۴ مختصری از زنده‌گی احمدین طالب ذکر شده است . ولی در (دهشنگر ادب) ص ۴۳ سوانح این شاعر را مفصل آورده اند که نسبت به یاد داشت جلد اول فرهنگ و سایر تذکره های پښتو اضافانی دارد لازم دیده شد که همان نکات را در ذیل درج دارم . تاریخ تولد شاعر را همین کتاب ۱۲۸۳ هـ ق و تاریخ وفاتش را ۱۳۵۳ هـ ق نوشته است .

• • •

در ص ۲۶ جلد اول فرهنگ یادی از نویسنده دوران معاصر زبان پښتو فضل جان اختر بیامده است که ناقص باشد - اما در کتیبه مزارش درباره میخوانیم: «فضل جان اختر ولد عبدالمستعان خان سکنه غونده کرگنجه تاریخ وفات ۳۱ می ۱۹۶۶ ع»

* * *

در ص ۲۹ ارزانی روشنایی اولین شاعر صاحب دیوان پښتو معرفی شده است . نادرست باشد زیرا قبل از ارزانی در سده های پیشین نیز ما شعرای صاحب دیوان داریم که آثار شان تا هنوز کشف نه شده ولی اطلاعی در دست هست که آنان شعرای صاحب دیوان بودند . اما اولین شاعر تا حال معلومیکه دیوان مکملش بدسترس ما قرار دارد - ارزانی است ولی نه به شکل مطلق اولین شاعر صاحب دیوان . (یادداشت پوهاند رشاد)

* * *

در ص ۳۲ تاریخ وفات شیخ اسعد نادرست ۴۳۵ هـ ق چاپ شده ، درست آن ۴۲۵ هـ ق باشد .

در ص ۵۴ مختصری از شرح حال قاضی اموجان ضبط است در ص ۳۱۹
دببیتو غزل معلومات بیشتری درباره شرح حال وی آمده : که مختصری
از آن درین جا آورده میشود :

قاضی اموجان بن مموجان ترین به سال ۱۲۹۰ هـ در شیرا (بلوچستان)
چشم به جهان کشود - دیوان مغنمنی حاوی (۲۵۰) غزل از خود به یادگار
گذاشت به سال ۱۳۷۳ هـ ق از جهان رفت . ازوست :

هغه یار چی یار زماؤ زمانه سو
چی د گل په رنگ زیبا و زیبا نه سو

• • •

در ص ۵۶ بنام امیر شاه دوشاعر معرفی شده است ، در حقیقت هر دو
یکی باشد - امیر شاه دومی که ناظم قصه شمشاد معرفی گردیده ، قصه
شمشاد از وی نیست - بل شمایل نبوی امیرشاه باقصه شمشاد مولوی
مستقیم هر دو در یک مجموعه چاپ گردیده است .

• • •

در ص ۵۹ وفات انشاء الله خان انشاء نادرست ۱۳۳۲ به چاپ
رسیده است درست آن ۱۲۳۳ هـ ق باشد .
(یادداشت استاد پوهاند رشاد)

• • •

در ص ۷۰ باستناد يك بیت مطیع الله ذکری از باقرشاه پیامده
. پارچه شعری ازین شاعر در یکی از مخطوطات دیوان عبدالرحمن مومند
محفوظ در کتابخانه اکادمی پبیتوی پشاور ثبت است .

* * *

در ص ۱۰۱ شرح مختصری از تاج الملوك شده است . در رساله
(په مردان کی پبیتو ادب ص ۷-۸) درباره وی آمده است : خان جی تاج
الملوك دلسوز مرحوم فرزند نجم خان ولد هاشم خان به سال ۱۸۹۵ ع
بزاد وبه سال ۱۹۶۶ ع چشم از جهان پوشید . شاعر زبان پبیتو بود .

در ص ۱۰۵ ذکری از تورسم خان بیامده برای تکمیل آن بخش باید اضافه کرد: از شاعران کثیرالکلام دوران معاصر است. تورسم خان به اوزان ملی پښتو و قالب های عنعنوی شعر مشرق زمین شعر سروده و قصه ها نظم کرد. - وقصصی را از زبانهای دیگر به مثنوی پښتو نیز ترجمه و منظوم داشت تورسم خان به تاریخ ۱۵ رمضان المبارک ۱۳۶۴ ه ق به کیرسن رحلت کرد. مجموعه ایجادیات ادبیش را گنج یاقوت نایاب نام گذاشته که در پنج جلد تکمیل گردیده است.

• • •

در ص ۱۴۶ شرح مختصری از زنده گی محمد اکبر خادم ضبط است. ولی تاریخ وفاتش را در آن وقت نیافتیم. اکنون بحواله ص ۱۲۸ د ششغری ادب معلوم شد که وی به سال ۱۳۷۳ ه ق رحلت کرد و در مقبره چارسده مدفون است.

• • •

در ص ۱۴۸ جلد اول فرهنگ ذکری از خان شاه بیامده - اما در باره دوران زنده گی وی چیزی گفته نه شده است در جلد اول اولسی سندری (ص ۱۹۴ - ۱۹۶) شعر اولسی تاریخی وی بیامده و از لابلای شعرش اشکار میگردد که خان شاه تازمان جنگ سوم افغان و انگلیس (۱۹۱۹ع) زنده بود.

• • •

در ص ۱۵۹ شرح مختصری در احوال خواجه محمد بنگینی بیامده و در آن تذکر رفته است. «در شعرش یادی از بایزید رویشان دیده میشود گمان میرود که پیرو مکتب تصوفی رویشان نیز بوده باشد» این نظر درست نیست خواجه محمد بنگینی مرید بایزید رویشان نبود. (یادداشت پوهاند رشاد)

• • •

در ص ۱۶۲ سال وفات خوشحال خان شهید نادرست ۱۱۶۶ ه ق بیامده درست آن ۱۱۷۲ ه ق است. (یادداشت پوهاند رشاد)

در ص ۱۶۴ از نذیر خیال ذکر بعمل آمده، جهت تکمیل آن بخش از ص ۶۲۴ دکسی لمنی پنبستانه لیکوال مطلبی را اضافه میکنیم :

«محمد نذیر متخلص به خیال فرزند عبدل خروقی بتاریخ ۱۳ - دسمبر ۱۹۳۶ چشم به جهان گشود و بتاریخ اول می ۱۹۷۲ از جهان رفت.»

***

در ص ۱۷۷ سال وفات دوست محمد بریخ نادرست ۱۳۲۸ هـ ش آمده درست آن ۱۳۴۸ هـ ش باشد. (یادداشت استاد رشاد)

* * *

در ص ۱۸۹ سال وفات ملا رحمت الله نادرست ۱۳۱۰ هـ ش چاپ گردیده - درست آن ۱۳۲۹ هـ ش باشد. (یادداشت استاد رشاد)

• • •

در ص ۱۹۳ جلد اول فرهنگ شاعری بنام رسول خان معرفی شده - مؤلف پت ستوری به استناد پنبستانه شاعران مینوش نام ویرا رسول شاه فرزند عرب شاه معرفی داشته و نبشته است که به عمر هشتاد سالگی در اوایل قرن چهارده بدرود حیات گفته است . اشعار اوست :

رسول شاه که خدای د دوست . . رها که

مونرب به واخلو د ایمان مبارکی

(پت ستوری ۲۵۴)

* * *

در ص ۱۹۴ ذکر از شاعر بنام رشید به حواله بیاض میاحسیب کل شده است . ولی نمونه کلامش نیامده - درج ۲ ص ۵۴ - ۵۵ (ادبی ستوری) شاعری بنام رشید معرفی شده است - و این شاعر را همان رشید

دانسته است. که در بیاض موصوف منتخبات غزلیات وی آمده بیتی از نمونه کلام وی :

باریک خط چی یی په مخ باندي را ررومی
باریک رانج به درشید په زړه پیداشی

***

در ص ۱۹۵ تاریخ تولد قاضی میراحمد شاه رضوانی نادرست
۱۲۷۹ ق و تاریخ وفاتش ۱۳۵۳ یاساس سال شمسی چاپ شده که
نادرست باشد .
درست آن بدین گونه است :

تاریخ تولد ۱۲۷۶ هـ ق تاریخ وفات ۱۳۵۳ هـ ق همچنان در همین
بخش بیامده : قاضی پښتو را در تصاب تعلیمی صوبه سرحد شامل
کرد . این نظر قابل تأمل می نماید . زیرا قاضی در یونیورسیتی پنجاب
مأمور تدریس زبان پښتو بود . (یادداشت پوهاند رشاد)

* * *

در ص ۲۰۰ زبردست ناظم روضه النعیم وذخیره القرا منسوب به
قبیله کاکړ معرفی شده است . درست نیست وی فردی از عشیره بٹی زی
بودی . همچنان وی از شاعران اواخر قرن دوازده معرفی گردیده این نظر
نیز نادرست می باشد زیرا بایست شاعران اوایل قرن سیزده شمرد .
(یادداشت پوهاند رشاد)

* * *

در ص ۲۰۴ فرهنگ بیامده : پاینده محمد زهیر زمانی هم در
پوهنتون انیتگراد استاد زبان پښتو بود . درست نیست وی در پوهنتون
تاشکند سمت استادی داشت . (یادداشت پوهاند رشاد)

* * *

در ص ۲۰۷ - مختصری از شرح حال عبدا لحکیم سستی آمده است
ولی در اینجا تاریخ تولد و مرگش ضبط نیست . در ص ۲۰۳ دهشنگر
ادب درباره وی نوشته اند : درقریه پاینده خیل پراگ دهشنگر به

سال ۱۸۹۷ ع چشم به جهان گشوده سال ۱۹۴۷ ع وفات یافت .

* * *

در ص ۲۱۴ - شاعری بنام سعادت خان فرزند عبدالرحمن معرفی شده است . در مورد این نام باید شك کرد . زیرا کیمیای سعادت پښتو که همراه با فواید فقیر الله واسماء الحسنی میا فقیر الله بارها چاپ شده از شخصی بنام سعادت خان نیست .

* * *

در ص ۲۱۷ فرهنگ ذکری از سکندر ستريانی بیامده - ولی ناقص و قسمًا غلط . در تعلیق دیوان خطی حافظ عظیم گنده پور بیامده :- ملا سکندر ستريانی فرزند ملا محمد اخونزاده بود بسال ۱۲۳۴ هـ ق بزاد و به سال ۱۳۰۲ هـ ق از جهان رفت وی در تحصیل کلاچی ډیره اسماعیل خان میزیست .

* * *

در ص ۲۳۲ به شماره اول ناظم و مترجم سیرت النبی سید حسن معرفی شده - این شخص سید حسین نام دارد و سیرت النبی را به سال ۱۱۲۱ هـ ق از پارسی به پښتو منظوم برگردانی کرد یک نسخه همین ترجمه وی در رضا لایبریری رامپور محفوظ است . ادبیات شناسان پښتو این اثر را بنام سیرت معرفی نموده اند . اما دکتر میکنزی دو نسخه دیگر همین کتاب را (محفوظ در کتابخانه های بریتانیا) بنام تولد نامه معرفی داشته است .

* * *

در ص ۲۳۷ یادی از شاعری بنام سید عبدالغنی شده است . در اینجا باید اضافه کرد که وی در سفید ډیری از توابع پشاور میزیست ، و اثر دیگرش زبده الکلام نام دارد . (یادداشت پوهاند رشاد)

* * *

در ص ۲۳۸ ذکری از سید کریم شاعر بیامده در ص ۷۰ کتاب چار - بیتمی در باره وی میخوانیم : «سید کریم فرزند سید احمد ولد خوست

خان به سال ۱۸۶۵ ع در جندول تولد یافت و به سال ۱۹۳۳ ع در جلاله مردان وفات یافت» اشعارش نیز در همان کتاب ثبت شده است.

• • •

در ۲۴۲ ذکرى از شاعري بنام سيد محمد عمر شده . وي باشنده کوهات از نواحى پشاور و جامع مجموعه يى بنام (گلشن اشعار افغانى) معرفى شده است . اين همه گفته هادرسى نيست . نامش سيد عمر باشنده توپى ضلع مردان تحصيل صوابى

• • •

در ص ۲۴۶ فرهنگ يادى از عبدالغنى شاکر شده است ، در آن باره بايد افزود : عبدالغنى متخلص به شاکر فرزند گلبدين بتاريخ ۱۳ مارچ ۱۹۴۱ در شهر کويته بزاد ، پس از ختم دوره تحصيل در راديو کويته خدمت ميکرد ، بتاريخ ۱۸ اپريل ۱۹۷۰ ع چشم از جهان پوسيد (دکسى دلمنى پښتانه ليکوال ج ۲ ص ۴۰۱)

• • •

در ص ۲۵۱ جلد اول فرهنگ ذکرى از شاه نظر خان شاعر شده است . مؤلف پټ ستوري به حواله پښتانه شاعران مينوش در باره وي نبشته است : «شاه نظر خان فرزند مرالله واز عشيره بادين خيل بود در اواخر قرن سيزده تولد يافت تا اوسط قرن چهاردهم در قيد حيات بود» ازوست :

چې خطا دى نه مې وار شاه نظر جانانه

زموږ شته دى ډمه وار ددې دنيا

(پټ ستورى ص ۳۰۰)

• • •

در ص ۲۵۱ ج ۱ فرهنگ شرح مختصرى از شاعري بنام شاه ولى پيامده - در جلد سوم ورکه خزانه در باره وي مى خوانيم :

شاه ولى در محله چودوان تحصيل کلاچى مزيست . به قبيله

نسبت داشت - شاگرد حافظ عظیم بود ، به سال ۱۳۵۹ هـ ق به عمر ۶۰ سالگی بدرود حیات گفت ، ازوست :

زه شاه ولی یم ناتوان   زاری کرم دسبحان
ومی ژغوری دنفس وشیطان   چی راپیشه نه کرې خوارې

• • •

در ص ۲۶۱ در نمونه کلام شهوبه غلط بیتی از داستان بنیادی و بیبو نقل شده است . (یادداشت پوهاند رشاد)

در ص ۲۶۳ جلد اول فرهنگ شاعری بنام شیرجان معرفی شده است که سال وفات آن ۱۳۲۵ هـ ش بیامده باساس تحقیق مزید معلوم شد ، که نام وی شیردل بوده و در اواخر قرن سیزده و اوایل قرن چهاردهم زنده گی کرده است . (بیدیانی گلونه ۹۷)

• • • •

در ص ۲۶۶ شرح حال شیرمحمد بلوچ درج است . این شرح حال ناقص و کوتاه است در بیدیانی گلونه ص ۱۱۱ میخوانیم :- شیرمحمد فرزند مهرخان در سال ۱۲۹۹ هـ ق در محله جعفرزی منطقه گنده پور میزیست و بسال ۱۳۴۹ هـ ق همانجا وفات کرد .

• • • •

در ص ۲۷۳ ذکری از شاعری بنام صالح محمد صالح شده است . اما در انجا ویرا به قبیله سایی نسبت داده ام ، باید تذکر داد که وی سایی نیست بل به قبیله لودین تعلق داشت .

(یادداشت پوهاند رشاد)

• • •

در ص ۲۷۶ شاعری بنام صدر الدین (به قول احمدی صاحبزاده) معرفی شده - باید تذکر داد که غزلی از صدرالدین در حاشیه يك نسخه خطی فضل نامه خوشحال کتابت سال ۱۱۷۸ هـ ق محفوظ در گنجینه

دستنویس های اکادمی پښتو پشاور موجود است ، بیټی ازین غزل :
په دربار ورته ولاړ داد خُشی غواړم
لکه غواړی داد خواهان داد له سلطانانه

در ص ۲۷۶ صدیق شاعر صاحب دیوان عهد مغولی و در ص ۲۷۷
صدیق پیرو رحمان بابا بحیث دوشاعر معرفی شده اند ، این دوشاعر
یکی باشد .

در ص ۲۸۴ ذکری از غلام محمد طرزی شده است ، ویرا فرزند سردار
پاینده محمد خان نیشته ام که درست نباشد غلام محمد طرزی فرزند
سردار رحمدل خان ونوه سردار پاینده محمد خان بود .
(یادداشت پوهاند رشاد)

در ص ۳۹۸ ذکری از شاعر ی بنام عبدالحمید محمدزی شده است ، وی
فرزند سردار نظراحمد خان بن تاج گل خان بن خوشدل بن مهردل معرفی
گردیده اما این شجره النسب به نادرستی به وی نسبت داده شده
است .

سردار عبدالحمید خان شاعر زبان پښتو در کوهک میزیست و به شاعر
زارع مشهور بود ، فرزند سردار نظراحمد خان بن تاج گل نیست .
(یادداشت پوهاند رشاد)

در ص ۳۰۱ جلد اول ذکری از عبدالرحمن مترجم مینه المصلی (در
اصل نادرست کنز المصلی) شده است درباره وی باید افزود :
ملا عبدالرحمن در محله نصرتزی تنگی هشنغر زنده گی میکرد ،
شاعر زبان پښتو بود ، تا سال ۱۲۳۰ هـ ق حیات داشت ، ازوست :
ما چی ستا دبلو سترگو دانا زولید

دزړه سر می په پنجه کی دباړ ولید

در ص ۳۰۱ شرح مختصری درباره حکیم عبدالرحمن کاکری بیامده ، در ص ۳۲۹ جلد دوم دکسی لمنی پنبستانه لیکوال درباره وی میخوانیم : «عبدالرحمن کاکری فرزند اختیار خان ونوه هارون خان بن بوستان خان پانیزی کاکری در حدود (۱۹۰۰ع) در منطقه بوستان چشم به جهان کشود - تعلیم ابتدایی را در منطقه وبعد در شهر کویت به پایان رساند . جهت کسب طب قدیم . به دهلی رفت و از انجا بعد از اخذ سند دوباره به زادگاهش آمد . در کویت و پشین مشغول این کار بود به تاریخ ۲۰ فروری سال ۱۹۶۵ع چشم از جهان بست کتابی بنام دپنبستانه خویونه از وی است»

* * *

در ص ۳۰۶ و ۳۰۷ دو شاعر بنام عبدالرسول معرفی گردیده - تحقیقات بعدی نشان داد که هر دو شاعر یکتن باشد . هر دو را بحیث يك شاعر توان شناخت .

* * *

در ص ۳۱۴ زنده گی عبدالعظیم رانی زی نادرست تا سال ۱۳۵۳ ه ق یقینی پنداشته است درست آن ۱۲۵۳ ه ق باشد ، البته این نادرستی طباعتی است .

* * *

در ص ۳۱۷ تاریخ تولد عبدالقادر خان ختك به غلط ۱۰۲۶ ه ق چاپ شده است - این تاریخ ۱۰۶۳ ه ق باشد .

* * *

در ص ۳۳۱ سال وفات میرزا عبدالودود ۱۳۲۸ ه ش چاپ شده است ، استاد رشاد یادداشت کرده اند این تاریخ درست نیست . (یادداشت پوهاند رشاد)

* * *

در ص ۳۳۴ عبیدالله بن عبدالجلال بن محصریان چاپ شده است . درست آن عبیدالله بن عبدالجلال بن مهربان باشد ، البته درینجا نیز نادرستی طباعتی رخ داده است . (یادداشت پوهاند رشاد)

در ص ۳۳۱ یادی از شاعر بنام عزیز شده است ، باید یاد آور شد که :غزلی از شاعری بنام عزیز درمخطوطه دقایق الاخبار حافظ عبد-
الکبیر (محفوظ در کتابخانه اکادمی پستوی پشاور) ضبط است و بیستی از
آن غزل :

عزیز چی هر چه در ته وایی اشنا
خوله ورله ورکه بیا به علا چینه کی

* * *

در ص ۳۵۵ یادی از حاجی غلام جان شده است ، در آن بخش باید
اضافه کرد :حاجی غلام جان بن حاجی غازی ترین به سال ۱۸۹۰ع درمحل
ملکیار پشین چشم به جهان کشود پس از ختم دوره ابتدایی تحصیل
سمت معلمی داشت تا سال ۱۹۴۲مصرف این کار بود. غلام جان بتاریخ
۸ جنوری ۱۹۷۱ چشم از جهان بست.

(دکسی دلمنی پستانه لیکوال ج ۲ ص ۴۸۱)

* * *

در ص ۳۷۳ یادی از فضل شاه شاعر متاخر صاحب دیوان پستوشده
است .

در ص ۳۰۴ در هشتنغر ادب درباره وی نوشته اند :
فضل شاه فرزند عبدالمنان - فضل تخلص میکرد و به سال ۱۹۳۶ع داعی
اجل رالبیک گفته است .

* * *

در ص ۳۷۳ ج ۱ فرهنگ زبان وادبیات پستو شرح حال مختصری از
ترکان فضل الرحمن شاعر عوامی پستو شده است . در ص ۳۳۶ د
هشتنغر ادب درباره وی نوشته اند:

ترکان فضل الرحمن در عمر زی هشتنغر میزیست سال تولد ویرا
حدود ۱۸۶۸ ووفاتش به عمر ۸۰ سالگی سال ۱۹۴۸ است .

درس ۳۷۶ شاعری بنام فقیرالله افزون از فقیرالله جلالی آبادی معرفی شده است. هردویکی باشد شاعری بنام فقیرالله که ناظم رساله یی در حکمت باشد جز از میا فقیرالله جلال آبادی شخصی دیگری نیست.

* * *

در ص ۳۷۹ فرهنگ فیض الله ناظم تجوید شناخته شده است. وی ناظم تجوید نیست بل ویرا بحیث نگارنده و ناظمی توان شناخت - نه ناظم تجوید - تجوید منسوب به اواز حاجی زبردست بتی زی است. (یادداشت پوهاند رشاد)

* * *

در (ص ۳۸۵) شرح کوتاهی از زنده کی قاسم علی خان اپریدی فرخ آبادی بیامده - ولی باسناد در دست داشته ناقص می نماید. در (ص ۲۵۰) دهند دکتا بخانو پښتو خطی نسخی در باره وی میخوانیم :- «قاسم علی خان اپریدی در سال ۱۱۸۳ ه ق در فرخ آباد بزاد بخش عمرش را در سپاه گری سپری کرد و بروز دوشنبه وقت نماز صبح یازدهم جمادی الاول ۱۲۴۱ ه ق از جهان رفت.»

• • •

درس ۴۰۰ فرهنگ شرح مختصری در باره شاعری بنام کریمداد به چشم میخورد که ناقص می نماید درس ۱۷۶ بیدایانی گلونه در باره وی میخوانیم :- «کریمداد فرزند خالقداد منسوب به عشیره غلامزی قبیله ستریانی بود - به عمر ۴۸ سالگی در مالوه هندوستان چشم از جهان پوشید سال وفات وی ۱۳۴۰ ه ق تخمین میشود شاعر صاحب دیوان بود.

* * *

در ص ۴۰۳ شاعری بنام کودیزی و در ص ۴۳۰ شاعری بنام محمد اعظم ناظم قصه محبوبا و جلالت معرفی شده است. این دو شاعر یکی باشد و نام مکمل ویرا محمد اعظم کودیزی توان نبشت.

درص ۴۰۴ جلد اول فرهنگ شاعری بنام عبدالنبی گدا ناقص معرفی شده است. سنوات پیدایش و وفات وی نیز غلط است، در ص ۱۴۳ بیدیانی کلونه میخوانیم :

عبدالنبی گدا فرزند فیض محمد در ناحیه سوم شهر قندهار میزیست. تولد وی سال ۱۲۸۹ هـ ش و وفات وی ۱۳۲۶ هـ ش بوده است.

* * *

درص ۴۲۳ سال وفات نواب محبت خان ۱۲۲۴ هـ ق چاپ شده نادرست باشد درست آن ۱۳ صفر ۱۲۲۳ هـ ق است. (یادداشت پوهاند رشاد)

* * *

درص ۴۳۲ جلد اول فرهنگ ذکرری از محمد امین شاعر اولسی و پیر و حافظ عظیم شده است در تعلیق دیوان حافظ عظیم درباره وی میخوانیم :- «محمد امین فرزند حکیم بن داد محمد مشهور به مدو در گل امام زنده گی داشت به سال ۱۲۸۶ هـ ق تولد یافت و به سال ۱۳۴۳ بدرود حیات گفت» (دیوان حافظ عظیم ص ۲۵۵)

* * *

در ص ۴۵۲ سال نظم نورنامه تالیف محمد فهیم ۱۱۴۵ هـ ق چاپ شده درست نباشد درست آن ۱۱۴۹ هـ ق خواهد بود. (یادداشت پوهاند رشاد)

* * *

در ص ۴۵۹ شرح کوتاهی را درباره محمد یار شاعر عوامی پښتو میخوانیم ناقص به نظر آید از ص ۲۳۲ بیدیانی کلونه شرح حال ویرا بدین ترتیب تکمیل کرده میتوانیم :- «محمد یار مشهور به عاصی منسوب به قبیله مروت بود در حدود ۱۳۰۰ هـ ق در قصبه نصر منطقه لکی مروت - پشم جهان کشود و به سال ۱۳۵۴ هـ ق چشم از جهان پوشید. محمد یار ولد نواز ولد زرخان ولد تلندر ولد توران ولد آزاد ولد حسین خاوت»

در ص ۴۶۴- شرح حال مختصر فضل محمود مخفی ضبط است : اما تاریخ مرگش را در آن وقت دریافت نه کرده بودم - در ص ۱۴۰ دهشغفر ادب سال وفات ویرا ۱۹۴۷ ع نوشته و اضافه شده است که در مقبره چارسده مدفون است .

همچنان سال تولد ویرا در همانجا ۱۹۱۰ ع نبشته ام که درست نیست درست آن ۱۸۸۴ ع است . (پشتانه لیکوال ۲۲)

* * *

در ص ۴۸۲ سال تولد مفتاح الدین ۱۹۲۰ ع و سال وفاتش ۱۹۴۳ ع چاپ شده است .

استاد رشاد هر دو تاریخ را درست نپنداشته اند تاریخ درست وفات ویرا ۲۲ محرم ۱۳۶۲ ه ق نبشته اند اما سال تولد وی معلوم نیست . (یادداشت استاد رشاد)

* * *

در ص ۴۸۴ جلد اول فرهنگ ذکری از شاعری بنام مکرم اخون آمده در کتاب چاربیتی ص ۱۹۰ میخوانیم «مکرم اخون په قبیله خټک مسکون در بدرشونسبت داشت ودر کندی مانه خیل نوښار میزیست به سال ۱۹۳۰ ع به عمر هشتاد و پنج سالگی رحلت کرد .»

* * *

در ص ۴۸۵ ملا محمد بحیث نثر نویس و ناظم پښتو و مؤلف قصه آدم خان درخانی معرفی شده است - وی مؤلف این قصه نیست بل ویرا بحیث يك ناظم و خطاط توان شناخت .

در ص ۴۹۷ میان محمد بحیث ناظم سیف الملوك معرفی شده ، درست نبوده وی صرف ناظم است ، و قصه سیف الملوك نسبت داده شده به وی از شاعری بنام احمد باشد .

در ص ۵۰۹ شاعری بنام نادان شاه ذکر شده است ، ولی در پت ستوری ص ۲۵۷ باستناد پښتانه شاعران مینوش در باره وی میخوانیم: نادان شاه فرزند خیرالله از عشیره برهان خیل بود ، در ترلاندی میزیست سفری به اندونیزیا کرد و در اوایل قرن چهاردهم رخت از جهان بست ازوست :

نادان شاه توبی ویاسه دخیلوانو

یقین مه کره که ددی زمانی غوث وی
(پت ستوری ۲۵۷)

• • •

در ص ۵۲۷ ذکری از دکتر نورالحق شده است ، در آن مورد باید اضافه کرد :

تور الحق فرزند ملا مبین به سال ۱۹۱۷ع در قصبه سره خوله کان مهترزی هندو باغ از مضافات بلوچستان چشم به جهان گشود . بتاریخ اول مارچ ۱۹۶۷ بدرود حیات گفت .

• • •

در ص ۵۴۸ جلد اول فرهنگ ذکری از یاسین شاعر حماسه سرا شده است . در گلشن اشعار افغانی ص ۷۶ در باره وی میخوانیم . «یاسین مرد پتجاه ساله است ، سواد ندارد و در مردان چیراسی است .»

سرچشمه‌ها

- ۱- پښتو پانکه جلد دوم از دانشمند برینس چاپ سال ۱۳۵۶ هـ ش - کابل - پښتو ټولنه .
- ۲- دکسی دلمنی پښتانه لیکوال جلد دوم از پروفیسور ولی محمد خان سیال کاکړ چاپ سال ۱۹۸۳ - کویته .
- ۳- کیتانجلی ترجمه مرحوم بینوا طبع دوم بامقدمه استاد دانشمند پوهاند رشاد چاپ سال ۱۳۵۴ هـ ش پوهنتون کابل .
- ۴- پښتانه شعراء جلد دوم از پوهاند صدیق الله ربښین چاپ سال ۱۳۲۱ هـ ش کابل - پښتو ټولنه .
- ۵- پښتو کتابونه از راز محمد وینس چاپ سال ۱۳۳۷ هـ ش کابل .
- ۶- پښتو منظومی قصی از (ع.ک.پ) چاپ سال ۱۳۵۷ هـ ش کابل .
- ۷- پښتو (مجله) نشریه اکادمی پښتوی پشاور شماره ماه اکتوبر سال ۱۹۷۹ ع .
- ۸- داستاد یاد به کوشش زلمی هیواد مل چاپ سال ۱۳۶۴ هـ ش - کابل - اکادمی علوم - افغانستان .
- ۹- فهرست نسخه های خطی پښتوی بریتانیا از دکتر میکنزی چاپ سال ۱۹۶۵ ع لندن .

- ۱۰- دهند دکتا بخانو پښتو خطي نسخي از زلمي هيوادمل چاپ سال ۱۳۶۳ هـ ش کابل پښتو ټولنه .
- ۱۱- کابل (مجله) شماره (۱۰) سال ۱۳۶۳ مقاله استاد دانشمند پوهاند عبدالشکور رشاد .
- ۱۲- حیات افغانی از دپتی محمدحیات خان چاپ سال ۱۸۶۸ ع لاهور .
- ۱۳- کتابشناسی هوتکیان (تالیف) (م. ا. س) وضیا مدرسی چاپ سال ۱۳۵۷ هـ ش پوهنتون کابل .
- ۱۴- تیرهیر شاعران از قاضی عبدالعلیم اثر چاپ سال ۱۹۶۳ ع اکادیمی پښتوی پشاور .
- ۱۵- پښتانه لیکوال از عمیشن خلیل چاپ سال ۱۹۵۸ ع پشاور .
- ۱۶- کابل (مجله) شماره (۱۰-۱۱) سال ۱۳۶۴ هـ ش مقاله نویسنده ازجمند زرین انځور .
- ۱۷- دراحت یاد به کوشش زلمي هيوادمل چاپ سال ۱۳۶۴ هـ ش پوهنتون کابل .
- ۱۸- پته خزانه از محمد هوتک — کوشش استاد بزرگوار علامه مرحوم پوهاند حبیبی چاپ سال ۱۳۲۳ هـ ش کابل پښتو ټولنه .
- ۱۹- کابل (مجله) شماره (۱۲) سال ۱۳۶۰ هـ ش مقاله دانشمند بریش .
- ۲۰- کابل (مجله) شماره (۳) سال ۱۶۳۰ هـ ش مقاله دانشمند بریش .
- ۲۱- دیوان حافظ عظیم گنده پور (خطی) محفوظ در کتابخانه اکادیمی پښتوی پشاور با تعلیقات .
- ۲۲- دالفت یاد بکوشش زلمي هيوادمل چاپ ۱۳۶۱ هـ ش وزارت اقوام و قبایل .
- ۲۳- اولسی سندری جلد اول از زلمي هيوادمل چاپ سال ۱۳۶۱ هـ ش اکادمی علوم افغانستان .

- ۲۴- غوثی، از تکریم الحق کاکاخیل طبع پشاور .
- ۲۵- دپښتو پخوانی تذکری ازدانشمند بریښ چاپ سال ۱۳۵۰ هـ ش کابل .
- ۲۶- دبهایی جان ژوند لیک از کمال الدین مستان چاپ سال ۱۳۶۳ هـ ش کابل - کمیته دولتی طبع ونشر.
- ۲۷- فهرست نسخ خطی پښتوی آرشیف ملی - از مشتری نجرابی نسخه چاپ نشده دستنویس .
- ۲۸- پښتو نسخی، فهرست تشریحی نسخ خطی پښتوی دنیا ازدانشمند بریښ - نسخه - دستنویس .
- ۲۹- اوسنی لیکوال جلد اول از مرحوم استاد بینوا چاپ سال ۱۳۴۰ هـ ش کابل .
- ۳۰- آریایی - پښتو - پارسی ویرنی از مرحوم استاد بینوا بکوشش ویار چاپ سال ۱۳۶۲ اکادمی علوم افغانستان .
- ۳۱- سنترل ایشیا (مجله) (۱۶) سال ۱۹۸۵ ع مقاله دانشمند بریښ.
- ۳۲- پښتانه شعراء جلد سوم چاپ سال ۱۳۴۲ هـ ش کابل پښتو ټولنه.
- ۳۳- نومورکی مورخین از لوی استاد علامه حبیبی طبع ۱۳۵۹ هـ ش پوهنتون کابل .
- ۳۴- زیری (جریده) شماره (۴۷) از سال ۱۳۵۶ هـ ش مقاله استاد پوهاند رشاد .
- ۳۵- گلشن روه از هانری جارج راوړ تی بامقدمه استاد رشاد چاپ سال ۱۳۵۶ هـ ش انکشاف پښتو .
- ۳۶- امیر علی شیر نوایی به کوشش زلمی هیوادل چاپ سال ۱۳۶۰ هـ ش اکادمی علوم افغانستان.
- ۳۷- فهرست بورکوی (نسخه های خطی افغانستان) چاپ سال ۱۹۶۴ قاهره .
- ۳۸- فهرست کوشیف نسخه خطی پښتوی لیننگراد چاپ سال ۱۹۷۶ سکو .

- ۳۹- تاریخی پلټنې، بکوشش زلمی هیوادل چاپ سال ۱۳۵۷ هـ ش کابل - پښتو ټولنه .
- ۴۰- دمحمد هوتک یاد بکوشش زلمی هیوادل چاپ سال ۱۳۶۲ هـ ش کابل - اکاډیمی علوم افغانستان .
- ۴۱- کلید افغانی از مستر هیوز با مقدمه خیرندوی عبدالله خدمتگار بختانی چاپ سال ۱۳۵۶ هـ ش انکشاف پښتو .
- ۴۲- مخارج الحروف با مقدمه و تعلیقات استاد رشاد چاپ سال ۱۳۵۹ هـ ش اکاډیمی علوم افغانستان
- ۴۳- کابل (مجله) شماره (۶) سال ۱۳۵۶ هـ ش مقاله عبدالواجد واجد .
- ۴۴- پښتو کتابښود از دانشمند برین چاپ سال ۱۳۵۶ هـ ش کابل - مؤسسه بیهقی .
- ۴۵- دسره غره گلونه از دانشمند برین و زلمی هیوادل چاپ سال ۱۳۵۷ هـ ش کابل .
- ۴۶- پښتو (مجله) شماره ماه اکتوبر ۱۹۸۱ ع اکاډیمی پښتوی پشاور .
- ۴۷- زیری (جریده) شماره (۱۴) سال ۱۳۵۶ هـ ش مقاله شادولایتمن .
- ۴۸- پښتو (مجله) شماره جنوری ۱۹۸۱ ع اکاډیمی پښتوی پشاور .
- ۴۹- ادبی ستوری جلد دوم از دانشمند برین چاپ سال ۱۳۵۹ هـ ش - کابل - ریاست کلتور و هنر .
- ۵۰- لباب المعارف العلمیه از مولوی عبدالرحیم چاپ سال ۱۹۱۸ ع اکره .
- ۵۱- کابل کالنی شمـــــاره های سال ۱۳۱۷ - ۱۳۱۸ - ۱۳۱۹ مقالات مرحوم استاد خادم طبع کابل .
- ۵۲- د عقیدت گلونه رویداد مشاعرہ بر مزار محمد نواز خټک بکوشش زلمی هیوادل چاپ سال ۱۳۶۳ کابل وزارت اقوام و قبایل .
- ۵۳- کابل (مجله) شماره (۴) سال ۱۳۵۱ هـ ش مقاله شاه ولی ساری .

- ۵۴- لیکنځی جلد اول طبع ۱۹۸۴ع کویته اکاډیمی پښتو .
- ۵۵- پښتو (مجله) شماره مارچ ۱۹۸۲ع اکاډمی پښتوی پشاور .
- ۵۶- زیری (جریده) شماره (۴۹) سال ۱۳۵۵هـ ش کابل - پښتو ټولنه .
- ۵۷- کابل (مجله) شماره اول سال ۱۳۶۰هـ ش مقاله دانشمند بریښی .
- ۵۸- زیری شماره (۳۲) سال ۱۳۵۶هـ ش مقاله زلمی هیوادل .
- ۵۹- بیدایانی کلونه تالیف زلمی هیوادل چاپ سال ۱۳۶۲هـ ش کابل - پښتو ټولنه .
- ۶۰- دنوره دین چاریتی از مرحوم نصرالله خان نصر - چاپ سال ۱۹۵۸ع پشاور .
- ۶۱- زیری (جریده) شماره اول سال ۱۳۵۹هـ ش کابل - پښتو ټولنه .
- ۶۲- دهشتغر ادب از اشرف غمگین چاپ سال ۱۹۸۰ع پشاور .
- ۶۳- خراسان (مجله) شماره پنځم سال ۱۳۶۰هـ ش مقاله استاد دانشمند پوهاند رشاد .
- ۶۴- گلشن اشعار افغانی - از سید عمر نسخه خطی اسلامی کالج پشاور .
- ۶۵- دمر و تو کسرونه نسخه خطی اکاډیمی پښتوی پشاور .
- ۶۶- گلزار روه از زلمی هیوادل چاپ در سال ۱۳۶۴هـ ش کابل - پښتو ټولنه .
- ۶۷- پښتو لوک گیت طبع ۱۹۵۱ع لاهور .
- ۶۸- پټ ستوری از پروفیسور افضل رضا چاپ سال ۱۹۸۳ع اکاډیمی پښتوی پشاور .
- ۶۹- پښتو (مجله) فن و فنکار نمبر طبع پشاور اکاډیمی پښتو .
- ۷۰- مجله کابل شماره (۳) سال ۱۳۵۹هـ ش مقاله دانشمند رشاد .
- ۷۱- پښتو (مجله) شماره ماه اگست سال ۱۹۸۱ع پشاور .
- ۷۲- دسر درو توتیان از سید محی الدین صادقمل چاپ سال ۱۳۶۳هـ ش کابل - پښتو ټولنه .

۷۳- دینیتو لختنی ادب او موسیقی از مرحوم جلالی بکوشش زلمی هیواد
مل چاپ سال ۱۳۶۰ ه ش کابل - پښتو ټولنه .

۷۴- پښتو (مجله) شماره نومبر سال ۱۹۸۱ چاپ پشاور اکاډیمی
پښتو .

۷۵- قند (مجله) شماره ۷- ۸ سال ۱۹۷۱ ع طبع پشاور .

۷۶- ورکه خزانه جلد سوم از همیش خلیل دستنویس .

۷۷- زیری (جریده) شماره (۴۵) سال ۱۳۵۶ ه ش کابل پښتو ټولنه .

۷۸- تذکره الشعرا (خطی) از مرحوم صالح محمد هو تک

و مرحوم سراج الدین خان سعید دستنویس آرشیف ملی

۷۹- حالنامه از علی محمد مخلص شینواری نسخه خطی علیگره

۸۰- پښتو غزل از پروفیسور افضل رضا چاپ سال ۱۹۷۹ ع پشاور
واکاډیمی پښتو .

۸۱- پښتو (مجله) شماره ماه دسمبر ۱۹۸۰ ع پشاور اکاډیمی پښتو .

۸۲- په مردان کی پښتو ادب از مرحوم محمد نواز خټک نسخه
دستنویس .

۸۳- گلدسته کرامات طبع لاهور .

۸۴- پښتو (مجله) شماره ماه مارچ ۱۹۸۲ ع چاپ پشاور اکاډیمی
پښتو .

۸۵- زیری (جریده) شماره (۴۳) سال ۱۳۵۶ ه ش کابل پښتو ټولنه .

۸۶- اوسنی لیکوال جلد دوم از استاد بینوا چاپ سال ۱۳۴۹ ه ش
کابل .

۸۷- پښتو (مجله) شماره ماه مارچ ۱۹۸۱ ع چاپ پشاور اکاډیمی
پښتو پشاور .

۸۸- قند (مجله) شماره ماه اپریل ۱۹۷۱ ع طبع پشاور .

۸۹- فراقنامه از خوشحال خان خټک به کوشش زلمی هیواد مل چاپ
سال ۱۳۶۳ پوهنتون کابل .

۹۰- پښتو (مجله) شماره (۸) سال ۱۹۷۷ چاپ پشاور اکاډیمی پښتو .

- ۹۱- پښتو (مجله) شماره اگست سال ۱۹۸۳ چاپ پشاور اکاډمي پښتو.
- ۹۲- پیام حق شماره (۶-۷) سال ۱۳۶۰ هـ ش - طبع کابل .
- ۹۳- زیری (جریده) شماره (۶) سال ۱۳۵۶ هـ ش کابل - پښتو ټولنه .
- ۹۴- زیری (جریده) شماره (۸) سال ۱۳۴۸ هـ ش کابل - پښتو ټولنه .
- ۹۵- چاربیټی گرداورنده قاضی عبدالحیم اثر دستنویس اکاډیمی پښتوی پشاور .
- ۹۶- پښتانه لیکوال از همیش خلیل چاپ سال ۱۹۶۱ ع پشاور .
- ۹۷- مجموعه الخطب از محمد اسما عیل ناصح طبع پشاور .
- ۹۸- دخییر ادب از مراد شینواری چاپ سال ۱۹۵۷ ع پشاور .
- ۹۹- روحانی و تړون او روحانی رابطه از قاضی اثر چاپ سال ۱۹۶۵ ع پشاور .
- ۱۰۰- دهجری یاد بکوشش زلمی هیوادل چاپ سال ۱۳۶۴ کابل - پښتو ټولنه .
- ۱۰۱- دسکندر خټک شمایل نامه او پند نامه بکوشش زلمی هیوادل چاپ سال ۱۳۶۴ کابل پښتو ټولنه .
- ۱۰۲- زیری شماره (۲۵ - ۲۶) سال ۱۳۶۴ مقاله زلمی هیوادل .
- ۱۰۳- منتخبات مست بکوشش زلمی هیوادل چاپ سال ۱۳۶۴ هـ ش کابل - پښتو ټولنه .
- ۱۰۴- زیری (جریده) شماره (۴۹) سال ۱۳۵۶ هـ ش مقاله استاد دانشمند پوهاند رشاد .
- ۱۰۵- زیری (جریده) شماره (۴۱) سال ۱۳۵۶ هـ ش مقاله شاد ولاپتمن .
- ۱۰۶- کابل (مجله) شماره (۳) سال ۱۳۵۶ هـ ش مقاله دانشمند بریش .
- ۱۰۷- زیری (جریده) شماره (۲۰) سال ۱۳۵۶ هـ ش مقاله شاد ولاپتمن .
- ۱۰۸- زیری (جریده) شماره (۷) سال ۱۳۵۶ هـ ش مقاله دانشمند بریش .

درست نامه

از خواننده گان محترم باعرض پوزش خواهی صمیمانه تقاضا می
نرم که قبل از خوانش از روی این درست نامه به درستی متن پردازند:

صفحه	سطر	نادرست	درست
۱۲	۸	عاشقانه	عاشقانه
۱۶	۶	آوازه	آوازه
۱۸	۵	زعفران ود	زعفران ود
۱۸	۱۳	سیدمنر	سیدمیر
۲۱	۱۸	بیوو	بینوا
۲۹	۵	اسماعیل	اسماعیل
۳۰	۱۶	مردم	مرحوم
۳۰	۲۳	چاربتی	چاربتی
۳۲	۲۲	روضه	روضه -
۳۳	۴-۲	تحفة الجبیبیه	تحفة الجبیبیه
۳۴	۱۱	تذکره ابرار	تذکره ابرار
۳۵	۱	تذکره الاولیای	تذکره الاولیای

در ص ۳۷ دوسطر اول و دوم پیش و پس چا پ گردیده

است، آنرا چنین بایست خواند: «تفسیر یست از قرآن عظیم، مفسر آن افضل خان عمر خیل نویسنده و شخص متنفذ قرن دوازدهم است، در هندوستان شمالی میزیست».

صفحه	سطر	نادرست	درست
۳۹	۸	نگارس	نگارش
۴۲	۱۷	مثنوی ی	مثنوی
۴۵	۱	پبنتری	پبنتوی
۴۸	۲۴	سهرات	سهراب
۵۰	۱	ویریس	پریس
۵۰	۱۹	رساله رساله	رساله
۵۰	۲۵	ستیج	ستیج
۵۲	۱۱	آثار آثار	آثار
۵۸	۵	۱۳۵۵ هـ ق	۱۳۵۵ هـ ش
۶۱	۱۶	بیزبان نگلیسی	بیزبان انگلیسی
۶۲	۹	پشتو تولنه	پشتو تولنه
۶۲	۱۷	از ربان	از زبان
۶۲	۱۸	باشد است	است
۶۵	۲۳	مسا	مسا-
۷۰	۱۷	۱۲۵۳	۱۳۵۳
۷۱	۵	سفرنامه است	سفرنامه
۷۲	۲۶	وراپور تازادنی ایست	وراپور تازادنی ایست
۷۲	۲۶	علامه جیبی	علامه جیبی
۷۴	۲۵	اشته اند	گذاشته اند
۷۹	۹	اپشتودودونه	دپشتودودونه
۸۱	۱۰	الفترا	الفترا نصرالله ناصر
		موسوم	موسوم
		گردد آوری گردد	

صفحات ۸۱ و ۸۲ یکی به جای دیگری چاپ شده است، مطالب چاپ شده در ص ۸۱ مربوط ۸۲ و از ۸۲ مربوط ۸۱ است.

-۳۳۵-

صفحه	سطر	نادرست	درست
۸۳	۵	دارز	دارد
۸۳	۲۵	مولا	مولا -
۸۴	۱۰	دینی	دینی
۸۴	۱۱	بر دگر آمد	ودراخیز بود گرد
۸۴	۱۵		آمد و در اخیر
۸۵	۱۳	دکاگریو	دکاگریو
۸۵	۱۳	اخلاف	اختلاف
۸۶	۱۱	نراحی	نواحی
۹۰	۱۷	بهایبی	بهایبی
۹۰	۱۸	ژوند يك	ژوندليك
۹۱	۱۹	وجود دابد	وجود دارد
۹۴	۱۵	ماز وایت	ماز روایت
۹۴	۹۰	زك	زكر-
۹۵	۲۵	دیوان آن	دیوان
۹۵	۲۶	خصص	حصص
۹۶	۱۵-۱۳	عبدالرحیم	عبدالرحیم
۹۶	۲۳	دا بیات	اییات
۹۸	۸	چهارم	چهارم
۱۰۱	۳	کاهگاهی	گاه گاهی
۱۰۱	۶	کل محمد	گل محمد
۱۰۲	۲۰	چاب	چاپ
۱۰۳	۱۷	نسخه	نسخه
۱۰۵	۲۵	کتا بخانو	کتا بخانو
۱۰۹	۱۴	مرحوم	مرحوم
۱۱۱	۴	دست	است
۱۱۱	۲۶	این	این
۱۱۲	۱۸	محفوظ	محفوظ

صفحه	سطر	نادرست	درست
۱۱۲	۲۰	مثنوی	مثنوی
۱۱۳	۱۰	شده ناظم و مترجم	شده
۱۱۳	۱۶	مثنوی ی	مثنوی
۱۱۳	۱۹	اسرار العارفین	اسرار العارفین
۱۱۴	۱۳	آغاز آن	آغاز آن
۱۱۴	۲۳	اخونزاده	اخونزاده
۱۲۰	۱۴	گذاشند	گذاشت
۱۲۳	۳	سوسن چمن	سوسن چمن
		سوسن چمن	
۱۲۵	۱۲	ابحانی	ابحانی
۱۲۸	۱۶	مرمند	مومند
۱۲۹	۱۲	پنبتر	پنبتو
۱۳۶	۱۷-۱۳	فدا مظهر	فدا مظهر
۱۳۷	۱۲	به طبع	طبع
۱۴۱	۱۲	قاموس	قاموسی
۱۴۳	۱	آرشیف	آرشیف
۱۴۵	۱۴	مجموعه	مجموعه
۱۴۸	۸	بلوچستانی	بلوچستان
۱۵۴	۲۱	فراید فقیر الله	فواید فقیر الله
۱۵۷	۸	فضا	فضا
۱۵۹	۲۰	وختش	وقتش
۱۶۸	۱۸	مخس	مخمس
۱۷۴	۹	غلام مقصود	ملا مقصود
۱۷۵	۲۲	گلزار ولایت	گلزار ولایت
۱۷۷	۱۲	گل صنوبر	گل صنوبر
۱۷۷	۲۶	پیکر مده	پیکر بیامده

صفحه	سطر	نادرست	درست
۱۸۶	۹	مجریات	مجریات
۱۸۷	۲۵	قصص الانبیا	قصص الانبیا
۱۸۸	۷	اخلاعی	اخلاقی
۱۸۹	۵	محفوظ	محفوظ
۱۸۹	۲۴	جموعه	مجموعه
۱۹۳	۲۶	منشور	منتور
۱۹۴	۲۰	تقدیم	تقویم
۱۹۹	۱۰	مطبوط	مضبوط
۱۹۹	۲۶	مفد	مفید
۲۰۰	۱۳	جزری	جزری
۲۰۰	۱۶	چهار	چهار
۲۰۰	۲۳	مکتوب بات	مکتوبات
		چاپ	چاپ
۲۰۲	۱۲	آغازان منشوی	آغاز آن منشوی
۲۰۴	۱۶	این منیر	ابن منیر
۲۰۸	۶	منقب برا	مناقب وبرا
۲۱۲	۱۱	ناظم این نافع	به چاپ رسیده نه رسید
۲۱۳	۱	سال ۱۲۹۹	به سال ۱۲۹۹
۲۱۶	۹	۶۴ صفحه	نیمبولای احمد
۲۲۲	۶		کل ۶۴ صفحه
		مرزد	مرزا
۲۲۴	۲۵	په دی	به دی
		دیا اسرار	دیوار اسرار
۲۳۱	۲	صیح	صیح
۲۳۱	۱۴	کرد	گرد

صفحه	سطر	نادرست	درست
۲۳۲	۱۶	۱۲۹۲ ه ق	۱۲۹۲ ه ق
۲۳۵	۳	غذابه	غذابه

در ص ۲۳ در شرح امیر نواز جلیه اغلاط بیشتر رخ داده است ، درست آن اینطور باشد :

«بتاریخ دهم مارچ ۱۹۱۰ ع چشم به جهان کشود ، در اتمانزی هشنغر میزیست ، بتاریخ ۱۲ نومبر ۱۹۷۹ ع چشم از جهان بست و در گورستان اتمانزی مدفون گشت» .

صفحه	سطر	نادرست	درست
۲۴۵	۱۱	تهای	نهای
۲۴۶	۱۵	برگردند	برگرداند
۲۴۷	۱۸	عبدالمنقتم	عبدالمنقتم
۲۵۲	۹	وبرا	ویرا
۲۵۵	۳	خوری	خور
۲۵۵	۷	وررت	شهرت
۲۵۵	۱۳	شهزاده	شهزاده
۲۵۵	۲۴	آزادبا	آزادبا
۲۵۶	۱۱	زن کی	زنده گی
۲۵۷	۱۳	درساله	در رساله
۲۵۷	۱۴	منظورم	منظوم
۲۵۷	۲۰	مجله	مجله
۲۶۶	۱۹	زادگل	آزادگل
۲۷۰	۹	وازدگاهش	وازدگاهش
۲۷۳	۷	مجری	هجری
۲۸۹	۱	بضعی	بعضی
۲۸۹	۲۷	گناهمکار	گناهکار
۲۹۳	۲۳	ملاخدادا	ملاخداداد

عبدالمطیف	عبدالمطیف به ۱۸۹۴	۱۵	۳۰۰
به سال ۱۸۹۴			
تذکره نگاران	تذکر نگاران	۱۶	۳۰۱
پوشید	پشید	۸	۳۰۴
بانک درای	بانک داری	۲۵	۳۰۲
تذکره یی	تذکره ملی	۱۰	۳۰۴
بل دی	پل دی	۱۳	۳۰۵
هم عصرانش	عصرانش	۱۷	۳۰۵
محلہ یی	محلہ		
دقایق الاخبار	دقایق الاخبار	۴	۳۱۱
جلال آبادی	جلالی آبادی	۱	۳۲۳

A DICTIONARY OF PASHTO LITERATURE

Vol. III

حاجي سترن خان

By ZALMY HEWADMAL

Published by
the State Committee For Publication

Kabul, 1986

انشارات کمیته دولتی طبع و نشر ۱۰۰۰
مطبعه دولتی

